

Niko Noponen

Juho Mikola

Kansalaisen käyttöopas yhteiskuntaan 1.0

Yhteensopivuus lukion kurssiin Suomalainen yhteiskunta (YH1, LOPS 2016 ja LOPS 2019)

Valmisteltu Opetushallituksen rahoittamassa Kuopion kaupungin ja yhteistyökumppanien hankkeessa “Oppimisen tulevaisuus on avoin” (2019—2020, 63/2289/2018). Julkaistu kesäkuussa 2020.

CC BY-NC-SA-4.0 Creative Commons

(Creative Commons Nimeä-EiKaupallinen-JaaSamoin 4.0 Kansainvälinen Julkinen Lisenssi)

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/legalcode>

Sisällys

Johdanto: Miksi tätä yhteiskuntaoppia opiskellaan?

I Yhteiskunta ja yhteiskunnallisen tiedon lähteet (NN)

II Suomalaisen yhteiskunnan kehitys moderniksi yhteiskunnaksi (NN)

III Väestö, alueet, elämäntavat ja kulttuurit: Moninaisuus ja yhdenmukaistuminen (NN)

IV Hyvinvointivaltio, kunnat ja kunnalliset palvelut (NN ja JM)

V Demokratia, vallanjako tasavallassa ja kansalaisten osallistuminen (NN)

VI Puolueet ja vaalit (JM)

VII Eduskunta ja hallitus: Parlamentarismi ja valtion johtaminen (NN)

VIII Oikeuslaitos ja turvallisuus (JM ja NN)

IX Suomalainen kansantalous ja maailmantalous (NN)

Tarkempi sisällysluettelo (mukana liitteet)

Muutamia laajempia tehtäviä

Käyttöoppaan taustoista ja muutama ohje: opettajille ja muille käyttäjille

Johdanto

Miksi tätä yhteiskuntaoppia opiskellaan?

Valeutisia, poliittista propagandaa, paskapuhetta

“Riittääkö koronaviruksen herättämä rationaalisuuden aalto pelastamaan maailmanpolitiikan?” kysyy toimittaja Vesa Sirén artikkelissaan [“Totuus palasi totuuden jälkeiseen aikaan” \(HS, 15.4.2020\)](#). Jutun otsikko sisältää kaksi tärkeää aihetta, joista toinen, **totuuden jälkeinen aika**, nousi laajaan keskusteluun viitisen vuotta sitten. Toinen, **totuus**, on ikivanha.

“Oxford University Pressin sanakirjatoimitus ja The Economist -lehti valitsivat vuoden 2016 sanaksi *post-truth* eli totuuden jälkeen”, filosofian tutkija, emeritusprofessori Ilkka Niiniluoto (2019) selvittää artikkelissaan [“Kuka hukkasi totuuden” \(Tieteessä tapahtuu 2/2019\)](#). “Taustalla oli Brexit-äänestys ja Donald Trumpin valinta Yhdysvaltain presidentiksi.” Niiniluodon mukaan Oxfordin sanakirjan yritys määritellä *totuudenjälkeisyys* (*post-truth*) asettamalla vastakkain “objektiiviset faktat” ja “vetoaminen tunteisiin tai henkilökohtaisiin uskomuksiin” ei kuitenkaan ole onnistunut.

Niiniluoto muistuttaa, että **toden vastakohta on epätosi** ja että muun muassa **valehtelussa on kyse tietoisesta epätosien väitteiden esittämisestä harhaanjohtamistarkoituksessa**. Hän ottaa esille myös **paskanpuhumisen**, jonka luonnetta on analysoinut yhdysvaltalainen filosofiantutkija Harry Frankfurt klassikon aseman saavuttaneessa esseessään *Paskapuheesta* (2006 [1986]). Frankfurtin mukaan paskaa puhuva kuitenkin eroaa valehtelijasta siinä, että siinä missä valehteleva ajattelee tietävänsä totuuden **paskaa puhuvalle totuudella ei ole mitään merkitystä**. Paskanpuhujat **pyrkii antamaan itsestään, ajatuksistaan** tai siitä, **mitä vastustaa** ja **mitä kannattaa, toisille virheellisen kuvan** välittämättä siitä, mikä varsinaisesti on totta ja mikä ei. Totuudesta piittaamattomuuden vuoksi Frankfurt pitää paskanpuhumista jopa valehtelemistä vaarallisempana. (Luvun I lopussa on *tehtävä* paskapuheesta.)

Miksi?

Itsestään selvä vastaus otsikon kysymykseen on: Sinuun yritetään **vaikuttaa** ja sinua yritetään myös **johtaa harhaan**. Yhteiskuntaopin opiskelu ja tämä materiaali sen apuna pyrkii siihen, että tässä **ei** onnistuttaisi aivan **niin helposti**. Pistetään hanttiin! Kuulostaapa tämä kovalta ja pessimistiseltä, mutta minkäs teet, yritetään olla **kiertelemättä tosiasioita** ja **välttää paskanjauhantaa**, mitä nyt pystytään.

Miksi suomalaista yhteiskuntaa ja yhteiskunnallisia asioita pitää tuntea tarkemmin? Tästä on hyötyä. Voit **ajaa itsellesi hyödyllisiä ja arvokkaita asioita**, kun **tiedät, miten yhteiskunta toimii**. Osaat myös **auttaa** paremmin muita ja **toimia sujuvammin ja tehokkaammin muiden kanssa**. Et myöskään joudu niin helposti **hankaluuksiin** ja vältät **noloja** tilanteita.

Mutta suoranaisten hyödyn lisäksi opit tuntemaan paremmin **itseäsi**. Oletettavasti jokainen tätä lukeva elää vähintäänkin osan elämästään osana suomalaista yhteiskuntaa. **Ihmisen identiteettiä** määrittää pitkälti se, **millaisiin ihmisten ryhmiin ja yhteisöihin** kuuluu. Kun opit tuntemaan paremmin suomalaista yhteiskuntaa, opit ymmärtämään **kuka olet** ja **miksi**. Toisaalta opit myös **kriittisyyttä** ja voit myös helpommin **ottaa etäisyyttä** sellaisiin sinuun vaikuttaviin yhteiskunnallisiin tekijöihin, jotka ovat mielestäsi arveluttavia ja vastustettavia. Itsetuntemuksesi paranee, voit hallita paremmin elämääsi ja vaikuttaa myönteisesti muiden ihmisten elämään ja tulevaisuuteen – mahdollisesti koko Suomalaisen yhteiskunnan tai maailman tulevaisuuteen.

Kenelle?

Meillä tämän kirjoittajilla on joitakin oletuksia siitä, keitä te lukijamme olette. Mitä me siis ajattelemme siitä, kuka sinä olet?

Olemme olettaneet tätä kirjoittaessamme, että olet suunnilleen 16—19-vuotias ja opiskelet lukiossa. Toki tämä materiaali sopii muillekin, mutta se on tehty lukion yhteiskuntaopin ensimmäiselle kurssille ja ylioppilaskirjoituksiin valmistautumista varten. Todennäköisesti olet suomalainen ja äidinkieleltäsi suomenkielinen. Mutta et välttämättä. Suomalaisissa lukioissa opiskelee suomen kielellä totta kai myös paljon ihmisiä, joiden äidinkieli ei ole suomi, jotka ovat syntyneet muualla kuin Suomessa, ja jotka eivät ole Suomen kansalaisia.

Nyt ei ole varsinaisesti kyse siitä, mitä on olla ”suomalainen”. Suomalaiseen yhteiskuntaan on kuulunut ja kuuluu myös ihmisiä, jotka eivät ole tai koskaan tule olemaankaan suomalaisia. Toiset pitävät suomalaisuutta identiteetilleen hyvin tärkeänä tekijänä, mutteivat kaikki. Kielellisyys, kulttuurisuus ja etnisyys liittyvät toki yhteiskunnallisiin asioihin (näistä hieman lisää luvussa III). Kyse on kuitenkin paljon ja ensisijaisemminkin kyse jostain muusta: **Mitä on elää ja toimia kansalaisena? Miten julkista valtaa käytetään? Millaisia tapoja vaikuttaa poliittiseen päätöksentekoon on?** Yhteiskuntaopissa on oleellisesti kyse siitä, **miten yksilö vaikuttaa ja yhteiskuntaan ja päinvastoin**.

(Aivan lopussa ”Käyttöohjeen käyttöohjeessa” kerrotaan tämän materiaalin taustoista ja käyttämisestä. Se on tarkoitettu erityisesti opettajille.)

Luku I

Yhteiskunta ja yhteiskunnallisen tiedon lähteet

I.1 Yhteiskunta

Yhteiskunta kuuluu sellaisten **tavallisten**, yleisesti käytettyjen mutta **”suurten” ja epämääräisesti käytettyjen sanojen joukkoon** kuten **luonto, kieli, kulttuuri, talous ja uskonto**. Meillä on kyllä yleinen tuntuma siitä, mitä niillä tarkoitetaan. Mutta niiden tarkka määrittely on mahdotonta, koska näitä sanoja käytetään **erilaisissa** mutta toisiinsa liittyvissä **merkityksissä**. Nyt on kuitenkin tarkoitus tutustua tarkemmin aiheeseen *suomalainen yhteiskunta*, ja yleisemminkin siihen, mistä on kyse yhteiskunnissa ja yhteiskunnallisissa asioissa.

Joskus sanoilla **’yhteiskunta’** ja **’valtio’** tarkoitetaan suunnilleen samaa, joskus taas sanan **’yhteiskunta’** sijasta voitaisiin käyttää sanoja **’yhteisö’, ’kansalaisyhteiskunta’** tai **’kansakunta’**, joskus jopa sanaa **’maa’**. Kaikki yhteisöt eivät kuitenkaan ole kansakuntia eivätkä varsinkaan valtioita tai maita, ja toisin päin. Voidaan puhua vaikkapa ruotsalaisesta nyky-yhteiskunnasta, muinaiskelttiläisestä yhteiskunnasta, feodaaliyhteiskunnista tai moderneista länsimaisista yhteiskunnista.

Yhteiskunnalla ei tarkoiteta ainoastaan joukkoa ihmisiä, eikä edes suurta joukkoa ihmisiä. Jopa muutamien kymmenien ihmisten yhteisöjä voi olla joissain tapauksissa oikein kutsua yhteiskunniksi mutta yleensä yhteiskuntaan ajatellaan kuuluvan paljon enemmän, kymmeniä tuhansia tai jopa satoja miljoonia ihmisiä. Joskus myös muiden eläimien, kuten mehiläisten tai pingviinien, tai kuvitteellisten ihmisten kaltaisten olentojen kuten hobittien Kontua tai Star Trekin väkeä voidaan kutsua aivan oikein yhteiskunnaksi.

Yhteiskunnassa on **runsaasti jäseniä**. Mutta yhteiskunnalle on oleellista myös se, että vaikka se koostuu jäsenistä, yksilöistä tai pienemmistä yhteisöistä, sen voidaan ajatella olevan jollakin tavalla oma **järjestäytynyt ja toimiva kokonaisuutensa**. Yhteiskunnassa on historiallisesti **pysyvyyttä ja jatkuvuutta**, vaikka muutosta tapahtuukin. **Uusia jäseniä** tulee ja **jäseniä poistuu** mutta rakenteet ja muut yleisemmät piirteet, kuten erilaiset pienemmät osayhteisöt tai valtiolliset lait ja instituutiot. Jotkut yhteiskunnalliset säännönmukaisuudet eivät välttämättä muutu ollenkaan tai muuttuvat hyvin hitaasti. Eri yhteiskunnissa ajatellaan myös olevan **keskenään samankaltaisia piirteitä** – aivan niin kuin eri kielten kuten suomen, venäjän ja hindin ajatellaan olevan eroistaan huolimatta kieliä. Kun **tutustutaan tarkemmin suomalaiseen yhteiskuntaan** ja vaikkapa sen väestörakenteeseen tai poliittiseen järjestelmään monet asiat auttavat **ymmärtämään myös muita yhteiskuntia**, erityisesti länsimaisia ja muitakin nyky-yhteiskuntia.

Kun nyt siis tutustutaan tarkemmin suomalaiseen yhteiskuntaan, on selvää, että monet **suomalaisen yhteiskunnan** piirteet ovat **samankaltaisia muiden yhteiskuntien** kanssa. Toisaalta aiheenamme on nimenomaan **suomalainen yhteiskunta**, eli käsittelemme erityisesti sille ominaisia piirteitä ja sitä oman historiallisesti kehittyneenä kokonaisuutenaan. Aluksi luvussa II suomalaista yhteiskuntaa lähestytään sen **historiallisen kehityksen** kannalta. Painopiste on **1900-luvussa**, mutta monien oleellisten aiheiden ja piirteiden kohdalla on palattava 1800-luvulle asti usein paljon kauemminkin. Luvussa III suomalaista yhteiskuntaa

tarkastellaan **väestöllisesti** ja tähän liittyen myös **alueellisesti** ja jonkin verran myös **kulttuurisesti**. Loppuosa tarkastelusta keskittyy suomalaisen yhteiskunnan **poliittiseen** ja muuhun järjestäytyneeseen tai institutionaaliseen toimintaan, varsinkin **valtioon** nimeltä **Suomen tasavalta, Republiken Finland**, ja sen kuntiin.

Yhteiskunnallinen tarkoittaa tietysti yhteiskuntaan liittyviä asioita. Mutta tätäkin on syytä tarkentaa. Kun jonkun sanotaan olevan kiinnostunut yhteiskunnallisista asioista, tämä voi tarkoittaa ainakin muutamaa **eri asiaa**. Usein yhteiskunnallinen tarkoittaa suunnilleen samaa kuin **sosiaalinen**: kyse on siis ihmisten tai muiden yhteisöiden tai laumaeläinten suhteista, keskinäisestä kanssakäymisestä, ryhmäkäyttäytymisestä tai muusta sellaisesta. Jos pitää kääntää suomen sana 'yhteiskunnallinen' muihin eurooppalaisiin kieliin, vastine on tavallisesti **latinalaisperäinen social** kuten espanjassa, ranskassa, englannissa ja ruotsissa.

Yhteiskunnallisella **kiinnostuksella** ja yhteiskunnallisella **vaikuttamisella** voidaan tietysti viitata myös **poliittiseen** kiinnostukseen ja vaikuttamiseen. Poliitiikka, poliittinen päätöksenteko ja poliittinen vaikuttaminen tarkoittavat yhteiskunnallisten asioihin vaikuttamista käytännössä, pyrkimystä saada pidettyä ennallaan hyvinä pidettyjä yhteiskunnallisia asioita ja muuttaa huonosti olevia yhteiskunnallisia asioita. Poliittinen vaikuttamista ja suomalaisen yhteiskunnan poliittisia järjestelmiä tullaan käsittelemään jatkossa paljon. Kiinnostus yhteiskunnallisista asioista, niiden selvittäminen ja tutkimus liittyvät oleellisesti **yhteiskuntatieteisiin** ja **journalismiin**.

I.2 Yhteiskuntatieteet ja muut yhteiskunnallisen tiedon lähteet

Kiinnostus yhteiskunnallisista asioista saattaa viitata siihen, mitä yhteiskunnat ovat, miten ne toimivat, ja millainen on ja miten toimii suomalainen yhteiskunta. Kyse on siitä, mitä meillä ja maailmassa tapahtuu. Tällöin kyse on **yleisestä yhteiskunnallisesta** tai **yhteiskuntatieteellisestä kiinnostuksesta**. Voi olla kiinnostunut tietämään yhteiskunnallisesta muutoksesta ja yhteiskunnan toimintatavoista, vaikka ei olisi itse kiinnostunut poliittisesta vaikuttamisesta. Toisaalta, jos on kiinnostunut vaikuttamisesta, on tiedettävä. Se, mitä jatkossa käsitellään, **perustuu** pitkälti **tutkimukseen**. Olet tutustumassa asioihin, joita tutkivat erityisesti **yhteiskuntatieteilijät** ja **historioitsijat**. Yhteiskuntaopin taustalla on sellaisia tutkimusaloja kuten **valtio-oppi**, **politiikan teoria**, **sosiologia**, **väestötiede**, **poliittinen historia**, **sosiaali- ja taloushistoria** sekä **aatehistoria**.

Mutta kaikki yhteiskunnallinen tieto **ei** tietenkään perustu tieteelliseen tutkimukseen. Useimmat ovat kiinnostuneita myös itseensä vaikuttavista yhteiskunnallisista prosesseista ja päätöksistä. Saamme näistä tietoa, ainakin parhaimmillaan, **monenlaista lähteistä**: **tiedotusvälineiden uutisista** ja muista **journalistisista** jutuista ja ohjelmista, Wikipedia-artikkeleista, verkkoalustoilla välitetyistä tiedotusvälineiden uutisista tai otteista niistä, koulusta, tuttaviltamme tai tuntemattomilta ihmisiltä keskusteluissa, viesteissä, sosiaalisen median kanavista, podcasteista, vlogeista ja muista vastaavista, viranomaisilta tiedotteissa, viesteissä ja kirjeissä sekä ihan itse kokemalla ja ottamalla selvää erilaisilla tavoilla.

Kaikki ammattilaiset, jotka pyrkivät tuottamaan julkisesti saatavilla olevaa tietoa yhteiskunnallisista asioista, eivät ole tutkijoita. Kaksi muuta merkittävää yhteiskunnallisen

tiedon tuottamisen ammattilaisten ryhmää ovat **journalistit eli toimittajat** ja julkishallinnon **viranomaiset**. **Julkisten elinten** kuten eduskunnan, tuomioistuimien ja viranomaisten **päätökset** itsessään tuottavat yhteiskunnallista todellisuutta mutta ovat myös julkisia aineistoja.

Sekä journalistit että monet viranomaiset, aivan kuten tutkijatkin, julkaisevat työkseen aineistoja, joiden on tarkoitus olla merkityksellistä, perusteltua ja totta (aina he eivät tietenkään onnistu). Journalististen tiedotusvälineiden palveluksessa ja viranomaistehtävissä työskentelevillä on **usein yhteiskuntatieteellinen koulutus**. Yksi merkittävä suomalaista yhteiskuntaa koskevan yhteiskuntatieteellisen tiedon tuottaja on **Tilastokeskus**, joka on jo vuonna 1865 perustettu lakisääteinen virasto. Tilastokeskus tekee yhteiskuntatieteellistä tutkimusta ja julkaisee aineistoa ja tuloksia niin poliittisen päätöksenteon, viranomaisten, muiden tutkijoiden, journalistien kuin kenen tahansa muunkin käytettäväksi.

Yhteiskuntaopin taustalla ovat siis oleellisesti myös **lainsäädäntö** ja erilaiset **muut julkiset päätökset** ja **viranomaisten tuottamat aineistot** sekä **journalistiset aineistot** kuten **lehtijutut**. Viranomaisia tarkastellaan valtiota ja kuntia käsiteltäessä. Katsotaan seuraavaksi tarkemmin sanomalehtiä ja sitä, mistä on kyse journalismissa. Samalla on otettava esille, myös journalismin ja tieteellisen tutkimuksen yhteisiä piirteitä.

1.3 Journalismi ja monen kirjava media

Media sitä ja media tätä – mutta mitä se on se media?

Sana **media** on peräisin latinan sanasta *medium*, joka alun perin tarkoitti keskiväliä ja sittemmin myös välittäjää ja välinettä. Tämän sanan monikkomuoto on *media*. Englannissa joukkotiedotusvälineitä tarkoittava sana *mass-media* oli käytössä jo 1920-luvulla ja monikanavaista viestintää tarkoittava *multi-media* 1950-luvulla.

Media on siis oikeastaan lyhentynyt muoto massamediasta, joukkotiedotusvälineistä. Puhelin ja kirjekin ovat ihmisten välisen kommunikaation välineitä, medioita. Mutta yleensä medialla tarkoitetaan nykyisin **massamedioita, joukkotiedotusvälineitä**. Perinteiset joukkotiedotusvälineet kuten sanomalehdet, radio ja sanomalehdet ovat pääasiassa **yksisuuntaisia**: viestien, uutisten tai muiden sellaisten lähettäjiä on vähän, vastaanottajia paljon vähemmän.

Sanomalehtiä on julkaistu jo 1700-luvun lopulta, muita **lehtiä** aiemminkin. Niitä perustettiin paljon ja niiden levikit kasvoivat **1800-luvun** kuluessa. Sanomalehdet ja julkaisutoiminnan laajeneminen on oleellisesti yhteydessä **modernin kansalaisyhteiskunnan** kehitykseen. Lehdet olivat aluksi enemmän tietyn yhteisön, aatteen tai asian puolestapuhujia. Mutta 1860-luvulta lähtien niiden rooli muuttui enemmän **uutisten** välittämisen suuntaan. Tuolloin alkaa myös suomenkielisten lehtien nousu.

1920-luvulla alkoi julkisen palvelun **yleisradiotoiminta**, ensimmäisenä British Broadcasting Company eli **BBC**, josta mallia otettiin Suomen **Yleisradioon**. Sähköisen viestinnän radio- ja televisioyhtiöt ovat pääsääntöisesti olleet **julkisesti omistettuja** tai kohtuullisen **suuren**

pääoman yksityisiä yrityksiä. Lehdet vaativat aina 1970-luvulle asti (kopiokoneiden yleistymiseen saakka) kohtuullisen paljon pääomaa taakseen. Yksittäisen ihmisen ei voinut lähettää viestejään suurille joukoille – ennen kuin ...

Internet muutti tilanteen. Jo ennen kotitietokoneiden ja internetin käytön yleistymistä 1970-luvulta 1990-luvulle käyttöön tuli keskustelupalstoja tai muita alustoja, joissa kommunikaatio ja viestien ja tiedostojen jako tapahtui lähtökohtaisesti tasavertaisesti, käytännössä ilmaiseksi. Kommunikaatio eli viestintä voi olla yksityistä eli rajatuille vastaanottajille suunnattua.

Nykyisin medialle tarkoitetaan erityisesti sellaista viestintää, jossa vastaanottaja voi olla periaatteessa kuka tahansa eli ei viestijät eivät siis pääsääntöisesti tunne toisiaan henkilökohtaisesti. **Medialla** tarkoitetaan laajamittaista, nykyisin **joukkotiedotusvälineitä** sekä **internet-alustoilla tai -julkaisuissa ”keskustelua”, viestien vaihtoa.** Mutta kaikki media tai mediat eivät ole journalistisia medioita.

Julkinen tila, keskustelu ja kansalaisyhteiskunta

On syytä huomioida, että ajatukseen tällaisista verkkomediaista liittyy ajatus jonkinlaisesta **yhteisestä jaetusta tilasta, foorumista**, jolla tavataan, kiistellään, välitetään informaatiota, vaikutetaan toisiin, viihdytään ja muuta sellaista. **Kansalaisten yhteinen julkinen tila** oli keskeistä antiikin kreikkalaisille kaupunkivaltioille ja Rooman kaupunkivaltiolle, josta sitten kasvoi laaja valtakunta. Alun perin latinan sana *forum* tarkoitti konkreettista julkisen tapaamisen ja vaihdon tilaa, toria. Julkisten tapaamisten paikat ja niillä keskustelu ovat liittyneet erottamattomasti länsimaiseen **kaupunkikulttuuriin ja demokratiaan.**

Julkaisuutoiminnan ja erityisesti sanomalehtien yleistymisestä lähtien syntyi vähitellen ajatus jaetusta, yhteisestä **julkisesta tilasta, jossa yhteiskunnallinen ja poliittinen kommunikaatio** tapahtuu kohtuullisen välittömästi ja osittain kirjallisesti. Edellisen päivän tapahtumat ovat jo tänä aamuna suuren lukevan yleisen tiedossa uutisina. Muutaman viikon tai päivän päästä tehtävään päätökseen otetaan kantaa lehtien pääkirjoituksissa, kolumneissa ja yleisönosastokirjoituksissa aina nuijankopautukseen asti – jonka jälkeen päätöstä kritisoidaan kärkevästi ja sen seurauksista uutisoidaan. Tällainen kirjallinen julkinen foorumi on osa meidän **yhteistä yhteiskunnallista kokemusmaailmaamme.** Se ei missään tapauksessa syntynyt vasta internetin myötä, mutta internet on tietysti muuttanut sen luonnetta muun muassa yhä reaaliaikaisemmaksi, laajemmaksi ja visuaalisemmaksi.

Jaetun julkisen tilan ja jatkuvasti käynnissä olevan yhteiskunnallisen keskustelun luonnetta ei voi kunnolla ymmärtää ilman **kansalaisyhteiskunnan** käsitettä. Kansalaisyhteiskuntaan kuuluu paljon muutakin, mutta **keskeinen osa** sitä on yhteinen jaettu **medioiden, erityisesti journalististen medioiden välittämä, julkaisemisen julkinen tila.** Kansalaisyhteiskuntaan kuuluvat **vapaaehtoiset yhteenliittymät** kuten **yritykset, yhdistykset, järjestöt ja puolueet,** mutta osittain myös erilaiset **perinteiset yhteisöt** kuten perheet, suvut, naapuriyhteisöt ja uskonnolliset seurakunnat. Keskeinen osa kansalaisyhteiskuntaa on julkinen keskustelu, jota juuri sanomalehdet ja muut journalistiset mediat ja julkaisuutoiminta ylipäättään mahdollistaa.

Sanomalehdet ja muut journalistiset mediat

On syytä tehdä **erottelu** medioiden ja journalististen medioiden välillä. Tämä erottelua jää valitettavasti usein tekemättä. Medioilla ja medioilla on kuitenkin eroja. Keskustelupalstat, Twitter ja Instagram ovat medioita. Lähtökohtaisesti ne eivät kuitenkaan ole journalistisia medioita. Toki journalistit eli toimittajat voivat tviitata, ja monet paljon tviittaavatkin, ja Instagramiin voidaan tuoda journalistista sisältöä, mutta **journalistiset mediat** on ehdottomasti erotettava omaksi yhteiskunnallisesti hyvin merkittäväksi asiakseen. Journalismin ydin ovat sanomalehdet. Tämä ei tarkoita, että sanomalehdet olisivat erehtymättömiä, että kaikki sanomalehdissä julkaistu olisi puolueetonta ja perusteltua tai että kaikki, mitä sanomalehdissä kirjoitetaan, olisi kiinnostavaa ja merkityksellistä.

Sanomalehdet ovat radiota ja televisiota keskeisempiä sikäli, että kussakin länsimaisessa yhteiskunnassa ilmestyviä sanomalehtiä on ollut **lukuisia**. Näin oli 1800-luvun Britanniasta, 1900-luvun alun Suomen suuriruhtinaskunnassa tai nykypäivän Espanjasta tai Australiasta. Kannattaa vilkaista Wikipedian artikkelia [“Luetteloa suomalaista sanomalehdistä”](#): ensin on yli kahdensadan nimikkeen listaus ilmestyvistä sanomalehdistä, sitten yli kahdensadan nimikkeen lista lakkautetuista. 1820-luvulla Viipurissa ilmestyi myös saksankielinen sanomalehti, 1920-luvulla Kuopiossa julkaistiin puolenkymmentä eri sanomalehteä. Kun Venäjän keisarikunnan viranomaiset lakkauttivat vuonna 1889 perustetun Päivälehdessä sunnuntaina 3.7.1904, sen toimituskunta perusti Helsingin Sanomat, jonka ensimmäinen numero ilmestyi seuraavana torstaina.

Sanomalehtiä, muita lehtiä ja journalistisia medioita **kustantavat monenlaiset yhteisöt**, muun muassa poliittiset puolueet ja liikkeet, aatteelliset yhdistykset ja säätiöt, nykyisin kuitenkin varsinkin **yksityiset kustannusalan yritykset**. Vaikka lähes kaikki suomalaiset sanomalehdet ovat nykyisin puoluepoliittisesti sitoutumattomia, monet niistä ovat olleet aiemmin jonkin puolueen “äänenkannattajia”. Puoluetaustaiset sanomalehdet alkoivat vähentyä ja pienentyä 1980-luvulta lähtien, mutta niitäkin on edelleen.

Sanomalehdillä ei nyt tarkoiteta pelkästään **päivittäin** ilmestyviä **laajalevikkisiä** lehtiä kuten Helsingin Sanomat, Hufvudstadsbladet, Kaleva, Savon Sanomat, Ilta-Sanomat tai Iltalehti. Joukkoon kuuluvat myös laajalevikkiset mutta vain **viikoittain tai harvemmin** ilmestyvät kuten Suomen Kuvalehti, Kotimaa, Ylioppilaslehti, **paikallisemmat** kuten Käpylä-lehti ja Kuhmolainen, sekä pelkästään **verkossa ilmestyvät** kuten Uusisuomi.fi ja Verkkouutiset.fi. Tarkat rajanvedot sanoma- ja aikakauslehtien tai paperilla ilmestyvien, verkossa julkaistavien ja muuten sähköisesti lähetettävien välillä eivät ole nyt tärkeitä.

On myös huomattava, että nykyisenä verkkoajana **rajat lehtien, radion, television ja verkkoalustojen välillä ovat hämärtyneet**, sillä lehdet julkaisevat verkkosivuillaan audio- ja videojulkaisuja, ja niin poispäin. Esimerkiksi Helsingin Sanomilla on pelkän digitaalisen sisällön maksavia tilaajia yli 100 000, ja Yle Uutiset on oikeastaan myös verkossa ilmestyvä sanomalehti.

On olemassa tiettyjä tuntomerkkejä tai **ehtoja**, joita massamedian eli **joukkotiedotusvälineen** pitää täyttää, jotta se olisi **journalistinen** media. Huomioidaan ainakin seuraavat neljä: **laajalevikkisyys ja julkisuus**, aiheiden **tärkeys ja kiinnostavuus**, pyrkimys **totuuteen** sekä

toimitustyön ammattimaisuus (ks. *teema* Mitä on journalismi? Journalismin ja tieteen yhteiset piirteet ja erot).

Lähdesuoja ja ennakkosensuurin puuttuminen – journalismin lakisääteinen suoja

Journalistisia medioita on pitkään pidetty yhteiskunnallisesti hyvin tärkeinä. Sanomalehtien ja muiden journalististen medioiden toimittajia sanotaan usein "**vallan vahtikoiriksi**". Tällä viitataan siihen, että valtaa voi käyttää myös väärin ja että niiden tekemisiä, joilla on poliittista, muuta julkista tai taloudellista valtaa, on seurattava.

Moderneille länsimaisten valtioille on kuitenkin tyypillistä se, että niissä on **laeilla turvattu kriittisen journalismin edellytyksiä**. Keskeistä on journalistisille joukkoviestimille taattu **lähdesuoja**: "Yleisön saataville toimitetun viestin laatijalla sekä julkaisijalla ja ohjelmatoiminnan harjoittajalla on oikeus olla ilmaisematta, kuka on antanut viestin sisältämät tiedot. Julkaisijalla ja ohjelmatoiminnan harjoittajalla on lisäksi oikeus olla ilmaisematta viestin laatijan henkilöllisyyttä." ("Lähdesuoja", Wikipedia, <https://fi.wikipedia.org/wiki/L%C3%A4hdesuoja>, vierailtu 7.1.2020.)

Journalististen medioiden **ei tarvitse luovuttaa tietoja** lähteistään poliisille tai syyttäjälle epäillyn rikoksen **esitutkintaa varten**. "Suomessa lähdesuoja voidaan siis murtaa vasta oikeudenkäynnissä, jossa syyttäjä vaatii jollekulle rangaistusta" ("Lähdesuoja", Wikipedia). Lähdesuojaa ei siis voida viranomaisten toimesta murtaa, jotta löydettäisiin se tai ne, joihin syyte voitaisiin kohdistaa. Sanomalehdille ja vastaaville journalistisesti toimiville joukkotiedotusvälineille lainsäädännöllä taattu lähdesuoja kertoo siitä, että journalismia ja **journalistisia joukkotiedotusvälineitä pidetään yhteiskunnallisesti hyvin tärkeinä**.

Toinen keskeinen kriittistä journalismia turvaava lakisääteinen tekijä on lähtökohtainen, perustuslaissa turvattu **sananvapaus** eli lailla turvattu oikeus ilmaista mielipiteitä ja saada tietoonsa muiden ilmaisemia. Tämä tarkoittaa **joukkotiedotusvälineiden kohdalla** käytännössä **ennakkosensuurin puuttumista**. Sitä, mitä julkaistaan, ei tarvitse tarkastuttaa etukäteen viranomaisilla. Tämä ei tarkoita sitä, etteikö julkaistuista väitteistä tai näkemyksistä voisi joutua syytetyksi ja tuomituksi oikeusistuimessa, mikäli on syyllistytty lainvastaiseen toimintaan. On huomattava, että lain mukaan journalistisella medialla on oltava vastaava toimittaja eli **päätoimittaja**. Journalistinen julkaiseminen on siis aina journalistisen joukkotiedotusvälineen toimintaa, ei vain yksittäisen henkilön toimintaa.

Tiedotteita, viihdettä, journalismia, propagandaa, mainontaa, mielipidekirjoituksia, poliittista satiiria, paskapuhetta ...

On huomattava, että **kaikki tärkeäkään joukkoviestintä ei ole journalismia**. Viranomaiset viestintä on tärkeää. **Viranomaisten** toteuttavat monenlaisia lakisääteisiä tehtäviä. Myös yritykset ja muut **kansalaisyhteiskunnan toimijat**, kuten **järjestöt**, harjoittavat joukkoviestintää. Usein **yritykset** viestivät **mainostaessaan** mutta myös esimerkiksi tiedotteillaan asiakkailleen ja pörssiyhtiöt omistajilleen. Järjestöjen viestintä voi olla tiedottamista, mutta ne voivat harjoittaa myös journalismia lähestyvää kriittistä uutisointia ja muuta julkaisemista.

Tieteellisiä tutkimuksia julkaisevat yliopistojen ja tutkimuslaitosten ohella myös kaupalliset kustantajat ja viranomaiset, kuten mainittu Tilastokeskus. **Tutkimustuloksia esittelevät ja popularisoivat** eli kansantajuistavat myös kustantajat kirjoillaan ja lehdissään, tieteelliset toimijat ja viranomaiset.

Viimeisen kymmenen vuoden aikana nopeasti kasvaneen **sosiaalisen median** alustat ja viestisovellukset ovat monien ihmisten elämässä suuressa roolissa ja niissä tai niiden avulla viestiään suunnattomia määriä. Mutta sosiaalisen median alustat ja toimijat **eivät** lähtökohtaisesti ole **journalistisia medioita**. Suuri osa joukkoviestimien mediasisällöistä on ei-journalistista kuten **viihdettä, mainontaa, yksityistä keskustelua** ja muuta viestintää.

On huomattava, että on myös tahoja, jotka pyrkivät **esiintymään asiantuntevina** journalistisina medioina tai tutkijoina. Toisaalta **tutkijoiden, viranomaisten ja muiden asiantuntijoiden mollaaminen** ja **tieteellisen tutkimuksen, demokraattisen yhteiskunnan ja viranomaistoiminnan kyseenalaistaminen kriittisyyteen ja skeptisyyteen vedoten** on myös lisääntynyt. **Propaganda, virheellisten väitteiden levittäminen, todellisten ja perusteettomien uhkausten esittäminen, paskapuheella hämääminen ja tiedon pimittäminen** ovat **vanhoja vallankäyttämisen tapoja**. Internet, digitaalinen informaation käsittely ja sosiaalinen media ovat muuttaneet yhteiskunnallista toimintaympäristöä ja manipulaation ja muiden vallankäyttämisen tapoja nopeasti. **2010-luvulla** uusiksi tunnistetuiksi ilmiöiksi ovat nousseet muun muassa **valeuutiset** ja **”valemedioiksi” leimaaminen** sekä keskustelu **”totuuden jälkeisestä ajasta”**.

Edellä on erotettu toisistaan joukkoviestinnän eli massamedian kohdalla **journalistiset joukkoviestimet** ja **muut joukkoviestimet**. Median toimijoista ja viestinnän tavoista voidaan tehdä **monenlaisia erotteluita**, myös muun muassa seuraavanlainen:

Joukkoviestintä:

lähtökohtana **sanan- ja ilmaisun vapaus** ja **viranomaisilla lakisääteiset tehtävät**

- viranomaisten julkinen viestintä (mm. ministeriöt, Kela, Tilastokeskus, kunnalliset viranomaiset)
- journalistiset joukkotiedotusvälineet, mm. sanomalehdet, Yle, televisio- ja radiokanavat
- yksityisten yritysten viestintä: mm. markkinointi, yritystiedotteet (omat lehdet, verkkosivut yms.)
- yhdistysten, järjestöjen ja puolueiden viestintä (omat, lehdet, postituslistat yms.)
- sosiaalinen media.

Yksityinen viestintä:

lähtökohtana **sananvapauden** lisäksi **kirjesalaisuus ja yksityisyyden suoja**

- yksityiset keskustelut kasvokkain, puhelimitse tai verkkovälitteisesti
- yksityinen kirjallinen viestintä: kirjeet, puhelin, sähköpostiviestit
- viranomaisten keskinäinen viestintä ja viestintä yksityisille toimijoille (kansalaiset, yksityiset yhteisöt kuten yritykset jne.).

Muutamia lisälähteitä:

[Kansalliskirjaston digitaalisen aineistot](#), ks. mm. osiot Sanomalehdet, Aikakauslehdet.

Käsitteet liikkeessä: Suomen poliittisen kulttuurin käsitehistoria, toim. Matti Hyvärinen ym. (Vastapaino Tampere, 2003).

Tampereen yliopiston ylläpitämä yhteiskuntatieteellinen [Tietoarkisto](#), ks. mm. [Aineistoja teemoittain](#).

teema

Mitä on journalismi? Journalismin ja tieteen yhteiset piirteet ja erot

Ehtoja sille, että joukkotiedotusvälineen eli massamedia on varsinainen journalistinen media, ovat ainakin nämä neljä: julkaisut ovat **laajemmassa levityksessä julkisesti saatavilla**, niiden aiheet ovat suhteellisesti ottaen **tärkeitä tai kiinnostavia**, esitetyissä väitteissä tai siinä, mitä kuvataan, **pyritään totuuteen** ja julkaistava juttu tai muu on **ammattimaisen toimituksen** työn tulos. Katsotaan näitä tarkemmin ja huomioidaan erityisesti yhteydet tieteelliseen tutkimukseen. Nyt on näet tärkeämpää katsoa tarkemmin nimenomaan journalismia ja huomioida tutkimus vain vertailukohtana. Perusteena tälle on se, että käytännössä **me kaikki seuraamme mediasisältöjä**, tavallisesti paljonkin, ja on tärkeää hahmottaa, mitä on journalismi ja että kaikki mediat eivät ole journalistisia. – Turha muuten kuvitella, että journalistiset jutut ovat tylsiä ja vain viihde kiinnostavaa. Suuri osa viihteestä on tylsää roskaa ja tärkeät journalistiset jutut usein mukaansa tempaavia ja siten viihdyttäviä.

Journalistiset jutut suunnataan **laajemmalle yleisölle**. Niiden lukija, kuuntelija tai katselijakuntaa ei ole rajattu, eli periaatteessa kuka tahansa voi tutustua niiden sisältöön. Oikeastaan juuri tätä tarkoittaa **julkaiseminen**, jonkin tekstin tai muun sisällön saattamista julkisesti saatavilla olevaksi. Tämä ei tarkoita sitä, että journalististen julkaisujen ja juttujen pitäisi olla kaikkien saatavilla ilmaiseksi. Kyse on siitä, että sanomalehdet ja muut journalistiset sisällöt ovat vapaasti ostettavissa. On tietysti myös maksuttomia journalistisia julkaisuja, ja usein sisällöt ovat saatavilla kirjastosta tai esimerkiksi verkossa oppilaitoksen opiskelijoille ja henkilökunnalle jaettujen tunnusten kautta.

Laajalevikkisyys ei myöskään tarkoita sitä, että lukijoita pitäisi olla miljoonia tai edes tuhansia. Muutamien satojen tilaajien paikallinen paperinen viikkolehti tai muutamien satojen aktiivisten seuraajien verkkolehti ovat **paikallisesti** ottaen **laajalevikkisiä**. Onhan vaikkapa Columbian Calissa julkaistava El País meiltä katsoen sikäläinen paikallinen sanomalehti, vaikka sen painos on sadan tuhannen luokkaa.

Toiseksi, **journalistisen sisällön aiheet ovat yleisemmin tärkeitä tai kiinnostavia**. Tämä ei tarkoita, että sen pitäisi kiinnostaa lähes kaikki tai aina edes kovinkaan montaa. Suomeksi kirjoitettu juttu, jossa vertaillaan ja arvioidaan rumpukalvoja voi tietysti olla journalistinen, aivan kuten Pajalan markkinoiden sulkemistakin käsittelevä juttu. Se, mikä on yleisemmin tärkeää tai kiinnostavaa on **suhteellista**. Eri ammatti- tai harrastusalojen ihmisiä tai tietyn pienehkön alueen asukkaille läheisiä, paikallisia asioita käsittelevät jutut voivat olla laadukasta journalismia. Suuri osa journalistisista jutuista pyrkii käsittelemään aiheita, joilla on **yleisempää yhteiskunnallista merkitystä**.

Kolmanneksi, journalismissa **pyritään totuuteen**. Kyse on **pyrkimyksestä tiedonvälitykseen**. Mutta mitä ovat tieto ja totuus? Filosofiseen epistemologiaan ei tarvitse nyt mennä syvälle. Huomioidaan kuitenkin niin sanottu klassinen määritelmä tiedolle: tietoa ovat uskomukset, jotka ovat perusteltuja ja tosia. Uskomusten voi ajatella tarkoittavat ajatuksia, joita ilmaistaan kielellisinä väitteinä. Journalismi esittää **väitteitä**, jotka **pyrkivät olemaan tosia** ja joiden esittäjällä on **perusteita** uskoa niiden olevan tosia. Journalisti ei aina tuo esille kaikki perusteita. Mutta journalistista sisältöä muotoillaan ja tuotetaan sellaiseksi, että sen lukijat, kuulijat tai katselijat voivat huomata noita perusteita ja arvioida niitä.

Miten väitteitä perustellaan? Usein **kokemusperäisesti**: journalisti on ollut paikan päällä siellä, missä tapahtuu, tai haastatellut ja saanut muutoin tiedonantoja joilta kuilta, jotka ovat asioita kokeneet tai havainneet. **Lähteiden** käyttö tuli jo esille: haastateltava on lähde, toinen lehtijuttu on

lähde, **viranomaisten** tai muiden ammattilaisten tuottama tilasto tai muu aineisto on lähde, julkaistu **tutkimus** tai tutkijalta saatu tiedonanto on lähde. Keskeistä väitteiden perustelemisen kannalta on niiden **yhdisteleminen ja vertailu**. Loogis-rationaalinen päättely ja **lähdekriittisyys** ovat keskeisiä perustelemistapoja, ja usein perustellaan sitä, miksi johonkin väitteeseen ei kannata uskoa. Totuutta tavoiteltaessa pyritään mahdollisimman **puolueettomaan, objektiiviseen** asioiden selvittämiseen ja esittämiseen. Tämä edellyttää kriittisyyttä.

Neljänneksi, totuuden tavoitteluun liittyen, tieteelliselle tutkimukselle ja journalismille oleellinen yhteinen piirre on siis **kriittisyys**. Kriittisyydellä pyritään välttämään epätosia, epätarkkoja ja huonosti perusteltua näkemyksiä ja väitteitä. Tärkeää on muun muassa lähdekriittisyys. Lähdekriittisyyttä voidaan avata seuraavien kysymysten avulla. Voidaanko näkemys tai väite, **tarkistaa** jostakin toisesta lähteestä, eli onko samasta asiasta **useampia toisistaan riippumattomia lähteitä**. Voidaanko lähteen **luotettavuutta arvioida** ja **kyseenalaistaa** muilla tavoilla? Onko syytä esimerkiksi epäillä, että väitteen esittäjällä on tavoitteita tai sitoumuksia, joita ei tuoda avoimesti esille?

Journalismi **muistuttaa** monelta osin sekä pyrkimyksiltään että menetelmiltään **tieteellistä tutkimusta**. Erojakin on. Journalismissa ei edellytetä aina yhtä suurta varmuutta. Journalismissa nojaututaan usein enemmän yleisesti hyväksytyihin käsityksiin, asiantuntijoihin ja arkikokemuksiin tapahtumista. Nykyisin tieteellisessä julkaisemisessa keskeistä on anonyymi vertaisarviointi, joka yleensä on aikaa vievää. Journalismille, erityisesti uutisjournalismille, keskeistä on ajankohtaisuus. Journalismilta ei voi edellyttää samanlaisia julkaisujen etukäteisarviointia kuin mitä tieteellisiltä julkaisuilta edellytetään. Perinteisten sanomalehtien ja muiden journalististen medioiden **toimituksellisessa työssä** on kuitenkin samankaltaisia **menettelytapoja** ja **kriittisen arvioinnin periaatteita** kuin tieteellisessä tutkimuksessa. Kukaan ei voi varsinaisesti tehdä tieteellistä tutkimusta kuten ei journalistin työtäkään yksin.

Neljänneksi, journalistit eli toimittajat ovat **ammattilaisia**, jotka tekevät työtä **yhdessä toimituksena**, aivan kuten tutkijat toimivat tutkimusryhmissä ja laajemmissa tutkimusinstituutioissa kuten yliopistoissa. Uutiset ja muut journalistiset julkaisut käyvät läpi **toimituksellisen prosessin**: tekstejä tai muita julkaistavia aineisoja arvioidaan, tarkistetaan ja enemmän tai vähemmän muokataan eli toimitetaan. Uutisten kohdalla se on usein nopeaa, laajempiin vaikeammin selvitettäviin aiheisiin perehtyvät tutkivan journalismin kohdalla hidasta ja aikaa vievää. Journalistisella medialla on myös **päätoimittaja**, joka on tarvittaessa myös juridisesti vastuussa siitä, mitä on julkaistu.

Monilla journalisteilla on yliopisto- tai korkeakoulututkinto, mutta opiskellut alat vaihtelevat historiasta ja yhteiskuntatieteistä esimerkiksi insinööri- ja luonnontieteisiin. Jotkut ovat opiskelleet nimenomaan tiedonvälitystä, journalismia tai media-alaa, useimmat varmaankaan eivät. Moni toimittaja on hankkinut osaamisensa vähitellen töitä tehden ja käytännössä muuten mallin kautta oppimalla. Onpa kyse sitten musiikista, tieteellisestä tutkimuksesta, rakentamisesta, pelaamisesta tai journalismista, onnistuneet suoritukset vaativat osaamista ja paneutumista. Osaaminen vaatii harjoittelua ja kokemusta, ja paneutuminen johonkin tiettyyn aiheeseen tai tehtävään vie aikaa.

Aineistotehtävä:

Paskapuhe ja ”totuuden jälkeinen aika”

Vastikään on suomeksi ilmestynyt kaksikin kirjaa, joissa käsitellään paskapuhetta. Andre Spicérin kirjan [Paskanjauhantabisnes \(niin & näin 2018\) esipuhe](#) löytyy verkosta. Antto Vihman ja muiden kirjasta *Totuuden jälkeen. Miten media selviää algoritmien ja paskapuheen aikana* (Teos 2018) löytyy verkosta useampikin arvostelu (ks. mm. Pertti Nyberg, [”Kirja-arvio: Totuuden jälkeisenä aikana paskapuhe valloittaa maailmaa”, MTV Uutiset, mtv.fi, 11.10.2018](#)).

Mutta **mistä paskapuheesta on kysymys** ja miten se suhtautuu valehtelemiseen? Ja mitä tarkoitetaan, kun puhutaan ”totuuden jälkeisestä ajasta”? On mentävä katsomaan ainakin alustavasti,

mistä olikaan kyse vanhoissa filosofisissa aiheissa tietäminen ja totuus. (Ks. myös F11 Johdatus filosofisen ajatteluun sekä filosofian syventävät kurssit.)

Harry G. Frankfurtin vaikutusvaltainen essee *On Bullshit* julkaistiin alun perin vuonna 1986 ja Antti Nylén suomentanut sen nimellä *Paskapuheesta* (2006).

Lue alla olevat otteet Frankfurtin esseestä ja vastaa lyhyesti kysymyksiin.

- 1. ”Humpuukin määrittely riippuu ainakin osittain humpuukiin syyllistyvän henkilön mielentilasta”, Frankfurt kirjoittaa. Miksi?**
- 2. Joissakin tapauksissa ”henkilö saattaa valehdella, vaikka hänen esittämänsä väite olisi tosi”. Anna esimerkki tällaisesta tapauksesta.**
- 3. Miten humpuukin tai paskan puhuminen eroaa valehtelusta?**
- 4. Miksi Frankfurt tuntuu pitävän paskapuhetta jopa valehtelemista vaarallisempana ilmiönä?**

Lue myös Nick Enfieldin essee [”Kiintopisteitä totuuden jälkeisessä ajassa suunnistaville?”](#) (*niin & näin* 1/2018, s. 18–20). Vastaa sitä hyödyntäen kysymyksiin:

- 1. Millaista valtaa tietäminen tuo suhteessa muihin ihmisiin?**
- 2. Voiko paskapuhetta hyödyntää vallankäytössä?**

(Tehtävän voi myös jakaa ryhmissä tai pareittain valmisteltavaksi: filosofiaa opiskelleet kertaavat sitä, toiset työskentelevät tarkemmin Frankfurtin tekstin, toiset Enfieldin tekstin parissa jne. Yhdessä käydään läpi ryhmien vastaukset. Jos tehtävää tekee yksin, voi harjoitella myös esseen kirjoittamista. Vastaa lyhyesti noihin kysymyksiin ja käytä niitä muistiinpanoina esseetä varten. Ks. ”Mikä on essee?”.)

Harry G. Frankfurt *Paskapuheesta*

Yksi kulttuurimme näkyvimmistä piirteistä on paskapuheen paljous. Kaikki tietävät tämän. Kukin hoitaa oman osuutensa. Mutta helposti me pidämme tätä asiaintilaa itsestään selvänä. Useimmat ihmiset luottavat lujasti siihen, että he kyllä tunnistavat paskapuheen ja osaavat jättää sen omaan arvoonsa. Niinpä ilmiö ei ole herättänyt juuri lainkaan vakavaa mielenkiintoa, eikä sitä ole kovinkaan perehtyneesti tutkittu.

Tästä taas johtuu, ettemme tiedä tarkkaan mitä paskapuhe on, miksi sitä on niin paljon tai mitä tehtäviä se palvelee. Meillä ei liioin ole maltillisesti muodostettua käsitystä sen merkityksestä meille. Toisin sanoen meiltä puuttuu teoria. [...]

Käyttökelpoinen lähde on nimiessee Max Blackin teoksessa *The Prevalence of Humbug* (“Humpuukin levinneisyys”)*. [...]

HUMPUUKI: Erityisesti rehentelevien sanojen tai tekojen avulla tapahtuvaa harhauttavaa väärän kuvan antamista toimijan omista ajatuksista, tunteista tai näkemyksistä tavalla, joka ei suoranaisesti ole valehtelua. **

Jokin hyvin samantapainen muotoilu olisi hyväksyttävissä myös silloin, kun halutaan valaista paskapuheen perustavimpia ominaispiirteitä. [...] kommentoin lyhyesti Blackin määritelmän eri osia.

Harhauttavaa väärän kuvan antamista: Tämä saattaa kuulostaa liikasanaiselta. Varmastikin Black tarkoittaa, että humpuukin täytyy olla suunnitellusti tai tarkoituksellisesti erehdyttävää, ettei väärän kuvan antaminen tapahdu vain epähuomiolla. Toisin sanoen kysymys on asioiden *taballisesta* vääristelystä. Nyt voimme todeta, että jos harhauttamisen aie on humpuukin muuttumaton ominaisuus, on käsitteellisesti välttämätöntä, että humpuukin määrittely riippuu ainakin osittain humpuukiin syyllistyvän henkilön mielentilasta. Niinpä humpuukia ei voi suoraan samastaa mihinkään ominaisuuksiin — sisäisiin tai suhteellisiin

— jotka kuuluvat yksinomaan niille sanallisille ilmauksille, joilla sitä tuotetaan. Tässä mielessä humpuuki voidaan tunnistaa samoin perustein kuin valehtelu: sitäkään ei voi samastaa valehtelijan esittämän väitteen virheellisyyteen tai muihin ominaisuuksiin, sillä valehtelun edellytyksenä on, että valehtelija esittää väitteensä tietyssä mielentilassa — hänellä on oltava harhauttamisen aie. [...]

Joissakin tapauksissa valehtelija ei valehtele, ellei hän esitä virheellistä väitettä; toisissa taas henkilö saattaa valehdella, vaikka hänen esittämänsä väite olisi tosi, jos hän vain itse uskoo väitteensä olevan virheellinen ja esittää sen harhauttamisenaikaisissa. [...]

Väärän kuvan antamista toimijan omista ajatuksista, tunteista tai näkemyksistä: Tämän määrittelyehdon mukaan humpuukiin syyllistynyt henkilö antaa väärän kuvan pohjimmitaan itsestään. [...]

Luultavasti Black tarkoittaa, ettei humpuukia ole ensisijaisesti tarkoitettu antamaan yleisölle väärää käsitystä jostakin aiheesta, vaan että sen ensisijaisena tarkoituksena on antaa toisille virheellinen kuva siitä, mitä puhujan mielessä liikkuu. Humpuukista voidaan puhua, kun jonkin toiminnan pääsiallisena tarkoituksena ja ideana on tämän vaikutelman luominen. [...]

Ulostetta ei suunnitella tai työstetä; se vain eritetään, pudotetaan pois. Se voi olla muodoltaan enemmän tai vähemmän yhtenäistä tai olla olematta, mutta missään tapauksessa se ei ole *hiottua* ('wrought'). Ajatus kärsivällisesti hiotusta paskapuheesta on näin ollen sisäisesti jännitteinen. [...]

On mahdotonta valehdella, ellei usko tietävänsä totuutta. Paskapuheen tuottaminen ei vaadi vastaavaa uskoa. Täten valehteleva henkilö valitsee sanansa totuuden ehdoilla ja on siinä mielessä totuudelle uskollinen. Kun rehellinen ihminen puhuu, hän sanoo vain sen minkä uskoo todeksi; vastaavasti valehtelijan tapauksessa on välttämätöntä, että hän pitää väitteitään epätosina. Paskanpuhujan ei tarvitse antaa moisia vakuuksia: hän ei ole sen enempää toden kuin epätodenkaan puolella. Toisin kuin rehellinen ihminen ja valehtelija, hän ei kiinnitä tosiasioihin mitään huomiota, paitsi milloin niistä on hänelle apua sanottavansa perille saamisessa. Hän ei välitä siitä, kuvaavatko hänen sanomansa asiat todellisuutta oikein. Hän vain valikoi tai keksii niitä tarkoituksiinsa sopivasti. [...]

[...] valehtelu, toisin kuin paskanpuhuminen, ei tyypillisesti vie henkilöltä kykyä puhua totta. Paskanpuhumisen estoton ja ylenmääräinen harjoittaminen, eli väitteiden esittäminen piittaamatta mistään muusta kuin siitä minkä sanominen tuntuu sopivalta, voi heikentää tai jopa lakkauttaa ihmisen normaalin tavan tarkkailla asioita. Se joka valehtelee ja se joka puhuu totta pelaavat niin sanoaksemme samaa peliä, mutta vastakkaisilla puolilla. Kumpikin reagoi tuntemiinsa tosiasioihin, vaikka toisen reaktiota ohjaa kunnioitus totuutta kohtaan ja toinen uhmaa tätä auktoriteettia suostumatta mukautumaan sen vaatimuksiin. Paskanpuhujat sivuuttaa tykkänään nämä vaatimukset. Hän ei torju totuuden arvovaltaa eikä valehtelijan tavoin asetu sitä vastaan. Hän ei kiinnitä siihen mitään huomiota. Tästä syystä paskapuhe on valehtelua suurempi totuuden vihollinen. [...]

Vuhteet:

* Max Black: *The Prevalence of Humbug*. Ithaca: Cornell University Press 1985.

** Ibid. s. 143.

Harry G. Frankfurt, *Paskapuheesta* (suom. Antti Nylén, Johnny Kniga, Helsinki 2006).
Otteet kirjan sivuilta 7–8, 11, 13–16, 20, 22–23, 32, 74–75 ja 80–81. (Engl. *On Bullshit*, 1986.)

Englannin sanan *society* vastine suomeksi on tavallisesti joko 'yhteiskunta' tai 'yhteisö', mutta voi olla myös vaikkapa 'yhdistys'. **Katsotaan, mitkä vastaavan suomen kielen sanoja 'yhteiskunnallinen' ja 'yhteiskunta' muilla kielillä. Yhdistä oikea sana oikeaan kieleen:**

sozial – saksa

социальный [sotsialnyi] – venäjä

sociedad – espanja

société – ranska

samhälle – ruotsi

ühiskond – viro

commune, societas – latina

Gesellschaft, Gemeinsam – saksa

Mitkä näistä ovat yhteiskuntatieteellisiä ja yhteiskuntahistoriallisia tutkimusaloja?

valtio-oppi

politiikan tutkimus

(politologia)

kansainvälisen politiikan tutkimus

yhteiskuntafilosofia

sosiologia

kansantaloustiede

väestötiede

hallintotiede

viestinnän tutkimus, sosiaalipolitiikan tutkimus, journalistiikka, eri oikeustieteen alat (oikeusteoria, hallinto-oikeuden tutkimus, rikosoikeudentutkimus, ympäristöoikeuden tutkimus, oikeussosiologia, oikeustaloustiede)

sosiaalipsykologia, sosiaaliantropologia – taloussosiologia, koulutussosiologia, kirkkososiologia

tilastotiede on matematiikan osa-alue, mutta tilastotieteen menetelmiä käytetään paljon

yhteiskuntatieteissä; mm. taloustieteellisessä myös muita matemaattisia menetelmiä ja

matemaattista mallintamista (kuten integraalilaskentaa)

poliittinen historia, taloushistoria, sosiaalihistoria, aatehistoria

kulttuurintutkimus ja taiteentutkimus on usein menetelmiltään yhteiskuntatieteellistä

[KAIKKI OIKEIN]

Ketkä heistä kuuluvat yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen klassikoihin?

Aristoteles

Niccolo Macchiavelli

Thomas Hobbes

Adam Smith

John Stuart Mill

Karl Marx

Max Weber

Hannah Arendt

[KAIKKI OIKEIN]

Missä seuraavista suomalaisista yliopistoista voi opiskella yhteiskuntatieteitä?

Aalto-yliopisto

Helsingin yliopisto

Itä-Suomen yliopisto

Jyväskylän yliopisto

Lapin yliopisto

Oulun yliopisto

Tampereen yliopisto
Turun yliopisto
Åbo Akademi
[KAIKKI OIKEIN]

Suomen tasavallan pääministereinä on 2000-luvulla toiminut kahdeksan henkilö: viidellä heistä on yhteiskuntatieteellinen ja kahdella oikeustieteellinen koulutus (yhdellä insinöörikoulutus).

Yhdistä oikein:

Paavo Lipponen (sd), Matti Vanhanen (kesk), Mari Kiviniemi (kesk), Jyrki Katainen (kok), Alexander Stubb (kok)

– yhteiskuntatieteellinen koulutus

Anneli Jäätteenmäki (kok), Antti Rinne (sd)

– oikeustieteellinen koulutus

Juha Sipilä (kesk)

– insinöörikoulutus

Viralliset aineistot, tutkimukset ja journalistiset aineistot on aina julkaistu. Pohdi, mitä eroja on niiden saatavuudessa. Mistä niitä voidaan saada ja miten?

Mitä seuraavista saat käsiisi ja miten?

- "Elämää 100-vuotiaassa Suomessa", Tietoarkisto, Tampereen yliopisto, <https://www.fsd.tuni.fi/fi/aineistot/teemoittain/suomi-100/>.
- *Käsitteet liikkeessä: Suomen poliittisen kulttuurin käsitehistoria*, toim. Matti Hyvärinen ym. (Vastapaino Tampere, 2003).
- Aurora Rämö, "Median omistus keskittyy, mutta mediapomojen mielestä se ei ole ongelma – minkälaisia tunteita se sinussa herättää?", *Suomen kuvalehti* 18/2020.
- Teppo Sillantaus, "Vauvojen vuosikymmenet", *Helsingin Sanomat: Kuukausiliite* 5/2020.
- *Suomen tilastollinen vuosikirja 2019*, Tilastokeskus (Helsinki 2019).

Mitä puolueet julkaisevat omia sanomalehtiä? Luettele puolueet lehtineen, tai kootkaa ne yhteiselle sivulle tai tiedostoon.

Miksi Päivälehti lakkautettiin heinäkuussa 1904?

Mitä yhteistä on journalismilla ja tieteellisellä tutkimuksella? Entä mitä eroja?

Ketkä seuraavista tärkeistä yhteiskuntatieteiden tutkijoista ovat olleet myös journalisteja?

Johan Vilhelm Snellman (1806—1881)

Karl Marx (1818—1883)

Hannah Arendt (1906—1975)

Jan-Magnus Jansson (1922—2003)

[OIKEA VASTAUS: KAIKKI]

Yleisradio on valtion yhtiö, joka rahoitetaan veroluontoisesti. Miksi Yleisradion ei kuitenkaan voi sanoa olevan kulloisenkin hallituksen ja eduskunnan "äänitorvi", vaan riippumaton journalistinen tiedotusväline?

Kymen Sanomissa julkaistiin 16.4.2020 uutinen otsikolla "Pyhtään ja Haminan bussivuoroja supistetaan entisestään ensi viikon alusta". Tornionjokilaaksossa ilmestynvä Haparandabladet taas kertoi uutisessaan 27.3.2020, että Pajalan markkinat vuotuiset markkinat saatetaan jättää pitämättä

(“Pajala marknad kan ställas in”). Nämä uutiset tuskin kiinnostavat sinua, tuskin itse asiassa kovin suurtakaan osaa suomalaisista. **Miksi ne kuitenkin mitä ilmeisemmin täyttävät journalismin ehdot?**

“Huoli siitä, että suomalaisten luottamus tieteeseen olisi saanut jonkinlaisen kolauksen viimeisten vuosien aikana, ei saa tukea [Tiedebarometrista](#). [. . .] Seitsemän kymmenestä vastaajasta on hyvin tai melko kiinnostunut tieteestä, tutkimuksesta ja teknologiasta.” (“[Tiedebarometri 2019 osoittaa tieteen vahvan aseman Suomessa](#)”, TSV 14.11.2019). **Sanomalehdissä on urheilusivut ja Ylen uutisten jälkeen tulee joka ilta Urheiluruutu. Miksi urheilu-uutisia on paljon enemmän kuin tiedeuutisia? Pitääkö olla? Käy katsomassa Ylen verkkosivuilta tuoreimmat kaksikymmentä uutisjuttua. Kuinka moni voidaan luokitella urheilu-uutiseksi, kuinka moni taas tiedeuutiseksi?**

Mitä etuja on journalistisen median luotettavuuden ja laadun kannalta sillä, että sen sisällöstä joutuu maksamaan?

Mitä on “klikkijournalismi”?

Mitä on “faktanpaljastus”?

Käy tutustumassa [“Toimittajaliiton” verkkosivuihin \(https://journalistiliitto.com/\)](#). Huomioi siellä myös mm. osiot “Sananvapausneuvosto” ja “Lakineuvonta”. Käy seuraavaksi [Suomen journalistiliiton verkkosivuilla \(https://journalistiliitto.fi/\)](#), lue sitten uutinen [“Suomeen on perustettu uusi Toimittajaliitto-yhdistys – johdossa MV-julkaisun nokkamiehiä” \(MTV Uutiset, 17.12.2019\)](#) ja tutustu tarvittaessa muihin uutisiin ja Wikipedian sivuihin aiheesta.

Mistä on kyse?

Kuuntele Ruben Stillerin **radio-ohjelma [“Salaliittoteorioiden suloinen maailma” \(57 min, Yle Areena, 17.1.2020\)](#)**, jossa toimittaja Stillerin vieraina ovat tutkijatohtori Tuukka Ylä-Anttila ja tiedetubettaja, teologian tohtori Ville Mäkipelto. **Mieti seuraavia:**

- **Toimittaja Ruben Stiller puhuu värikkäästi ja välillä kärkevästi. Tarkoittaako se, että hän ei ole puolueeton toimittaja. Mihin Stiller mahtaa tällä pyrkiä? Onnistuuko hän?**
- **Millaisia muun muassa sosiaalipsykologiseen tutkimukseen pohjautuvia selityksiä Ylä-Anttila ja Mäkipelto antavat salaliittoteorioiden leviämiseksi mediassa?**

Luku II

Suomalaisen yhteiskunnan kehitys moderniksi yhteiskunnaksi — ilman historiaa ei voi ymmärtää nykyisyyttä

Tämän osion yhteydessä kannattaa tehdä laajempi kurssitehtävä, jonka lähteenä ovat otteet kirjasta *Suomalaisen yhteiskunnan poliittinen historia*. Se antaa hyvän kuvan yhteiskunnallisen muutoksen historiallisesta tutkimuksesta, tarkemmin sanottuna poliittisen historian ja taloushistorian tutkimuksesta. Tehtävä ei ole vaikea. (Ks. luvun lopussa olevat *Tehtävät*.)

Nopean katsauksen modernin suomalaisen yhteiskunnan historiaan saa katsomalla ohjelman "[Suomalaisen hyvinvointivaltion historia](#)" (20 min, 2017, Yle Areena). Ylen verkkosivuilta löytyy [ohjelmasta versio monella kielellä](#). (Jos ohjelmassa esitettyä haluaa tarkastella kriittisesti, kannattaa katsoa lopun *Tehtävistä* sitä koskevat kysymykset.)

II.1 Yhteiskunnallinen muutos?

"Yhteiskunta muuttuu, joten lapsia siihen valmistavan koulunkin on muututtava."

— Vantaan Sanomat, toukokuu 2016

"Maailma on muuttunut. Koulun on muututtava."

— Helsingin yliopisto, uutiset ja tiedotteet, maaliskuu 2017

"Maailma muuttuu vinhaa vauhtia – pysykö koulu kyydissä?"

— Globaalikasvatus-verkkosivusto, kesäkuu 2019

Yhteiskunnallista muutosta, ja nimenomaan nopeaa tai jopa "hypernopeaa", muutosta on toivotettu jo hyvän aikaa siellä ja täällä. Muuttuuhan yhteiskunta, on aina muuttunut. Mutta onko muutoksen nopeus tai laatu tai laajuus nyt jotenkin erityislaatuista? Tätä lienee mahdotonta arvioida. Paljon pysyy samana. Yhteiskuntien ymmärtämisen kannalta oleellista on ymmärtää, **millaiset tekijät pysyvät samana ja miksi**, ja toiseksi **millaisia muutoksia tapahtuu ja miksi**. Sen verran on savolaisuus meihinkin tarttunut, että *vuan toppuutellaa vähä, mihinkä tässä hötkyämää, valimaasa muallimasa*.

Yhteiskunnan käsite itsessään viittaa jatkuvuuteen, eli siihen, että asiat pysyvät tavalla tai toiselle samanlaisina. Suomalaisessa yhteiskunnassa keskeiset asiat ovat nyt vuonna 2020 pitkälti samalla tavalla kuin kymmenen vuotta sitten. Useimmat asiat tulevat epäilemättä olemaan pitkälti samalla tavalla myös kymmenen vuoden kuluttua. Viisikymmentä vuotta sittenkin, vuonna 1970, suomalainen yhteiskunta oli monessa suhteessa nykyisen kaltainen. Kun ajassa mennään taaksepäin yhtäläisyydet vähenevät, mutta **monet nyky-yhteiskunnan oleelliset piirteet juontuvat kuitenkin sadan vuoden takaa, tai vielä kauempaakin**.

Muistetaanpa siis nämä: **Vuosi 1917 ei ollut suomalaisen yhteiskunnan nollapiste**, eikä Suomen valtiollistuminen itsenäistyminen toteutuminen tapahtunut hetkessä. Monet yhteiskuntamme piirteet olivat nykyisen kaltaisia jo silloin, kun Suomen tasavalta itsenäistyi 1917–1919.

II.2 Keskiajan ja Ruotsin kuningaskunnan perintö

Suomalaisen yhteiskunnan väestön valtaosan kielelliset ja kulttuurilliset, mukaan lukien etniset ja uskonnolliset, ominaispiirteet juontuvat osaksi kauas esihistoriaan. **Pyynnillä** eli kalastuksella ja metsästyksellä sekä **keräilyllä** oli taloudellisesti tärkeä merkitys Suomessa vielä pitkälle 1800-luvulle. Edelleenkin marjastaminen, sienestäminen, kalastaminen ja metsästäminen ovat edelleen tärkeä osa elämää suurelle osalle suomalaisia.

Maanviljeleminen oli kuitenkin alkanut Suomenlahden ja Pohjanlahden rannoilla vähitellen jo jopa 7000 vuotta sitten. 1100-luvulle eli historialliselle ajalle tultaessa rannikkoseutujen ja laskujokien varsien lisäksi monilla sisämaa-alueilla Savoia myöten oli ollut vähintäänkin vuosisatojen ajan **talonpoikaista maanviljelykulttuuria**. Väestö ei kuitenkaan ollut kielellisesti tai kulttuurillisesti kovinkaan yhdenmukaista **suomalais-ugrilaisten kielten** eli suomen, karjalan ja saamen kielten tai oikeastaan niiden murteiden lisäksi **Itämeren alueella** käytettiin myös **germaanisista, slaavilaisista ja balttilaisista kieliä**. 1100-luvulle tultaessa kristinusko alkoi vaikuttaa Suomenniemellä ja Karjalan alueella kohtalaisen laajalti.

Yhtään keskiaikaista puusta tehtyä kirkkorakennusta ei ole Suomen alueella säilynyt, mutta niitä on varmasti ollut runsaastikin. Puurakenteisia puolustuskeskuksia, ”mäkilinnoja” ja pieniä kaupunkimaisen asutuksen keskuksia satamineen ja kauppapaikkoineen jo vuosisatoja aiemmin. 1900-luvun alkupuolelle suuri osa suomalaisten kaupunkienkin rakennuksista oli vielä puisia. Hirsirakentaminen, veneiden veistäminen ja muun **puurakentamisen** juuret palautuvat katkeamattomana perinteenä ties kuinka kauas esihistorialliseen aikaan.

Katolinen kirkko, latina, kaupungit ja yliopistot kytkivät länsieurooppalaiseen perinteeseen

Ruotsin puolisen Svean alueen **ylimykset** ja Uppsalan **katolinen hiippakunta** saivat laajennettua väljän hallintonsa ja verotuksensa nyky-Suomen alueelle 1100- ja 1200-luvulla. Vuoden 1300 tienoilla Ahvenenmaalle ja 1400-luvun alkupuolella Varsinais-Suomen alueelle rakennettiin ensimmäiset **kiviset kirkkorakennukset**. Novgorodin kaupunkivaltio ja itäisen ortodoksisen kirkon hallinto pyrkivät myös saamaan Suomenniemen kristillistyvän väestön hallintonsa piiriin. Mutta lännestä tuleva **katolinen** ja **germaaninen** yhteys pääsi voitolle.

Seuraukset yltävät nykysuomalaiseen yhteiskuntaan saakka. Katolisen kirkon, Itämeren germaanisten **kaupunkien** ja ruotsalaisten ylimysten mukana tulivat latinan kieli, kouluttautuminen keskieurooppalaisissa **yliopistoissa** sekä **latinalais—germaaninen hallinto** ja **lainsäädäntö**. Kaikki nämä ovat ohjanneet lainsäädäntömme, hallintomme ja koulutusinstituutoidemme kehitystä.

Slaavilaisen kulttuurin ja venäjän kielen sekä myöhemmin Venäjän keisarikunnan ja sen perillisten Neuvostoliiton ja Venäjän valtion vaikutus suomalaiseen kulttuuriin ja yhteiskuntaan ovat tietysti olleet huomattavia. Mutta yhteys katoliseen kirkkoon sekä latinalaiseen ja germaaniseen kulttuuriin ja hallintoon yhdisti ja ohjasi suomalaisen yhteiskunnan kehitystä **länsieurooppalaiseen** suuntaan.

Luterilainen reformaatio ja varsinaisen Ruotsin kuningaskunnan synty

Ruotsin kuningaskunnan varsinainen syntyminen **1500-luvulla** oli hyvin vahvasti yhteydessä Euroopan pohjoisosissa levinneisiin **kirkollisiin reformaatioihin**. Tanskalaista hallintoa vastaan kapinoinut Kustaa Vaasa lähti toteuttamaan johtamassaan Ruotsissa kirkon **luterilaistamista**. Katolisen kirkon omaisuutta ja hallintoa siirrettiin osaksi kuninkaan hallintoa. Näin keskusjohtoinen kuninkaan hallinto vahvistui. Osittain vastaavalla tavalla keskusjohtoisten valtioiden kehitys eteni Ruotsin ohella myös Tanskassa, Englannissa, saksalaisissa ruhtinaskunnissa ja muualla.

Vaurastuvat **kaupungit** kuitenkin säilyttivät pitkälti itsehallintonsa. 1600-luvulla suurvallaksi noussut Ruotsi kehittyi yhä vahvemmin **yhtenäisesti hallituksi valtioksi**. Turkuun perustettiin vuonna 1640 Turun akatemia kouluttamaan kuningaskunnan itäosan papistoa ja muita virkamiehiä.

Valtionhallinto periytyy kruunun hallinnosta

1700-luvulla Ruotsissa kruunun eli kuninkaan hallinnon asema vakiintuu entisestään. Keskusjohtoisesta ja hyvin järjestäytyneestä kruunun hallinnon suoraa jatkumoa on **valtionhallinto**. 1700-luvun jälkipuoliskolla toteutetaan lakisääteinen ”isojako” eli talonpoikien eli tavallisen kansan **maanviljelysmaiden yksityisomistuksen** määrittely. Suomen nykyisin voimassaolevan lainsäädännön vanhimmat osat ovat vuodelta 1734.

1700-luvun Ruotsin sisäpolitiikkaa leimaa kuninkaan hovin ja säätyvaltiopäivien valtataistelu ja asemien selvittely. Keskeisiä puolueita ovat ylempiä säätyjä edustavat hatut ja alempia edustavat myssyt. **Valtiopäivien aseman vahvistuminen** luo pohjaa parlamentarismille, ei pelkästään Ruotsin kohdalla vaan myös myöhemmin Ruotsista itsenäistyneille Norjalle ja Suomelle. Mutta ruotsalaisessa yhteiskunnassa tapahtuu myös liberalisoitumista. Sananvapauden, uskonnonvapauden ja taloudellisen liberalismiin puolesta toimii muun

muassa Anders Chydenius (1729—1803). Chydenius oli Kokkolan kirkkoherra, myssyihin kuulunut valtiopäiväedustaja ja valistusajattelija.

II.3 Vähittäinen modernisoituminen 1800-luvulla – Suomen suuriruhtinaskunta osana Venäjän keisarikuntaa

Napoleonin sotien aikana Ruotsi menetti **Suomen alueen Venäjän keisarikunnalle vuonna 1809**. Suomen siirtyminen osaksi Venäjän keisarikuntaa **ei ollut suuri yhteiskunnallinen muutos**. Lainsäädäntö ja hallinto säilyivät pääosin entisellään. **Pääkaupungiksi** muutettiin kuitenkin vuonna 1812 **Helsinki**. Turun palon jälkeen myös **yliopisto** siirrettiin Helsinkiin 1828. Suomen suuriruhtinaskunta kehittyi 1800-luvulla monilta osin omanlaisenaan yhteiskuntana, vaikka kuului hallinnollisesti osaksi Venäjän keisarikuntaa.

Julkisen maallisen paikallishallinnon ja kirkollisen hallinnon erottaminen

Suurin osa suomalaisista pitää edelleen itseään **kristittyinä** tai on ainakin Suomen evankelisluterilaisen kirkon jäseniä (vuoden 2019 lopussa 68,7 %). Suomalaisen yhteiskunnan **maallistuminen** eteni jo 1800-luvulla ja **valtion ja kirkon erottaminen** toteutettiin jo vuodesta 1860-luvulta lähtien. Venäjän keisarikunnan aikana 1865 säädetty kunnallisasetus aloitti maallisen kunnallisen hallinnon erottamisen luterilaisten seurakuntien hallinnosta. Valtion ja kirkon ero pidetään itsestään selvänä osana modernia länsimaista suomalaista yhteiskuntaa, mutta on muistettava, että 1200-luvun lopulta 1800-luvun jälkipuoliskolle kirkollinen hallinto oli osa julkista hallintoa.

Vuoden 1865 kunnallisasetuksella maaseudun kunnissa aloitettiin myös vähitellen moderni **kunnallinen itsehallinto**. Kunnallisen itsehallinnon kehittyminen **demokratisoi** oleellisesti suomalaista yhteiskuntaa. **Kaupunkien itsehallinto** on kuitenkin paljon tätäkin vanhempaa perua. Kaupunkien hallinnon juuren ulottuvat Ruotsin kuningaskunnan ajan 1300- ja 1400-lukujen maanlakeihin ja eurooppalaiseen kaupunkikulttuuriin. Suomalaisten keskiaikaisten kaupunkien kuten **Turun ja Viipurin** itsehallinnon taustalla on **kaupunkien yleiseurooppalainen perinne**. Keskeinen vaikuttaja Itämerelle oli Lyypekin kaupunkivaltio, mutta eurooppalaisen demokratian ja itsehallinnon juuret palautuvat osaksi pohjoisitalialaisiin kaupunkivaltioihin, erityisesti Venetsiaan.

Moderni yhteiskunta kehittyy pitkälti jo 1800-luvulla

Länsimaisissa yhteiskunnissa tapahtui monessa suhteessa **modernisoitumista** jo 1800-luvun kuluessa. Myös Suomessa yllättävän monet suomalaiselle nyky-yhteiskunnalle oleelliset piirteet kehittyivät jo 1800-luvulla, erityisesti sen loppupuolella.

Viime vuosina Suomen eduskunta on pyrkinyt toteuttamaan mittavaa julkisen hallinnon ja julkisten palveluiden tuottamisen uudistamista, niin sanottua sote-uudistusta. Mikäli uudistus toteutuu, se on eräällä tapaa suurin poliittisella päätöksellä toteutettu uudistus sitten 1860-luvun. Sote-uudistus näet pienentäisi kuntien asemaa suomalaisessa yhteiskunnassa ja toisi takaisin uuden välihallinnon tason, maakuntahallinnon.

Osana Venäjän keisarikuntaa suomalainen yhteiskunta muotoutuu **omaksi poliittis-taloudellisenä kokonaisuudekseen**. Suomen suuriruhtinaskunnan oli **oma hallinto**, jonka lainsäädäntö periytyi Ruotsin kuningaskunnasta ja joka oli pitkälti **ruotsinkielistä**. Vaikka suurin osa väestöstä työskentelee maanviljelyksen parissa, myös teollisuuden ja palvelualojen parissa työskentelevien osuus lisääntyy vähitellen. **Metsäteollisuuden** osuus alkaa kasvaa 1870-luvulta lähtien, ja palkkatyöväestön osuus lisääntyy hitaasti kasvavissa kaupungeissa. Talouden ja liikkumisen edellytyksen paranevat, kun vesistöreitettä kehitetään kanavia rakentamalla. Rautateiden rakentaminen alkaa 1860-luvulla.

1860-luvulla Suomen suuriruhtinaskuntaan luodaan **oma keskuspankkijärjestelmä** ja oma **valuutta**, Suomen markka. Rahatalouden lisääntyminen lisää kaupankäyntiä. Karjatalouden osuus maanviljelyksestä lisääntyy, sillä voin myynti kaupunkeihin erityisesti Pietariin on kannattavaa. Suomessa koetaan suuri nälänhätä vielä vuosina 1866—1868. Syynä ovat katovuodet ja se, ettei viljaa saada ostettua ulkomailta, kuljetettuja ja jaettua ajoissa. Ihmisiä kuoli nälkään ja sairauksiin ainakin 150 000, jopa 200 000, eli noin 10 % väestöstä.

Euroopassa leviää 1840-luvulta lähtien **kansallisuusaate**. Sen myötä alkaa myös suomalaisuusaatteen kehitys 1850-luvulta lähtien. **Suomalaisuusaatteen** kannattajat haluavat parantaa suomen kielen asemaa hallinnossa, koulutuksessa ja kulttuurin kielenä ruotsin kielen valta-asemaan nähden. Kielikiistan myötä syntyvät ensimmäiset moderneiksi puolueiksi katsottavat suuntaukset. **Suomen käyttö lisääntyy vähitellen hallinnossa sekä koulutuksessa, kirjallisuudessa ja lehdistössä**. 1800-luvun viimeisinä vuosikymmeninä kehittyä myös moderni **kansalaisyhteiskunta**, johon kuuluvat muun muassa yhdistystoiminta, markkinatalous ja yritykset, sanomalehdet ja muu yksityinen julkaisutoiminta sekä puolueet.

1800-luvun suomalaisen yhteiskunnan kehityksen taustalla ovat yleisemmät eurooppalaiset ja maailmanlaajuiset kehityskulut: **teollistuminen, kansainvälisen kaupan lisääntyminen, pankkitoiminnan ja markkinatalouden laajeneminen, julkisen hallinnon laajeneminen ja monimutkaistuminen, liberalistisen ajattelun yleistyminen sekä parlamentarismien ja edustuksellisen demokratian merkityksen vähittäinen yleistyminen**

II.4 Kohti itsenäistymistä ja itsenäisen tasavallan varhaisvaiheet – 1900-luvun alusta toisen maailmansotaan

Vuoden 1906 suuri muutos: sääty-yhteiskunta lakkautetaan, kansalaisista yhdenvertaisia, eduskunta perustetaan

Suomalaisen nyky-yhteiskunnan keskeinen piirre on täysi-ikäisten **kansalaisten** keskinäinen **tasaveroisuus**. Suomen **tasavallan** laki on lähtökohtaisesti sama kaikille. Näin ei ole kuitenkaan ollut aina. 1900-luvun alkupuolelle asti suomalainen yhteiskunta oli virallisesti sääty-yhteiskunta. **Sääty-yhteiskunnassa** ihmisen lakisääteinen asema riippui siitä, onko hän aatelin, pappi, porvari, talonpoika vai säätyjen ulkopuolinen, mies vai nainen, luterilainen kristitty, ortodoksikristitty vai peräti uskonnoltaan joku muu. Suomen eduskuntaa eli **lakeja säättävää parlamenttia** taas edelsi **säätyvaltiopäivät**, joka toimi Venäjän keisarikunnan ja sitä ennen Ruotsin kuningaskunnan hallinnon yhteydessä. Sääty-yhteiskunnan ajan päättyminen ja parlamentin eli eduskunnan perustaminen liittyvät erottamattomasti toisiinsa.

Suomen itsenäisen valtion kehityksen tausta on siis 1800-luvun kehityskuluissa ja 1900-luvun alkuvuosien suuressa uudistuksessa, joka johtui **Venäjän keisarikunnassa** tapahtuvasta **vallankumouksesta vuonna 1905: Keisarillinen yksinvaltius lakkautetaan ja Venäjän duuma** perustetaan. Rinnakkaiset uudistukset tehdään myös Suomen suuriruhtinaskunnassa.

Vuonna **1906** Suomen suuriruhtinaskunnassa tuli siis voimaan oleellisesti uutta lainsäädäntöä: **vanhojen säätyjen eriarvoiset asemat lakkautettiin** lähes kokonaan ja (lähes) kaikista täysi-ikäisistä ihmisistä niin miehistä kuin naisista tuli lähtökohtaisesti **tasaveroisia kansalaisia**. Nämä kansalaiset valitsivat maaliskuussa **1907 ensimmäisissä parlamenttivaaleissa** 200 kansanedustajaa eli ensimmäisen lakeja säättävän eduskunnan. Parlamentti eli **eduskunta** aloitti toimintansa toukokuussa 1907

Suomalaisen yhteiskunnan demokraattisuuden juuret menevät toki tätä syvemmälle, mutta yhteiskunnan demokratisoitumiselle vuosien 1906—1907 uudistuksella oli hyvin merkittävä askel. **Kunnallinen itsehallinto, valtion ja kirkon erillisuus sekä ylimmästä päätöksenteosta vastaava eduskunta** – kaikki nämä ovat mitä keskeisimpiä asioita suomalaiselle nyky-yhteiskunnalle. Kaikki nämä toteutuivat **ennen Suomen valtion itsenäistymistä 1917**.

Ensimmäisen maailmansodan vaikutukset ja sisällissota

Ensimmäisen maailmansodan myötä **hajosi neljä imperiumia**: Ottomaanien valtakunta, Itävalta-Unkarin keisarikunta, Saksan keisarikunta ja Venäjän keisarikunta. Venäjän keisarikunnan ja vain muutamia vuosikymmeniä aiemmin yhtenäistyneen Saksan keisarikunnan hajoaminen vaikutti suoraan ja syvästi suomalaiseen yhteiskuntaan. Maailman sodan kuluessa ja varsinkin sen loppupuolella **Saksan keisarikunta** pyrki

vaikuttamaan siihen, että Suomen väestön keskuudessa vahvistuisi kapinallinen irtaantumispyrkimys **Venäjän keisarikunnasta**. Keisarillisen Saksan armeijassa koulutettiin lähes kaksi tuhatta jääkäriä, joista suuri tuli olemaan keskeisessä asemassa valkoisen armeijan upseeristona vuoden 1918 sisällissodassa.

Vuoden 1917 keväällä vallankumous lopetti keisarillinen hallinnon Venäjällä. Suomen eduskunta päätti heinäkuussa itsenäistää Suomen säätämällä niin sanotun valtalin. Venäjän väliaikaishallitus kuitenkin hajotti eduskunnan. Kommunistit toteuttivat Venäjällä oman vallankumouksensa marraskuussa. Uudelleen valittu eduskunta julisti **Suomen itsenäiseksi joulukuussa 1917**. Suomessa tammikuussa 1918 **työväenliike ja sosialistit aloittivat vallankumouksen**.

Punaisten ja valkoisten **sisällissota Suomessa** oli osa ensimmäisen maailmansodan loppuvaiheita. Toukokuussa **voitolle** pääsivät hallituksen joukkoina taistelleet **valkoiset**, joita johtivat Saksassa koulutetut jääkärit. **Saksan keisarillinen armeija** miehitti alkukesällä 1918 eteläisen Suomen. Saksan keisarikunnan tavoite oli toteutunut.

Syksyllä maailmansota päättyi kuitenkin Saksan tappioon ja keisarikunta hajosi ajautuen sisällissotaan. Sosialistinen vallankumous suomessa ei ollut ainutlaatuinen tapahtuma. Se liittyi oleellisesti kommunistien vallankumoukseen Venäjällä, mutta oli **osa** laajempaa **sosialististen vallankumousten aaltoa**. Punaisten ja valkoisten eivät suinkaan sotineen ainoastaan Suomessa. Venäjällä punaiset saivat pidettyä valtansa mutta sisällissota jatkui siellä vuoteen 1920 saakka. Luhistuneen Saksan keisarikunnan alueella oli myös vuoden 1918 lopulla ja 1919 alussa sisällissota ja käynnissä sosialistien vallankumouksyrityksiä.

Valtiollinen itsenäistyminen 1917—1919

Suomen irtaantumisen Venäjän keisarikunnasta laittoivat liikkeelle vallankumoukset Venäjällä 1917. Alkuvuodesta 1918 suurvaltojen sota levisi Suomeen. Suomi tuli vähäksi ajaksi **Saksan hallintapiiriin**. Mutta saavutti vuoteen 1919 tultaessa **itsenäisyyden**.

Jo vuodenvaihteessa 1918—1919 Suomessa järjestettiin **kunnallisvaalit**. Kesällä 1919 eduskunta säätö **hallitusmuodon**, Suomen tasavallan **ensimmäisen perustuslain**. Tasavallan ensimmäiseksi presidentiksi eduskunta valitsi J. K. Ståhlbergin (1865—1952), jonka vaikutus tasavaltalaisen perustuslain valmisteluun ja parlamentarismiin juurruttamiseen oli hyvin keskeinen. **Suomen itsenäistyminen omaksi valtiokseen ei ollut eurooppalaisesti katsoen ainutlaatuinen tapahtuma**. Maailmansodan loppuvaiheessa itsenäistyivät myös muun muassa Venäjän keisarikuntaan kuuluneet Viro, Latvia ja Liettua, Itävalta-Unkarin keisarikuntaan kuulunut Tshekkoslovakia ja Britanniaan kuulunut Irlanti.

Suomen valtiollisen itsenäisyyden aika alkoi tällöin. Mutta monessa suhteessa **suomalaisessa yhteiskunnassa ei tapahtunut valtiollisen itsenäistymisen myötä suurta muutosta**. Vaikka sisällissodan päättymisestä oli kulunut vain puolivuotta, ja osa hävinneistä punaisista oli vielä vankileireillä, **myös sosialistit osallistuivat** loppuvuodesta 1918 järjestettyihin **kunnallisvaaleihin**. Kunnallisvaalit järjestettiin ennen itsenäistymistä säädetyin lain mukaan. Sen säätänyt **eduskunta** oli kokoontunut ensimmäisen kerran jo vuonna 1907. Suomella oli ollut oma **valuuttansa**, Suomen markka, 1860-luvulta lähtien, ja Suomen suuriruhtinaskunnassa oli ollut käytössä pitkälti Ruotsin kuningaskunnasta periytyvää **lainsäädäntö**, vaikka se olikin osa Venäjän keisarikuntaa 1809—1917.

Valtiollinen itsenäistyminen toi mukanaan **uusina** asioina erityisesti oman valtiollisen **poliisijärjestelmän, puolustusvoimat** sekä **ulkopolitiikan**. Mutta välittömästi **suurempi yhteiskunnallinen merkitys** oli vuoden **1918 sisällissodalla** sekä sen jälkeisillä **punaisten joukkokuolemilla** voittajien vankileireillä. Myös Venäjän keisarikunnan raunioilta muodostuva **Neuvostoliitto** tuli vaikuttamaan suomalaiseen yhteiskuntaan moninaisilla tavoilla.

II.5 Maailmasotien välinen aika

1920- ja 1930-luvut: levotonta aikaa, yhteiskunnallista vakiintumista

Sisällissodan hirveyksistä ja hyvin jyrkistä vastakkain asetteluista huolimatta kansalaisten yhtäläiseen lailliseen asemaan, edustukselliseen demokratiaan ja parlamentarismiin perustuvaa yhteiskuntaa alettiin rakentaa nopeasti. **1920-luku ja 30-luku olivat monessa suhteessa levottomia**: 1920-luvun alussa sisällissodan valkoisia veteraaneja ja nuoria miehiä osallistui niin sanottuihin ”**heimosotiin**” eli sisällissotiin Neuvosto-Venäjällä ja Virossa. **Kommunistien** toiminta oli **kielletty** lailla. **Oikeistoradikalistista liikehdintää** ja **poliittista väkivaltaakin** oli paljon. Lapuan liike yritti Italian fasistien mallin mukaista **vallankaappausta** 1932.

Levottomuuksista ja vastakkainasetteluista maailmansotien välisenä aikana **itsenäinen valtio, edustuksellinen valtiollinen demokratian** ja **parlamentarismin** sekä **kunnallisen hallinnon ja demokratian** merkitys vakiintuivat vähitellen. Vaikka tuolloin ei voi vielä puhua varsinaisesta hyvinvointivaltiosta tehtiin kuitenkin lainsäädännöllisiä uudistuksia, jotka olivat pohjana hyvinvointivaltion kehitykselle (mm. oppivelvollisuuslaki 1921).

New Yorkin pörssiromahduksesta lokakuussa 1929 alkanut **maailmanlaajuinen taantuma** vaikutti 1930-luvulla maaseutua myöten. Työttömyys nousi jopa yli 10 %:iin. Vuosina 1919—1932 Suomessa oli voimassa niin sanottu **kieltolaki**, eli alkoholipitoisten juomien maahantuonti ja myyminen oli kiellettyä. Lain rikkominen oli kuitenkin yleistä, se lisäsi

rikollista toimintaa ja innosti käyttämään väkeviä alkoholijuomia mietojen sijaan (mutta vielä voimakkaammin väkevien alkoholijuomien käyttö yleistyi sota-aikana 1941—1945).

Maailmansotien välisen ajan virallinen ja näkyvä kulttuuri oli **oikeistolais-isänmaallisesti** painottunutta. Palkkatyötekevien järjestäytyminen ja **ammattiyhdistystoiminta** kuitenkin jatkui aktiivisena ja **palkkatyötekevien** osuus väestöstä kasvoi tasaisesti. **Urheiluseuroissa ja muissa yhdistyksissä** toimiminen oli hyvin yleistä sekä oikealla että vasemmalla, niin maaseudulla kuin kaupungeissa.

1920-luvulle tultaessa **polkupyörä** oli kehitetty teknisesti nykyisenlaiseksi. Kotimainen pyörien valmistus alkoi jo 1900-luvun alkuvuosina ja kasvoi tasaisesti. Polkupyörien ja pyöräilyn määrä kasvoi kovasti 1920- ja 30-luvuilla ja mullisti ihmisten elämää. Halpa ja nopeahko liikkumismuoto mahdollisti erityisesti vähävaraisempien ihmisten ja nuorten aikuisten elinpiirin huomattavan laajenemisen.

Neuvostoliiton naapurina

Itsenäistynyt Suomi kehittyi vieressä **Neuvostoliitoksi kehittyvän Neuvosto-Venäjän naapurina**. On muistettava, että laajat **Karjalan kannaksen ja Laatokan Karjalan** alueet kuuluivat Suomeen. Viipuri oli maan toiseksi suurin kaupunki aivan Pietarin vieressä. (Neuvostoaikana vuosina 1924—1991 Pietarin virallinen nimi oli Leningrad.) Suomeen kuului myös **Petsamon** alue ja Suomella oli **Jäämeren satamia**. 1930-luvulla Petsamoon rakennettiin uusi tie, jolla liikenne kasvoi kovasti.

Vielä 1930-luvullakaan raja pitkää rajaa oli mahdotonta valvoa kovinkaan tarkasti. Rajaseudun karjalaisten, kainuulaisten ja lappilaisten ihmisten liikkumista raja ei juurikaan haitannut. Koska ajat olivat levottomia Suomessakin, paremman elämän toivossa Neuvostoliittoon muutti ehkä viitisentoista tuhatta ihmistä. Vasta myöhemmin on selvinnyt, että heistä kuoli Stalinin vainoissa 1936—1938 arviolta puolet.

Hitlerin kansallissosialistisen puolueen johtama Saksa ja Stalinin Neuvostoliitto sopivat hyökkäämättömyyssopimuksessaan elokuussa 1939 salaisesti myös etupiirijaosta. Saksa hyökkäsi Puolaan syyskuussa ja Neuvostoliitto Suomeen marraskuussa 1939. Uusi suursota alkoi vain kaksikymmentä vuotta edellisen päättymisen jälkeen. Vuoden 1936 kunnallisvaaleissa äänioikeutettuja oli liki 2 miljoonaa, joista äänesti 48 % ja vuoden 1939 eduskuntavaaleissa 66 %. Seuraavan kerran vaalit järjestettiin vasta toisen maailman sodan jälkeen 1945.

Muutamia lähteitä

Juha Lehtinen, [“Vuonna 1918 Suomi oli pala suurvaltojen pelissä – Ensin Suomea vietiin osaksi Venäjää, sitten osaksi Saksaa”, \(AL 25.2.2018\)](#).

[Historia-tietopaketti Eduskunnan verkkosivuilla, mm. “Eduskunta ja itsenäistyminen”](#).

Svinhufvud – Suomen itsenäisyyden tekijät ja vaiheet -verkkosivustolla, mm. Osio [“Kansakunnan rakentaminen 1863–1916”](#).

teema

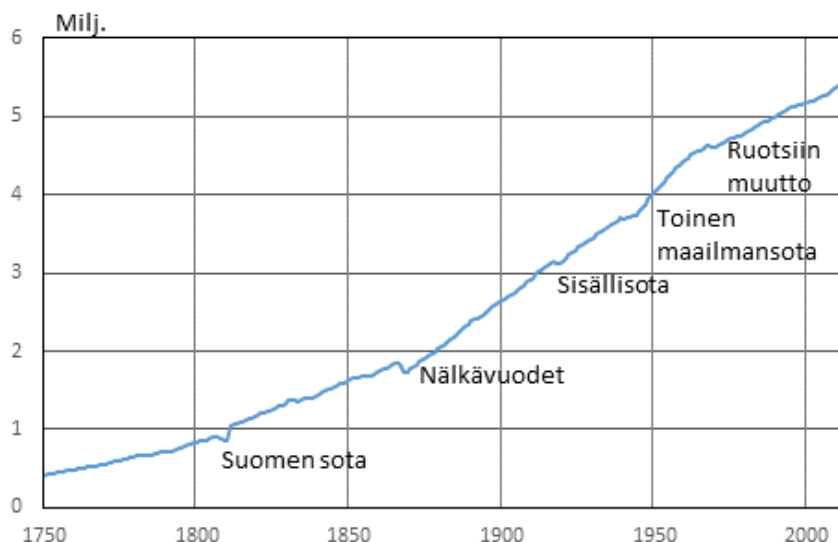
Yleinen väestökehitys ja poikkeukselliset väestölliset muutokset: viimeinen suuri nälänhätä, siirtolaisuus erityisesti Pohjois-Amerikkaan sekä itsenäistymisen ja sisällissodan vaikutukset

Suomalaisen yhteiskunnan väestöllinen kehitys noudattaa sotavuosia ja muita poikkeuksellisesti vaikuttavia tekijöitä lukuun ottamatta teollistuvien yhteiskuntien yleistä kehityskulkua. Tätä kehitystä kuvaa niin sanottu **väestöllisen muuntumisen teoria**. Teorian mukaan teollistuvat ja kaupungistuvat modernisoituvat yhteiskunnat noudattavat pääpiirteissään samanlaista kehityskulkua. (Selkeä esitys aiheesta löytyy Mauri Niemisen tiiviistä artikkelista [“Väestöllisen muuntumisen teoriassa on aukkoja”](#), Tilastokeskus, 2003; väestörakenteesta ja väestöllisistä muutoksista lisää luvussa III.)

Suomessa esiteollinen aika eli ensimmäinen vaihe päättyy suunnilleen 1870-luvulla. Tähän asti syntyvyys oli korkea mutta niin oli kuolleisuuskin. Väestön kasvu oli tasaisen hidasta. Toisessa vaiheessa väestönkasvu nopeutuu johtuen ruoan määrän kasvusta ja laadun parantumisesta sekä terveydenhuollon kehittymisestä. Tämä vaihe kestää 1930-luvulle ja sodan jälkeisiin kohonneen syntyvyyden vuosiin, jolloin syntyvät vuosina 1945–1950 niin sanotut ”suuret ikäluokat”. Katsotaan lisäksi muutamia tärkeitä erityistapauksia väestökehityksen historiassa modernilla ajalla.

Vuosina **1866–1868** koettiin Länsi-Euroopan **viimeinen suuri nälänhätä**. Suomessa ravinnon puutteeseen ja nälän heikentäminä sairauksiin **kuoli noin 200 000 ihmistä, siis jopa kymmenesosa väestöstä**. Vasta vuonna 1873 väkimäärä ylsi taas vuoden 1865 tasolle. Nälänhädän pääsyyinä olivat hyvin huonot sadot perättäisinä kesinä. Johan Vilhelm Snellmanin (1806–1881) johtama senaatti otti lainaa muttei onnistunut ostamaan viljaa riittävän nopeasti, koska sadot olivat olleet huonot muuallakin. Eniten ihmisiä kuoli 1868, synkimmillään toukokuussa yli 25 000. Vaikka erityisesti maattomia, työttömäksi jääneitä ja muita köyhiä ihmisiä kuoli nälkään ruista, voita ja kalaa myytiin ulkomaille jopa tavallista enemmän ja viljaa tislattiin paljon viinaksi. Nälänhädän seurauksena ruoan tuotannon monipuolistamiseen ja kulkuyhteyksiin alettiin panostaa enemmän.

Suomen väestö 1750–2014

Suomen virallinen tilasto: Väestörakenne. Liitekuvio 1. Tilastokeskus,

http://www.stat.fi/til/vaerak/2014/vaerak_2014-03-27_kuv_001_fi.html (vierailtu 21.4.2020).

Siirtolaisena pois muuttaminen Suomesta, kuten ylipäättään Pohjoismaista ja koko Euroopasta, oli 1800-luvun loppupuolella ja 1900-luvun alkupuolella hyvin tavallista. Suomesta muutti vuosina **1870—1930 Pohjois-Amerikkaan noin 300 000** ihmistä, huippuvuonna 1902 Atlantin taa lähti 23 000 siirtolaista.

Vuosina 1917—1918 suomalaisessa yhteiskunnassa tapahtui merkittäviä väestöllisiä muutoksia: Loppuvuodesta 1917 ja vuonna 1918 **venäläistä sotaväkeä Suomesta poistui ainakin 100 000** henkeä. Taisteluissa, teloitettuina ja vankileireillä **sisällissodan aikana kuoli noin 37 000** ihmistä ja maan sisäistä pakolaisuutta ja muuttoa oli paljon. Vuosina 1918—1920 **espanjantautiin kuoli noin 20 000** ihmistä. Sisällissodan lopulla ja jälkeen Neuvosto-Venäjälle pakeni noin 10 000 suomalaista. Armeijan joukko-osastojen siirtoja, sotakuolemia ja pakolaisuutta sodan vuoksi voi pitää yhteiskunnallisiin poikkeustilanteisiin liittyvinä väestömuutoksina.

Toisessa maailmansodassa vuosina **1939—1944 suomalaisia sotilaita kuoli noin 95 000**. Sotilaita kuoli väestömäärään nähden kohtalaisen paljon. Mutta merkittävää on se, että **siviileitä kuoli ainoastaan 2 000**. Yhteensä tämä oli 2,6 %:a vuoden 1939 väestöstä. **Siviiliväestö onnistuttiin suojelemaan** pitkäkestoisessa sodassa poikkeuksellisen hyvin.

Ks. Mauri Niemisen artikkelin ["Väestöllisen muuntumisen teoriassa on aukkoja" \(Tilastokeskus, 2003\)](#) lisäksi myös mm.

["Visuaalinen tilastokatsaus Suomen siirtolaisuuden historiaan" \(Siirtolaisinstituutti\)](#)

["Siirtolaisuuden kokonaiskuva" \(Siirtolaisinstituutti\)](#)

["Suomen sisällissota" \(Wikipedia\)](#)

Suomen väkiluku 1800—1940

vuosi	väkiluku	osuuden lisäys (10 vuotena)
1800	832 700	+18.0%
1810	863 300	+3.7%
1820	1 177 500	+36.4%
1830	1 372 100	+16.5%
1840	1 445 600	+5.4%
1850	1 636 900	+13.2%
1860	1 746 700	+6.7%
1870	1 768 800	+1.3%
1880	2 060 800	+16.5%
1890	2 380 100	+15.5%
1900	2 655 900	+11.6%
1910	2 943 400	+10.8%
1920	3 147 600	+6.9%
1930	3 462 700	+10.0%
1940	3 695 617	+6.7%
1950	4 029 803	+9,0%

Osa tilastosta Suomen väkiluku 1200—2014 artikkelissa "Suomen väestö", Wikipedia, https://fi.wikipedia.org/wiki/Suomen_v%C3%A4est%C3%B6, (vierailtu 21.4.2020).

II.6 Toisen maailmansodan jälkivaikutuksia

Sivutetaan nyt talvi-, jatko- ja Lapin-sodan tapahtumat. Nostetaan sen sijaan esille toisen maailmasodan vaikutuksia suomalaiseen yhteiskuntaan.

Alueluovutukset ja siirtokarjalaisten asuttaminen

Suomi **menetti mittavia alueita** Neuvostoliitolle: Karjalan kannaksen sekä Laatokan ja raja-Karjalan alueet sekä Petsamon. Luovutettujen **Karjalan alueiden** mukaan lukien **Viipurin, Sortavalan ja Käkisalmen kaupunkien menetystä** voi verrata siihen, että Suomi olisi menettänyt Varsinais-Suomen alueen ja Turun. Vanhastaan kansainvälinen Viipuri oli toisen maailmansodan kynnyksellä Tampereen ja Turun kokoinen, mutta Pietarin naapurina niitä merkittävämpi. **Luovutetuilta alueilta siirrettiin ja asutettiin** muualle Suomeen noin **420 000 ihmistä** (n. 11 % Suomen silloisesta väestöstä), joista petsamolaisia noin 5 000. **Petsamon luovutuksen myötä Suomi menetti "itäisen käsivartensa" ja Jäämeren satamansa.**

Luovutettujen alueiden **siirtoväestön asuttaminen** tapahtui nopeasti ja onnistui mittavuuteensa nähden kohtalaisen sujuvasti. Kaupunkien väestö asettui pääasiassa kaupunkeihin. Uusien säädettyjen lakien nojalla yksityisiä **maita pakkolunastettiin maanviljelijäväestön viljelytiloja varten.**

Karjalan siirtoväestöstä noin 50 000 oli ortodoksikristittyjä. Aiemmin sisä-Suomessa ortodoksikristittyjä oli ollut vähän, ja hekin lähes kaikki kaupungeissa asuvia venäläisiä ja venäläis- tai karjalaistaustaisia ihmisiä. Vuodesta 1944 lähtien **ortodoksikristittyjä** tuli siis ensi kertaa asumaan **koko Suomen alueelle**. Kuopiosta tuli Suomen ortodoksisen kirkon keskuspaikka. (Ks. *liite* Posteri: Siirtokarjalaiset.)

Metsä- ja maatalouden koneellistuminen aloittaa "suuren rakennemuutoksen"

Sodan jälkeen 1940-luvulla Suomi oli edelleen hyvin agraarinen yhteiskunta. **Pienet maanviljelystilat osoittautuivat** kuitenkin 1950- ja 1960-lukujen kuluessa **taloudellisesti kannattamattomiksi**. Vuonna 1940 ammatissa toimivasta väestöstä 56 % toimi maataloudessa, vuonna 1970 enää 20 %. Valtaosa Karjalasta siirretystä maanviljelijäväestöstä jatkoi maanviljelyksen parissa pienillä tiloilla.

Mutta **1960-luvun kuluessa pientila-Suomi romahti**. Syyinä oli **metsätalouden ja maatalouden nopea teollistuminen**. Seurauksena oli **suuri muutto** maaseudulta erityisesti **eteläisen Suomen ja Ruotsin kaupunkeihin** ja koko suomalaisen yhteiskunnan suuri rakennemuutos. Maanviljelystilojen keskimääräisen koon pieneneminen entisestään 1940-luvun jälkipuolisko sodan jälkeisen asutustoiminnan seurauksena **nopeutti tulevaa suurta rakennemuutosta**. (Ks. tehtävä "Moottorisahasta suureen rakennemuutokseen".)

"Suuret ikäluokat": sodan jälkeinen syntyvyyden nousu ja sen jälkeinen lasku

Sota aikana erityisesti rintamaikäisiä miehiä kuoli paljon tavallista enemmän ja lapsia syntyi tavallista vähemmän. Heti **sodan jälkeen syntyvyys kohosi** huimasti. Korkeinta syntyvyys oli elokuusta 1945 elokuuhun 1950. **Huippuvuonna 1947** syntyi yli **108 000 lasta**. Noina vuosina

syntyneistä käytetään nimitystä **suuret ikäluokat**. (Vuonna 1935 oli syntynyt n. 70 000 lasta, 1970 syntyi n. 65 000.)

Tämän jälkeen **syntyvyys** alkaa kuitenkin **laskea** modernisoituville, kaupungistuville ja palkkatyöyhteiskunniksi muuttuville yhteiskunnille tyypillisellä tavalla. Väestötieteellisessä tutkimuksessa esitetyn väestöllisen muuntumisen teorian mukaisesti suomalaisen yhteiskunnan voi sanoa tässä vaiheessa tulleen niin sanotusti kolmanteen vaiheeseen: Kuolleisuus on vähentynyt parantuneet ravinnon ja terveydenhoidon vuoksi. Mutta myös syntyvyys alenee muuttuneiden yhteiskunnallisten olojen vuoksi (ks. luku III sekä edellä *teema* Yleinen väestökehitys ja poikkeukselliset väestölliset muutokset). Keskeinen syy kehitykseen oli muutos naisten asemassa modernissa yhteiskunnassa.

Euroopassa ja Pohjois-Amerikassa 1900-luvun suuret sodat vuosina 1914—1919 ja 1939—1945 vaikuttivat osaltaan myös **naisten yhteiskunnallisen aseman muutokseen**. Kun suuri osa nuorista miehistä oli rintamalla, naisia tarvittiin enemmän töissä ja ammateissa, jotka perinteisesti olivat toiminut pääasiassa miehiä. Sotien vuoksi monet myös lykkäsivät avioitumista ja perheiden perustamista, ja monille nuorille naisille palkkatyö, omat tulot ja siten itsenäisempi elämä tulivat tutummaksi ja tavallisemmaksi. Suomessa vuoteen 1945 tultaessa perhekeskeisyyteen palattiin ja syntyvyys nousi nopeasti. Mutta pitkä sotavuosien kausi vahvisti naisten aseman muutosta ja pienensi miesten ja naisten yhteiskunnallisten roolien välisiä eroja.

Itämeren saksalaisen kulttuurin vaikutus suomalaiseen yhteiskuntaan ja kulttuuriin oli vuosisatoja hyvin vahva. Suomen valtiolliseen itsenäistymisessä ja sisällissodassa Saksan keisarikunta oli mukana vaikuttamassa vahvasti ja vuosina 1941—1944 Suomi soti natsi-Saksan liittolaisena. Suomen Lappi oli annettu saksalaisten sotatoimialueeksi. Vuosien 1944—1945 Lapin sodassa Suomi soti Saksaa vastaan ajaen sen joukkoja Lapista.

Sodan jälkeen Suomen valtio ja suomalainen yhteiskunta **suuntautui** sodan läntisiin voittajiin **Isoon-Britanniaan ja Yhdysvaltoihin päin** — ja oli tietysti **pakotettu tulemaan hyvin toimeen Neuvostoliiton kanssa**. Poliittinen, tieteellinen ja kulttuurillinen **Saksa-yhteys** ei katkennut mutta sen merkitys **heikkeni** kertauskusta.

Taloudelliset yhteydet moninaistuivat. Kauppayhteydet Ruotsiin ja Saksaan pysyivät vahvoina mutta vilkastumista tapahtui erityisesti Britannian, Yhdysvaltojen ja Neuvostoliiton suuntaan. Tieteellisesti ja kulttuurillisesti angloamerikkalainen suuntautuminen vahvistui nopeasti. Kouluopetuksessa saksan osuus alkoi vähentymään ja englannin kasvaa.

Rauhanehdoissa Neuvostoliiton kanssa Suomen valtio sitoutui maksamaan niin sanottuja **sotakorvauksia**. Näitä maksettiin tavarantoimituksina vuosina 1944—1952: vuoteen 1949 asti 15—16%, sitten 7—5 % valtion menoista. Suuri osa sotakorvauksista toimitettiin

laivoina, yhteensä yli 500 kappaletta, mutta myös muun muassa vetureina, moottoreina, puutalopaketteina ja tehdaslaitoksina. **Metalliteollisuus** oli jo **sotavuosina kehittynyt Suomessa** vahvasti mutta tuottaminen sotakorvauksiksi edisti **raskaan metalliteollisuuden kehittymistä**. Erityisesti **laivanrakennusteollisuudessa** osaaminen ja tuotantomäärät kehittyivät nopeasti. Jo vuonna 1949 Suomen telakat, valimot ja konepajat olivat Pohjoismaiden uudenaikaisimpia.

Ulkopolitiikassa keskeisintä oli tulla toimeen **Neuvostoliiton naapurina** ja yrittää silti olla valumatta Neuvostoliiton satelliittivaltioksi. Ulkopoliitiikkaa johtivat selkeästi pitkään tasavallan **presidentteinä** toimineet Juho Kusti Paasikivi (1870—1956) ja Urho Kekkonen (1900—1986). Sodan jälkeisinä vuosikymmeninä aina 1980-luvulle asti hallitukset olivat lähinnä **vasemmistopuolueiden** ja maalaisliiton ja sen seuraajan **keskustan yhteishallituksia**. 1980-luvulle asti hallitukset olivat kuitenkin **usein lyhytikäisiä**. Suomalaista **parlamentarismia** oli **vääristänyt** alusta pitäen **presidenttijohtoisuus**. Toisen maailmansodan jälkeen kommunistien puoluepoliittinen toiminta tuli taas mahdolliseksi. Kokoomuspuolue taas oli poissa hallitusvastuusta 1980-luvulle saakka.

Vuosia kestänyt sota Neuvostoliittoa vastaan osoitti Suomen valtion elinkelpoisuuden, sillä sen väestön ja alueiden pitkäaikaisen puolustamisen voi katsoa onnistuneen kaiken kaikkiaan hyvin. Suomi oli Saksan ja sen rinnalla taistelleista eurooppalaisista valtioista ainoa, jota **ei miehitetty**. Vaikka sotilaita kuoli paljon, siviilejä kuoli lopulta hyvin vähän. Vaikka Suomen poliittinen johto joutui myöntymään rauhanehdoissa merkittäviin alueluovutuksiin ja niin sanottujen sotakorvausten maksamiseen Neuvostoliitolle, Suomi säilytti kuitenkin itsenäisyytensä. Yhteiskunnan instituutioiden toimivuus säilyi ja sotilaallinen järjestelmä osoittautui resursseihin nähden hyvin tehokkaaksi. Stalinin Neuvostoliitto ei yrittänyt loppukesästä 1944 tai myöhemminkään miehittää Suomea tai edes eteläistä Suomea.

Suomi on säilyttänyt **asevelvollisten varusmiespalvelukseen** pohjautuvan järjestelmän eikä ole siirtynyt ammattiarmeijaan. Neuvostoliiton kanssa vuonna 1948 tehdyn YYA-sopimuksen vuoksi Suomi **ei** myöskään voinut liittyä **Pohjois-Atlantin sotilasliittoon Natoon**. Laaja asevelvollisuusarmeija ja kuulumattomuus Natoon ovat Suomen valtion puolustuspolitiikan keskeiset tekijät tänä päivänäkin. Nämä ovat Suomen erityispiirteitä verrattuna lähinaapureihin Viroon, Ruotsiin ja Norjaan nähden.

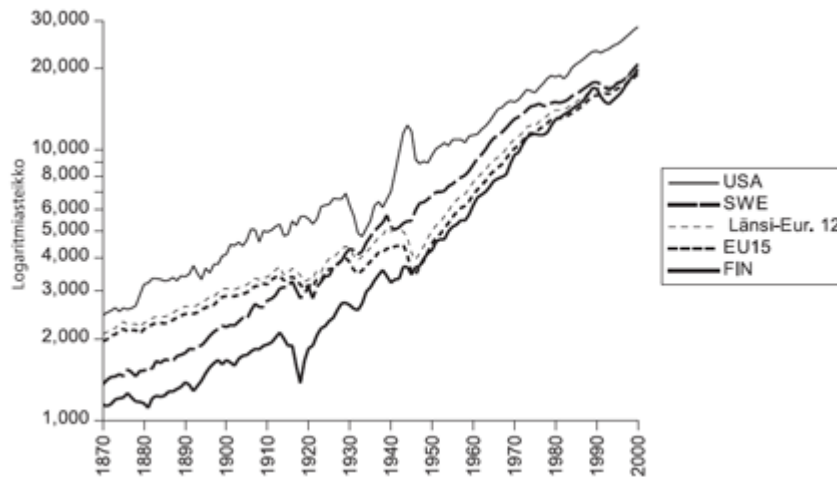
teema

Kehityksmaan nopea modernisoituminen: taloudellinen kasvu ja kaksi erikoista yksityiskohtaa

1900-luvun alkupuoliskolla suomalainen yhteiskunta oli monelta osin **maatalousvaltainen "kehityksmaa"**, yksi Euroopan köyhimpiä. 1890-luvulta sisällissotaan asti taloudellinen kasvu oli tasaisen nopeaa, ja vielä nopeampaa 1929 alkaneeseen suureen lamaan saakka ja taas sen jälkeen 1939 alkaneeseen sotaan saakka. **Sodan jälkeinen taloudellisen nousun ja kasvun kausi** oli suunnilleen koko maailmassa vuosikymmeniä tasaisen nopeaa. 1970-luvulle tultaessa Suomi oli

saavuttanut yleisen Länsi-Eurooppalaisen tason ja on sittemmin kirinyt keskitason paremmalle puolelle.

Taludellinen kasvu 1870—2000: bruttokansantuote asukasta kohden

BKT / asukas 1870 – 2000 vuoden 1990 ostovoimakorjatuissa dollareissa.

Länsi-Eur. 12 = Alankom., Belgia, Iso-Brit., Italia, Itävalta, Norja, Ranska, Ruotsi, Saksa, Suomi, Sveitsi, Tanska.

EU15 = Länsi-Eur. 12 – (Norja, Sveitsi) + Espanja, Irlanti, Kreikka, Luxemburg, Portugali.

Kuvion lähde: Arto Kokkinen, "Miten Suomi nousi köyhyydestä?" [*Tieto & trendit* 1/2012]; Tilastokeskus, https://www.stat.fi/artikkelit/2012/art_2012-02-16_006.html?s=0 (vierailtu 22.4.2020).

Katsotaan kahta sellaista sosiaali- ja kulttuurihistoriallisesti mielenkiintoista seikkaa, jotka kertovat nopeasta muutoksesta (tai indikoivat kuten sosiologian tutkija sanoisi). Toisen aihe on **ulkomaalaisadoptio**, toisen huumausaineet. Toisen maailmasodan aika Suomesta lähetettiin noin 70 000 "sotalasta" Ruotsiin ja Norjaan. Noin 13 000 heistä adoptoitiin sikäläisiin perheisiin tai jäi muuten palaamatta. 1940-luvulta 1960-luvulle Suomesta adoptoitiin lähinnä vähävaraisten nuorten naisten avioliiton ulkopuolella syntyneitä lapsia Ruotsiin, Tanskaan ja Hollantiin. Vielä 1970-luvun alussa joitakin suomalaisia lapsia adoptoitiin ulkomaille samaan aikaan, kun ulkomailta alettiin adoptoida lapsia Suomeen. 1980- ja 1990-lukujen vaihteessa ulkomailta adoptoitiin vuosittain 50—100 lasta, ja vuodesta 1997 vuoteen 2012 vähintään 200 lasta vuodessa (mm. Thaimaasta, Etelä-Afrikasta, Kolumbiasta ja Kiinasta). Köyhä kehitysmaa, josta adoptoitiin lapsia ulkomaille, muuttui nopeasti vauraaksi moderniksi maaksi, johon adoptoitiin lapsia köyhistä kehitysmaista.

Yhdistyneet kansakunnat perustettiin toisen maailmasodan jälkeen vuonna 1945. Suomi haki jäsenyyttä Pariisin rauhansopimuksen tultua voimaan 1947, ja hyväksyttiin jäseneksi 1955. YK:n raportissa 1949 kiinnitettiin huomiota siihen, kuinka paljon Suomessa kulutettiin heroiniä. Suomen YK:n jäsenyyttä ei viivyttänyt kovien huumeiden käyttö, vaan suurvaltapoliittisen tekijät eli maailmanpoliittinen kilpailu Yhdysvaltojen ja Neuvostoliiton välillä. Mutta Suomessa käytettiin 1930-luvulta 1950-luvulle todellakin kansainvälisesti verraten erittäin **paljon heroiniä** ja **muuta vahvasti päihdyttäviä opiaatteja**. Niitä käytettiin hoidollisiin tarkoituksiin, mutta niitä virtasi myös katukauppaan. Köyhästä kehitysmaasta ylöspäin nopeasti pristelevään Suomeen ei halpaa heroiniä ostettu ainoastaan kipulääkekäyttöön vaan myös yskänlääkkeeksi. Kodeiini oli paljon kalliimpaa. Sota-aikana kivunlievityksessä paljon käytetyn tehokkaan ja halvan heroinin lisäksi nykyisin laissa erittäin vaaralliseksi huumausaineeksi luokitelluista aineista käytettiin myös amfetamiinia. Kovia huumeita käytettiin yleisesti rivimiehistä ja lääkintäsisarista ylimpään sotilas- ja valtiojohtoon. YK:n huumausaineyleissopimus tuli voimaan 1961, Suomessa huumausainerikoksesta säädettiin asetuksella 1966 ja huumausainelaki säädettiin 1972.

II.7 "Suuri rakennemuutos": koneellistuminen, suuri muutto ja kaupungistuminen

Teollistuminen oli edennyt tasaisesti 1800-luvun lopulta lähtien ja nopeasta 1940-luvulta lähtien. Jopa 1960-luvun alkupuolelle asti Suomi oli kuitenkin hyvin maatalousvaltainen ja vähän kaupungistunut yhteiskunta. **Agraarisen yhteiskunnan aika loppuu hyvin nopeasti suunnilleen vuosikymmenessä.** Tämän mittavan yhteiskunnallisen muutoksen keskiössä ovat **suuren väestömäärän muuttaminen maaseudulta kaupunkeihin**, eikä vain suomalaisiin kaupunkeihin vaan **myös Ruotsiin**, sekä nopea **elinkeinorakenteen muutos**. Tätä kutsutaan ”**suureksi rakennemuutokseksi**”.

Nopeaa muutosta tapahtui muutenkin mutta yksi tekijä kiihdytti sitä entisestään. **Koneellistuminen poisti suuren työvoiman tarpeen metsä- ja maataloudesta.** Metsistä ja pelloilta oli jo pitkään viety raaka-aineita teollisesti eteenpäin jalostettavaksi. Nyt moottorisahat ja traktorit, sitten puimurit ja metsätyökoneet, toivat koneellisen tehokkuuden metsiin ja pelloille. Koneita käyttävät metsätyömiehen ja maanviljelijän työpanos moninkertaistui. Ei voida sanoa tarkasti, missä suhteessa koneellistuminen tehosti tuotantoa eri metsä- ja maataloustyön vaiheissa. Mutta muutoksen voi ajatella olevan tämänkaltainen: siinä missä ennen tarvittiin kaksikymmentä miestä justeerisahoineen ja joitakin hevosia, tarvittiin kohta enää kaksi miestä moottorisahoineen ja traktori. Suomalaisten pienviljelytilojen elinkelpoisuus oli perustunut siihen, että myytäväksi viljellyn viljan ohella viljely ja pieni karjankasvatus oli pitkälti omavaraista ja että osan vuodesta maanviljelyskauden ulkopuolilla miehet tekivät metsätöitä saadakseen rahapalkkaa. Lyhyesti sanottuna **pienviljelytilat kävivät taloudellisesti kannattamattomiksi** ja suuri osa nuorista ihmistä muutti **koulutuksen ja palkkatyön** perässä pois maaseutupaikkakunnilta.

Muutos tapahtui **1960- ja 1970-lukujen** kuluessa mutta jatkuu osittain vieläkin. Tuon ajan tunnelmista kertovat muun muassa Hectorin laulu ”Lumi teki enkelin eteiseen” (1973) ja Mikko Alatalon ”Yhdentoista virran maa” (1978). Alatalon laulu viittaa Pohjois-Pohjanmaan ja Lapin maakuntalauluun ”Kymmenen virran maa” ja siihen uuteen virtaan, joka vie nuoret pois etelään.

teema

”Tuotannon ulkoistuminen”: talouden nopea ja perustavanlaatuinen muutos

Äitini lapsuudessa 1950-luvulla isovanhempieni perheen lähes kaikki ruoka oli peräisin omalta pihalta tai omasta maakunnasta. Ei tarvinnut puhua ”lähiruoasta” – ei ollut muunlaista ruokaa. Vielä 1980-luvun alussa saimme syyskuussa koulusta päivän perunannostoloman. Käydessäni lukiota 1987—1990 minulla oli mummoni valmistamia kauluspaitoja ja pitkiä alushousuja. Tuolloin aloin käyttämään farkkuja, joiden tuotetiedoissa kerrottiin ”Made in USA” tai ”Made in UK”. 1990-luvun alkupuolelle asti Suomessa, kuten Isossa-Britanniassa, Yhdysvalloissa ja muualla länsimaissa oli vielä paljon vaateteollisuutta. Ei ole enää.

Tässä merkittävässä kehityskulussa on kyse **tuotannon ulkoistumisesta**. Nimitys ei ole yleisesti käytössä, mutta sopii hyvin kuvaamaan kehityskulun kahta erillistä puolta ja vaihetta. Ensinnäkin tuotanto siirtyi **pois kotitalouksien piiristä**: ravintoa ei enää tuoteta omalla pellolla ja omassa puutarhassa. Toiseksi se, mitä kulutetaan, on tuotettu jatkuvasti yhä kauempana: ensin oman

kotitalouden ulkopuolella omalla kylällä tai ainakin omassa maakunnassa, sitten omassa maassa tai ainakin naapurimaissa, **lopulta missä tahansa ympäri maapalloa.**

Kansainvälisestä kehityskulun viimeisestä vaiheesta on käytetty usein nimitystä **Kiina-ilmio**. Lapsuudessani ainoastaan joissakin muovileluissa luki "Made in China", nykyisin näin lukee millaisessa vaatteessa tai muussa tavarassa tahansa. Vaikutusvaltainen taloushistorioitsija ja -sosiologi Karl Polanyi tutki aihetta jo 1940-luvulla ja piti tätä "suureksi murrokseksi" kutsumaansa kehityskulkua mittavimpana mullistuksena, mitä ihmiskunnan historiassa on tapahtunut. **Teollisesti valmistettuja** tuotteita tuotetaan myytäväksi **markkinoilla**. Kaupankäyntiä ja markkinoita on sinänsä ollut kivikaudelta lähtien ja teollinen tuotanto alkoi kangasmanufaktuureissa jo myöhäiskeskiajalla. 1800-luvulle tultaessa markkinavaihdon piiriin tulivat kuitenkin aivan uudessa mittakaavassa maa, työ ja raha. Otetaan aiheesta vielä tapausesimerkki – jalassani olevat siniset farkut, yhdet viimeisistä suomalaistekoisista. Viimeiset Suomessa tehdyt farkut valmistettiin keiteleläisessä vaatetehtaassa syksyllä 2014. Silloin lopetti Suomen ja koko Pohjoismaiden viimeinen farkkutehdas, kun yritys siirsi täällä kannattamattomaksi käyneen tuotantonsa Viroon.

Nykyisin taloudesta puhuttaessa korostuvat helposti kauppa, markkinat ja raha. Talouden ja suurelta osin koko yhteiskunnan perusta on tuotannossa. Tuotannossa ja muussa taloudessa tapahtuvat muutokset ovat keskeisiä yhteiskuntia muuttavia tekijöitä. (Taloudesta lisää luvussa IX.)

II.8 Hyvinvointivaltion rakentaminen ja tavalliseen parlamentarismiin siirtyminen

Hyvinvointivaltioon poliittisilla päätöksillä

Suomalainen yhteiskunta muotoutui monilta osin nykyisenlaiseksi 1960-luvulta 1990-luvulle ulottuvana aikana. Totta kai moni asia on muuttunut 1990-luvun jälkeenkin. Mutta hyvin monet nyky-yhteiskunnassa vaikuttavat tekijät olivat 1990-luvun lopulla jo samalla tavalla: Neuvostoliitto hajosi. Suomi liittyi Euroopan unionin jäseneksi. Kaikki nykyiset eduskuntapuolueet olivat jo olemassa, presidentin valtaa oli vähennetty ja siirrytty selkeästi pääministerijohtoiseen parlamentarismiin. Myös muun muassa huomion kiinnittäminen ympäristöongelmiin oli lisääntynyt 1980-luvulta lähtien, mukaan lukien tietoisuus ilmastonlämpenemisestä (vaikka siitä puhuttiin yleensä nimellä "kasvihuoneilmiö"). Hyvinvointivaltion keskeiset rakenteet oli toteutettu lainsäädäntöuudistuksilla 1980-luvulle mennessä.

"Talouden kasvu ja demokratisoituminen liittyivät toisiinsa", kirjoittaa Vesa Saarinen. Selvittäessään "kehitysmaa-Suomen" modernisoitumista 1900-luvulla kirjassa *Suomalaisen yhteiskunnan poliittinen historia* hän nostaa myös esille vanhan pulman: "kumpi on kumman edellytys – demokratia taloudellisen hyvinvoinnin vai taloudellinen hyvinvointi demokratian?" Tarkkaa vastausta tähän ei voida antaa, ainakaan nyt. Huomioidaan Saarikosken tavoin kuitenkin se, että suomalaisen yhteiskunnan suunta ei ollut ennalta määrättyä edistystä, vääjämätöntä modernisoitumista. **Demokratiaa, tasa-arvoa sekä taloudellista hyvinvointi ja sen tasaisempaa jakautumista** luotiin **poliittisilla päätöksillä**. **Eduskunnan päättämät uudet lait rakensivat hyvinvointivaltiota**. Saarikoski antaa seuraavan listan keskeisimmistä:

1921	oppivelvollisuus
1937	vähävaraisten äitiysavustus
1943	maksuton kouluruokailu, lapsilisät vähävaraisille monilapsisille perheille
1944	kunnalliset äitiys- ja lastenneuvolat
1949	lapsilisät alle 16-vuotiaille
1949	aravalainat, äitiysavustus kaikille synnyttäjille
1959	valtion työttömyyskorvaukset
1961	asumistuki lapsiperheille
1962	ansiosidonnaiset eläkkeet
1964	sairausvakuutus ja äitiysraha
1965	40-tuntinen työviikko
1968	peruskoulu
1973	kunnallinen päivähoito

(Saarikoski 2005, "Yhteiskunnan modernisoituminen", s. 117—118.)

Vastaavia uudistuksia oli tehty muualla länsieurooppalaisissa valtioissa, erityisesti muissa Pohjoismaissa, joista Suomessa otettiin mallia. Suomessa rakennettiin erityisesti Ruotsia seuraten **pohjoismaisen mallin** mukaista **hyvinvointivaltiota**.

Hyvinvointivaltio rakennettiin **lakisääteisten vakuutusjärjestelmien, kunnallisten sosiaali-, terveys- ja koulutuspalvelujen** sekä tietysti **kattavan verotuksen** pohjalle (ks. luku IV). Keskustalaiset ja vasemmistolaiset puolueet ja ammattiyhdistysliike ajoivat niitä. Poliittiseen keskustaan kuuluva Maalaisliitto liittoutui sodan jälkeen 1940-luvulta lähtien vasemmiston kanssa "kansanrintamahallitukseen". Suuren muuton ja suuren rakennemuutoksen ollessa kiivaimmillaan Maalaisliitto teki itseään kaupungistuvaan yhteiskuntaan soveltuvammaksi ja muutti nimekseen vuonna 1965 Suomen keskusta.

Vasemmistopuolueet ja ammattiyhdistysliike saivat aatteelista, poliittista ja taloudellistakin tukea Neuvostoliitolta. Oikeistopuolueetkin suhtautuivat työväestön aseman parantamiseen kohtalaisen suopeasti: pelkona näet oli sodan jälkeen 1950-luvulle asti, että Suomessa vasemmisto toteuttaisi Neuvostoliiton tuella vallankumouksen tai valtaan päästyään ajaisi Suomen reaaliosialistiseksi Neuvostoliiton satelliittivaltioksi. Lännestä käsin katsottuna Suomea olikin osittain hankala erottaa Puolasta, Tšekkoslovakiasta, Unkarista ja muista "itäblokin" maista.

Presidenttijohtoisuudesta parlamentarismiin

Suomalainen parlamentarismi oli jäänyt osittain puolinaiseksi, sillä 1919 valtiomuoto oli antanut presidentille laajat valtaoikeudet. 1920- ja 1930-luvuilla edustuksellista demokratiaa vasta osittain harjoiteltiin levottomissa oloissa. Toinen maailmansota pakotti

viideksi vuodeksi keskusjohtoiseen poikkeustilaan. **Sodan jälkeen parlamentaarinen kansanvalta alkoi toimia selkeämmin** mutta **presidentin korostunut asema** ja presidentin ehdoton johtoasema ulkopoliitikassa tekivät suomalaisesta poliittisesta järjestelmästä oudohkon **parlamentaaris-presidentiaalisen yhdistelmän**.

Parlamentarismi vääristi vielä entisestään **Urho Kekkosen** (1900—1986) **epätavallisen pitkä kausi presidenttinä** vuosina **1956—1981**. Ulkopoliitikassa Kekkonen onnistui ilmeisen hyvin. Mutta Neuvostoliiton epäsuora vaikutus Suomen sisäpolitiikkaan oli hänen kaudellaan huomattava. Hallitukset koottiin presidentin ohjauksessa ja ne olivat usein lyhytikäisiä.

Tavalliseen **parlamentarismiin siirryttiin** vasta Kekkosen kauden jälkeen **1980-luvulla Mauno Koiviston** (1923—2017) toimiessa presidenttinä kaksi kautta (1982—1994). Presidentti Koivisto siirtyi heti aluksi tietoisesti syrjään sisäpolitiikassa ja ohjasi näin siirtymistä selkeään pääministerivetoiseen parlamentarismiin. (Parlamentarismi ja hallituksista ks. luku VI.)

Neuvostoliiton hajoaminen ja 1990-luvun alun lama

1980- ja 1990-lukujen vaihteessa länsimaissa koettiin yleinen taloudellinen taantuma. Suomessa 1990-luvun alkupuolella **taloudellinen taantuma** ja lama oli kuitenkin epätavallisen pitkä ja syvä. Keskeinen syy tähän oli **Neuvostoliiton hajoaminen vuonna 1991**. Suomen vientiteollisuudelle keskeisen idänkaupan loppuminen lähes kokonaan muutamaksi vuodeksi ajoi Suomen kansantalouden syvään taantumaa. Seurauksena oli niin sanottu **pankkikriisi**, paljon **konkursseja** ja **työttömyyttä**. **1990-luvun alun lama-aika** oli monessa suhteessa **sukupolvikokemus** myös tuon ajan nuorille ja lapsille. (Kansantaloudesta ks. luku IX.)

Neuvostoliiton hajoamisella ja koko ”itäblokin” hajoamisella oli isot maailmanpoliittiset vaikutukset. Taloudellisten vaikutusten lisäksi Neuvostoliiton hajoaminen vaikutti suomalaiseen yhteiskuntaan ja valtiolliseen politiikkaan suuresti monilla muillakin tavoilla. Eteläisen naapurin **Viron itsenäistymisen**, rajojen aukeamisen ja ihmisten uudenvälisen vapaan liikkumisen merkitys on ollut hyvin suuri. Myös Suomen valtion **ulko- ja turvallisuuspolitiikassa** on Neuvostoliiton jälkeinen aika ollut monessa suhteessa toisenlaista kuin neuvosto-aika. Toisin kuin odotettiin tai ainakin toivottiin demokratisoitumiskehitys ei ole Venäjällä juurikaan toteutunut. Naapurissa on pienempi suurvalta kuin mitä Neuvostoliitto oli, mutta monilta osin Venäjä on yhtä kaikki edelleen **suurvalta**. Yhteiskuntana ja sisäpoliittisesti **nyky-Venäjä** eroaa Neuvostoliitosta paljon.

II.9 Mikä muuttui 2000-luvulle tultaessa?

”2000-luku” alkaa vuoden 1995 tietämillä. Tuolloin 1990-luvun lama on jo takana, Neuvostoliitto on hajonnut muutamia vuosia aiemmin ja **Suomi liittyy Euroopan unionin** jäseneksi. Maailmanlaajuisesti on myös käynnissä suuria taloudellisia trendejä: länsimaat ovat **vapauttaneet kaupankäyntiään ja pankkitoimintaa** 1980-luvulta lähtien, kansainvälinen kauppa on lisääntynyt, **energian tuotanto ja käyttö** on lisääntynyt ja vaikuttanut jatkuvasti kokonaistuotannon lisääntymiseen, ja lisäksi **kansainväliset finanssimarkkinat** ovat moninkertaistuneet.

Toisaalta myös **globalisaation ongelmiin** herättiin yleisesti 1990-luvun lopulla ja 2000-luvun alussa. Tietoisuus ympäristöongelmista on kasvanut jatkuvasti 1970-luvulta lähtien kuten myös taloudellisesta eriarvoisuudesta maapallon rikkaan pohjoisen ja köyhän etelän välillä. Vaikka absoluuttinen köyhyys on selvästi vähentynyt kehittyvässä maissa, suhteellinen köyhyys työntää ihmisiä liikkeelle: taloudellisesti paremman ja poliittisesti ja sosiaalisesti vakaamman elämän toivossa **muutetaan** ympäri maailmaa paljon. Taloudellisten tekijöiden lisäksi työntäviä tekijöitä ovat sotilaalliset konfliktit ja muu väkivalta sekä poliittinen epävakaus. Vuonna 2015 Euroopassa koettiin niin sanottu pakolaiskriisi. Tuolloin Suomesta haki turvapaikkaa 32 476 ihmistä, kun vuonna 2014 luku oli 3 651 ja 2016 5 651.

Ilmastonlämpenemisen ja muiden ympäristöaiheiden lisäksi politiikkaan ja yhteiskunnalliseen keskusteluun on tullut selvästi myös muita uusia aiheita. Perinteisen puoluepolitiikan vasemmisto—oikeisto-jaon lisäksi on tullut toisenlainen kärjistynyt jakolinja liberaalisuus-konservatiivisuus, joka liittyy identiteettiä, yhteiskunnan kulttuurista moninaisuutta ja suvaitsevaisuutta koskeviin kysymyksiin. Perinteisissä vasemmisto—oikeisto-akselilla keskelle sijoittuvissa puolueissa jako liberaalisuuden ja konservatiivisuuden välillä kulkee osittain puolueiden sisällä. Lisäksi puoluekenttään nousi lyhyessä ajassa uusi suurehko toimija Perussuomalainen puolue. Kyseessä ei ole kuitenkaan missään tapauksessa pelkästään suomalaiselle yhteiskunnalle ominainen ilmiö. Perussuomalaisia vastaavia puolueita ja liikkeitä löytyy ympäri maailmaa.

Matkustaminen ja muuttaminen maasta toiseen ei ole uusi asia. Mutta tavallisten ihmisten liikkuminen ja kansainväliset yhteydet ovat lisääntyneet: Ihmisten ulkomaanmatkailun sekä ulkomailla opiskelun ja työskentelyn tasaiselle lisääntymiselle on ainakin kolme isoa taustatekijää. Ensinnäkin, yleinen länsimaiden vaurastuminen ja siihen liittyvä kuljetusyhteyksien paraneminen tekivät ihmisten liikkumisen taloudellisesti ja teknisesti helpommaksi. Toiseksi, toisen maailmasodan jälkeinen suhteellisen vakaa rauhanaika Euroopassa ja vakaa tilanne ja yleinen vaurastumiskehitys teki kuljetus- ja matkailualasta yhä kannattavamman ja kasvavan. Kolmantena tekijänä ovat valtioiden väliset sopimukset, joiden tavoitteena oli markkinatalouden, kaupan ja taloudellisen kasvun laajentaminen.

Pohjoismaat tekijät jo vuonna 1954 sopimuksen **yhteisistä työmarkkinoista ja passivapaudesta** ja edelleen 1955 **sosiaaliturvasopimuksen**. Tämä lisäsi aluksi paljon työn

perässä muuttamista ja myöhemmin turismia ja opiskelua. Pohjoismainen yhteistyön ja liikkuvuuden kanssa rinnakkain eteni myös **Euroopan yhdyntyminen**. Euroopan unionin jäsen Suomesta tuli vuonna 1995, mutta tätä olivat edeltäneet ja 1960- ja 1970-lukujen EFTA- ja EEC-sopimukset, jotka sitoivat Suomen tiiviimmin Länsi-Eurooppaan.

Uusimpana tekijänä on maailmanlaajuisen **digitaalisen informaatioverkon** hyvin nopea laajeneminen, nopeutuminen ja monipuolistuminen viimeisten kolmen vuosikymmenen kuluessa. **Internetin** käyttö yliopistoissa, yrityksissä ja julkishallinnossa yleistyi nopeasti 1990-luvulla. Kotitietokoneisiin alettiin myydä internet-yhteyksiä vuonna 1993. Matkapuhelimet yleistyivät kovaa vauhtia jo 1990-luvulla, ja yksinkertainen internetin käyttö tuli vähitellen mahdolliseksi. Älypuhelin nopea yleistyminen ja niiden käytön suunnaton kasvu alkoi vuoden 2010 jälkeen. Näiden laitteitten käyttö ei olisi mahdollista ilman jatkuvasti laajennettuja ja nopeutettuja matkapuhelinverkkoja, satelliittiyhteyksiä ja muuta teknistä infrastruktuuria.

Euroopan unioni ja euro

Euroopan unionia ei ole perustettu kerralla vaan se on **usean vuosikymmenen kehityksen tulos**. EU:n perustana on Euroopan hiili- ja teräsyhteisö (EHTY), jonka perustivat Ranska, Länsi-Saksa, Italia, Alankomaat, Belgia ja Luxemburg vuonna 1951. EHTY luotiin toisen maailmansodan jälkeisessä tilanteessa **estämään asevarustelua ja suursotaa**. Sen rinnalle alkuperäiset jäsenmaat perustivat samaa tarkoitusta varten Euroopan atomienergiayhteisön (EURATOM) vuonna 1957. Samana vuonna ne perustivat myös Euroopan talousyhteisön (ETY), johon kuului tulliliitto. Tavoitteena oli **yhteisen markkina-alueen ja taloudellisen integraation** edistäminen.

Myöhemmin nämä yhteisöt ja sopimukset yhdistettiin ja mukaan liittyivät kuuden alkuperäisen jäsenvaltion lisäksi 1970- ja 1980-luvuilla Britannia, Irlanti, Tanska, Espanja ja Portugali. Vuoden 1992 Maastrichtin sopimus syvensi yhteistyötä ja nimeksi otettiin Euroopan unioni (EU). Suomi, Ruotsi ja Itävalta liittyivät mukaan 1995.

EU:n taloudellinen integraatio siirtyi entistä syvemmälle ja käytännöllisemmälle tasolle, kun kaksitoista sen jäsenvaltiota muodostivat **Euroopan talous- ja rahaliiton (EMU)**, jolla on **yhteinen keskuspankki (EKP)** sekä vuonna 2002 käyttöön otettu **yhteisvaluutta, euro (€)**. Nykyisin EU:lla on 27 jäsenvaltiota, joista 19 kuuluu euroa käyttävään rahaliittoon. EU-valtioiden väkiluku on yhteensä lähes 450 miljoonaa. Britannia erosi EU:sta pitkän ja mutkikkaan ”brexitiksi” kutsutun kehityskulun myötä 1.2.2020.

Naapurimaistamme Ruotsi otettiin siis EU:n jäsenvaltioksi Suomen kanssa samaan aikaan 1995 mutta Ruotsi ei kuulu rahaliittoon. Viro otettiin mukaan 2004 ja liittyi rahaliittoon 2011. Norja ja Venäjä eivät kuulu EU:iin. Mutta Norja yhdessä Islannin ja Liechtensteinin

kanssa kuuluvat Euroopan talousalueeseen, eli ne kuuluvat EU-valtioiden kanssa yhteismarkkina-alueeseen, joita koskevat yhteiset talousasioita koskevat säädökset.

Norja ja Islanti ovat myös **Pohjois-Atlantin sotilasliiton eli Naton** jäseniä. Reilun kahdenkymmenen eurooppalaisen valtion lisäksi Naton jäseniä ovat Yhdysvallat, Kanada ja Turkki. Naton perustivat vuonna 1949 kolme läntistä toisen maailmansodan voittajavaltiota Yhdysvallat, Kanada ja Britannia yhdessä seitsemän länsieurooppalaisen valtion kanssa Neuvostoliiton sotilaallista uhkaa vastaan. Sen vastavoiman oli Neuvostoliiton hajoamiseen vuonna 1991 asti Varsovan-liitto, johon kuului Neuvostoliiton liittolaisvaltioita itäisessä Euroopassa.

Venäjä ei siis kuulu EU:iin eikä Natoon. Suomi ja **Ruotsi** kuuluvat EU:iin mutta eivät Natoon. **Viro** kuuluu molempiin ja käyttää Suomen tavoin euroa. **Norja** on Naton perustajajäseniä ja on ollut pitkään mukana Euroopan talousalueessa vaikkei EU:iin kuulukaan.

Lainattu lähde

Vesa Saarikoski, "Yhteiskunnan modernisoituminen", teoksessa *Suomalaisen yhteiskunnan poliittinen historia*, toim. Ville Perna ja Mari K. Niemi, Edita Helsinki 2005, s. 115—131.

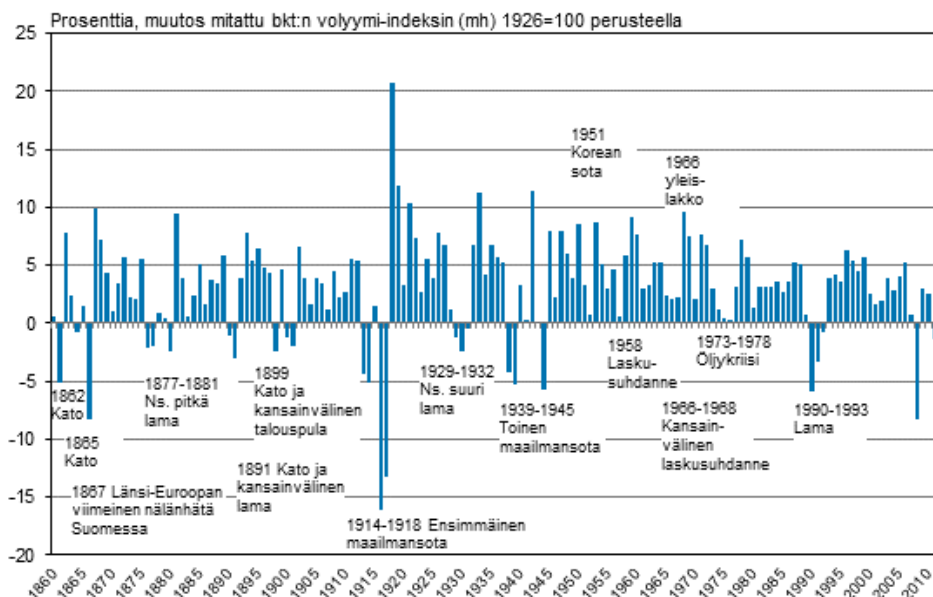
Tehtäviä

Suosittelava aineistotehtävä:

Lue kirjasta *Suomalaisen yhteiskunnan poliittinen historia* (toim. Ville Perna ja Mari K. Niemi, Edita, Helsinki 2005) sivut 7, 24—25, 156—157 ja 166—168 ja katso niillä olevat selkeät **tilastot**. Vastaa kysymyksiin: **Miksi pientila-Suomi romahti? Mitä moottorisaha symboloi? Miten tämä näkyy tilastossa?**

Nopean katsauksen modernin suomalaisen yhteiskunnan historiaan saa ohjelmasta "[Suomalaisen hyvinvointivaltion historia](#)" (20 min, 2017, Yle Areena). Vertaa sitä tässä luvussa esitettyihin asioihin: **Mitä ohjelmassa on painotettu? Onko jotain esitetty toisin kuin tässä? Onko mielestäsi pois jäänyt jotain oleellista?**

(Ylen verkkosivuilta löytyy [ohjelmasta versio monella kielellä](#).)

”1800-luvun jälkipuoliskolla Suomen talouden kasvuvauhti oli melko vaatimatonta ja talouden kehitys epävakaa. Kasvu nopeutui vähitellen ja saavutti huippunsa toisen maailmansodan jälkeisinä vuosikymmeninä. 1970-luvun loppupuolelta lähtien talouskasvu hidastui. 1990-luvun lama oli rauhanajan lamakausista vakavin: bruttokansantuotteen määrä pieneni vuosina 1990—1993 yli 11 prosenttia. Vuonna 2017 bruttokansantuote kasvoi 3,0 prosenttia edellisvuodesta.” (Kuvion ja sen tekstin lähde: Suomen virallinen tilasto: Kansantalouden, tilinpito. Tilastokeskus, https://www.stat.fi/org/tilastokeskus/bktn_muutokset.html, vierailtu 22.4.2020.)

Tunnista oheisesta kuviosta ne **jaksot 1900-luvulla**, jolloin **taloudellinen kasvu taantui** Suomessa selvästi. **Millaisia syitä näille taantumille oli?**

Entä mistä johtui selkeä taantuma vuosina 2008—2009?

Usein korostetaan sitä, että ”Suomessa naiset saivat äänioikeuden 1906”. Kun yhtä asiaa korostetaan muita saattaa kuitenkin jäädä **vähemmälle huomiolle**. Tässä tapauksessa on syytä mainita ainakin nämä **kolme**:

- (1) Ei ollut kyse vain äänioikeudesta vaan yhdenvertaisesta kansalaisen asemasta ja poliittisista oikeuksista mukaan lukien vaalikelpoisuus.
- (2) Ei ollut kyse vain naisista, vaan samaan aikaan vuonna 1906 yhdenvertaisen kansalaisen aseman ja poliittiset oikeudet sai myös valtaosa miehistä.
- (3) Joillakin naisilla oli ollut ääni- ja muita poliittisia oikeuksia Suomessa jo paljon ennen vuotta 1906.

Selventäkään, mitä nämä asiat tarkemmin sanottuna tarkoittavat. Ks. mm. [“Aikajana naisten äänioikeudesta” \(Wikipedia\)](#).

Katso tv-sketsisarjan [Mutapainin ystäville sketsi “Ulkoministeri” \(1985, Yle Areena\)](#). Vitsien selittely ei yleensä lisää hauskuutta mutta se voi olla opiskelun kannalta tarpeellista. Selvittäkää taustoja ja analysoikaa: **Miksi sketsi on hauska?** Vai onko se, tai, onko se enää? **Miksi sketsi oli ajankohtainen ja kantaottava?**

Kannattaa tarkistaa myös, **kuka oli tuolloin ulkoministerinä**.

Dokumenttiohjelmasarjan [Koivisto jaksossa "Sanansa mittainen"](#) (jakso 7, 2019, Yle Areena) **presidentti Mauno Koiviston** toiminnasta ja julkisesta kuvasta **Viron uudelleen itsenäistymisen aikana vuonna 1989**. Siinä kerrotaan, kuinka monilla suomalaisilla oli vaikeuksia ymmärtää presidenttiään. Siinä esitetään myös Koivistolta toteamus "Kyllä kulttuurin nimissä voi harrastella aika paljon" Viron itsenäistymisen käsittelyn yhteydessä. Ohjelmassa Heikki Rausmaa hämmästelee, että "julkisuudessa näytti siltä, että eihän Suomi oikeastaan tee mitään ja Suomi hyssyttelee vaan tätä Viroa paljon enemmän kuin muut länsivallat, vaikka Suomi oli oikeastaan ainoa valtio, joka konkreettisesti tuki Viron itsenäistymiskehitystä".

Miten Koivisto toimi ja miksi? Tukiko Suomen valtio Viron itsenäistymistä Neuvostoliitosta 1989? Mitä asiasta on selvinnyt vasta 2010-luvulla? (Ks. ohjelmasta erityisesti kohta 9:20—20:50.)

Ks. myös mm. Elina Päivinen, ["Suomi tuki salaa Viron itsenäistymistä"](#) (Yle, 6.11.2013) sekä Johanna Latvala, ["Näin Viro itsenäistyi uudelleen 25 vuotta sitten – Suomi auttoi salassa"](#) (MTV, 19.8.2016).

(Ohjelmasta kannattaa katsoa myös seuraava jakso 20:50—27:20, jossa aiheena on muun pankkikriisi, vakaan markan politiikan loppu ja "sopeutumisprosessi vapaaseen talouteen".)

Yhdistä oikea kartta sen selitykseen? Pohdi lisäksi, **miten erilaisilla tavoilla nämä kartat kuvaavat suomalaisen yhteiskuntaan liittyviä asioihin.**

a. Ruotsin valtakunnan kartta vuodelta 1688

b. Suomen yleiskartta Wetterstedtin maakuntakartastossa vuodelta 1775

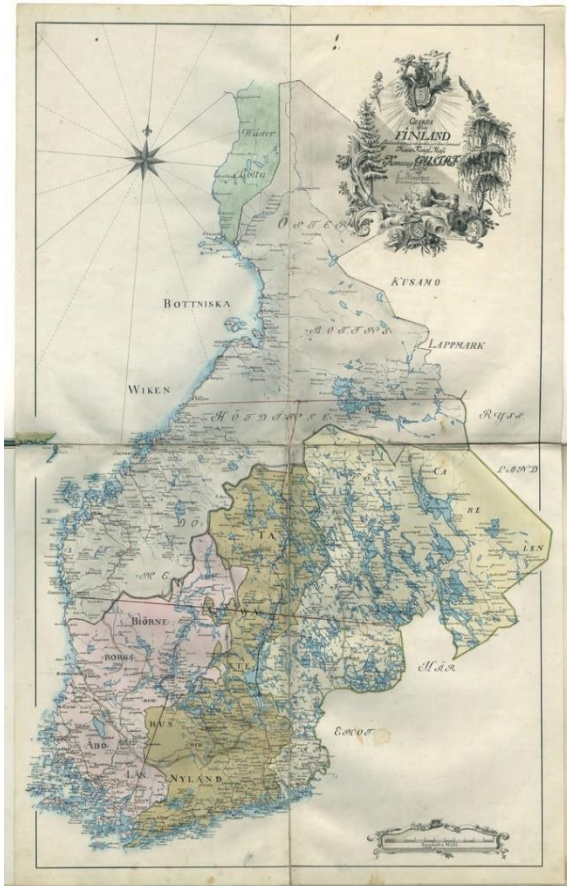
c. Euroopan kartta maailmansotien väliseltä ajalta vuodelta 1923

d. Kartta vanhan mallisessa 50 sentin kolikossa

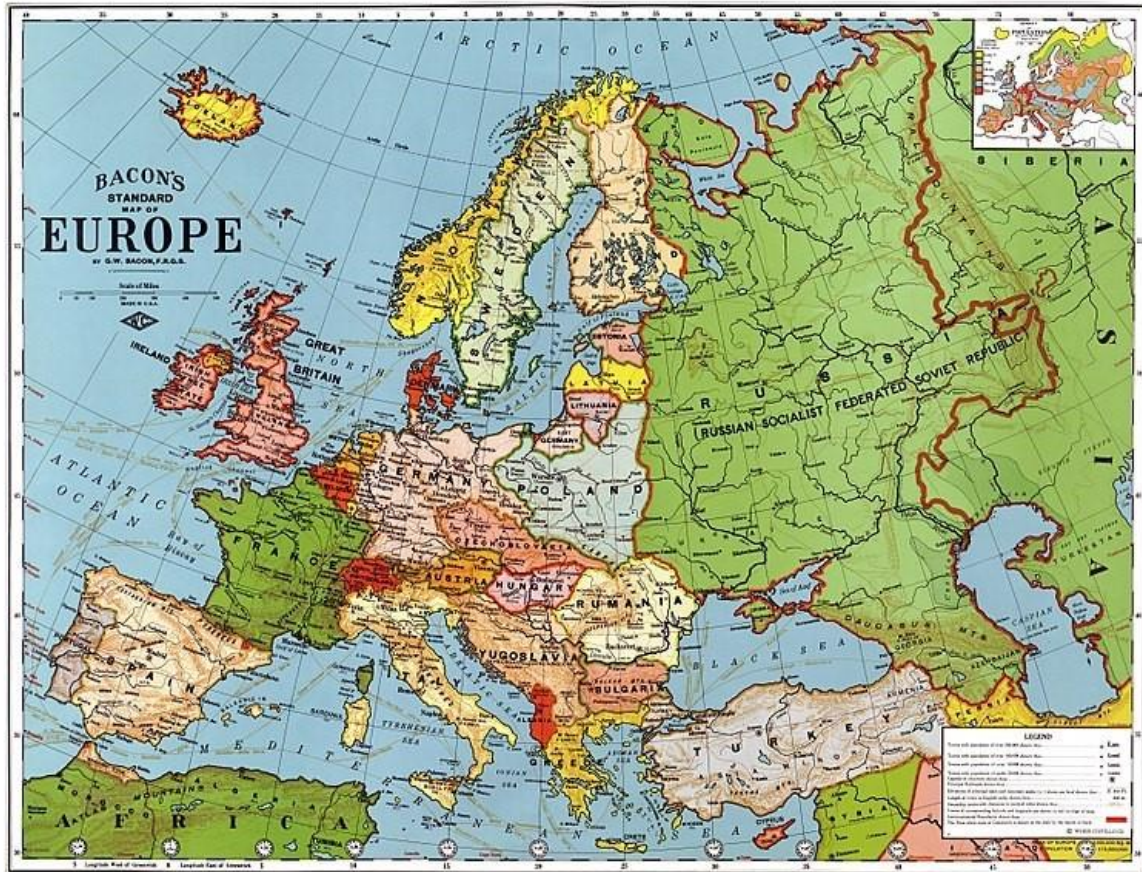
e. Euroopan kielet, yksityiskohta

Ruotsin valtakunnan kartta vuodelta 1688, Jyväskylän yliopiston Heikki Rantatupa – Historialliset kartat -verkkosivusto, <http://urn.fi/URN:NBN:fi:juu-201007072272> (vierailtu 31.10.2019).

Suomen yleiskartta Wetterstedtin maakuntakartastossa vuodelta 1775, Jyväskylän yliopiston Heikki Rantatupa – Historialliset kartat -verkkosivusto, <http://urn.fi/URN:NBN:fi:ju-200910204001> (vierailtu 31.10.2019).

European kartta maailmansotien väliseltä ajalta vuodelta 1923, Wikimedia Commons, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Europe_in_1923.jpg (vierailtu 31.10.2019).

Vanhan mallinen 50 sentin kolikko (kuvankaappaus, osa alkuperäisestä kuvasta), Euroopan keskuspankin verkkosivut, <https://www.ecb.europa.eu/euro/coins/common/html/index.fi.html> (vierailtu 31.10.2019).

Euroopan kielet, yksityiskohta (kuvakaappaus, osa alkuperäisestä kartasta), Maps of the world -sivusto, <http://www.maps-of-the-world.net/maps-of-europe/> (vierailtu 31.10.2019).

Hyviä aineistoja Yle Arenassa:

Sarjat [Suomi on ruotsalainen \(2015\)](#), [Suomi on venäläinen \(2015\)](#), [Suomi on suomalainen \(2017\)](#) ja [The Pohjoismaat \(2014\)](#).

Ks. myös mm. [Ylen aamu-tv: Tällainen on presidentin päätös- ja vaikutusvalta \(10 min, 1.2.2018\)](#) ja [A-studio: Perinteisten puolueiden kriisi \(42 min, 17.2.2020\)](#).

Luku III

Väestö, alueet, elämäntavat ja kulttuurit: Moninaisuus ja yhdenmukaistuminen

Tämän osion yhteydessä kannattaa tehdä laajempi tehtävä, jonka lähteenä ovat otteet Kimmo Jokisen ja Kimmo Saariston kirjasta *Suomalainen yhteiskunta*. Samalla saat hieman paremman kuvan keskeisestä yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen suuntauksesta, sosiologista.

III.1 Väestö – määrän ja rakenteen muutokset, syyt ja seuraukset

Väestötieteellinen eli demografinen tutkimus lähestyy ihmisyhteiskuntia periaatteessa samalla tavalla kuin populaatiobiologinen tutkimus eri eläinlajien ja eri alueilla elävien samojen lajien populaatioita. Kyse on siis ihmispopulaatioiden tutkimuksesta. Keskeisiä asioita ovat populaation tai yhteiskunnan **väestön kokonaismäärä**, **väestörakenne** muun muassa **sukupuolen** ja **iän** suhteen, **määrän ja rakenteen kehitys** sekä **muutosten syyt**.

Maailman väestömäärä 1800—2000

Vuosi	Väkiluku
1800	0,98 miljardia
1900	1,65 miljardia
2000	6,14 miljardia

Suomen väestömäärän ja sen ikärakenteen taustalla vaikuttaa **samoja syitä kuin ympäri maailmaa** muutenkin. 1800- ja 1900-lukujen kuluessa maailman **väestömäärä nousi** jyrkästi. Tämä johtui seuraavista syistä: **Fossiilisten energialähteiden** käyttöä lisättiin jatkuvasti. **Maanviljely tehostui** erityisesti **koneellistumisen, lannoitteiden ja tuholaismyrkköjen** käytön lisääntyessä ja **maanviljelyyn käytetyt maa-alat** lisääntyivät. **Terveydenhuolto ja hygienia** parantuivat **lääketieteellisen tutkimuksen ja yhteiskuntien modernisoitumisen** myötä. Näistä syistä **syntyvyys lisääntyi, lapsikuolleisuus pieneni ja keskimääräinen elinikä piteni**.

Sosiologit Kimmo Jokinen ja Kimmo Saaristo selvittävät suomalaisen yhteiskunnan väestökehitystä:

”Jo vuonna 1969 alitettiin sukupolvien uusiutumisen takaava 2,1 lapsen raja naista kohti. [. . .] Viime vuosina se on ollut [. . .] keskimäärin 1,7 naista kohti. Vuosina 1930—1940 syntyneet naiset ovat viimeinen ikäluokka, joka on synnyttänyt sukupolven uusiutumiseen tarvittavan määrän lapsia. Esimerkiksi vuonna 1998 syntyi noin 57 000 lasta. Heitä olisi pitänyt syntyä noin 70 000, jotta sukupolven uusiutumiseen tarvittava 2,1 lasta naista kohti olisi toteutunut.” (Jokinen ja Saaristo, *Suomalainen yhteiskunta*, 2002, s. 195.)

Suomen väestön määrä vuosina 1912—2020

Vuosi	Väkiluku	Vuotuinen väestönkasvu (%)
1912	3 015 500	1,2
1917	3 134 300	0,6
1950	4 029 803	1,0
1991	5 029 002	0,6
2006	5 276 955	0,4
2020	5 526 774	0,1

Taulukon lähde: ["Väestönkehitys itsenäisessä Suomessa - kasvun vuosikymmenistä kohti harmaantuvaa Suomea"](#), Tilastokeskus, 5.12.2007, <https://www.stat.fi/tup/suomi90/joulukuu.html>, vierailtu 25.4.2020. Täydennetty helmikuun 2020 osalta: "Suomen väestö", Wikipedia, https://fi.wikipedia.org/wiki/Suomen_v%C3%A4est%C3%B6, vierailtu 25.4.2020.

1800- ja 1900-lukujen vaihteesta lähtien teollistuneissa, modernistuneissa maissa väestörakenne alkoi kuitenkin muuttua **syntyvyyden kääntyttyä vähitellen laskuun**. Tässä kehityksessä on ollut vaihtelua maittain, ja muun muassa maailmansodat toivat kehitykseen poikkeuksia. Mutta kehitys trendi on ollut Suomessa samansuuntainen kuin muuallakin. **Lapsia syntyy vähemmän ja ihmiset elävät yhä vanhemmiksi. Syyt ovat yhteiskunnallisissa muutoksissa**, erityisesti **talouteen ja työhön** liittyvistä mutta myös yleisen **koulutustason** ja **naisten aseman** paranemisesta.

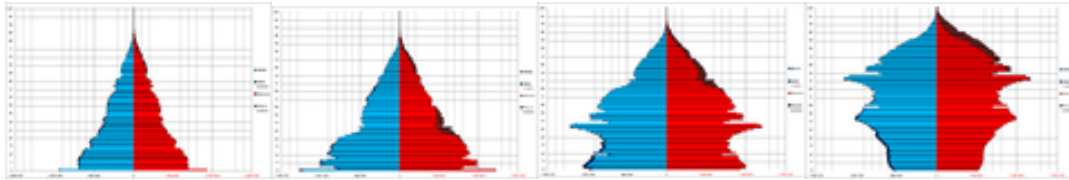
Moderni urbanisoitunut palkkatyöyhteiskunta on elämäntapojen moninaisuuden, yksilön elämänkulun ja mahdollisuuksien sekä parisuhteiden ja perheiden osalta hyvin toisenlainen kuin perinteinen, pitkälti omavaraistaloudellinen agraariyhteiskunta. Katsotaan ensin tarkemmin väestörakenteen muutosta ja nykyistä väestörakennetta ja sitten sen seurauksia ja mukaan tuomia ongelmia.

Syyn sille miksi perinteisessä maanviljely-yhteiskunnassa lapsia syntyy paljon kiteyttää sanontaan "lapsella on kaksi kättä". Sen taas, miksi modernissa kaupungistuneessa palkkatyöyhteiskunnassa lapsia syntyy paljon vähemmän vielä raadollisempi sanonta "lapsella on suuri suu". Kaikissa **modernisoituneissa yhteiskunnissa toteutuu sama säännönmukaisuus:**

"teollistumis- ja kaupungistumisasteen sekä elintason kohotessa syntyvyys ja hedelmällisyys alenevat, kunnes ollaan tilassa, jossa väestön luonnollinen lisääntyminen pysähtyy ja alkaa taantua". (Jokinen ja Saaristo 2002, s. 195.)

Väestörakenteen muutos

Katsotaan ensin **vertailun** vuoksi kahden muun modernin, teollistuneen yhteiskunnan väestökehityksen pääpiirteitä 1900-luvun alkupuolelta 2000-luvun alkuun:

Japanin väestö vuosina:

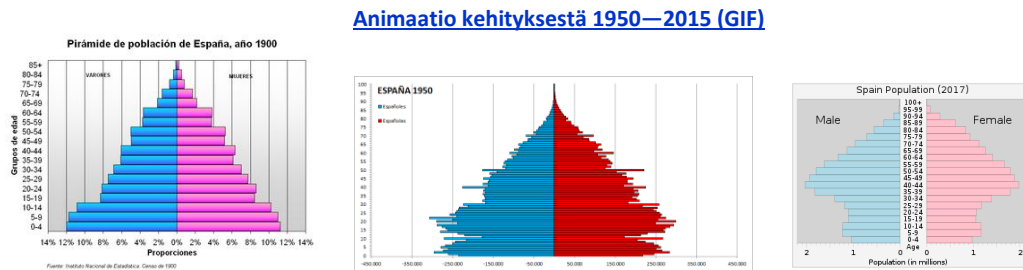
1920

1947

1975

2005

Kuvat artikkelista "Demographics of Japan" (English), Wikipedia, https://en.wikipedia.org/wiki/Demographics_of_Japan, vierailtu 25.4.2020.

Espanjan väestö vuosina:

1900

1950

2017

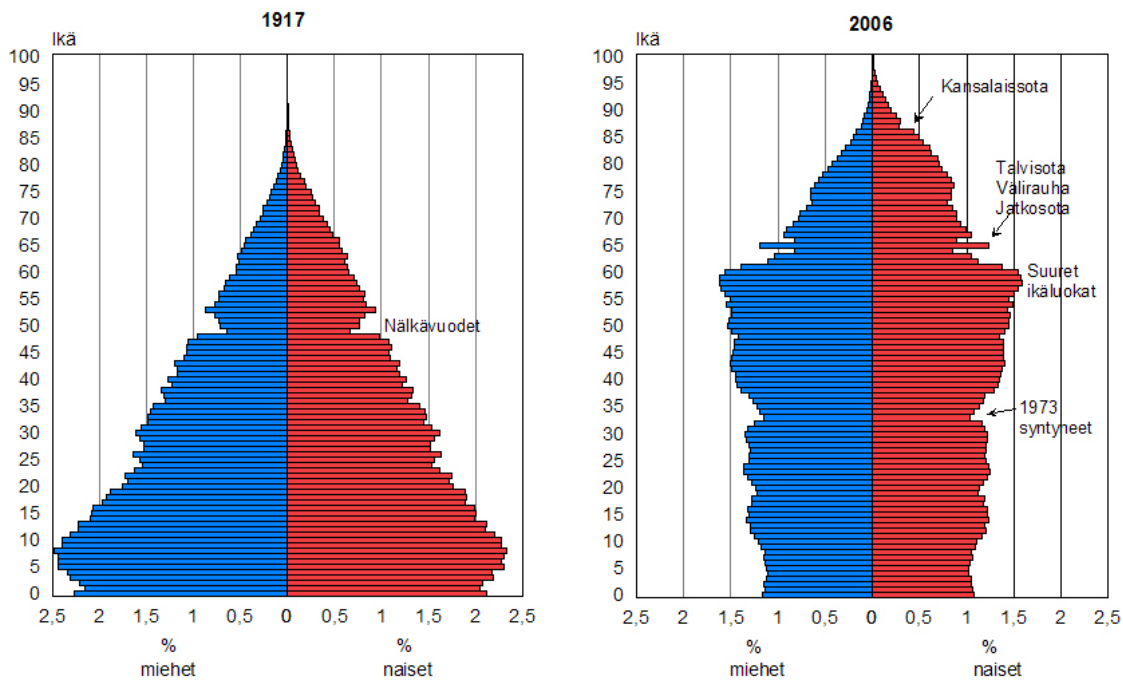
Kuvat artikkelista "Demographics of Spain" (English), Wikipedia, https://en.wikipedia.org/wiki/Demographics_of_Spain; keskimäinen kuva sivulla oleva GIF-animaatiosta, johon linkki kuvan yllä: https://en.wikipedia.org/wiki/Demographics_of_Spain#/media/File:Spain_1950-2014_Population_pyramid.gif, molemmat vierailtu 25.4.2020.

Kehitys on siis ollut samanlaista niin Japanissa, Espanjassa kuin ylipäätään länsimaissa ja muissa teollistuneissa ja modernisoituneissa maissa. **Suomessa teollistuminen ja modernisoituminen alkoi myöhemmin ja hitaammin, mutta eteni etenkin 1940-luvulta lähtien ennätysmäisen nopeasti.** Teollistumisen, kaupungistumisen, koulutustason nousun, naisten aseman paranemisen ja suuren rakennemuutoksen **vaikutuksen näkyvät väestörakenteen muutoksessa.**

Alla vasemmalla olevassa kuvassa näet tyypillisen **"väestöpyramidin"**, joka tässä tapauksessa kuvaa Suomen väestöä ikäluokittain vuonna 1917. Esihistorialliselta ajalta aina 1900-luvulle ihmisyyhteiskuntien väestörakenne on ollut pääsääntöisesti tämäntyyppinen. **Jokainen nuorempi vuosittainen ikäluokka on hieman edellistä suurempi** (poikkeuksina lähinnä ainoastaan nälänhätien, tautiepidemioiden ja sotien vaikutukset).

Globaalista väestönkasvu on jatkunut nopeana läpi 1900-luvun, ja jatkunee vielä ainakin vuosikymmeniä. **Teollistuneissa ja modernistuneissa yhteiskunnissa** on kuitenkin tapahtunut **suuria muutoksia syntyvydessä** ja siten **wäestörakenteessa** 1900-luvun alkupuolelta lähtien. Tämä näkyy Suomen väestön kohdalla oikeanpuoleisessa kuvassa, jonka vuoden 2006 **"väestöpyramidi"** ei itse asiassa ole enää **muodoltaan pyramidi.**

“Väestönkehitys itsenäisessä Suomessa - kasvun vuosikymmenistä kohti harmaantuvaa Suomea”, Tilastokeskus, 5.12.2007, <https://www.stat.fi/tup/suomi90/joulukuu.html>, vierailtu 25.4.2020.

Syyt sekä **seuraukset** ja niiden tuottamat yhteiskunnalliset **ongelmat** ja **sopeutumisvaikeudet** ovat **pääpiirteisään samanlaisia**. **Poliittisten ratkaisutapojen tai -yritysten** välillä on kuitenkin **eroja** valtiosta toiseen ja alueellisia eroja on tietysti niiden sisälläkin (ks. alla *teema* Mikä on sosiaali- ja terveysalan uudistus?)

Kehitys etenee ennusteiden mukaan vastaavalla tavalla **ympäri maailmaa** kehittyvissä maissa. Siirtymisellä agraarista omavaraistaloudesta kaupunkilaiseen palkkatyöyhteiskuntaa on yleinen taipumus laskea perheiden lapsilukua kaikkialla.

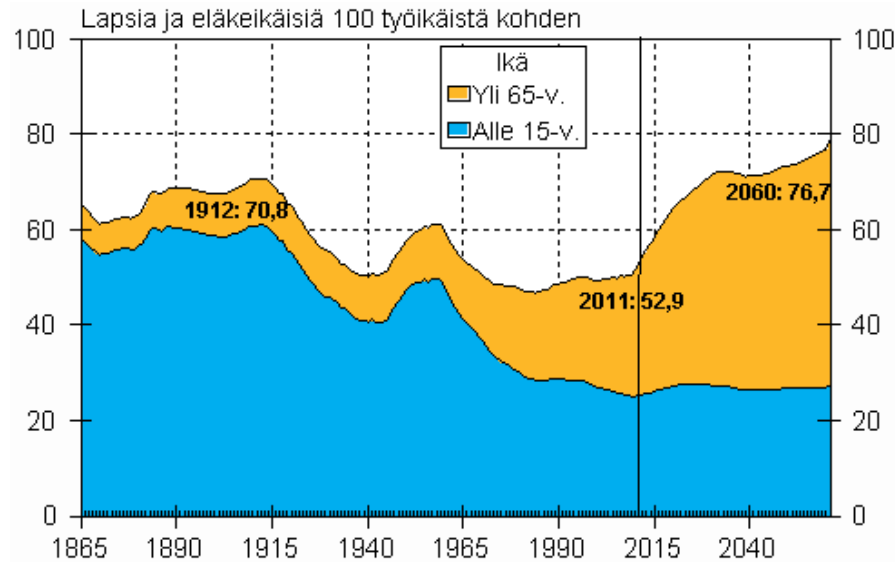
Huoltosuhteen muutos

Yli 64-vuotiaat eivät pääsääntöisesti ole enää mukana työelämässä. **Ikääntyvän väestöryhmän** ihmiset **tarvitsevat hoito- ja terveystalvueluita** keskimääräistä enemmän ja vanhempien ikäryhmien ihmisistä suhteellisen suuri osa asuu **hoitolaitoksissa**.

Työikäisen väestöksi taas lasketaan **15—64-vuotiaat**, ja tästä väestöosuudesta lasketaan työllisyysaste. **Työlliset** eli työtä tekevät ihmiset huolehtivat **yhteiskunnassa tuotannosta, palveluista, tutkimus- ja kehittämistoiminnasta, hallinnosta** ynnä muusta. Palkkatyötä tekevät ja yrittäjät maksavat valtaosan **veroista**, joilla **julkisia palveluita ja hallintoa** ylläpidetään. Vaikka tästä väestöryhmästä suuri osa 15—25-vuotiaista opiskelee, hekin kartuttavat omaa taitojaan ja tietoaan, joiden vuoksi he tulevat olemaan tulevissa töissään osaavia ja ammattitaitoisia.

Alle 15-vuotiaiden ja yli 64-vuotiaiden määrän suhdetta työikäisen väestöön kutsutaan **väestölliseksi huoltosuhteeksi**. Perinteisissä esimoderneissa maanviljely-yhteiskunnissa huollettavia oli paljon, koska syntyvyys oli korkea. Myös nykyisissä moderneissa yhteiskunnissa huollettavia on paljon, koska työikäisten ikäluokat ovat pienempiä kuin aiemmin ja ikääntyneitä huollettavia paljon. Kehitys käy ilmi seuraavasta kuviosta:

Väestöllinen huoltosuhde 1865–2060 (vuodesta 2012 eteenpäin ennuste)

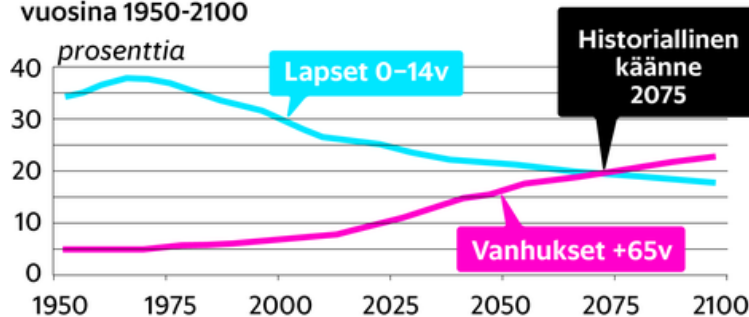

Lähde: Suomen virallinen tilasto: Väestöennuste (Liitekuvio 1), Tilastokeskus, http://www.stat.fi/til/vaenn/2012/vaenn_2012_2012-09-28_kuv_001_fi.html, vierailtu 26.4.2020.

Yhteiskunta-historiallisen ja -tieteellisen tutkimuksen ja maailmanlaajuisten väestöennusteiden mukaan kehitys on globaali. Maapallon ihmisten määrä kasvaa edelleen, mutta kasvu on hidastunut. Väestörakenteessa sen sijaan tapahtuu kuvatus laista muutosta myös kehittyvissä maissa, joskin eri tahtiin.

Historiallinen käänne osuu vuoteen 2075

Lasten ja ikääntyneiden prosenttiosuus maailmassa vuosina 1950-2100

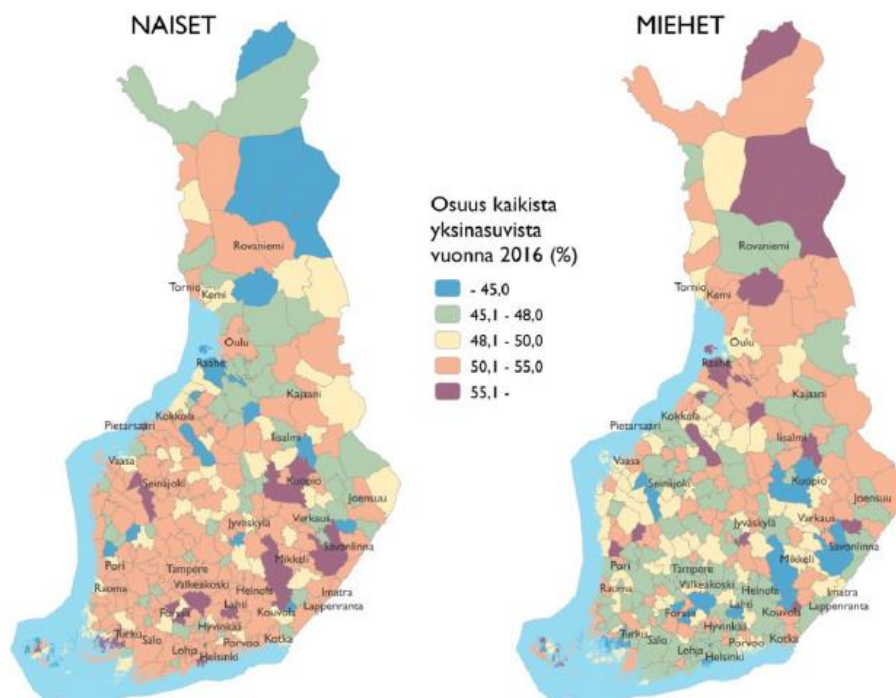
Kuvan lähde: Joseph Chamie (IPS), "Historiallinen muutos: Maapallolla on kohta enemmän vanhuksia kuin lapsia", HS, 24.8.2016, <https://www.hs.fi/tiede/art-2000002917401.html>, vierailtu 26.4.2020.

Väestöennusteita tarvitaan — poliittisilla päätöksillä voidaan yrittää muuttaa kehitystä ja varaudutaan muutoksiin

Väestökehityksen seuraamisella ja tutkimuspohjaisilla **väestöennusteilla** on tärkeä merkitys yhteiskuntapolitiikan suunnittelun kannalta. Näin on niin **paikallisella, valtiollisella** kuin **globaalillakin** tasolla. — Ilmastonlämpenemisenkin syyt kytkeytyvät vahvasti väestömäärien kasvuun.

Kuntien palvelujen suunnittelussa tarvitaan väestötieteellistä tietoa. Kyse on muun muassa **päivähoidon, koulujen ja ikääntyvien hoitolaitosten tarpeen** arvioinnista. Suomalaisten **kuntien välillä** on väestökehityksen suhteen **suuria eroja**. Suuri rakennemuutos on itse asiassa edelleen käynnissä: suurimmassa osassa maaseutukunnista syntyvyys ja on alhaista ja nuoret muuttavat pois opiskelu- ja työpaikkojen perässä. Ihmiset keskittyvät kasvukeskuksiin. Pääkaupunkiseudulle muuttaa jatkuvasti lisää väkeä, ja erityisesti Helsingissä ongelmana ovat asumisen kalleus. Ilmiö ei suinkaan ole ainutlaatuinen: muun muassa Oslolla ja Lontoossakin on myös hyvin tarjolla työpaikkoja mutta huonosti kohtuuhintaisia asuntoja

Katsotaan **esimerkkitapausta**, joka voi osaltaan selittää alhaista syntyvyyttä. Suomessa yksinasuvien määrä on kasvanut. Mutta on eroja siinä, missä asuu yksinäisiä naisia ja missä taas yksinäisiä miehiä. Tämä käy hyvin ilmi seuraavasta valtioneuvoston julkaisun karttojen avulla tehdystä vertailusta:

Kuva 2.5. Vasemmalla naisten osuus kaikista yksinasuvista kunnittain, oikealla miesten. Yksinasuvat naiset painottuvat alueellisesti suuriin kaupunkeihin, miehet syrjäisempiin kuntiin. Lähde: Tilastokeskus.

Lähde: Emma Terämä ym., *Yksin osana elinkaarta*, Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoimikunta 66/2018, <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/161168>, vierailtu 2.5.2020.

Valtiollisella tasolla niin Suomessa kuin suurimmassa osassa muissakin länsimaisissa ja muissa modernisoituneissa yhteiskunnissa kokonaisväestön määrä on kääntynyt tai on

kääntymässä laskuun ja huoltosuhte heikkenee. **Mistä saadaan tulevaisuuden työntekijät ja veronmaksajat?** Yhteiskunnan **väestölliseen uusintamiseen on kaksi päätapaa: syntyvät lapset** ja muualta **muuttavat ihmiset**. Väestö- ja huoltosuhtekysymykset liittyvät moniin eri politiikan aloihin **päivähoito-, koulutus-, asunto- ja verotuspolitiikasta työllisyys-, eläke- ja maahanmuuttopolitiikkaan**. On puhuttu paljon ”**eläkepommista**”. Oletko jo selvillä, miten se liittyy pelkoon huoltosuhteen katastrofaalisen huonosta kehityksestä?

Suomessa viimeisen kymmenen vuoden aikana yhä enemmän huomiota saanut sosiaali- ja terveysalojen uudistuksen eli **sote-uudistuksen tarve** nousee juuri väestöllisistä muutoksista.

teema

Mikä on sosiaali- ja terveysalan uudistus? Miksi sote-uudistusta tarvitaan? Miten maakunnat liittyvät asiaan?

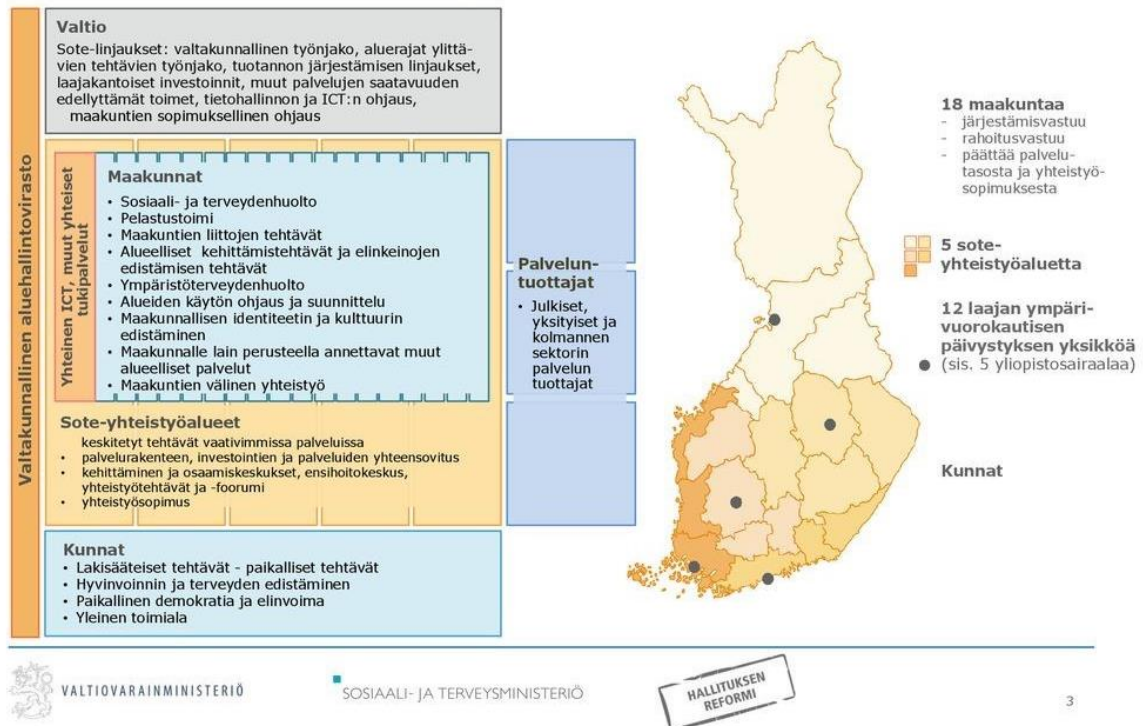
2010-luvun alkupuolella Suomen valtiollisessa politiikassa alettiin keskustella suuresta sosiaali- ja terveysalan uudistuksesta ja suunnitella sellaista. Sosiaali- ja terveydenhuollon palveluihin kuuluvat muun muassa päivähoito, vanhusten, vammaisten ja mielenterveyspotilaiden palvelut sekä terveyden- ja sairaanhoito. Yli puolet kuntien työntekijöistä on työssä sote-aloilla.

Uudistuksessa olisi kyse sote-palveluiden järjestämisen, tuottamisen ja rahoituksen muuttamisesta vastaamaan kuntien muuttunutta tilannetta. Uudistukseen kuuluu myös uudenlaisen maakuntahallinnon järjestäminen. Suomen valtion ja kuntien väliin luotaisiin siis uusi maakuntien hallinnon taso. Maakuntahallintoa voi verrata aiempaan 1600-luvulta periytyneeseen lääninhallintoon, joka Suomessa lakkautettiin vuonna 2009. (Läänien tehtäviä siirrettiin aluehallintovirastoille ja ely-keskuksille.) Uusille maakunnille tulisi kuntien tehtäviä, joita aiemmilla lääneillä ei ollut.

Sekä vuosien 2011—2015 Jyrki Kataisen (kok) ja Alexander Stubbin (kok) hallitukset että vuosien 2015—2019 Juha Sipilän (kesk) hallitus yrittivät toteuttaa tätä huomattavan laajaa sote-uudistusta. Mutta sekä 2015 että 2019 eduskunnan perustuslakivaliokunta totesi silloisissa esityksissä olevan niin paljon ongelmia, etteivät esitysten eduskuntakäsittely jatkuneet pitemmälle. Uudistukset kaatuivat. Nyt Sanna Marinin (sd) hallitus valmistelee uudistusta.

Juha Sipilän hallituksen suunnitelman esittelykaavio (ilmeisesti kesältä 2015)

— sote-uudistus on edelleen kesken

Lähde: "Alustavat ehdotukset sote- ja maakunta-uudistuksen lainsäädännöksi 29.6.2015", 18.9.2018, https://slideplayer.fi/slide/14047868/vierailtu_29.4.2020. (Vastaava kaavio myös mm. seuraavassa julkaisussa: "Harvaan asuttu maaseutu – mahdollisuuksia täynnä Harvaan asutun maaseudun kehittämisstrategia 2017–20)20", http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/79506/04_17_HAMA_strategia_FINALa.pdf, Maa- ja metsätalousministeriön julkaisu 4/2017, vierailtu 29.4.2020.

Miksi muutosta tarvitaan? Osa erityisesti pienemmistä kunnista vaikeuksissa lakisääteisten sote-palveluiden tuottamisesta. Syyt ovat seuraavanlaisia:

- Väestön ikääntyminen: eläkeläiset jäävät helpommin vanhalle kotipaikkakunnalleen, nuoremmat työkäiset tuloveroja maksavat lapsiperheelliset taas muuttavat
- Kun verotulot laskevat, lakisääteisten sote-palvelujen rahoittaminen vaikeutuu tai käy mahdottomaksi
- Pienien kuntien ei myöskään ole kannattavaa tai muuten mahdollista tuottaa kaikkia palveluita itse (mm. erikoissairaanhoido)
- Suurempiin kuntiin verrattuna monien sote-palveluiden toteuttaminen käy pienille kunnille paljon kalliimmaksi: suuret kunnat voivat tuottaa niitä itse kustannustehokkaammin, niiden ostamien palveluista on enemmän tarjontaa. Koska sote-palveluiden tarjonnassa pienelle maaseutukunnalle, ei monessa tapauksessa ole kilpailua, ostopalveluiden hinnat nousevat korkeiksi.

Seurauksena tästä on se, että kunnat ja siten kansalaiset ovat eriarvoisessa asemassa. Jo perustuslaki vaatii viranomaisten kohtelevan kaikkia ja julkisten palvelujen kohdistuvan kaikille tasaveroisesti.

Miten ongelmia on hoidettu tähän asti? Nyt valtion verokertymästä jaetaan valtionosuuksina suurempi osuus niille kunnille, joiden verokertymä on keskimääräistä pienempi. Tämä valtion verotulojen tasausjärjestelmä on monimutkainen. Valtionosuuksien erot kuntien välillä kasvavat entisestään, jos kuntien väliset erot jatkavat kasvuaan.

Millaisia ovat suunnitellun uudistuksen päälinjat?

Sote-palvelujen tuotanto ja hallinto siirretään perustettaville maakunnille: vastuu lakisääteisten sote-palveluiden järjestämisestä siirretään kunnilta laajemmille itsehallintoalueille

- Kuntien merkitys ja (perustuslaillinen) itsehallinto vähenee: kunnallinen sote-palvelujen tarjonta ja siitä päättäminen poistuu, ja kuntien rahantarve vähenee eli kunnallisveroja alennetaan
- Maakunnille tai muille itsehallintoalueille tulee verotusoikeus. (Toinen vaihtoehto oli se, että valtion verotusta lisätään, ja valtio ohjaa verotuloja maakunnille.) Kuntien verotusta pienennetään.
- Kuntien ja valtion hallinnon väliin tulee uusi ”väliportaan” hallinnon taso (vrt. aiemmat läänit)
- Tällöin täytynee toteuttaa myös edustuksellisen demokratian toteutuminen tällä välitasolla: tarvittaneen siis myös jonkinlaiset maakuntien ”parlamentit” edustajineen ja vaaleineen.

Miksi uudistus on niin suuri? Uudistusta vaatii suuria lainsäädäntömuutoksia, joita ministeriöt ovat valmistelleet. Laeista päättää tietysti eduskunta. Näin suuri muutos saattaa kuitenkin vaatia myös perustuslain muutoksen.

Kuntien ja samalla kunnallisen demokratian merkitys pienenee hyvin merkittävästi. Mukaan tulee uusi maakuntapolitiikan taso – vertailukohtaa voi hakea muiden valtioiden lääneistä, piirikunnista, kantoneista, osavaltioista ja vastaavista. Näin suurta yhdellä kertaa tehtyä hallinnon uudistusta ei Suomessa liene tehdyt sitten vuoden 1865 kunnallisasetuksen.

Millaisia muita tavoitteita uudistukseen on liitetty? Eri hallitukset ovat liittäneet sote-uudistussuunnitelmiinsa myös muita tavoitteita. Yhtenä pyrkimyksenä on pidetty myös sote-palvelujen tuotannon tehostamista: kulujen kasvun hillitsemistä ja julkisen verorahoituksen (ja lainanoton) tarpeen pienentämistä (ks. julkisen talouden kestävyysvaje).

Kataisen ja Stubbin (2011—2015) sekä Sipilän (2015—2019) hallitukset kytkivät uudistukseen kuitenkin myös sote-palveluiden käyttäjien (kansalaisten) valinnanvapauden lisääminen: sote-palveluita olisivat voineet tuottaa julkisten toimijoiden ohella aiempaa enemmän yksityiset yritykset ja kolmannen sektorin järjestöt tai yhdistykset (ks. kuvion keskellä *Palveluntuottajat*). Marinin hallitus ei tällaista ilmeisesti samassa määrin suunnittele.

Lisää aiheesta:

Valtioneuvoston ja ministeriöiden yhteinen sivusto: soteuudistus.fi.

”[Maakunta- ja soteuudistus](#)”, Wikipedia.

”[Mikä on sote-uudistus?](#)” (2 min, video), Sosiaali- ja terveysministeriön, (2017).

Laajempi kurssitehtävä:

Perheet pienenevät ja syntyvyys laskee – mistä tämä johtuu ja mitä siitä seuraa?

Kimmo Jokisen ja Kimmo Saariston kirja *Suomalainen yhteiskunta* (2. Uudistettu laitos, Sanoma Pro, Helsinki 2006) on sosiologinen ja yhteiskuntahistoriallinen katsaus nykysuomalaiseen yhteiskuntaan ja sen taustoihin. Luvussa 6 ”**Perhe ja kasvatust**” käsitellään **syntyvyyden alenemisen syitä ja seurauksia** (ks. erityisesti s. **195—197** ja **200—206**). Tarkastelussa ovat perhe-elämän ja elämäntavan muutosten lisäksi myös modernin yhteiskunnan tuottamat haasteet lastenkasvatukselle.

Vastaa lukemasi pohjalta kysymyksiin. (Hyödynnä myös muita tämän luvun aineistoja.) Voit käyttää myös suoria lainauksia.

- **Millaisia ongelmia alhainen syntyvyys voi aiheuttaa?** (S. 195—197.)
  - **Miksi kaupunkilaisessa palkkatyöyhteiskunnassa ei yleensä pyritä hankkimaan paljon lapsia kuten maatalousyhteiskunnassa?** (S. 195—197.)
  - **Mitä tarkoitetaan ”teollisten normaalibiografioiden purkautumisella”?** (S. 202.)
  - **Miten nyky-yhteiskunnan rakenteelliset ja ideologiset tekijät uhkaavat Richard Sennettin, Pierre Bourdieun ja Ulrich Beckin mukaan perheitä?** (S. 202—206.)
- Ylimääräiset kysymykset:* - Millaisia muutoksia naisten rooleissa on tapahtunut? - Mistä kouluissa ”neuvotellaan”?

Tehtäviä

Katso yllä olevaa “väestöpyramidia” vuoden 2006 väestöstä.

Millaisista syistä johtuu se, että 70—95-vuotiaita naisia on selvästi enemmän kuin saman ikäisiä miehiä? Mitkä väitteistä ovat virheellisiä?

Käytä hyväksesi lukua II ja yleistietojasi.

1900-luvun alkupuolella suuri osa pojista kuoli lapsena vaarallisten leikkien vuoksi

1900-luvun alkupuolella pohjoiseurooppalaisiin perheisiin toivottiin enemmän tyttöjä kuin poikia ja raskauksia keskeytettiin useammin, kun sikiön huomattiin olevan poika

1900-luvun alkupuolella Suomesta muutti muualle enemmän miehiä kuin naisia

Vuoden 1905 suurlakon ja vuoden 1917 itsenäistymisen välillä Suomesta Saksaan ja Pohjois-Amerikkaan muuttaneet miehet ottivat usein poikalapset mukaansa mutta jättivät vaimonsa ja tyttärensä

Miehiä kuoli sisällissodassa vuonna 1918 taisteluissa, teloitettuina ja vankileireillä ja vuonna 1919 vankileirien heikentäminä enemmän kuin naisia

Miehiä kuoli toisessa maailmansodassa vuosina 1939—1945 rintamalla

Naisten elävät ylipäättään keskimäärin vanhemmiksi kuin miehet.

Maantieteen ja historian yhdistäminen yhteiskuntaoppiin

Muodostakaa 3—6 hengen ryhmä. Kerratkaa yhdessä maantieteen kurssin asioista Maailma muutoksessa (GE1) maailman väestökehitys ja sen syyt. Jos jotkut eivät ole käyneet kurssia, muut tutustuttavat heidät asioihin lyhyesti.

Maailma muutoksessa -kurssilla näkökulma on globaali, tällä kurssilla keskitytään suomalaiseen yhteiskuntaan. Suomalaisen yhteiskunnan väestömäärä ja väestörakenteen kehitys on noudattanut samanlaisia trendejä ja on johtunut samanlaisista syistä kuin länsimaissa ylipäättään, ja kehittyvissä maissa nykyisin.

Yhdistäkää näitä myös historian kurssien asioihin: erityisesti Ruotsin itämaasta Suomeksi (HI5) ja Itsenäisen Suomen historia (HI3).

Mihin voisit hyödyntää ”Tilastokoulua”?

Tutustu Tilastokeskuksen [”Tilastokouluun”](#). Missä oppiaineissa ja millä kursseilla sen materiaaleja tehtävineen voisi hyödyntää?

Sopii myös ryhmässä tehtäväksi.

Erilaiset väestömuutokset:

Käytä lähteenäsi Tilastokeskuksen ”Tilastokoulun” osiota [1 Mitä on väestötiede](#) (ks. erityisesti aiheita 1.5—1.7). Myös Wikipedia-artikkelin [”Väestötiede”](#) avulla voit päätellä oikeat vastaukset.

Mitkä seuraavista ovat väestömuutostapahtumia?

Syntymät

Kuolemat

Sukupuolen vaihtamiset

Tutkintojen valmistumiset

Työpaikan vaihtamiset

Eläköitymiset

Uskonnolliseen yhteisöön liittymiset

Uskonnollisesta yhteisöstä eroamiset

Muutot paikkakunnalta toiselle
Muutot maasta pois
Muutot maahan
Avioitumiset
Eroamiset
Rekisteröityjen parisuhteiden vahvistamiset
Leskeksi jäämiset
Rikostuomiot
Ajoluvan saamiset
Ajoluvan menettämiset
Vaaleissa äänestämiset

(Huom. Mukana on yksi sellainen väestömuutostapahtuma, jota ei ole mainittu Tilastokoulun materiaalissa. Vihjeen saat tästä laista: [Laki tansseksuaalin sukupuolen vaihtamisesta, 28.6.2002/563.](https://www.hel.fi/hel2/tietokeskus/julkaisut/pdf/19_03_14_Tilastoja_3_Vuori.pdf))

Harjoitellaan demografisten tilastojen lukemista

Käytä lähteenäsi tätä: *Helsingin seudun vieraskielisen väestön ennuste 2018–2035*, Tilastoja 2019:3, Helsingin kaupunki, https://www.hel.fi/hel2/tietokeskus/julkaisut/pdf/19_03_14_Tilastoja_3_Vuori.pdf, vierailtu 25.4.2020.

- **Paljonko Helsingin seudulla arvioidaan olevan kaiken kaikkiaan väestöä ja paljonko vieraskielistäväestöä vuonna 2035?**
Ks. 2. luku (s. 9).
201 000 ja 90 000
1 740 000 ja 437 000
1 740 000 ja 1 480 000
- **Miten uusin ennuste vieraskielisen väestön määrästä vuonna 2035 eroaa vuosina 2009, 2012 ja 2015 tehdyistä ennusteista?**
Ks. 2. luku (s. 9).
Aiemmissa ennusteissa vieraskielisen väestön määrän vuonna 2035 arvioitiin olevan pienempi.
Aiemmissa ennusteissa vieraskielisen väestön määrän vuonna 2035 arvioitiin olevan suurempi.
Se ei eroa niistä
- **Mikä oli vieraskielisen väestön osuus Espoossa vuonna 2020, ja millainen on ennuste sille, mikä on vieraskielisen väestön osuus Espoossa vuonna 2035?**
Ks. teksti s. 18 ja kuvio 17 (s. 19).
Vuonna 2020 n. 6 %, arvio vuodelle 2035 n. 10 %
Vuonna 2020 n. 6 %, arvio vuodelle 2035 n. 20 %
Vuonna 2020 n. 6 %, arvio vuodelle 2035 n. 25 %
Vuonna 2020 n. 16 %, arvio vuodelle 2035 n. 20 %
Vuonna 2020 n. 16 %, arvio vuodelle 2035 n. 30 %
Vuonna 2020 n. 16 %, arvio vuodelle 2035 n. 40 %

Kertaa, mistä väestörakenteen muutos johtuu ja millaisia seurauksia sillä on. Käytä tämän luvun lisäksi hyväksesi seuraavaa sanomalehtiartikkelia:

Joseph Chamie (IPS), ["Historiallinen muutos: Maapallolla on kohta enemmän vanhuksia kuin lapsia"](#) (HS, 24.8.2016).

Vertaa Suomen tilannetta Japanin tilanteeseen: Mikä on samanlaista? Millaisia eroja on?

Käytä tämän luvun lisäksi apunasi ainakin seuraavaa reportaasia, jossa on artikkelin lisäksi mukana kuvia, tilastoja ja videomateriaalia:

Jenny Matikainen ym., ["Unelmien Japani paljastui ompelija Guolle painajaiseksi"](#), Yle Uutiset, [19.1.2020](#).

III.2 Modernisoituminen yhdenmukaistaa

Suomalaisuuden ja suomalaisen yhteiskunnan rajat eivät ole selkeät

Kaikki suomalaiset eivät ole Suomen kansalaisia, kaikki Suomen kansalaiset eivät ole suomenkielisiä, kaikki Suomen kansalaiset eivät ole etnisesti suomalaisia, eikä kaikille Suomen kansalaisille **suomalaisuus erityisenä identiteettinä** ole erityisen tärkeä. Suomalaiseen yhteiskuntaan kuuluvista ihmisistä **monet samaistuvat identiteetiltään ensisijaisesti johonkin muuhun** kuten kaupunginsa tai kyläänsä, kaupunkiinsa tai maakuntaansa – on siilinjärveläisiä, kokkolalaisia, kontulalaisia, karjalaisia ja niin pois päin. Monilla on juuret useammassa maassa tai useammalla paikkakunnalla. Jollekin se, että on hevari, eurooppalainen, kylteri, vegaani, Rytivaarojen sukuun kuuluva tai Volvo-mies on merkityksellisempää, kuin se, että on suomalainen. Monille suomalaisuus on keskeinen osa identiteettiä – mutta vaikkapa 20-vuotias, jolle suomalaisuus on tärkeää, **ei miellä suomalaisuuttaan** ehkä lähellekään **samalla tavalla** kuin joku toinen vaikkapa 60-vuotias, jolle suomalaisuus on tärkeää.

Suomalainen **yhteiskunta ei ole sama** asia kuin Suomen tasavalta **valtiona**. Suomalaista yhteiskuntaa ei voi määritellä vain niiksi ihmisiksi, jotka ovat Suomen tasavallan kansalaisia, eikä suomalainen yhteiskunta ei rajoitu vain Suomen valtiorajojen sisäpuolella pysyvästi asuviin. **Ajatus Suomen kansasta** tai Suomesta kansakuntana on sekin **osittain ongelmallinen**.

On huomattava, että aina 1800-luvun puoliväliin saakka ei Euroopassakaan ollut harvalukuisen kansainvälisen eliitin eli aateliston, papiston ja muiden yliopistokoulutettujen ja varakkaamman porvariston lisäksi mitään laajempia yhtenäiskulttuureita, oikeastaan ainoastaan paikalliskulttuureita. Kansallisuusaatteet syntyivät Euroopassa 1800-luvun alkupuolella ja nationalistiset liikkeet vasta 1840-luvulta lähtien. **Ajatus ”kansoista” kielellis-kulttuurillisesti yhtenäisinä** suurehkoina kokonaisuuksina, kuten ruotsalaiset, venäläiset, unkarilaiset ja suomalaiset, keksittiin siis varsinaisesti **vasta alta kaksisataa vuotta sitten**. **Nationalistinen ajatus kansasta on yleinen** mutta sekä **yhteiskuntatieteellisesti ja historiallisesti epäselvä** että **poliittisesti kiistanalainen**. (Näitä aiheita sivutaan myös mm. luvuissa II ja VI.)

Alueellisesti Suomen tasavallan **valtiorajat** ovat yksiselitteisen **tarkat**, kuten nykyvaltioiden alueelliset rajat pääsääntöisesti. Tämä tuli hyvin esille vuonna 2016, kun norjalainen Kåfjordin eli Kaivuonon kunta ehdotti Norjan valtiolle Halti-tunturin huipun lahjoittamista sata vuotta täyttävälle Suomelle. Ei onnistunut, sillä rajan siirtäminen 40 metrillä olisi ollut muun muassa perustuslaillisesti liian vaikeaa. (Ks. mm. [”Norja ei lahjoitakaan Haltin huippua Suomelle”, Yle Uutiset, 14.10.2016.](#))

Nykyisin on myös oikeudellisesti **yksiselitteistä, ketkä ovat Suomen tasavallan kansalaisia**. Sekä sen suhteen, ketä ja missä suomalaiseen yhteiskuntaan kuuluu, mihin suomalainen

yhteiskunta alueellisesti sijoittuu ja mitä suomalainen kulttuuri pitää sisällään, **suomalaisen yhteiskunnan rajat eivät ole selvät.**

1800-luvun alkupuolella ei ollut vielä suomalaista yhteiskuntaa, Suomea tai suomalaisuutta. **Suomalainen yhteiskunta muotoutui monessa suhteessa 1800-luvun kuluessa.** 1900-luvun alussa oli jo suomalainen yhteiskunta, ja vaikkei ollut vielä itsenäistä Suomen valtiota, monet tulevan itsenäisen Suomen tasavallan valtiorakenteetkin olivat jo toiminnassa.

1900-luvun alkupuoliskolla ihmisten väliset erot olivat suomalaisessa yhteiskunnassa kuitenkin **edelleen paljon suurempia kuin nykyisin** sekä **juridisesti, taloudellisesti, sosiaalisesti** että **kulttuurisesti**. Vaikka sääty-yhteiskunta oli jo 1800-luvun jälkipuoliskolla monessa suhteessa hiipunut, suomalainen yhteiskunta oli vahvasti luokkayhteiskunta. Varakkaan, koulutetun eliitin osuus oli pieni, itsenäisten talonpoikien ja kaupunkilaisten kauppiaiden ja käsityöläisten elämäntavat erosivat suuresti toisistaan, naisten ja miesten välillä oli suuret erot, suuri osa ihmisistä oli niukasti toimeentulevia vuokratilajilijöitä, palvelusväkeä, palkollisia ja irtolaisia. Kaupunkien ja maaseudun väliset kulttuuriset ja sosiaaliset erot olivat suuret. Maakuntien väliset kulttuuriset erot olivat suuret.

Millaiset tekijät muokkasivat suomalaisesta yhteiskunnasta **yhtenäisemmän** 1900-luvun kuluessa ja varsinkin toisen maailmansodan jälkeisinä vuosikymmeninä? Näitä olivat ainakin koululaitos, erityisesti yhtenäinen **peruskoulu**, kehittyvä **hyvinvointivaltio julkisine palveluineen, joukkotiedotusvälineet** (ensin lehdistö ja sitten erityisesti **Yleisradio** radio- ja myöhemmin televisio-ohjelmineen). Suuri vaikutus oli yhteiskunnan kehittymisellä taloudelliselta rakenteeltaan **teollisuus- ja palveluyhteiskunnaksi** sekä **kaupalliseksi markkina- ja palkkatyöyhteiskunnaksi**. Koulu, joukkotiedotusvälineet ja kaupallisuus yhtenäistivät myös **kieltä ja kulttuuria** mukaan lukien ruokalajit, populaarimusiikki, vitsit, urheilu, pukeutuminen ja niin edelleen. – Sen, miten taloudelliset seikat vaikuttavat ja saavat aikaan muutosta kulttuurisissa ja sosiaalisissa tavoissa ja poliittisissa suhteissa nosti muuten Karl Marx (1818—1883), yksi modernin yhteiskuntatieteellisen ja historiallisen tutkimuksen tärkeimmistä vaikuttajista.

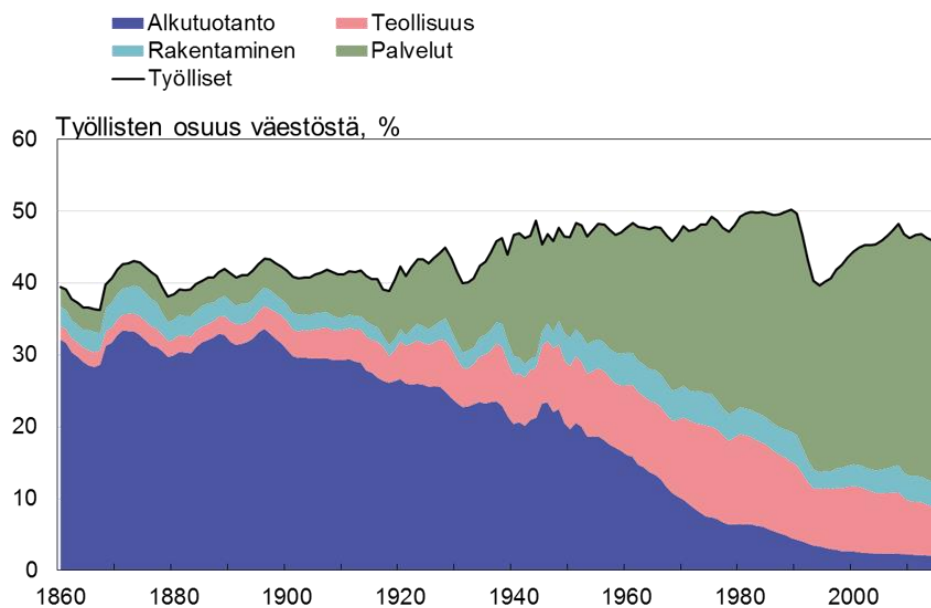
Elinkeinorakenne – muutos ja yhdenmukaistuminen

Yhteiskuntatieteissä, hallinnossa ja lainsäädännössä käytetään paljon erikoissanastoa, erilaisia teknisiä termejä. Väestöllisessä tarkastelussa työllisillä siis tarkoitetaan työikäisiä (15—64-vuotiaita). Väestöllisen tarkastelun lisäksi yhteiskunnan kokonaisuuden rakenteita ja osaryhmiä voidaan tarkastella tietysti myös muilla tavoin: muun muassa alueellisesti, taloudellisesti ja sosiaalisesti. Elinkeinorakenne on yksi taloudellis-sosiaalinen tarkastelutapa yhteiskunnan rakenteeseen ja osaryhmiin. **Elinkeino** tarkoittaa käytännössä sitä, mitä joku **tekee työkseen**, miten hän hankkii **toimeentulonsa** tai mikä on hänen **ammattinsa**. Käytännössä nykyisin työllä ja elinkeinolla tarkoitetaan nykyisin **palkkatyötä** tai **yrittäjänä** toimimista. **Elinkeinorakenne** tarkoittaa siis sitä, **kuinka suuri osa työllisestä väestöstä tekee minkäkin tyyppisiä töitä**. – Tuottavaksi työksi voidaan tietysti laskea myös kotityö kuten lastenhoito ja ruoanlaitto, omavaraistaloudellinen työ kuten viljely, kalastaminen ja

rakentaminen omaan tarpeeseen sekä opiskelu, joka parantaa pitkällä tähtäimellä osaamista ja siten tuottavuutta. Mutta ei huomioida tätä nyt tarkemmin.

Suomalaisen yhteiskunta on **yhdenmukaistunut** ja samalla sen **elinkeinorakenne muuttunut**. Yksi modernisoitumiseen kuuluva kehityskulku on muutos omavarais- ja maatalousvaltaisuudesta tuotantotavalta teollistuneeksi ja koneellistuneeksi sekä elinkeinorakenteelta **teollisuus- ja palveluvaltaiseksi**. Ennen suuri osa ihmisistä teki tuottavaa työtä pitkälti omavaraisilla maanviljelystiloilla. Nykyisin suuri osa ihmisistä tekee **palkkatyötä** teollisuuden, rakentamisen, liikenteen, kaupan, julkisten palveluiden, kuten opetuksen ja terveydenhuollon parissa. Muutos näkyy tästä

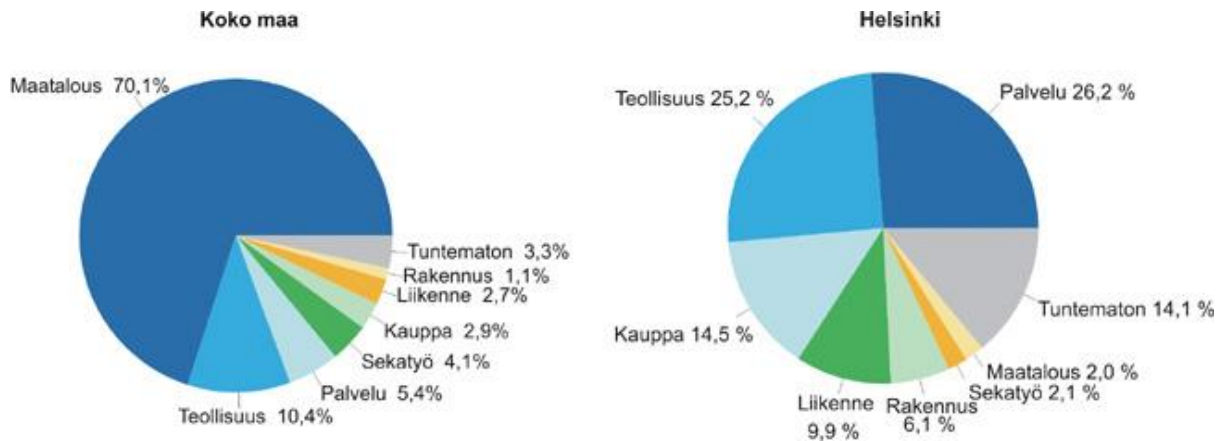
Suomen elinkeinorakenne vuosina 1860–2015

(Lähde: Euro & talous -verkkosivusto, Suomen Pankki, 13.12.2016, <https://www.eurojatalous.fi/fi/kuvat/grafi/suomen-elinkeinorakenne-vuosina-1860-2015/>, vierailtu 28.4.2020.)

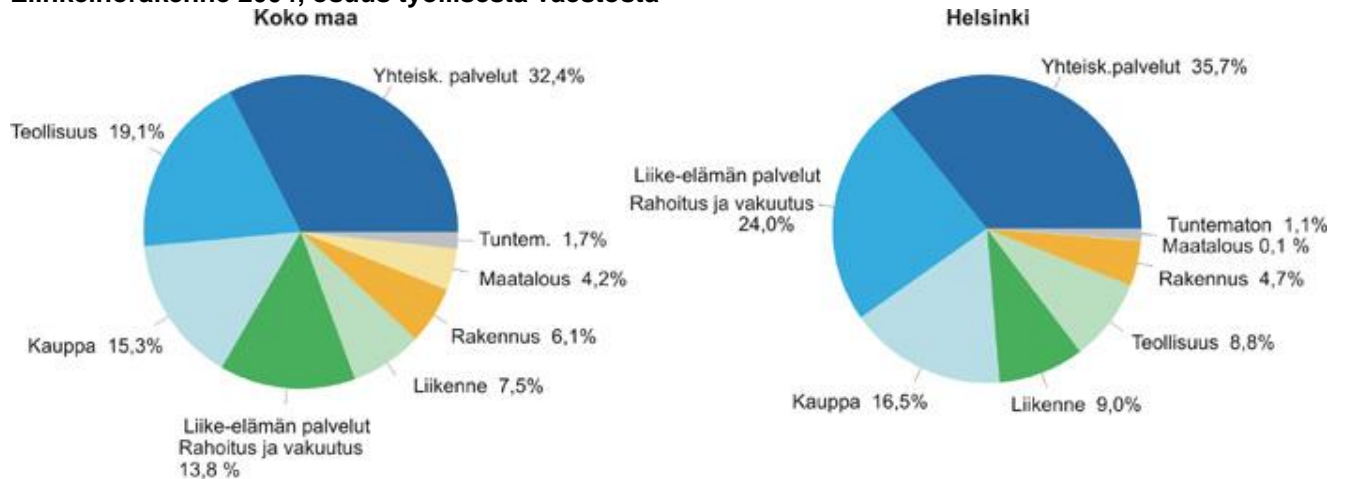
Tilastokeskuksen artikkelista näitä muutoksia ja nykytilannetta havainnollistetaan selkeästi vertaamalla pohjoissavolaista maaseutupaikkakuntaa Pielavettä ja pääkaupunkia vuonna 1920 ja 2004. Vuonna 1920 ”Pielavedellä väestöstä 97 prosenttia sai toimeentulonsa maataloudesta, pääkaupungissa Helsingissä vain 2 prosenttia. Helsinki oli pitkälti teollistunut ja palveluvaltaistunut: näillä aloilla toimi jo puolet työllisistä, kaupassa 15 ja liikenteessä 10 prosenttia.”

Elinkeinorakenne 1920

Millaisia muutoksi 1900-luvun kuluessa tapahtui? (Ks. alempi kuvio.) Helsinki on palveluvaltaistunut entisestään, ja pääkaupungissa liike-elämän palveluiden parissa työskentelevien osuus on selvästi muuta maata suurempi. Mutta verrattuna koko maan tilanteeseen elinkeinorakenteen muutos ei Helsingissä ole ollut läheskään yhtä suuri. Miten muutos näkyy Pielavedellä ja vastaavissa maaseutukunnissa? Pielavedellä ”näky selvästi yleinen yhteiskunnallinen ja väestökehitys ikä- ja elinkeinorakenteenmuutoksineen”. ”Viime vuosisadan alun tyyppillisen maatalouskunnan Pielaveden väestöstä 33 prosenttia on nykyisin töissä, eläkkeellä on 36 prosenttia ja huoltosuhde kunnassa 210. Työllisistä neljännes on maataloudessa, 29 prosenttia yhteiskunnallisissa palveluissa, yksityisissä palveluissa hieman vähemmän.”

Elinkeino rakenne 2004, osuus työllisestä väestöstä

(Lainauksen ja kuvioiden lähde: ”Kaskipelloilta palveluyhteiskuntaan – 90 vuotta elinkeinorakenteen muutosta”, Tilastokeskus, 20.2.2007, <https://www.stat.fi/tup/suomi90/helmikuu.html>, vierailtu 28.4.2020.)

Pielavesi kuten maaseutukunnat ovat elinkeinorakenteeltaan ”kaupungistuneet”. Maaseudulla asuvien ihmisten elämäntavat ovat myös yhdenmukaistuneet ja muuttuneet kaupunkimaisiksi. **Suomalainen yhteiskunta on yhdenmukaistunut huomattavasti, maaseutukin on kaupungistunut taloudellisesti, sosiaalisesti ja kulttuurisesti.**

Tämä **ei** ole tietenkään mikään suomalaisen yhteiskunnan kehityksen **omaleimainen** piirre. Aivan kuten väestöllisten kehitysten kohdalla kyse on **globaaleista trendeistä**. Suomalaisen

yhteiskunnan **sisäisen yhdenmukaisuuden huippu saavutettiin ehkä jossain 1980- ja 1990-luvuilla**. Sen jälkeen ainakin nopeaa **kulttuurista moninaistumista** on tapahtunut useista syistä.

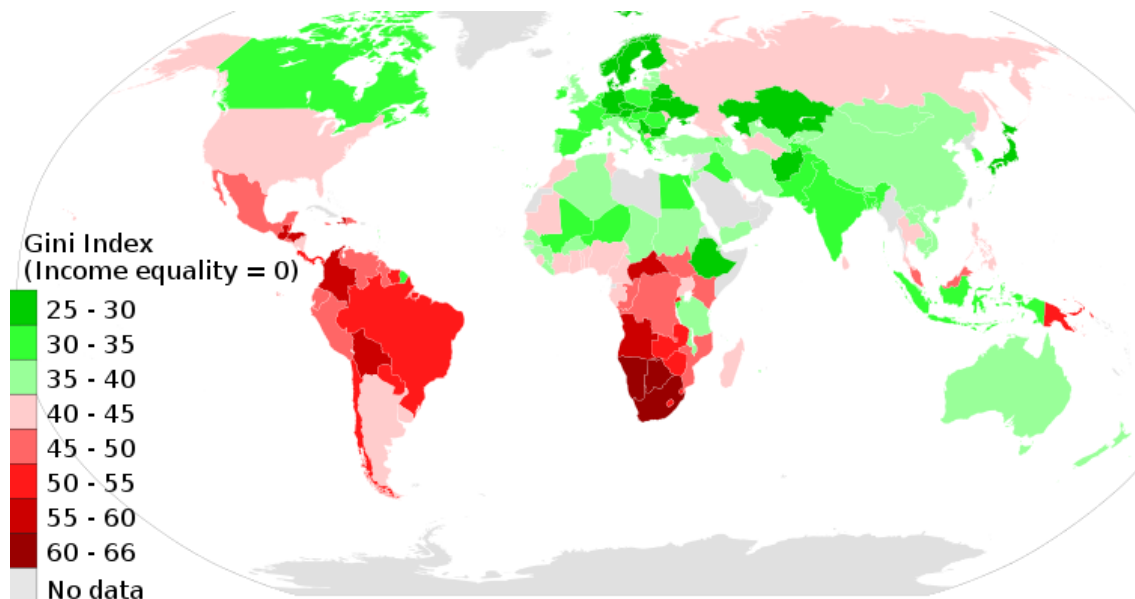
Sähköinen **informaationvälitys, tekniikka ja kaupallistuminen** yhdenmukaisti, eli pitkälti **länsimaisti, koko maapalloa kulttuurillisesti 1900-luvulla**. Tämä kehitys on vain kiihtynyt erityisesti kansainvälisten **ruoka-, media-, viihde-, tekniikka-, vaate-** ynnä muiden alojen **suuryritysten** markkinaosuuksien kasvun sekä tietysti **internetin** myötä. Toisaalta **uudenlaista heimoistumista** on myös tapahtunut voimakkaasti. Perinteisten yhteisöjen kuten sukujen, heimojen, kylien ja seurakuntien sekä modernin ajan yhteisöjen kuten ydinperheiden, yhdistysten, kansakuntien, kirkkojen ja puolueiden oheen ja tilalle on tullut erilaisia ihmisille tärkeitä ja identiteettiä määrittäviä **alakulttuureja ja verkostoja**, joihin aivan uudenlaisen ulottuvuuden on lisännyt viimeisen vuosikymmenen aikana niin sanotut **sosiaalisen median ja viihdeteollisuuden** alustat ja palvelut.

Tulot ja työt – sosioekonominen tarkastelu

1900-luvulla **hyvinvointivaltion** rakentamisen myötä **sosio-ekonomiset erot suomalaisessa yhteiskunnassa pienenevät**. **Progressiivinen tulo- ja pääomaverotuksen** vuoksi suurituloiset maksoivat tuloistaan suuremman osan veroina. Suomalaisessa yhteiskunnassa perusopetus sekä keskiasteen ja korkeakoulutus ovat ilmaista, päivähoido julkisesti tuettua ja terveydenhuolto suurelta osin julkisesti tuotettua ilmaista tai kohtalaisen halpaa. Koska **päivähoito-, opetus-, koulutus- ja terveyspalvelut** ovat pitkälti **julkisesti verovaroin kustannettuja tai tuettuja**, tämä **tasoittaa tuloeroja**. Tuloerot **pienenevät aina 1980-luvun puoliväliin** saakka.

Tuloeroja mitataan Gini-kertoimella (arvona 0—100). Gini-kerroin saa arvon 0, jos kaikkien tulot ovat samansuuruiset eli kun tuloeroja ei ole, ja arvon 100, jos yksi tulonsaaja saa kaikki tulot. Gini-arvon **pienuus kertoo taloudellisesta tasa-arvosta**. Vertailun vuoksi on katsottava koko maailman tilannetta Gini-kertoimella mitattuna:

Maailman maat Gini-kertoimen mukaan vuonna 2014: punaisempi epätasa-arvoisempi, vihreämpi tasa-arvoisempi (Suomi: 25,2)

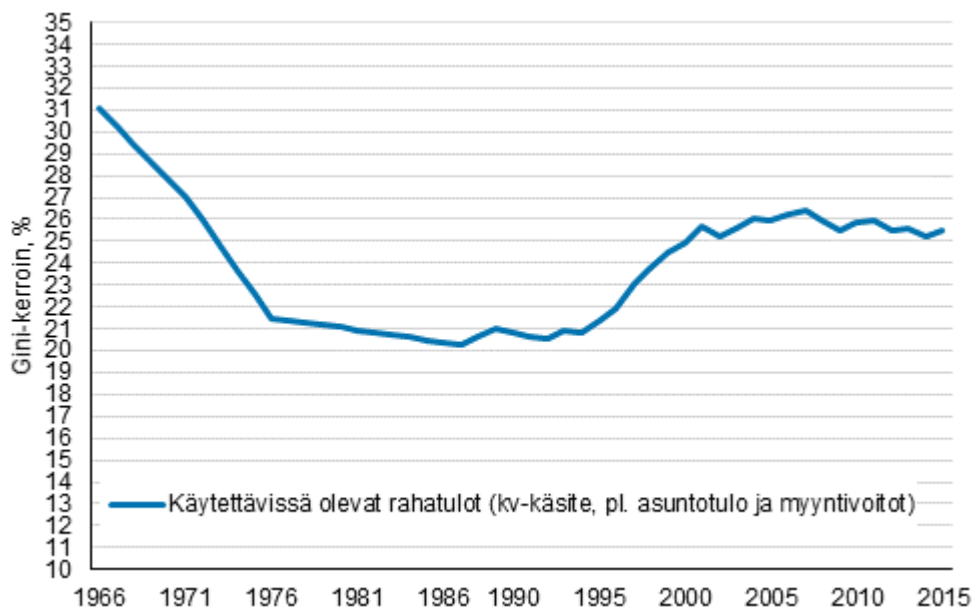

Kuvion lähde: Wikimedia Commons,

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:2014_Gini_Index_World_Map_income_inequality_distribution_by_country_per_World_Bank.svg (CC BY-SA 3.0-lisenssi), vierailtu 29.4.2020.

Suomalaisessa yhteiskunnassa **tuloerot olivat pienimmillään 1980-luvulla**, jolloin Gini-kerroin useimpina vuosina **alle 21**.

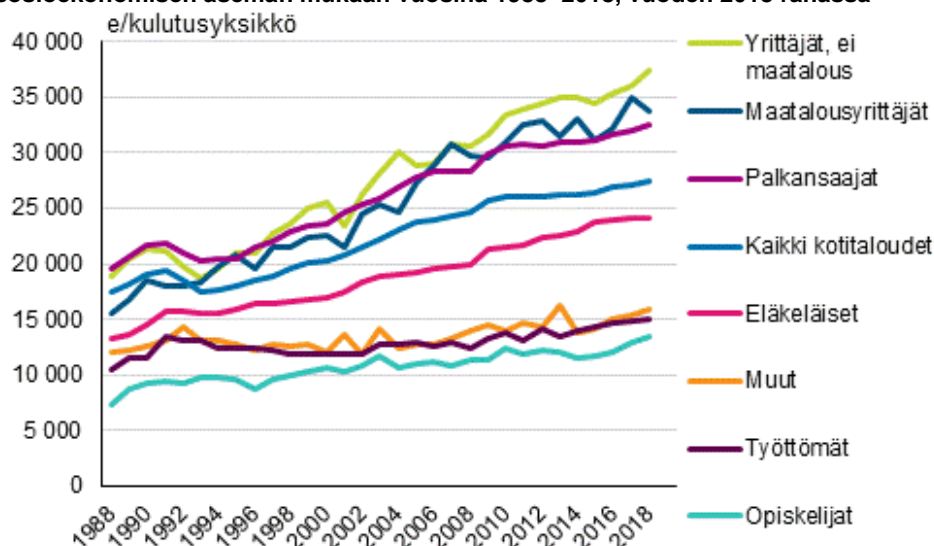
Sitten **tuloerot** ovat taas **kasvaneet**. Kasvu oli **1990-luvulla nopeaa**, sitten hitaampaa. Yksi selkeä syy tälle oli 1990-luvun alun lama, joka lisäsi työttömyyttä ja konkurseja. Toinen syy oli pääomaverotuksen alentaminen ja muuttaminen kiinteäksi vuonna 1993. Progressiivisuus palautettiin pääomatuloverotukseen 2012. Vuonna 1995 Gini-kerroin oli noin 22, **vuosina 2016—2018 välillä 27—28**.

Lähde: Tulonjakotilasto 2015, Tilastokeskus, https://www.stat.fi/til/tjt/2015/04/tjt_2015_04_2017-05-26_kat_003_fi.html, vierailtu 29.4.2020.

Katsotaan eri väestöryhmien sosioekonomista asemaa seuraavien tilastokuvien ja muutaman lainauksen kautta. Ensin vertailussa on **kaikkien kotitalouksien tulot** ja niiden kehitys **verrattuna yrittäjiin, maatalousyrittäjiin, palkansaajiin, eläkeläisiin** ja muihin (mukana mm. opiskelijat ja työttömät).

Kotitalouksien kulutusyksikköä kohden käytettävissä olevien rahatulojen mediaani kotitalouden sosioekonomisen aseman mukaan vuosina 1988–2018, vuoden 2018 rahassa

Lähde: Tulonjakotilasto 2018, Tilastokeskus, http://tilastokeskus.fi/til/tjt/2018/06/tjt_2018_06_2020-03-12_kat_002_fi.html, vierailtu 29.4.2020.

Tulotasoissa on eroja eri ammattiryhmien ja -alojen välillä mutta myös alueellisesti ja sukupuolten välillä. Julkisella sektorilla palkkataso on keskimäärin alhaisempi kuin yksityisellä.

Kymmenen tavallisen ammatin kokonaisansio

Luku on kokoaikaisen työn ansio, jossa on mukana ylityöt muttei esimerkiksi lomarahoja. Luku on mediaani eli keskimääräinen ansio.

Ammatti	♀	♂
Hoivapalvelun ja terveydenhuollon työntekijät	2 382	2 504
Myyjät, kauppiaat ym.	2 302	2 606
Liike-elämän ja hallinnon asiantuntijat	2 965	3 848
Opettajat ja muut opetusalan erityisasiantuntijat	3 455	3 876
Palvelutyöntekijät	2 295	2 434
Terveydenhuollon asiantuntijat	2 889	3 181
Kuljetustyöntekijät	2 879	2 995
Luonnontieteiden ja tekniikan erityisasiantuntijat	3 318	3 874
Rakennustyöntekijät ym. (pl. sähköasentajat)	2 525	2 912
Liike-elämän ja hallinnon erityisasiantuntijat	4 044	4 871

Yleisin
kk-ansio
2 500 e

Koonnut: JUHANI SAARINEN / HS, grafiikka: PETRI SALMÉN / HS, lähde: Tilastokeskus

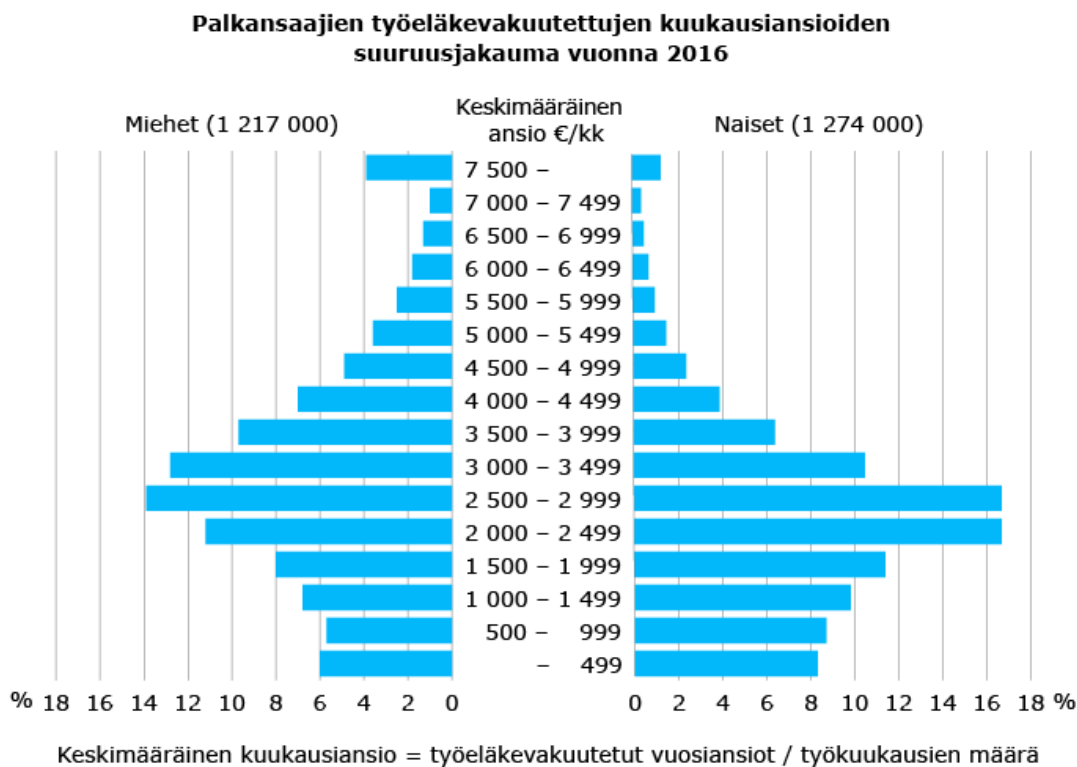

Lähde: Teemu Luukka ja Juhani Saarinen, ”Suomalaisen yleisin ansio on 2500 euroa – katso palkat ammateittain ja vertaa laskurilla omaa palkkaasi muihin iän ja koulutuksen mukaan”, HS 21.9.2017, <https://www.hs.fi/talous/art-2000005376766.html>, vierailtu 29.4.2020.

Eläketurvakeskuksen mukaan vuoden 2016 lopulla

”yksityisellä sektorilla työskenteli runsas 1,7 miljoonaa ja julkisella sektorilla 670 000. Julkisen sektorin osuus työssä käyvistä oli siis vajaa 30 prosenttia. Yksityisellä sektorilla työskentelevät olivat selkeästi nuorempia kuin kunnan, valtion ja kirkon palveluksessa työskennelleet. Yksityisellä sektorilla alle 40-vuotiaita oli lähes puolet ja julkisella sektorilla noin kolmannes.” (Eläketurvakeskus 21.12.2017.)

Vaikka suomalainen yhteiskunta on sukupuolten kannalta suhteellisen tasa-arvoinen, **naisten tulotaso on keskimäärin alhaisempi kuin miesten**. Tätä selittävät osaksi ainakin seuraavat tekijät: Naisia on enemmän töissä **julkisella sektorilla** muun muassa **kasvatus-, sosiaali- ja terveydenhuoltoaloilla**, joissa **palkkatasa** on keskimääräistä **alhaisempi**. Lisäksi **naisten työura** jää keskimäärin **lyhyemmäksi** kuin miesten, koska naiset ovat selvästi miehiä **enemmän perheväpällä**. Mitä pitempi työura sitä parempi palkkakehitys ja päinvastoin. Seuraavasta kuviosta esittää jakauman eri tuloluokkien sekä sukupuolten välillä.

Lähde: Eläketurvakeskus

Lainausten

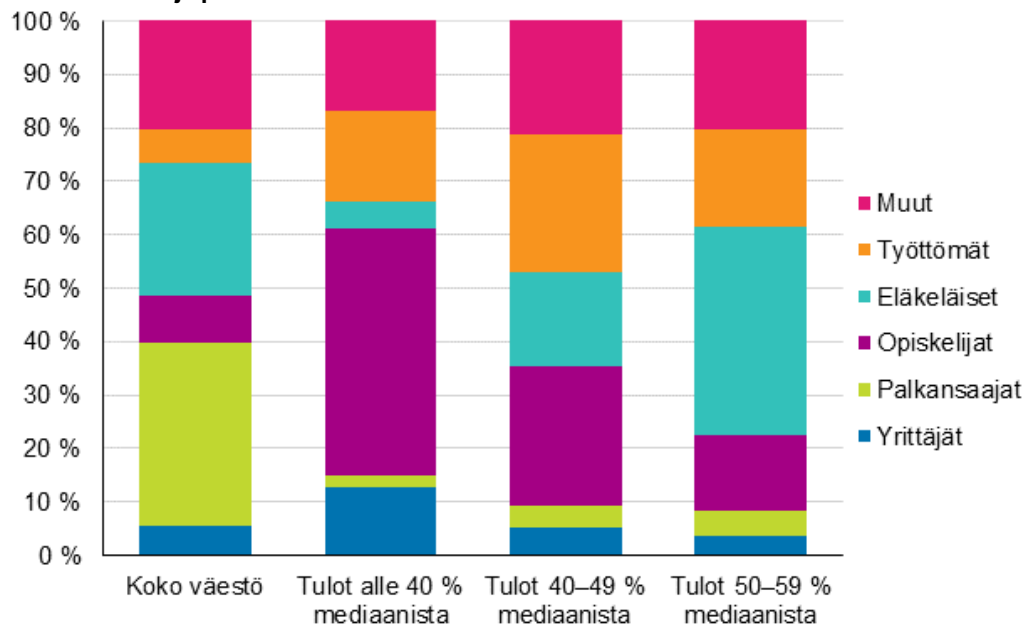
ja kuvion lähde: ”Työeläkevakuutettu keskipalkka reilut 2 800 euroa”, Tiedote 21.12.2017, Eläketurvakeskus, <https://www.etk.fi/tiedote/tyoelakevakuutettu-keskipalkka-reilut-2-800-euroa/>, vierailtu 29.4.2020.

”Suurimmat ansiot ovat yksityisellä sektorilla työskentelevillä nelikymppisillä miehillä, keskimäärin 4 000 euroa kuukaudessa. Pienimmät ansiot ovat työuraansa aloittelevilla naisilla. Miesten ansiot ovat keskimäärin 800 euroa naisia suurempia.” (Eläketurvakeskus 21.12.2017.)

Kaikkein **pienituloisimpia** väestöryhmiä ovat selvästi **opiskelijat** ja **työttömät** ja seuraavaksi **eläkeläiset**, erityisesti entiset maatalousyrittäjät.

”Pienituloisuus on yleisintä ei-työllisissä väestöryhmissä. Vähintään puolet vuodesta työttömänä olleilla pienituloisuus on kaikkein tavallisinta, sillä 36 prosenttia työttömistä oli pienituloisia vuonna 2016. Opiskelijoista vajaa kolmannes (29,8 %) oli pienituloisia. Eläkeläisten pienituloisuusaste on 12,8 prosenttia, mutta eläkeläisten kesken on eroja: useimmiten pienituloisia ovat entiset maatalousyrittäjät (32,1 %). Työssäkävivistä ryhmistä pienituloisuutta kokevat erityisesti maatalousyrittäjät, kun palkansaajilla ja erityisesti ylemmillä toimihenkilöillä pienituloisuus on harvinaista.” (Tulonjakotilasto 2016, Tilastokeskus.)

Koko väestön ja pienituloisen väestön rakenne henkilön sosioekonomisen aseman mukaan vuonna 2016

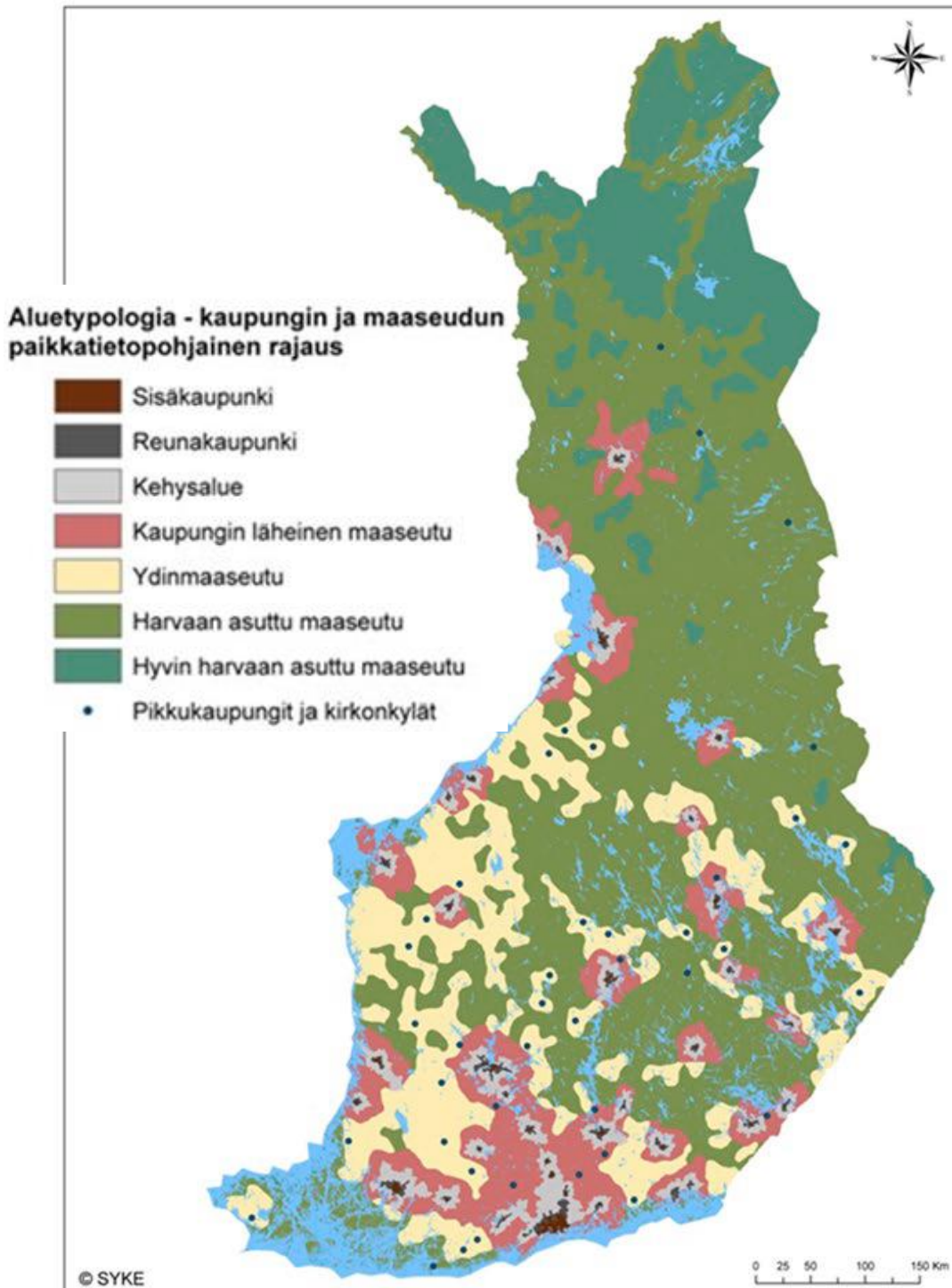

Lainauksen ja kuvion lähde: Tulonjakotilasto 2016, Tilastokeskus, https://tilastokeskus.fi/til/tjt/2016/01/tjt_2016_01_2018-03-02_kat_004_fi.html, vierailtu 29.4.2020.

Lisää väkeä siirtyä maaseudulta kaupunkiin ja lomilla takaisin

Kulttuurisesti ja alueellisesti suomi on siis yhdenmukaistunut huomattavasti sadan viime vuoden aikana. Mutta eroja on yhä.

Suomi on pinta-alaltaan suuri maa ja maantieteelliset ja ilmastolliset erot eri osien välillä ovat kohtalaisen suuret. Suuren rakennemuutoksen myötä **maaseutu on tyhjentynyt** entisestään ja suurten ja keskisuurten kaupunkien ympärille kehittyneiden **kasvukeskusten** asukasmäärät ovat kasvaneet.

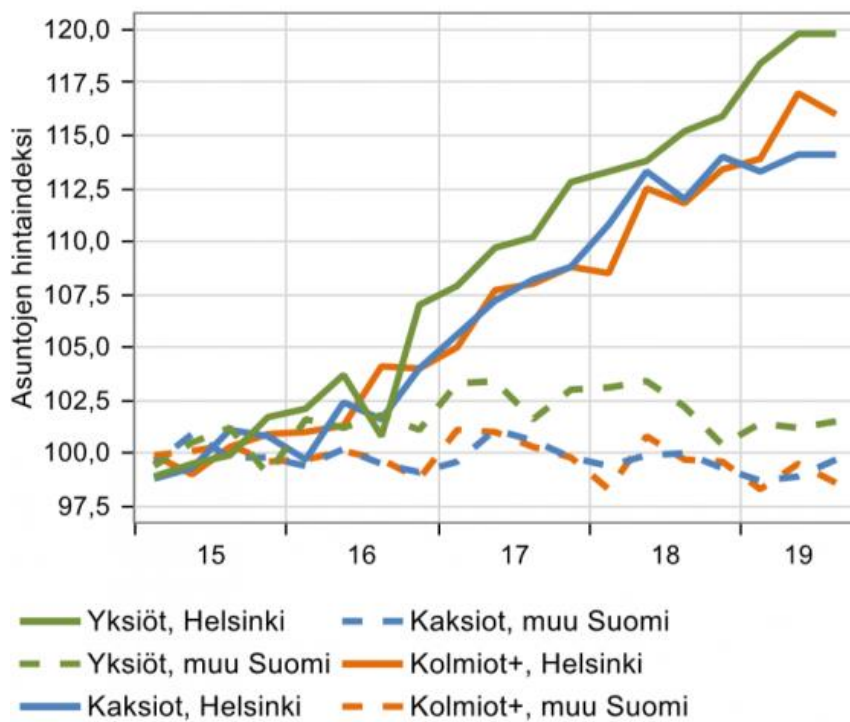
Kuvan lähde: "Harvaan asuttu maaseutu – mahdollisuuksia täynnä Harvaan asutun maaseudun kehittämisstrategia 2017–2020", Maa- ja metsätalousministeriön julkaisu 4/2017, http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/79506/04_17_HAMA_strategia_FINALa.pdf, vierailtu 29.4.2020.

Kovemman kysynnän vuoksi **asuntojen hinnat** ovat **kaupungeissa** keskimäärin paljon **korkeammat** kuin pienillä paikkakunnilla. Mutta niin pääkaupunkiseudulla kuin muuallakin on **huomattavia hintaeroja myös eri alueiden välillä**.

Pellervon taloustutkimuksen raportissa Peetu Keskinen kirjoittajakumppaneineen selvittää:

”Vuonna 2019 asuntojen hintojen alueittainen eriytyminen kasvukeskusten ja haja-asutusalueiden välillä jatkui voimakkaana. Kaupungistuminen muuttaa yhteiskuntaamme ennennäkemättömällä tavalla: Suomen aluerakenne muuttuu vauhdilla, jota ei ole nähty vuosikymmeniin. Pääkaupunkiseudulla ja muutamassa muussa yliopistokaupungissa väestö kasvaa nopeasti. Joillakin kaupunkiseuduilla väestö kasvaa maltillisesti, mutta useimmissa seutukunnissa väestö supistuu. Tämä näkyy suoraan asuntomarkkinoiden kehityksessä. Talouskasvusta huolimatta asuntomarkkinat ovat vilkastuneet vain merkittävimmissä kasvukeskuksissa, kun taas pienemmissä kaupungeissa – syrjäseuduista puhumattakaan – asuntojen hintojen lasku on jatkunut. Yhä harvemman kaupungin asuntomarkkinat ovat päässeet kasvu-uralle.” (Keskinen ym 2020.)

Vanhojen kerrostaloasuntojen hintakehitys asunnon koon suhteen

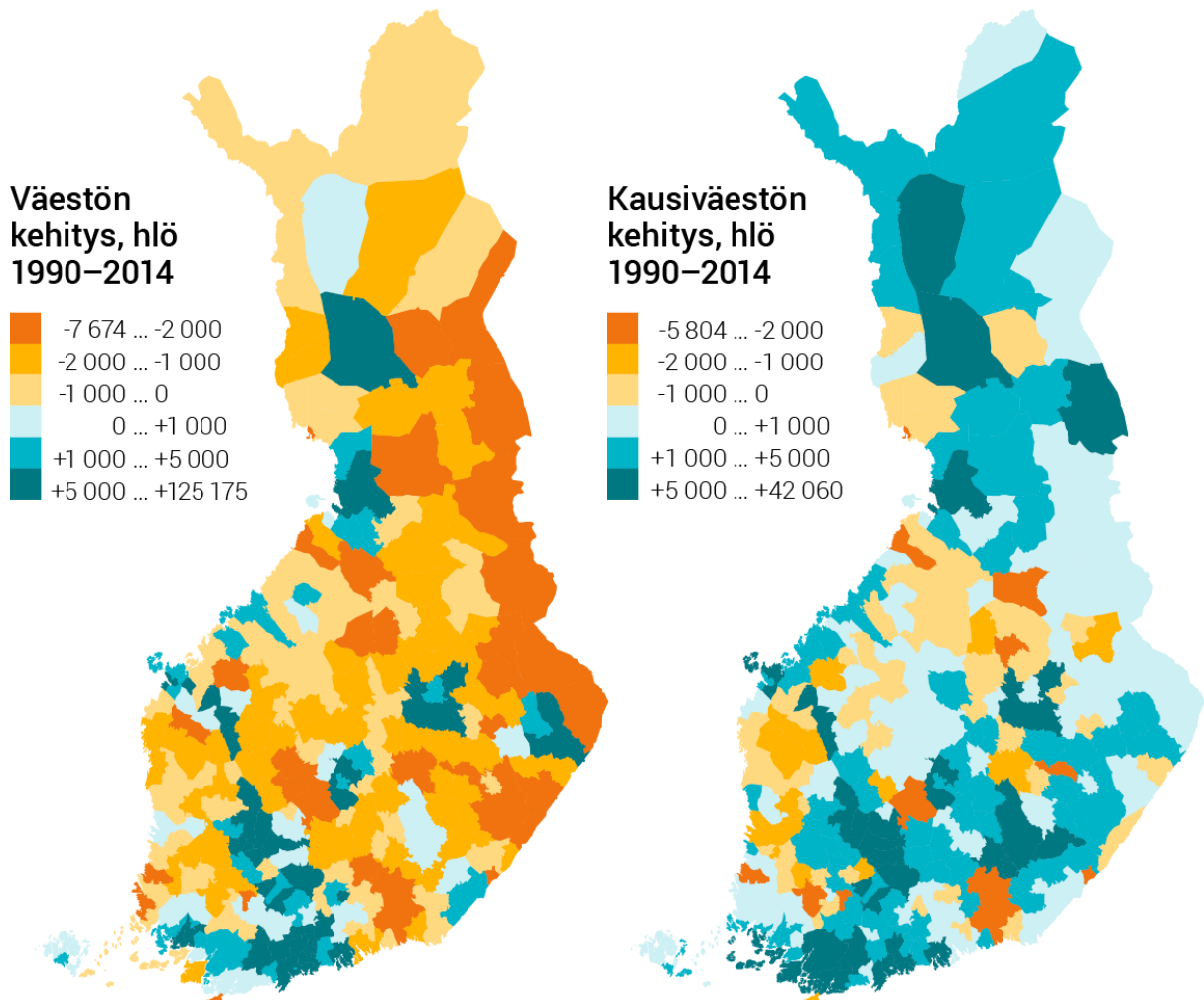

Lähde: Statistics Finland, Macrobond, PTT

Lainauksen ja kuvion lähde: Peetu Keskinen ym. ”Alueellinen asuntomarkkinaennuste 2020: Asuntojen hintakehitys polarisoituu yhä vahvemmin – vuokrakehitys yhtenäisempää”, 29.1.2020, Pellervon taloustutkimus, <https://www.ptt.fi/ajankohtaista/uutiset/asuntomarkkinat-2020-ennuste.html>, vierailtu 29.4.2020.

Toisaalta kesämökkejä ja muita **vapaa-ajan asuntoja** Suomessa on myös paljon. **Eri vuodenaikoina väestömäärät** eri paikkakunnilla ja alueilla **vaihtelevat**. Digitaalinen kommunikaatio tekee **etätöiden** tekemisen mahdolliseksi yhä useammalle ja kevään 2020 koronaepidemia on antanut kokemusta ja näyttänyt uusia mahdollisuuksia tässä suhteessa. **Uudenlaisen tekniikan käyttöönotto** muuttaa taas yhteiskuntaa, mutta on vaikea sanoa millä tavalla tarkkaan ottaen ja miten paljon.

KAKSI SUOMEA

Vasen kartta näyttää, mille alueille vakituksia asukkaita on tullut lisää. Oikea kartta taas kertoo, millä alueilla mökkiväestö on lisääntynyt. Mökkikartalla korostuvat myös Itä-Suomi ja rannikkoseudut. "Kun katsotaan, missä ihmiset ovat heinäkuussa, Suomen kartta näyttää aika erilaiselta", sanoo Itä-Suomen yliopiston professori Pertti Rannikko. Kuva: Juha Rissanen, Lähde: Luonnonvarakeskus/Tilastokeskus.

Kuvien ja lainausten lähde: Janne Toivonen, Juha Rissanen ja Teemu Tebest, "Yhden kylän ruumiinavaus", Yle Uutiset [27.2.2016?], <https://yle.fi/uutiset/3-8698926>, vierailtu 29.4.2020

III.3 Perinteistä kulttuurista ja alueellista moninaisuutta on edelleen

Perinteiset kielellis-etniset ja uskonnolliset vähemmistöt ja enemmistöt

Suomalaisen yhteiskunnan väestöstä **suuri enemmistö** (87,3 %) puhuu äidinkielenään **suomea**. Mutta suomalainen yhteiskunta **ei ole koskaan ollut yksikielinen**. Erityisesti

merelliseen kulttuuriin monikielisyys kuuluu itsestään selvästi. Itämeren alueella puhutaan lukuisten kieliperheiden kieliä: suomalais-ugrilaisia kieliä (suomi, viro, karjala, saamelaiskielet), indoeurooppalaisista germaanisista (saksa, ruotsi, tanska), slaavilaisia (venäjä, puola) ja balttilaisia kieliä (latvia, liettua).

Suomen **väestömäärä on reilut 5,5 miljoonaa**. Heistä noin **90 %:n** voi ehkä sanoa olevan **etnisesti suomalaisia**, riippuen siitä lasketaanko mukaan myös ruotsia äidinkielenään puhuvat (5,2 %) suomenruotsalaiset. Elintapojen, sosiaaliekonomisen aseman ja jakauman, uskonnon ja koulutustason suhteen suomenkielisten ja ruotsinkielisten välillä ei ole isoja eroja, ja osa heistä on kaksikielisiä. Alla suomenruotsalaiset on kuitenkin laskettu perinteiseksi vähemmistöksi.

Vuonna 2018 Suomessa asuvista ihmisistä noin **6,2 % eli 340 000 on syntynyt muualla** kuin Suomessa. Nyky-Suomessa on kohtalaisen suuret ryhmät muun muassa virolais-, venäläis-, somalialais- ja turkkilaistaustaisia ihmisiä. Aika näyttää, onko näistä ryhmistä tullut muutaman sukupolven päästä pysyvämpiä, jatkuvampia vähemmistöyhteisöjä suomalaiseen yhteiskuntaan.

Tilastokeskuksen kehittämispäällikkö Jari Nieminen selvittää **etnisyyden käsitettä** seuraavasti:

”Etnistä ryhmää luonnehtivat yhteinen alkuperä ja kulttuuri, etninen ryhmäidentiteetti ja ryhmäinteraktio sekä muista etnisistä ryhmistä poikkeava elämäntapa. Yksinkertaisesti ilmaisten samaan etniseen ryhmään kuuluvat ihmiset ajattelevat ja käyttäytyvät samalla tavalla. Etnisyys on korvannut heimo- ja rotukäsitteet; heimoista ja roduista tulee mieleen niin siirtomaa-aika kuin rotujattelukin. Nykyisin näiden käsitteiden käyttöä vältetään tutkimuksessa.” (Nieminen 2013.)

Ei yritetäkään määritellä suomalaisia etnisenä ryhmänä nyt sen tarkemmin. Katsotaan sen sijaan lyhyesti sellaisia suomalaisen yhteiskunnan **perinteisiä kielellis-etnisiä ja uskonnollisia vähemmistökulttuureita**, joiden juuret menevät vuosisatojen taa vähintään 1800-luvulle. Näiden yhteisöjen identiteetin pohja on sellaisissa kielellisissä, uskonnollisissa tai muissa etnisissä tekijöissä, jotka tuovat mukanaan yhteenkuuluvuutta ja jotka erottavat heidät väestön enemmistöstä. Tämä ei tarkoita, etteivätkö näihin vähemmistökulttuureihin kuuluvat ihmiset olisi monessa suhteessa samanlaisia kuin suuri osa muista suomalaisista.

saamelaiset

- n. 6 000 (n. 0,1 % väestöstä), joista pohjoissaamelaisia n. 3 500
- vajaa 1/2 puhuu jotakin saamelaiskieltä äidinkielenään
- saamelaiskieliä on useita, joilla yhteensä 20 000 – 30 000 puhujaa (Norja, Ruotsi, Suomi, Venäjä)

- Suomessa puhutut saamelaiskielet: pohjoissaame; inarinsaame (Suomessa n. 300); koltansaame (yht. n. 300)

suomenruotsalaiset

- n. 290 000 (5,6 %)
- joista n. 25 000 Ahvenanmaalla
- aiemmin ruotsinkielisten osuus väestöstä oli paljon nykyistä suurempi (vuonna 1890 14,3 %).

romanit

- n. 10 000 (0,1 %)
- lisäksi Ruotsissa suomalaisromaneja n. 3 000
- n. 1/3 puhuu sujuvasti romanikieltä.

Suomen väestöstä **suurin osa on luterilaisia kristittyjä**. Suomen evankelisluterilaisella kirkolla oli loppuvuodesta 2019 noin 3,8 miljoonaa jäsentä, noin **68 %** väestöstä. Heistä kuitenkin vain suhteellisen **pieni osa on aktiivisia** seurakuntien jäseniä, ja osa mieltää itsensä uskonottomiksi tai on muuten etäännytynyt kristillisistä perinteistä. Mitkä sitten ovat suomalaisen yhteiskunnan perinteisiä uskonnollisia vähemmistöjä

lestadiolaiset

- luterilaisen kirkon suurin herätysliike (lestadiolaiset ovat siis kirkon jäseniä)
- n. 100 000
- Ruotsissa, Pohjois-Amerikassa ja muualla lisäksi n. 150 000 – 200 000 lestadiolaista.

ortodoksikristityt

- Suomen ortodoksinen kirkko on toinen kansankirkko (Suomen evankelis-luterilaisen kirkon ohella)
- ortodoksinen kristinusko levisi Karjalaan muualla Suomenlahden rannoilla jo yli tuhat vuotta sitten
- n. 60 000 (1,1 %).

juutalaiset, n. 1 500, ja ***tataarimuslimit***, n. 800

- näiden uskonnollis-etnisten yhteisöjen juuret palautuvat 1800-luvun loppupuolelle, jolloin suomalaisiin kaupunkeihin oli erityisesti keisarikunnan armeijan huoltoon osallistuvien mukana muuttanut myös juutalaisia ja muslimeja
- Helsingissä ja Turussa on juutalaiset seurakunnat, aiemmin myös Tampereella ja Viipurissa
- tataarimuslimien Suomen Islam-seurakunnan jäsenet asuvat nykyisin lähinnä pääkaupunkiseudulla, aiemmin myös Tampereella ja Viipurissa.

Muita suomalaisessa yhteiskunnassa vaikuttavia uudempia suurempia uskonnollisia yhteisöjä ja perinteitä ovat seuraavat: **helluntailaiskristityt** (n. 46 000), joiden lisäksi muita karismaattisia kristittyjä on kymmeniä tuhansia (on Suomen evankelis-luterilaisen kirkon jäseniä), **roomalais-katoliset kristityt** (n. 15 000) ja **muslimit** (ehkä jopa 150 000), joista kuitenkin vain murto-osa (n. 16 000) kuuluu järjestäytyneisiin islamilaisiin yhteisöihin.

Suomen väestöstä noin **25 %** eli yli 1,3 miljoonaa ihmistä on **uskontokuntiin kuulumattomia**, joista suuri osa pitää itseään varmaankin **uskonnottomina**. Myös luterilaisen kirkon jäsenistä kohtalaisen suuri osa on käytännössä uskonnottomia. Osa uskontokuntiin kuulumattomista taas on käytännössä kristittyjä, muun muassa helluntailaisia, ja varsinkin muslimeja.

Maallistuminen on yleinen ilmiö Pohjois-Euroopassa, jossa protestanttiset kirkot ovat menettäneet viime vuosikymmeninä jäseniä. Kyse ei ole vain siitä, että kirkoista erotaan, vaan myös siitä, että lapsia kastetaan ja liitetään kirkkojen jäseneksi aiempaa vähemmän. Perinteisten uskontojen tilalle ei ole tullut merkittävässä määrin uusia uskontoja, mutta uskonnollisuuden piirteitä löytyy muun muassa populaarimusiikki- ja urheilukulttuurin ja usnationalististen liikkeiden piiristä.

Uskonnot Suomessa ja Ruotsin luterilaisen kirkon jäsenyys

Vuosi	Suomen ev.lut. kirkko	Suomen ortodoksinen kirkko	Muut	Uskontokuntiin kuulumattomat
1900	98,1 %	1,7 %	0,2 %	0,0 %
1950	95,0 %	1,7 %	0,5 %	2,8 %
1980	90,3 %	1,1 %	0,7 %	7,8 %
1990	87,8 %	1,1 %	0,9 %	10,2 %
2000	85,1 %	1,1 %	1,1 %	12,7 %
2010	78,3 %	1,1 %	1,4 %	19,2 %
2015	73,0 %	1,1 %	1,6 %	24,3 %
2016	72,0 %	1,1 %	1,6 %	25,3 %
2017	70,9 %	1,1 %	1,6 %	26,3 %
2018	69,8 %	1,1 %	1,7 %	27,4 %
2019	68,7 %	1,1 %	1,7 %	28,5 %

Svenska kyrkans medlemsantal			
År	Befolkning	Medlemmar	Andel
1980	8 317 937	7 690 636	92,5%
1990	8 590 630	7 630 350	88,8%
2000	8 882 792	7 360 825	82,9 %
2010	9 415 570	6 589 769	70,0 %
2015	9 850 452	6 225 091	63,2 %
2016	9 995 153	6 109 546	61,2 %
2017	10 120 242	6 008 356	59,4 %
2018	10 230 185	5 899 242	57,7 %

Taulukkojen lähteet: "Uskonto Suomessa", Wikipedia, https://fi.wikipedia.org/wiki/Uskonto_Suomessa, ja "Svenska kyrkan" (Svenska), Wikipedia, https://sv.wikipedia.org/wiki/Svenska_kyrkan#Medlemskap, vierailtu 30.4.2020. (Taulukoita muokattu.)

Ennakkoluuloinen suhtautuminen ja jopa **syrijntä** on vähemmistöryhmiin kuuluville usein valitettavan tuttua. Etnisiin, kielellisiin ja uskonnollisiin vähemmistöihin kuuluvat kuten eriaikoina myös erilaisia poliittisia näkemyksiä edustavat ja elämäntavaltaan erilaiset ihmiset ovat valitettavan usein saaneet tästä osansa. Usein syynä ovat yksinkertaisesti

tietämättömyys ja virheellisten käsitysten synnyttämät pelot tai oma alemmuudentunto. Itsenäisessä Suomen tasavallassa erityisesti toisen maailmansodan jälkeisenä aikana ihmisten **lakisääteinen tasaveroinen asema** on ollut **hyvä**. Vuonna 1918 juutalaiset suomalaiset saivat Suomen kansalaisuuden ja perustivat oman rekisteröidyn seurakunnan saman vuonna. (Ks. Liite Posterit: Siirtokarjalaiset, jossa kerrotaan yhden vähemmistöryhmän kokemuksista mukaan lukien niin ennakkoluulojen kohtaaminen kuin vähittäinen sopeutuminenkin.)

Lainattu lähde:

Jari Nieminen, ”Etnisyystiedon merkitys kasvaa maahanmuuton lisääntyessä”, *Hyvinvointikatsaus* 3/2013, Tilastokeskus, https://www.stat.fi/artikkelit/2013/art_2013-09-23_003.html?s=0#1, vierailtu 29.4.2020.

Muutamia lisälähteitä:

”Perustietoa Suomesta”, Helsingin kaupungin verkkosivustolla infoFinland.fi.

Uskonnot Suomessa -verkkosivusto.

Marja Tiilikainen, ”Etniset vähemmistöt Suomessa” (*Duodecim* 123, 2007, 437–439).

”Kotimaisia ja kansainvälisiä vaikutteita yhdistelevä populaarikulttuuri on muokannut käsityksiä suomalaisuudesta”, sivustolla Suomifinland100.fi.

teema

Kulttuurillisia ja alueellisia erityistapauksia – Suomessa, sen rajoilla ja rajoitta

On huomioitava, mitä tarkoitetaan **diasporalla**. Sanalla viitataan erityisesti **juutalaisten diasporaan**, jonka juuret menevät 500-luvulle eaa. Diasporalla voidaan kuitenkin yleisemminkin tarkoittaa jonkin kansan tai etnisen ryhmän asumista hajallaan. Hyvä esimerkki on **irlantilaisten diaspora**: Noin 4,9 miljoonasta Irlannin tasavallan kansalaisesta noin 4,0 miljoonaa on etnisesti irlantilaisia. Irlannin ulkopuolella irlantilaisia asuu erityisesti Yhdistyneissä kuningaskunnassa (2001 yli 800 000 Irlannissa syntynyttä, varmaankin yli 10 milj. juuriltaan irlantilaista) ja Pohjois-Amerikassa (2017 n. 33 milj. yhdysvaltalaista ja 2016 n. 4,6 milj. kanadalaista piti itseään juuriltaan irlantilaisina).

Monet suomalaisen yhteiskunnan jäsenet ovat **Suomen lähialueilla** myös **ruotsalaisen, virolaisen, venäläisen ja norjalaisen yhteiskunnan** jäseniä, **diasporasuomalaisia** asuu paljon myös muualla, ja monet suomalaiseen yhteiskuntaan kuuluvat ovat **äidinkieleltään, etnisesti tai syntyperältään muita** kuin suomenkielisiä, suomalaisia tai Suomessa syntyneitä.

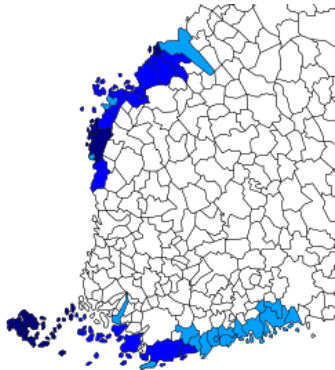
Seuraavat erityistapaukset hahmottamaan huomioimaan suomalaisen yhteiskunnan **moninaisuutta** ja alueellis-kulttuurillis-kielellisten **rajojen häilyvyyttä**:

(i) Sápmi —Saamenmaa: Saamelaisia kieliä puhuvia heimoja asui esihistoriallisella ajalla nykyisen Etelä-Suomenkin alueella. Tämä käy ilmi erityisesti saamenkielistä perua olevista paikannimistä. Saamelaisten heimojen elinkeino oli alun perin pyynti ja keräily. Suomen Lapin saamelaiset siirtyivät poronhoitotalouteen vähitellen lähinnä 1600-luvulta lähtien. Saamelaiset ovat ainoa Euroopan unionin jäsenvaltioiden alueella asuva alkuperäiskansa, ja Suomen perustuslain mukaan (17 § 3) saamelaisille on ”oikeus ylläpitää ja kehittää oma kieltään ja kulttuuriaan”.

Saamelaisia asuu koko Lapin alueella, Suomea enemmän Norjassa ja Ruotsissa mutta myös Venäjällä. Lapin nimi pohjoissaameksi on ”Sápmi” eli Saamenmaan. Saamelaisia kieliä on useita. Nykyisin saamelaisia asuu tietysti myös muualla kuin Lapissa, muun muassa Oslolla, Tukholmassa ja Helsingissä.

(ii) Åland — Ahvenanmaa saaristoineen: Ahvenmaan saaristo on Suomen ja Ruotsin välissä. Suurin osa väestöstä on ruotsinkielistä ja Ahvenanmaan maakunta on hallinnoltaan ja kulttuuriltaan

monessa suhteessa selkeästi omaleimainen kokonaisuutensa. Suomen itsenäistyessä valtaosa ahvenanmaalaisista olisi halunnut maakuntansa tulevan taas hallinnollisesti osaksi Ruotsia, mutta Kansainliitto ratkaisi 1920 Ahvenanmaan kuuluvan osaksi Suomea.

Lähde: "Finlandssvenskar" (Svenska), Wikipedia,
<https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Finland.swedish.municipalities.2010.svg>, vierailtu 30.4.2020.

(iii) Svenska Österbotten — ruotsinkielinen Pohjanmaa: Helsingissä, Turussa ja muissa eteläisen Suomen kaupungeissa suomenkielisten ja ruotsinkielisten väliset kulttuuriset erot ovat suhteellisen pienet. Pohjanmaan suomenruotsalaisuus on kielellisesti ja kulttuurisesti omaleimainen kokonaisuus. Ahvenanmaan saariston ja Turun rannikon ja saariston tavoin myös ylempänä Pohjanlahdella meriyhteydet Österbottenin (Pohjanmaa ruotsiksi) ja Västerbottenin (Ruotsin maakunta) välillä ovat olleet vilkkaat.

(iv) Tornio-Haaparanta ja Torniojokilaakso: Tornio ja Haaparanta ovat käytännössä yksi kaupunki, vaikka sen läpi kulkeekin valtioiden raja. Tavallisesti rajalla ei ole valvontaa. Tornion kaupungilla ja Haaparannan kunnalla on paljon taloudellista, hallinnollista, kulttuurillista ja muuta yhteistyötä. Haaparannan asukkaista yli kolmasosa on syntynyt Suomessa. Suurin osa haaparantalaisista puhuu suomea tai meänkieltä. Meänkieli on Torniojoen länsipuolella ja muualla Norrbottenissa puhuttu suomen murre. Ruotsiksi nimet ovat Torneå ja Haparanda. Kalixälven taas on meänkielellä Kainuunjoki ja Kalixin kunnan nimi meänkielellä Kaihnuu.

(v) Helsinki-Tallinna: Helsingistä pääsee Tallinnaan, ja päinvastoin, kantsiipialuksella alle kahdessa tunnissa. Ajankäytöllisesti välimatka on sama kuin Helsingistä Turkuun ja Tampereelle. Viron itsenäistyttyä uudelleen vuonna 1991 Tallinnan ja Helsingin yhteydet alkoivat palautua vilkkaiksi ja luonteviksi. Varsinkin Tallinnasta tullaan Helsinkiin ja muualle pääkaupunkiseudulle töihin, mutta työmatkalaisia kulkee myös toiseen suuntaan. Viihde- ja kulttuurimatkailu on hyvin vilkasta. 1980-luvulla Neuvostoliiton aikana Tallinnassa ja muualla Virossa seurattiin paljon suomalaisia radio- ja televisio-ohjelmia. Osittain tästä syystä monet virolaiset osasivat suomea 1990-luvulle tultaessa.

(vi) Viipuri, Karjala ja Inkerinmaa Pietarin tuntumassa: Viipuri oli Suomen kansainvälinen kaupunki. Kaupunkioikeudet se sai 1400-luvun alussa. Toiseen maailmansotaan saakka suomenkielisten lisäksi kaupungissa oli ruotsin-, venäjän- ja saksankieliset vähemmistöt, joilla oli muun muassa omia koulujaan ja sanomalehtiään. Vuonna 1939 Viipuri oli Helsingin jälkeen Suomen toiseksi tärkein kaupunki. Välimatkaa Pietariin keisarikunnan pääkaupunkiin oli alle 150 kilometriä, junayhteydet olivat vilkkaat.

Pietarissa ja sen lähialueilla asui runsaasti suomalaisia. Karjalankannaksella ja Laatokan Karjalan viljasta ja Suomenlahden ja Laatokan kalasta suuri osa meni Pietarin tarpeisiin. Karjalatalous oli kehittynyt Pohjois-Karjalaa ja Pohjois-Savoaa myöten 1800-luvun loppupuolella pitkälti Pietarin vuoksi: Pietariin myytävästä voista karjalaiset ja savolaiset pienviljelijät saivat kaivattuja rahanansioita.

Suomenlahden Itäpäässä Pietarin ympäristössä on Inkerinmaa. Sen väestöön kuuluu 1600-luvulta sinne muuttaneiden karjalaisten ja savolaisten jälkeläisiä, inkeriläisiä eli inkerinsuomalaisia. Neuvostoliiton romahtamisen jälkeen Inkerinsuomalaisia on muuttanut vuodesta 1990 lähtien Suomeen yli 30 000.

(vii) Ruotsinsuomalaiset: Ruotsin kuningaskunnassa on aina asunut paljon suomenkielisiä. Torniojokilaakson ja Norrbottenin väestö on vanhastaan ollut pääosin suomenkielistä. 1500-luvun lopulta lähtien Ruotsin sisäosia lähellä Norjan rajan molemmin puolin asutettiin muun muassa Savosta tulleiden "metsäsuomalaisten" toimesta. Vuoteen 1809 asti "itämaa" eli Turun ja Viipurin hiippakunnat olivat vanha perinteinen osa kuningaskuntaa. Tukholmassa asui paljon suomalaissyntyisiä ja suomea puhuvia, Åbo eli Turku oli yksi valtakunnan tärkeimmistä kaupungeista.

1960-luvulle tultaessa Suomessa alkoi suuri rakennemuutos ja suuri muutto. Tukholmaan, Göteborgiin ja muualle "Volvon ja Saabin tehtaille" muutti suurimman muuttoaalton aikaan vuosina 1961—1970 lähes 200 000 suomalaista. Osa palasi sittemmin takaisin Suomeen, suuri osa jäi. Nykyisin Ruotsissa on yli 700 000 ensimmäisen, toisen ja kolmannen polven ruotsinsuomalaista, ja arviolta 475 000 suomea puhuvaa ihmistä. Suomea ja sen murretta meänkieltä puhuvien asema on parantunut parantunut vasta vuoden 1999 jälkeen, jolloin Ruotsi ratifioi Euroopan neuvoston vähemmistökieliosapimukset. 2009 uusi laki teki suomesta ja meänkielestä virallisia vähemmistökieliä (saamen, romanin ja jiddishin kanssa).

(viii) Amerikansuomalaiset:

1860-luvulta lähtien Pohjois-Amerikkaan muutti noin 400 000 suomalaista. Vuoden 2010 väestönlaskennassa yhdysvaltalaisista 680 000 ilmoitti olevansa osaksi suomalaistaustainen, 230 000 sukujuuriltaan kokonaan suomalainen. Kanadansuomalaisia on noin 140 000. Suomi on kotikielenä noin 26 000 yhdysvaltalaisella ja äidinkielenä 17 000 kanadalaisella.

(ix) Suomalaiset Brysselissä:

Suomen Merimieskirkko toimii Brysselissä. Se on näet perustanut toimipisteitä jo 1880-luvulta sinne, missä suomalaisia on paljon. Nykyisin suomalaisia on paljon Brysselissä. Belgiassa asuu noin 4 000 suomalaista ja heistä valtaosa asuu tietenkin Brysselissä. Suomi liittyi Euroopan unioniin vuonna 1995. Siitä lähtien Brysseliin on muuttanut europarlamentaarikkoja (eli "meppejä"), sekä Suomen valtion ja suomalaisten kuntien että EU-elimissä työskenteleviä virkamiehiä, yrityksissä ja järjestöissä töitä tekeviä, ja tietysti heidän perheenjäseniään. Brysselissä toimii suomalainen koulu. Päivittäin siellä käy lisäksi työmatkalla kymmeniä tai jopa satoja suomalaisia.

(x) Ulkosuomalaiset ja suomalainen kulttuuri verkko maailmassa: Ulkosuomalaisia on tietysti ympärimaailmaa ja itse asiassa suurin osa Suomeen vuosittain ulkomailta muuttavista ihmisistä on paluumuuttajia. Brysselin ja Lontoon lisäksi Suomen Merimieskirkko toimii kahdeksassa muussa ulkomaisessa satamakaupungissa. Mutta suomalainen yhteiskuntaan linkittyy myös paljon ihmisiä suomalaisten tai suomalaistaustaisten perheenjäsenten kautta sekä erilaisten kulttuuristen tai muiden harrastusten ja kiinnostuksen kohteiden kautta. Suomalaisilla heavy metal -bändeillä on maailmalla paljon arvostusta, samoin Tove Jansonin Muumi-kirjoilla ja niiden pohjalta tehdyillä animaatioisarjoilla ja -elokuvilla. Suomen kieltä, kirjallisuutta ja kulttuuria tutkitaan ja opetetaan yli

80 yliopistossa ympäri maailmaa muun muassa Budapestissa, Berkeleyssä Kaliforniassa, Gdanskissa, Kiovassa, Petroskoissa, Pietarissa, Uumajassa ja Wienissä.

III.4 Yhteiskuntaluokat ja sukupolvet

Sääty-yhteiskunta jää taa, työväenluokka ja omistajat tulevat tilalle?

Yhteiskuntaluokat ovat yhteiskuntatieteissä paljon käytetty lähestymistapa yhteiskuntien rakenteen tarkasteluun. Siitä, millaisiin luokkiin modernien yhteiskuntien väestö jakautuu, ei kuitenkaan ole selkeää **yksimielisyyttä**. Esimodernien sääty-yhteiskuntien kohdalla tarkastelu näyttää yhteiskuntahistorialliselta kannalta selkeämmältä. Ihmiset kuuluivat syntyperänsä mukaan **perinteisiin** luokkiin eli **säätyihin**, jotka määrittyivät perittyjen arvoasemien, omaisuuden ja toimeentulotapojen sekä ammatillis-yhteiskunnallisten tehtävien mukaan. Perinteisessä eurooppalaisessa sääty-yhteiskunnassa aatelisto ja ylempi papisto vastasi sotilaallisesta ja hallinnollisesta johtamisesta, papisto uskonnollisista rituaaleista, koulutuksesta ja alemmasta hallinnosta, talonpojan maanviljelyksellä ja karjankasvatuksella ruoantuotannosta, kaupunkiporvaristo käsityöammateista ja kaupasta. Näiden säätyjen ulkopuolelle jäi vielä suuri joukko alempaa rahvasta kuten vuokratilajelijoita, palvelijoita ja muita.

Erityisesti **marxilainen yhteiskuntatiede** ja siihen tukeutuva **vasemmistolainen, sosialistinen poliittinen ajattelu** hahmotti **modernia teollista markkinayhteiskuntaa kahden pääluokan** kautta: tuotantovälineet, maan ja muun **pääoman omistajat** (kapitalistit) ja tuottavaa **työtä tekevät palkkatyöläiset** (proletariaatti). Perinteisestä sääty-yhteiskunnasta oli toki jäänyt myös muita ryhmiä, mutta modernisoitumisen myötä suurimman osan näistä ajateltiin siirtyvän vähitellen palkkatyöläisiksi, pienemmän osan omistaviksi työnantajiksi. Omistavan vähemmistön ja työtä tekevän enemmistön välillä ajateltiin olevan vahva **eturistiriita** edellisen riistäessä jälkimmäistä. Perinteisten valtiollisten valtarakennelmien ja lainsäädännön ajateltiin olevan omistavan luokan tukena muutosta vastaan. Sosialistit esittivät yhteiskunnan **vallankumouksellisen** muutoksen olevan tarpeen ja väistämätön. Tällaisen luokka-ajattelun hahmottaminen auttaa ymmärtämään myös Suomen sisällissodan 1918 taustoja, punaisten pyrkimyksiä ja valkoisten pelkoja, jotka sodan loppuvaiheessa ja jälkeen johtivat raakaan vastapuolen tukahduttamiseen.

Maltilliset vasemmistolaiset pyrkivät 1800-luvun lopulta lähtien yhteiskunnan uudistamiseen ja palkkatyötä tekevien aseman parantamiseen **ammatillisen järjestäytymisen** ja **parlamentaarisen vaikuttamisen** keinoin. Myös maltilliset porvarillis-oikeistolaiset puolueet olivat **yhteiskunnallisten uudistusten** kannalla: työväestön aseman parantaminen rauhoittaisi yhteiskuntaa ja poistaisi vallankumouksellisen muutoksen paineita. **Hyvinvointivaltion** julkiset palvelut ja palkkatyötä tekevien toimeentulon paraneminen ja sosiaalivakuutusurva on syytä ymmärtää tätä taustaa vasten.

Ei yksimielisyyttä yhteiskuntaluokista – sosiaalisen identiteetin moninaistuminen

Perinteisessä sääty-yhteiskunnassa tiettyyn säätyyn, maakuntaan tai muuhun paikallisuuteen sekä uskonnolliseen yhteisöön tai vastaavaan kuulumisen määritti vahvasti sitä, kuka ihminen oli. Modernisoituvassa yhteiskunnassa taas **työväenluokkaan kuulumisen** määritti usein ihmisten **sosiaalista identiteettiä** ja loi **yhteenkuuluvuutta** aktiivisen ammattiyhdistystoiminnan, poliittisen järjestäytymisen ja työväenkulttuurin vuoksi. Porvarillis-oikeistolaisella puolella samaistuminen rakentui enemmän **koulutuksen, ammattiryhmään** kuulumisen ja **kansallisen identiteetin** kuten suomalaisuuden, saksalaisuuden tai unkarilaisuuden varaan.

Jälkimodernissa yhteiskunnassa sosiaalista identiteettiä ja yhteenkuuluvuutta rakentavat tekijät ovat kuitenkin **paljon moninaisempia ja vaikeammin tunnistettavia**.

Nykylänsimaaisessa tai suomalaisessa yhteiskunnassa ei yhteiskuntaluokkia ole kovinkaan helppoa tunnistaa. **Yhteiskuntaluokista ei ole yhteiskuntatieteellistä yksimielisyyttä**. Yksi mahdollinen jako on erottelu **työväenluokkaan, keskiluokkaan ja yläluokkaan**, jossa määrittävinä tekijöinä käytetään lähinnä **tulo- ja koulutustasoa**. Tulotason ja elinkeinon suhteen työllistä väestöä voidaan jakaa myös vaikkapa **opiskelijoihin, palkkatyötä tekeviin, yrittäjiin, omaisuus- ja sijoitustuloilla eläviin** sekä **eläkeläisiin**.

Erot eivät kuitenkaan **ole selvärajaisia**: Monet opiskelijat tekevät osa-aikaista palkkatyötä. Pienyrittäjät, itsensä työllistävät ja epäsäännöllisesti palkkatyötä tekevät menevät monessa suhteessa limittäin. Osa yrittäjistä saa runsaasti osinko- ja muita omaisuustuloja yrityksistään. Eläkeläisistä jotkut tekevät osa-aikatyötä ja joillakin on omaisuus- ja sijoitustuloja.

Vaikka yhteiskuntatieteellisesti määritellyt luokat eivät juurikaan vastaa ihmisten kokemusta omasta sosiaalisesta identiteetistään, lähestymistapa on kuitenkin hyödyllinen. Yksi sosiologien tutkima aihe on ihmisten elinaikanaan **siirtyminen yhteiskuntaluokasta toiseen**. Hyvinvointivaltiossa yhteiskunnallista luokkasiirtyminen tai ”luokkaretki”, kuten sitä saatetaan nimittää, johtuu usein **koulutuksesta**. Koulutus ei määräydy suoraan vanhempien koulutustason tai suvun yhteiskunnallisen aseman mukaan, vaikka nämä edelleen vaikuttavatkin.

Suurin osa työllisestä aikuisväestöstä on **tulevia, nykyisiä tai eläköityneitä palkkatyöntekijöitä**. He kuuluvat siis perinteisessä mielessä työväenluokkaan, mutta mieltävät kai useimmiten kuuluvansa jonkinlaiseen yleiseen **keskiluokkaan**. Toisen maailmansodan jälkeen näyttää siis tapahtuneen tässäkin mielessä yhdenmukaistumista, keskiluokkaistumista.

Kuten edellä todettiin, **tuloerot** ovat kuitenkin **kasvaneet**, ja samalla sosioekonomisten luokkaerojen voi sanoa taas kasvaneen. Toisaalta myös erilaisten **alakuultuurien lisääntyminen**, sosiaalisten suhteiden **verkottuminen** ja **yksilöllisyyden korostaminen** on **vähentänyt** ihmisten **samaistumista** aiemmin tärkeinä pidettyihin **perinteisempiin yhteisöihin**.

Yhteiset kokemukset yhdistävät samaan sukupolveen kuuluvia

Myös ikä vaikuttaa modernin yhteiskunnan ihmisiin kulttuurisesti ja sosiaalisesti. Saman valtion instituutioiden puitteissa ja modernien joukkotiedotusvälineiden vaikutuspiirissä eläminen vaikuttaa ihmisiin vahvasti. Saman ikäisillä ihmisillä on samankaltaisia elämäkokemuksia sosiaalisista, koulutuksellisista, taloudellisista ja muista eroista huolimatta. **Sosiologiassa ja yhteiskuntahistoriassa** yksi tapa hahmottaa yhteiskunnan väestön rakennetta on jakaa ihmiset eri **sukupolviin**. Erityisesti **nuoruuden ja aikuistumisen ajan yhteiset kokemukset** tekevät ihmisistä osaltaan **toistensa kaltaisia** ja usein myös **yhdistävät** ihmisiä.

Vuosien 1917—1918 kokemukset leimasivat tuolloin eläneiden, etenkin nuorten ja nuorten aikuisten ihmisten kokemusmaailmaa. Vuosina 1939—1945 sota-ajan kokemukset muokkasivat erityisesti rintamamiehiä ja tasoittivat myös luokkaeroja ja vastakkainasetteluita. Sodan jälkeen syntyneitä jälleenrakennusajan ja nopean modernisoitumisen ajan suuria ikäluokkia yhdistävät vastaavasti monet asiat. **1960-luvulta 1980-luvulle syntyneitä** yhdistävät **peruskoulu**, kokemukset 1990-luvun alun **lamasta** ja **Neuvostoliiton hajoamisesta**, ja esimerkiksi lasten ohjelmat kuten 1977 aloittanut **Pikku Kakkonen**. Kansainvälisesti tuon ajan länsimaista sukupolvea on kutsuttu X-sukupolveksi.

Sukupolvien yhteiskunta- ja kulttuurihistoriallinen ja -tieteellinen määrittely on aina **sopimuksenvaraista** ja osittain **kiistanalaista**. Rajoja voidaan vetää ja määrittelyitä tehdä monenlaisilla perusteilla. Yhtä kaikki kyseessä on sekä tieteellisesti että oman yhteisen kokemusmaailmamme hahmottamisen kannalta **hyödyllinen lähestymistapa**.

Loppuevään 2020 koronarajoitteiden aikainen etäopiskelujakso on yksi aikamme koululaisia ja opiskelijoita yhdistävä tekijä. Muita ovat ainakin sosiaalisen median alustojen suuri osuus elämässä ja ilmaston lämpenemisen nouseminen laajaan yhteiskunnalliseen tietoisuuteen ja keskusteluun – ja ehkä myös presidentti Trumpin oudon meemihahmon päivittäinen läheisyys useamman vuoden ajan.

Tehtäviä

Hae **kartta** ja **merkitse** yllä **mainitut kulttuurilliset ja alueelliset erityistapaukset (i—x)** siihen **alueellisesti**. Niitä, joita ei suoraan voi merkitä karttaan rajaamalla, voi merkitä vaikkapa nuolin.

(Esim. tämä Wikimedia Commonsin kartta on sopiva tarkoitukseen:

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Pohjoismaat_ja_Baltia_-_kartta.svg..)

Kukin **ryhmä** ottaa itselleen **yhden yllä mainituista kulttuurisista ja alueellista erityistapauksista (i—x)**. Ryhmässä tehdään nopea työnjako ja jaetaan tehtävät. Hakuja ja valintaa tehdään kymmenen minuuttia (verkkolähteiden osoitteet, lainaukset jne. laitetaan talteen yhteiseen tiedostoon tms.). Sitten kukin ryhmä **esittelee löytämänsä** mielenkiintoiset asiat kolmessa minuutissa muille.

Yleisradio toimittaa monilla kielillä. Myös Sveriges Radiolla on suomenkielinen toimitus. Käy tutustumassa: [Yle Uutiset](#) [Sveriges Radio Finska](#).

[Uutiset Viittomakielellä](#)

[Uutiset Selkosuomeksi](#)

[News in English](#)

[Novosti Yle](#)

[Svenska Yle](#)

[Yle Sápmi](#)

[Yle Uudizet karjalakse](#)

[Yle Uutisluokka](#)

sveriges**SR**radio

[Nyheter](#)

[Poddar & Program](#)

[Min sida](#)

[Mer](#)

Sveriges Radio Finska

[Etusivu](#)

[Ohjelmat A-Ö](#)

[Tablå](#)

[Soittolistat](#)

[Arkisto](#)

[Meistä...](#)

Kuvakaappaukset sivuilta <https://yle.fi/uutiset> ja <https://sverigesradio.se/sisuradio/> (vierailtu 1.5.2020).

Jatkotehtävä edelliseen: Kukin **ryhmä antaa tiedostonsa** jollekin toiselle ryhmälle. Ryhmät **tarkistavat ristiin toistensa lähteitä ja esittämiä väitteitä ja näkemyksiä**. Harjoitellaan siis ”**faktantarkistusta**” (ks. mm. [Faktabaari.fi](https://www.faktabaari.fi/), ”[Faktantarkistus](https://fi.wikipedia.org/wiki/Faktantarkistus)” (Wikipedia), Johanna Vehkoo ”[Valheenpaljasta: Vaaliväitteiden faktantarkistus ja miten se tehdään](#)”, Yle 12.4.2019 ja Juha Matias Lehtonen, ”[Ylen faktantarkistus ei täytä tutkijoiden kriteerejä](#)”, *Journalisti* 4/2020).

Yläkoulun viimeisenä vuonna olit kenties luokalla 9B tai 9D. **Mutta mihin yhteiskuntaluokkaan sinä tai vanhempasi kuuluvat?**

Millaiset sukupolvikokemukset yhdistävät teitä? Keskustelkaa ja kiistelkää.

Hyvinvointivaltio, kunnat ja kunnalliset palvelut

IV.1 Hyvinvointivaltio julkisena vakuutusjärjestelmänä

Mitäs tässä tehdään? Ja kuka sen maksaa?

Onko hyvinvointivaltio kriisissä? Onko sitä ajeltu alas? Tällaista on epäilty. Kiistoja on käyty. Hyvinvointivaltiosta on syytäkin olla kiinnostunut. Olemme pitkälti **hyvinvointivaltion kasvatteja**. Siitä, että sinä olet, on yhtenä todisteena se, että luet juuri tätä. Opiskelet todennäköisesti lukiossa tai muualla toisella asteella – **ilmaiseksi**. Me, jotka olemme tämän kirjoittaneet opetamme toisella asteella – ja saamme siitä palkkaa. Tämä materiaali on käytössäsi ilmaiseksi – sen tuottamiseen on saatu rahoitusta Opetushallitukselta.

Suomalaisilla **kunnilla** on **lakisääteinen velvollisuus** järjestää toisen asteen koulutusta. Maksuttomaan toisen asteen koulutukseen on lakisääteinen oikeus. Kunnallinen perusopetus ja toisen asteen koulutus (esim. lukiot) kuten myös valtiollisen Opetushallituksen toiminta on julkisesti eli **verovaroin** rahoitettua. **Koulutus on ihmisille hyväksi**. Yhtäläinen koulutus tekee ihmisistä **kykenevämpi** ja keskenään **tasavertaisempia**. Tästä on ja **paljon muusta** on kysymys hyvinvointivaltiossa.

Suomen valtio ei voi hyvin, se tukee hyvinvointiamme

Nimitys ”hyvinvointivaltio” ei ole paras mahdollinen, mutta on se sentään parempi kuin nimitys ”hyvinvointiyhteiskunta”. Valtio ei voi hyvin eikä huonosti, eikä voi yhteiskuntakaan, tai ainakaan nyt ei ole syytä mennä siihen, mitä tuollaiset metaforat voisivat tarkoittaa. Kyse on **ihmisyksilöiden ja ihmisyhteisöjen hyvinvoinnista**. Kyse on siitä, miten **valtio tukee** ja **edistää** ihmisten hyvinvointia. Kyse on nimenomaan valtiosta, ei jostain epämääräisemmästä yhteiskunnasta.

Valtion perusta on yhtäältä sen **laeissa** ja sen **lakisääteisissä julkisissa instituutioissa**. Toisaalta valtion perusta on siinä, että on **ihmisiä**, jotka **päätyönään** toimivat noissa instituutioissa toteuttaen niiden lakisääteisiä tehtäviä ja huolehtien siitä, että lakeja muuten noudatetaan. Kolmanneksi valtion perusta on siinä, että valtion tehtäviä hoitavat ihmiset saavat palkkaa ja että valtiolla julkisia tehtäviä hoitavan työvoiman lisäksi muita resursseja, ja **palkkoihin** ja noihin muihin **resursseihin** varat saadaan ennen kaikkia **verottamalla**. Suomalaisen hyvinvointivaltion malli on pitkälti samanlainen kuin muissa Pohjoismaissa. Samalla kun selvitetään meidän hyvinvointivaltiomme keskeisiä piirteitä, valotetaan samalla myös **pohjoismaista hyvinvointivaltiomallia**. Vertailun vuoksi katsotaan myös toisen tyyppisiä malleja.

Valtio ei tietenkään voi tehdä sinusta tai minusta kokonaisvaltaisessa mielessä hyvinvoivaa. Ihmisyksilön hyvinvointi on viime kädessä kiinni hänestä itsestään, hänen läheisistään, ja jostakin sellaisesta, johon ei kukaan ihminen voi täysin vaikuttaa (ajatellaanpa sen sitten olevan kiinni onnekkuudesta, sattumasta, kohtalosta tai siunauksesta). Valtio voi kuitenkin oleellisesti tukea ja auttaa hyvinvoinnin kannalta perustavissa ja oleellisista asioista, kuten terveyden edistämisessä ja sairauksien hoidossa. Hyvinvointivaltio-nimityksen sijasta voitaisiin puhua vaikkapa

“perusturvavaltiosta”, “perustukivaltiosta”, “sosiaaliturvavaltiosta” tai “inhimillisen elämän välttämättömiä edellytyksiä turvaavasta valtiosta”.

Lakisääteinen vakuutusjärjestelmä, julkinen palvelujen tuotanto ja verotus

Hyvä tapa hahmottaa, mistä hyvinvointivaltiossa on kyse, on ajatella sitä **kattavana vakuutusjärjestelmänä**. Miksi ihmiset ottavat vapaaehtoisia maksullisia vakuutuksia? Erilaisten riskien varalle. On olemassa myös lakisääteisiä maksullisia vakuutuksia, joita ei kaikkien tarvitse ottaa ja maksaa, vaan ainoastaan niiden, jotka harjoittavat jotakin riskialtista toimintaa esimerkiksi vaarallisilla välineillä. Suomen laki kuten modernien valtioiden lait yleensäkin vaativat, että se, joka kuljettaa yleisillä teillä eli liikenteessä vaarallista moottoriajoneuvoa kuten mopoa, autoa, traktoria tai vastaava, on velvollinen ottamaan liikennevakuutuksen. Näitä vakuutuksia tarjoavat maksua vastaan yksityiset keskinäiset vakuutusyhtiöt.

Joidenkin valtioiden laki vaatii, että kansalaisten on otettava ja maksettava sairaus-, työttömyys- ja eläkevakuutuksia, jotta vakuutusyhtiö maksaisi heidän sairaalalaskunsa, työttömyyskorvauksensa ja eläkkeensä. Kyse on tällöin lakisääteisestä sosiaaliturvavakuutuksesta. Mutta sosiaalista turvaa tuovat palvelut tuotetaan pääasiassa yksityisesti ja maksetaan keskinäisen vakuutusyhtiön maksuilla. Lisäksi monissa maissa korkeampi koulutus on maksullista ja pääasiassa vanhemmat rahoittavat lastensa koulutuksen, jos pystyvät.

Pohjoismainen hyvinvointivaltiomalli on **lakisääteinen universaali vakuutusjärjestelmänä**. Se **takaa kaikille terveydenhuollon** ja muun **sosiaaliturvan** sekä **päivähoidon ja opetuksen**. Verotuloilla **tuotetaan** pääasiassa **julkisesti palvelut** ja kustannetaan **vakuutusturva**. Palvelut **tuotetaan** ensisijaisesti **kunnissa päiväkotien, koulujen ja muiden oppilaitosten, terveyskeskusten** ja muiden kuntien julkisten laitosten avulla. **Sairaus-, eläke- ja työttömyysvakuutuksista** eivät huolehdi yksityiset keskinäiset vakuutusyhtiöt, vaan valtiollinen eläkejärjestelmä, joista Suomessa tärkein on **Kela**. Valtiollinen **Kansaneläkelaitos** perustettiin vuonna 1937 valtiolliseksi eläkelaitokseksi, mutta sen toimialaa laajennettiin varsinkin 1960-luvulla. Vuonna 1964 kaikki Suomessa asuvat tulivat julkisen sairausvakuutuksen piiriin. Sitten mukaan on tullut muun muassa **opintotuki**, ensin valtion takaamina lainoina vuodesta 1959 ja vuodesta 1972 nykyisen kaltaisena opintotukena. Yksityisten vakuutusmaksujen sijaan maksetaan suhteellisen **paljon** erilaisia **veroja** ja **veroluonteisia vakuutusmaksuja** (mm. palkkatuloverojen yhteydessä maksettavat työeläkemaksut).

Kunnat suomalaisen hyvinvointivaltion ytimessä

Jossakin mielessä Suomen valtiosta voidaan puhua kunnista erillään, mutta hyvinvointivaltiosta ei. Hyvinvointivaltion ytimessä olevat terveys-, sosiaali- ja koulutuspalvelut **toteutetaan** pääosin **kuntien** toimesta.

Kun olemme **kansalaisia**, olemme oleellisesti myös **”kuntakansalaisia”**. Kuntalainen, vaikkapa kuopiolainen tai tamperelainen, ei tarkoita vain kunnan asukasta ja sitä, mistä on kotoisin. Elämämme ja hyvinvointimme kannalta mitä keskeisimmissä asioissa olemme sidoksissa ja riippuvaisia kunnastamme. Mutta myös **poliittisten oikeuksiemme** ja **osallistumisemme** on oleellisesti sidoksissa kotikuntaamme. Seuraavat kuntavaalit ovat keväällä 2021. (Kunnallinen päätöksenteko ja osallistuminen on aiheena tämän luvun lisäksi myös seuraavassa luvussa VI.)

teema

Erilaisia hyvinvointivaltioita: käsitteen kiistanalaisuus ja erilaiset mallit

1990-luvun alkuun tultaessa Neuvostoliitto ja muut eurooppalaiset ”reaalisosialistiset” valtiot tulivat tiensä päähän. Liberalismin, markkinatalouden ja kapitalismin katsottiin voittaneen ja valtiokeskeisen kommunismin tai sosialismin epäonnistuneen.

Hyvinvointivaltion, erityisesti pohjoismainen hyvinvointivaltio, oli kuitenkin katsottu olleen jonkinlainen keskitie valtiojohtoisen sosialismin ja yksilökeskeisen, liberalistisen ”pienen valtion” mallin välillä. Hyvinvointivaltion kuuluvia rakenteita olivat ajaneet Pohjoismaissa 1900-luvun alkuvuosikymmeniltä lähtien erityisesti vasemmistolaiset puolueet ja työväenliike. Pohjoismaissa suurimpia vasemmistopuolueita olivat sosiaalidemokraattiset puolueet. Pohjoismaista mallia kutsutaan usein myös sosiaalidemokraattiseksi hyvinvointivaltiomalliksi. Pohjoismaissa käytännössä kaikki puolueet ovat sitoutuneet jo pitkään hyvinvointivaltion ja markkinatalouden yhdistämiseen. Kiistoja yksityiskohdista ja uudistusten tarpeista kuten palvelujen tuotannon toteuttamistavoista on tietysti paljon.

Käytetyt nimitykset eivät ole ongelmattomia. 1990-luvulla yleistyi jonkin verran puhe ”hyvinvointiyhteiskunnasta”, mutta on epäselvää, mitä tällä tarkoitetaan suhteessa hyvinvointivaltioon. Englanninkielisessä nimityksessä *welfare state* on se ongelma, että *welfare* tarkoittaa sosiaalitukea tai -apua, perinteisesti ”köyhänapua”. Erityisesti Yhdysvalloissa nimitykseen *welfare state* liittyy kielteisiä merkityksiä. Usein puhutaan erityisesti pohjoismaisesta hyvinvointivaltiosta, mutta kaikkia länsimaisia valtioita voi pitää jossakin määrin hyvinvointivaltioina. Hyvinvointivaltioon oleellisesti kuuluvia julkisia lakisääteisiä eläkejärjestelmiä kehiteltiin Saksassa jo 1850-luvun puolivälistä lähtien. Myös monissa kehittyvissä maissa on toteutettu länsimaisen hyvinvointivaltiomallin mukaisia julkisia palveluita erityisesti perusterveydenhoitoon ja -koulutukseen. Vaihtelua on kuitenkin hyvin paljon.

Eroja länsimaistenkin hyvinvointivaltioiden välillä on paljon. Kaikissa valtioissa kuntien merkitys ei ole läheskään niin suuri kuin pohjoismaissa. Julkisten kunnallisten palvelujen sijaan erityisesti terveyspalvelut on monissa maissa tuotettu pitkälti yksityisesti. Tämä ei välttämättä tarkoita, että jokaisen pitäisi maksaa omat terveyspalvelunsa itse: korvauksia saa lakisääteisistä vakuutuksista. Länsimaissa peruskoulutus on yleensä maksutonta mutta lasten koulunkäynnistä voi tulla vanhemmille kuluja (esim. ruoka, matkat, koulukirjat).

Pohjoismaisessa hyvinvointivaltiossa myös toisen ja korkea-asteen opetus on lähtökohtaisesti maksutonta. Tässä on muualla paljon vaihtelua. Pohjoismaiseen malliin kuuluu myös laaja julkisesti tuotettu tai tuettu päivähoito. Suuressa osassa länsimaistakin alle kouluikäisten ja alakouluikäisten äitien työssäkäynti on paljon vähäisempää kuin Pohjoismaissa. Pohjoismaissa hyvinvointivaltion rakentaminen on liittynyt valtiollisen politiikan lisäksi paikallisen demokratian korostamiseen, sukupuolten välisen tasa-arvon tukemiseen ja taloudellis- sosiaalisen tasa-arvon lisäämiseen.

Pohjoismaista mallia voidaan sanoa universaaliksi hyvinvointivaltiomalliksi. Usein puhutaan myös liberaalista ja konservatiivisesta hyvinvointivaltiomallista. Nimitykset eivät kuitenkaan ole erityisen kuvaavia eikä ole yleispätevää tapaa luokitella eri hyvinvointivaltiomalleja. Liberaalilla mallilla viitataan lähinnä Isoon-Britanniaan ja erityisesti Yhdysvaltoihin. Keskeistä on se, että vakuutukset ovat yksityisiä vaikkakin osittain lakisääteisiä, palvelut tuotetaan yksityisesti eikä julkista verotusta tarvita niin paljoa. Julkinen verorahoitteinen tuki on harkinnanvaraista ja luonteeltaan enemmän ”köyhänapua”.

Konservatiivinen malli painottaa enemmän perheitä, sukuja ja niitä yhteisöjä ja korporaatioita, joihin ihmiset kuuluvat. Tämä on tyypillisempää keski- ja eteläeurooppalaisille maille. Erityisesti tämä näkyy kasvatuksessa ja koulutuksessa. Julkisen tai tuetun päivähoidon sijaan lapset hoidetaan pääsääntöisesti kotona. Ammatillinen koulutus on enemmän yritysten ja muiden työnantajien sekä korkeakoulutuksen mahdollistaminen on pääasiassa perheen tai suvun vastuulla. Yhteistä niin sanotuille liberaalille ja konservatiiviselle mallille on se, että yleisiä universaaleja oikeuksia julkisesti tuotettuihin palveluihin on vähemmän.

IV.2 Kunnat

”Suomi jakautuu kuntiin, joiden hallinnon tulee perustua kunnan asukkaiden itsehallintoon. Kuntien hallinnon yleisistä perusteista ja kunnille annettavista tehtävistä säädetään lailla.”
(Perustuslaki, 121 §.)

Kunta on meille suomalaisille se tärkein ja läheisin peruspalveluiden tarjoaja. Kotikunta on myös se välitön ympäristö, jossa elämme arkipäiväistä elämäämme. Jokainen meistä on jonkin kunnan jäsen ja se määräytyy pysyvän asuinpaikan mukaan. Ihmisten lisäksi kunnan jäseniä ovat yhteisöt, säätiöt ja laitokset, joiden kotipaikka on kunnassa. Kunnan perusjäsenellä on oikeuksia, kuten äänioikeus, oikeus kunnan palveluihin ja oikeus osallistua kunnan päätöksentekoon. Velvollisuuksia taas ovat velvollisuus ottaa vastaan luottamustoimia ja maksaa kunnallisveroa. Ihminen voi olla myös toisen kunnan jäsen, jos omistaa esimerkiksi kiinteää omaisuutta toisessa kunnassa. Kuntien toimintaa säätelevä laki on **kuntalaki**. Nykyinen kuntalaki on vuodelta 2015.

Paikallisella hallinnolla on Suomessa pitkä historia ja varhaisimpia paikallisia hallinnollisia yksiköitä, seurakuntia, perustettiin Suomen alueelle jo keskiajan lopulla. Paikallinen hallinto pysyi pitkään kirkon hallinnassa ja seurakunnat päättivät niin hengellisistä kuin maallisistakin asioista paikallisesti. Paikallinen aluejako perustui vielä 1800-luvun puoleenväliin seurakuntien ja kappeliseurakuntien rajoihin. Suomen nykyinen kuntajako perustuikin hyvin pitkälti vanhoihin seurakuntien rajoihin. Vuoden 1865 kunnallisetuksella ja vuoden 1873 kaupunkien kunnallisetuksella luotiin nykyisen kuntajärjestelmän perusta. Sen jälkeen uusia kuntia luotiin jakamalla kuntia pienempiin kokonaisuuksiin. Kuntien määrän kasvu taittui 1940-luvulla. Kun vuonna 1917 Suomessa oli 532 kuntaa niin vuonna 1942 kuntia oli 603. Kuntien määrä oli silloin suurimmillaan.

Toisen maailmansodan jälkeiset alueluovutukset vähensivät kuntien määrää useilla kymmenillä, ja 1940-luvun lopulta alkaen kuntaliitokset alkoivat myös vähentää kuntien määrää. Käsitys hyvästä **kunnan koosta** alkoi muuttua 1960-luvulla. Erityisesti pienet kunnat joutuivat tarkastelun kohteeksi ja ensimmäinen kuntaliitosten aalto nähtiin 1970-luvulla. Toinen suuri kuntaliitosten aalto koettiin 2000-luvun alkupuolella, mutta kuntaliitoksista huolimatta Suomen kuntakenttä on edelleen hyvin moninainen. Suomessa on **vuonna 2020** yhteensä **310 kuntaa**, joista 107 käyttää kaupunki-nimitystä ja 203 kuntaa kunta-nimitystä. Asukasmäärältään Manner-Suomen pienin kunta on Luhanka Keski-Suomessa (690 asukasta) ja Ahvenanmaan pienin kunta on Sottunga (88 asukasta). Suomen suurin kunta on Helsinki (653 835 asukasta). Vuoden 2020 alussa toteutui yksi kuntaliitos, kun Valtimo liittyi Nurmekseen Pohjois-Karjalassa. Tätä edelliset kuntaliitokset toteutettiin vuonna 2017, kun Luvia liittyi Eurajokeen Satakunnassa ja Juankoski Kuopioon Pohjois-Savossa.

Kunnan itsehallinto ja päätöksenteko

Kuntien **itsehallinnollinen** asema Suomessa on vahva. Kuntien hallinto perustuu kunnan asukkaiden itsehallintoon ja kunnalla on **verotusoikeus**. Kunnan päätösvaltaa käyttää vaaleilla valittava **kunnanvaltuusto**, joista kaupungeissa käytetään nimitystä **kaupunginvaltuusto**. Valtuusto päättää kunnan toiminnan ja talouden pitkän aikavälin tavoitteista. Valtuuston lisäksi kunnassa on lain mukaan oltava **kunnanhallitus** ja tarkastuslautakunta. Valtuusto valitsee näiden jäsenet. Valtuusto voi asettaa myös muita toimielimiä kuten lautakuntia, johtokuntia ja jaostoja. Valtuusto valitsee myös **kunnanjohtajan**. Valtuutetut ja varavaltuutetut valitaan **kuntavaaleissa neljän vuoden välein** (vaaleista ja puolueista ks. VI).

Kunnan asukkailla ja palvelujen käyttäjillä on oikeus osallistua ja vaikuttaa kunnan toimintaan. Valtuuston on pidettävä huolta monipuolisista ja vaikuttavista **osallistumisen mahdollisuuksista**. Kunnan asukkaalla sekä kunnassa toimivalla yhteisöllä ja säätiöllä on oikeus tehdä **aloitteita** kunnan toimintaa koskevissa asioissa. (Osallistumisesta ks. V.7.)

Valtuusto käyttää **ylintä päättäenvaltaa** ja sen voi sanoa käyttävän omassa kunnassa ikään kuin lainsäädäntövaltaa. Hallitus taas valmistelee aloitteita valtuustolle sekä vastaa niiden toimeenpanosta eli ohjaa kunnan virkamiesten hallintoa. Kunnanhallitus käyttää siis **toimeenpano- ja hallintovaltaa**. (Ks. Montesquieun vallan kolmijako-opista ym. ks. V5 ja V.6.) Kunnanvaltuuston ja kunnanhallituksen keskinäistä suhdetta on samankaltainen kuin valtiolliseen parlamentarismiin kuuluva eduskunnan ja hallituksen suhdetta (parlamentarismista, eduskunnasta ja hallituksesta ks. V, erityisesti *teema* Hallitusvastuu ja edustuksellinen demokratia muissa järjestäytyneissä yhteisöissä: vertailu).

Kunnalliset palvelut

Kuntien tärkein tehtävä on **tuottaa palveluita** kunnan asukkaille. Kuntalaiset saavat itse vaikuttaa siihen, millaisia palveluita kotikunnassa tuotetaan, ja kunta voi päättää mihin se rahojaan käyttää. Kunnat järjestävät asukkailleen palveluita, joista suurin osa on määritelty kuntien tehtäväksi laissa. Kunnalle voidaan antaa tehtäviä vain säätämällä siitä laissa. Lakisääteiset tehtävät liittyvät seuraaviin palveluihin:

- sosiaali- ja terveystoimet
- koulu ja päiväkotitoimet
- kulttuuri-, nuoriso- ja kirjastopalvelut
- aluesuunnittelu ja maankäyttö
- veden- ja energiantuotanto
- jätehuolto
- ympäristöpalvelut
- palo- ja pelastustoimet.

Lakisääteisten tehtävien lisäksi kunnat voivat itse ottaa itselleen muita tehtäviä. Nämä liittyvät yleensä talouteen, työllisyyteen ja asumiseen. Lakisääteisten tehtävien määrä on lisääntynyt viimeisten vuosikymmenten aikana paljon. Vuonna 2013 tehdyn selvityksen mukaan kunnilla oli yli 500 lakisääteistä tehtävää, joihin liittyi yli lähes tuhat velvoitetta. Puolet kuntien tehtävistä on säädytty vuoden 1990 jälkeen, ja 1940-luvulta kuntien tehtävien määrä on kymmenkertaistunut.

Kuntien tilanteet vaihtelevat kuitenkin suuresti johtuen kunnan koosta, sijainnista tai muuttoliikkeestä. Monet kuntien palvelut ovat kalliita järjestää ja ylläpitää, joten kunnat tekevät myös yhteistyötä palveluiden järjestämisessä. Esimerkiksi sairaanhoidon järjestäminen vaatii riittävää väestöpohjaa, ja moni kunta muodostaa naapurikuntien kanssa kuntayhtymiä, joissa palveluita tuotetaan yhdessä.

Kunnan päätösvaltaa käyttää **kunnanvaltuusto** (tai *kaupunginvaltuusto*). Valtuusto päättää kunnan toiminnasta ja talouden pitkän aikavälin tavoitteista. Valtuutetut ja varavaltuutetut valitaan kunnassa neljän vuoden välein kuntavaaleissa. Valtuuston lisäksi kunnassa on lain mukaan oltava **kunnanhallitus** ja tarkastuslautakunta. Lisäksi valtuusto voi asettaa muita toimielimiä, kuten **lautakuntia**, johtokuntia ja jaostoja. Valtuusto valitsee myös **kunnanjohtajan**.

Valtuustolla on kokonaisvastuu kunnan toiminnasta ja taloudesta. Valtuuston tulee edistää kuntalaisten suoraa osallistumista kunnan toimintaan ja päätöksentekoon. Valtuutettujen, kuten muidenkin luottamustehtäviin valittavien vaalikelpoisuudesta, asemasta ja toimivallasta säädetään kuntalaissa. Kuntalaki painottaa valtuuston roolia kunnan strategisena johtajana, jossa on tärkeää tulevaisuuteen suuntautunut, kunnan toiminnan pitkántähtäimen tavoitteiden ja päämäärien hahmottaminen ja linjaaminen.

Valtuuston tehtäviin kuuluu:

- päättää kunnan toiminnan tavoitteista
- päättää kunnan hallinnon järjestämisestä
- päättää kunnan taloudesta ja talousarviosta
- päättää kunnan palveluista
- valita jäsenet kunnan toimielimiin
- päättää kunnan liikelaitosten tavoitteista.

Kunnanhallitus on valtuuston ohella toinen kunnan pakollinen toimielin. Sen rooli kunnan hallinnossa on myös keskeinen. Kuntalaissa on säädytty, että kunnanhallitus vastaa kunnan hallinnosta ja taloudenhoidosta sekä valtuuston päätösten valmistelusta, täytäntöönpanosta ja laillisuuden valvonnasta. Kunnanhallitus valvoo kunnan etua. **Lautakunnat** ovat kunnanhallituksen alaisia toimielimiä. Ne hoitavat toimialasta riippuen erilaisia pysyviä tehtäviä, vaikka tehtävistä päättäminen kuuluu valtuustolle. Lautakuntien tehtävänä on toimia lähellä palveluita tuottavia tahoja ja johtaa palveluiden tuottamista. Lautakuntien määrä ja rakenne vaihtelevat kunnittain ja pakollisia lautakuntia ovat ainoastaan tarkastus- ja vaalilautakunnat. Hyvin useissa kunnissa on esim. sivistyslautakunta ja sosiaali- ja terveyslautakunta.

Tehtäviä

Nimitys "**hyvinvointivaltio**" ei välttämättä ole paras mahdollinen. **Mikä voisi olla parempi nimi?** Keskustelkaa.

Katso luvun II osiota **hyvinvointivaltion historiasta Suomessa (II.8)**. **Millaisia käytännön uudistuksia tehtiin ja milloin?**

Hyvinvointivaltion käsitettä on mahdoton erottaa hyvinvointivaltioiksi katsottujen valtioiden historiasta. Katso ohjelma "[Suomalaisen hyvinvointivaltion historia](#)" (20 min, 2017, Yle Areena). **Mitä ohjelmassa on painotettu? Mitä on esitetty hyvin? Mitä siinä taas on esitetty puutteellisesti?**

(Ylen verkkosivuilta löytyy [ohjelmasta versio monella kielellä.](#))

Tutki **oman kuntasi** verkkosivuja:

- (a) Kuinka monta kunnanvaltuutettua kotikunnassasi on?**
- (b) Kuinka monta valtuutettuja on yhteensä?**
- (c) Kuka on kunnanvaltuuston puheenjohtaja ja minkä puolueen valtuutettu hän on?**
- (d) Kuinka monta jäsentä on kunnanhallituksessa?**
- (e) Kuinka monta paikkaa eri puolueilla on?**
- (f) Kuka on kunnanhallituksen puheenjohtaja ja mistä puolueesta hän on?**

Miten Montesquieun vallan kolmijako auttaa hahmottamaan kunnallista päätöksenteko? (Ks. myös V.6.)

Hyvinvointivaltio, kunnat ja kunnalliset palvelut

IV.1 Hyvinvointivaltio julkisena vakuutusjärjestelmänä

Mitäs tässä tehdään? Ja kuka sen maksaa?

Onko hyvinvointivaltio kriisissä? Onko sitä ajeltu alas? Tällaista on epäilty. Kiistoja on käyty. Hyvinvointivaltiosta on syytäkin olla kiinnostunut. Olemme pitkälti **hyvinvointivaltion kasvatteja**. Siitä, että sinä olet, on yhtenä todisteena se, että luet juuri tätä. Opetukset todennäköisesti lukiossa tai muualla toisella asteella – **ilmaiseksi**. Me, jotka olemme tämän kirjoittaneet opetamme toisella asteella – ja saamme siitä palkkaa. Tämä materiaali on käytössäsi ilmaiseksi – sen tuottamiseen on saatu rahoitusta Opetushallitukselta.

Suomalaisilla **kunnilla** on **lakisääteinen velvollisuus** järjestää toisen asteen koulutusta. Maksuttomaan toisen asteen koulutukseen on lakisääteinen oikeus. Kunnallinen perusopetus ja toisen asteen koulutus (esim. lukiot) kuten myös valtiollisen Opetushallituksen toiminta on julkisesti eli **verovaroin** rahoitettua. **Koulutus on ihmisille hyväksi**. Yhtäläinen koulutus tekee ihmisistä **kykenevämpi** ja keskenään **tasavertaisempia**. Tästä on ja **paljon muusta** on kysymys hyvinvointivaltiossa.

Suomen valtio ei voi hyvin, se tukee hyvinvointiamme

Nimitys ”hyvinvointivaltio” ei ole paras mahdollinen, mutta on se sentään parempi kuin nimitys ”hyvinvointiyhteiskunta”. Valtio ei voi hyvin eikä huonosti, eikä voi yhteiskuntakaan, tai ainakaan nyt ei ole syytä mennä siihen, mitä tuollaiset metaforat voisivat tarkoittaa. Kyse on **ihmisyksilöiden ja ihmisyhteisöjen hyvinvoinnista**. Kyse on siitä, miten **valtio tukee** ja **edistää** ihmisten hyvinvointia. Kyse on nimenomaan valtiosta, ei jostain epämääräisemmästä yhteiskunnasta.

Valtion perusta on yhtäältä sen **laeissa** ja sen **lakisääteisissä julkisissa instituutioissa**. Toisaalta valtion perusta on siinä, että on **ihmisiä**, jotka **päätyönään** toimivat noissa instituutioissa toteuttaen niiden lakisääteisiä tehtäviä ja huolehtien siitä, että lakeja muuten noudatetaan. Kolmanneksi valtion perusta on siinä, että valtion tehtäviä hoitavat ihmiset saavat palkkaa ja että valtiolla julkisia tehtäviä hoitavan työvoiman lisäksi muita resursseja, ja **palkkoihin** ja noihin muihin **resursseihin** varat saadaan ennen kaikkia **verottamalla**. Suomalaisen hyvinvointivaltion malli on pitkälti samanlainen kuin muissa Pohjoismaissa. Samalla kun selvitetään meidän hyvinvointivaltiomme keskeisiä piirteitä, valotetaan samalla myös **pohjoismaista hyvinvointivaltiomallia**. Vertailun vuoksi katsotaan myös toisen tyyppisiä malleja.

Valtio ei tietenkään voi tehdä sinusta tai minusta kokonaisvaltaisessa mielessä hyvinvoivaa. Ihmisyksilön hyvinvointi on viime kädessä kiinni hänestä itsestään, hänen läheisistään, ja jostakin sellaisesta, johon ei kukaan ihminen voi täysin vaikuttaa (ajatellaanpa sen sitten olevan kiinni onnekkuidesta, sattumasta, kohtalosta tai siunauksesta). Valtio voi kuitenkin oleellisesti tukea ja auttaa hyvinvoinnin kannalta perustavissa ja oleellisista asioista, kuten terveyden edistämisessä ja sairauksien hoidossa. Hyvinvointivaltio-nimityksen sijasta voitaisiin puhua vaikkapa

“perusturvavaltiosta”, “perustukivaltiosta”, “sosiaaliturvavaltiosta” tai “inhimillisen elämän välttämättömiä edellytyksiä turvaavasta valtiosta”.

Lakisääteinen vakuutusjärjestelmä, julkinen palvelujen tuotanto ja verotus

Hyvä tapa hahmottaa, mistä hyvinvointivaltiossa on kyse, on ajatella sitä **kattavana vakuutusjärjestelmänä**. Miksi ihmiset ottavat vapaaehtoisia maksullisia vakuutuksia? Erilaisten riskien varalle. On olemassa myös lakisääteisiä maksullisia vakuutuksia, joita ei kaikkien tarvitse ottaa ja maksaa, vaan ainoastaan niiden, jotka harjoittavat jotakin riskialtista toimintaa esimerkiksi vaarallisilla välineillä. Suomen laki kuten modernien valtioiden lait yleensäkin vaativat, että se, joka kuljettaa yleisillä teillä eli liikenteessä vaarallista moottoriajoneuvoa kuten mopoa, autoa, traktoria tai vastaava, on velvollinen ottamaan liikennevakuutuksen. Näitä vakuutuksia tarjoavat maksua vastaan yksityiset keskinäiset vakuutusyhtiöt.

Joidenkin valtioiden laki vaatii, että kansalaisten on otettava ja maksettava sairaus-, työttömyys- ja eläkevakuutuksia, jotta vakuutusyhtiö maksaisi heidän sairaalalaskunsa, työttömyyskorvauksensa ja eläkkeensä. Kyse on tällöin lakisääteisestä sosiaaliturvavakuutuksesta. Mutta sosiaalista turvaa tuovat palvelut tuotetaan pääasiassa yksityisesti ja maksetaan keskinäisen vakuutusyhtiön maksuilla. Lisäksi monissa maissa korkeampi koulutus on maksullista ja pääasiassa vanhemmat rahoittavat lastensa koulutuksen, jos pystyvät.

Pohjoismainen hyvinvointivaltiomalli on **lakisääteinen universaali vakuutusjärjestelmänä**. Se **takaa kaikille terveydenhuollon** ja muun **sosiaaliturvan** sekä **päivähoidon ja opetuksen**. Verotuloilla **tuotetaan** pääasiassa **julkisesti palvelut** ja kustannetaan **vakuutusturva**. Palvelut **tuotetaan** ensisijaisesti **kunnissa päiväkotien, koulujen ja muiden oppilaitosten, terveyskeskusten** ja muiden kuntien julkisten laitosten avulla. **Sairaus-, eläke- ja työttömyysvakuutuksista** eivät huolehdi yksityiset keskinäiset vakuutusyhtiöt, vaan valtiollinen eläkejärjestelmä, joista Suomessa tärkein on **Kela**. Valtiollinen **Kansaneläkelaitos** perustettiin vuonna 1937 valtiolliseksi eläkelaitokseksi, mutta sen toimialaa laajennettiin varsinkin 1960-luvulla. Vuonna 1964 kaikki Suomessa asuvat tulivat julkisen sairausvakuutuksen piiriin. Sittenkin mukaan on tullut muun muassa **opintotuki**, ensin valtion takaamina lainoina vuodesta 1959 ja vuodesta 1972 nykyisen kaltaisena opintotukena. Yksityisten vakuutusmaksujen sijaan maksetaan suhteellisen **paljon** erilaisia **veroja** ja **veroluonteisia vakuutusmaksuja** (mm. palkkatuloverojen yhteydessä maksettavat työeläkemaksut).

Kunnat suomalaisen hyvinvointivaltion ytimessä

Jossakin mielessä Suomen valtiosta voidaan puhua kunnista erillään, mutta hyvinvointivaltiosta ei. Hyvinvointivaltion ytimessä olevat terveys-, sosiaali- ja koulutuspalvelut **toteutetaan** pääosin **kuntien** toimesta.

Kun olemme **kansalaisia**, olemme oleellisesti myös **”kuntakansalaisia”**. Kuntalainen, vaikkapa kuopiolainen tai tamperelainen, ei tarkoita vain kunnan asukasta ja sitä, mistä on kotoisin. Elämämme ja hyvinvointimme kannalta mitä keskeisimmässä asioissa olemme sidoksissa ja riippuvaisia kunnastamme. Mutta myös **poliittisten oikeuksiemme** ja **osallistumisemme** on oleellisesti sidoksissa kotikuntaamme. Seuraavat kuntavaalit ovat keväällä 2021. (Kunnallinen päätöksenteko ja osallistuminen on aiheena tämän luvun lisäksi myös seuraavassa luvussa VI.)

teema

Erilaisia hyvinvointivaltioita: käsitteen kiistanalaisuus ja erilaiset mallit

1990-luvun alkuun tultaessa Neuvostoliitto ja muut eurooppalaiset ”reaalisosialistiset” valtiot tulivat tiensä päähän. Liberalismin, markkinatalouden ja kapitalismin katsottiin voittaneen ja valtiokeskeisen kommunismin tai sosialismin epäonnistuneen.

Hyvinvointivaltion, erityisesti pohjoismainen hyvinvointivaltio, oli kuitenkin katsottu olleen jonkinlainen keskitie valtiojohtoisen sosialismin ja yksilökeskeisen, liberalistisen ”pienen valtion” mallin välillä. Hyvinvointivaltion kuuluvia rakenteita olivat ajaneet Pohjoismaissa 1900-luvun alkuvuosikymmeniltä lähtien erityisesti vasemmistolaiset puolueet ja työväenliike. Pohjoismaissa suurimpia vasemmistopuolueita olivat sosiaalidemokraattiset puolueet. Pohjoismaista mallia kutsutaan usein myös sosiaalidemokraattiseksi hyvinvointivaltiomalliksi. Pohjoismaissa käytännössä kaikki puolueet ovat sitoutuneet jo pitkään hyvinvointivaltion ja markkinatalouden yhdistämiseen. Kiistoja yksityiskohdista ja uudistusten tarpeista kuten palvelujen tuotannon toteuttamistavoista on tietysti paljon.

Käytetyt nimitykset eivät ole ongelmattomia. 1990-luvulla yleistyi jonkin verran puhe ”hyvinvointiyhteiskunnasta”, mutta on epäselvää, mitä tällä tarkoitetaan suhteessa hyvinvointivaltioon. Englanninkielisessä nimityksessä *welfare state* on se ongelma, että *welfare* tarkoittaa sosiaalitukea tai -apua, perinteisesti ”köyhäinapua”. Erityisesti Yhdysvalloissa nimitykseen *welfare state* liittyy kielteisiä merkityksiä. Usein puhutaan erityisesti pohjoismaisesta hyvinvointivaltiosta, mutta kaikkia länsimaisia valtioita voi pitää jossakin määrin hyvinvointivaltioina. Hyvinvointivaltioon oleellisesti kuuluvia julkisia lakisääteisiä eläkejärjestelmiä kehiteltiin Saksassa jo 1850-luvun puolivälistä lähtien. Myös monissa kehittyvissä maissa on toteutettu länsimaisen hyvinvointivaltiomallin mukaisia julkisia palveluita erityisesti perusterveydenhoitoon ja -koulutukseen. Vaihtelua on kuitenkin hyvin paljon.

Eroja länsimaistenkin hyvinvointivaltioiden välillä on paljon. Kaikissa valtioissa kuntien merkitys ei ole läheskään niin suuri kuin pohjoismaissa. Julkisten kunnallisten palvelujen sijaan erityisesti terveyspalvelut on monissa maissa tuotettu pitkälti yksityisesti. Tämä ei välttämättä tarkoita, että jokaisen pitäisi maksaa omat terveyspalvelunsa itse: korvauksia saa lakisääteisistä vakuutuksista. Länsimaissa peruskoulutus on yleensä maksutonta mutta lasten koulunkäynnistä voi tulla vanhemmille kuluja (esim. ruoka, matkat, koulukirjat).

Pohjoismaisessa hyvinvointivaltiossa myös toisen ja korkea-asteen opetus on lähtökohtaisesti maksutonta. Tässä on muualla paljon vaihtelua. Pohjoismaiseen malliin kuuluu myös laaja julkisesti tuotettu tai tuettu päivähoito. Suuressa osassa länsimaistakin alle kouluikäisten ja alakouluikäisten äitien työssäkäynti on paljon vähäisempää kuin Pohjoismaissa. Pohjoismaissa hyvinvointivaltion rakentaminen on liittynyt valtiollisen politiikan lisäksi paikallisen demokratian korostamiseen, sukupuolten välisen tasa-arvon tukemiseen ja taloudellis- sosiaalisen tasa-arvon lisäämiseen.

Pohjoismaista mallia voidaan sanoa universaaliksi hyvinvointivaltiomalliksi. Usein puhutaan myös liberaalista ja konservatiivisesta hyvinvointivaltiomallista. Nimitykset eivät kuitenkaan ole erityisen kuvaavia eikä ole yleispätevää tapaa luokitella eri hyvinvointivaltiomalleja. Liberaalilla mallilla viitataan lähinnä Isoon-Britanniaan ja erityisesti Yhdysvaltoihin. Keskeistä on se, että vakuutukset ovat yksityisiä vaikkakin osittain lakisääteisiä, palvelut tuotetaan yksityisesti eikä julkista verotusta tarvita niin paljoa. Julkinen verorahoitteinen tuki on harkinnanvaraista ja luonteeltaan enemmän ”köyhäinapua”.

Konservatiivinen malli painottaa enemmän perheitä, sukuja ja niitä yhteisöjä ja korporeatioita, joihin ihmiset kuuluvat. Tämä on tyypillisempää keski- ja eteläeurooppalaisille maille. Erityisesti tämä näkyy kasvatuksessa ja koulutuksessa. Julkisen tai tuetun päivähoiton sijaan lapset hoidetaan pääsääntöisesti kotona. Ammatillinen koulutus on enemmän yritysten ja muiden työnantajien sekä korkeakoulutuksen mahdollistaminen on pääasiassa perheen tai suvun vastuulla. Yhteistä niin sanotuille liberaalille ja konservatiiviselle mallille on se, että yleisiä universaaleja oikeuksia julkisesti tuotettuihin palveluihin on vähemmän.

IV.2 Kunnat

”Suomi jakautuu kuntiin, joiden hallinnon tulee perustua kunnan asukkaiden itsehallintoon. Kuntien hallinnon yleisistä perusteista ja kunnille annettavista tehtävistä säädetään lailla.”
(Perustuslaki, 121 §.)

Kunta on meille suomalaisille se tärkein ja läheisin peruspalveluiden tarjoaja. Kotikunta on myös se välitön ympäristö, jossa elämme arkipäiväistä elämäämme. Jokainen meistä on jonkin kunnan jäsen ja se määräytyy pysyvän asuinpaikan mukaan. Ihmisten lisäksi kunnan jäseniä ovat yhteisöt, säätiöt ja laitokset, joiden kotipaikka on kunnassa. Kunnan perusjäsenellä on oikeuksia, kuten äänioikeus, oikeus kunnan palveluihin ja oikeus osallistua kunnan päätöksentekoon. Velvollisuuksia taas ovat velvollisuus ottaa vastaan luottamustoimia ja maksaa kunnallisveroa. Ihminen voi olla myös toisen kunnan jäsen, jos omistaa esimerkiksi kiinteää omaisuutta toisessa kunnassa. Kuntien toimintaa säätelevä laki on **kuntalaki**. Nykyinen kuntalaki on vuodelta 2015.

Paikallisella hallinnolla on Suomessa pitkä historia ja varhaisimpia paikallisia hallinnollisia yksiköitä, seurakuntia, perustettiin Suomen alueelle jo keskiajan lopulla. Paikallinen hallinto pysyi pitkään kirkon hallinnassa ja seurakunnat päättivät niin hengellisistä kuin maallisistakin asioista paikallisesti. Paikallinen aluejako perustui vielä 1800-luvun puoleenväliin seurakuntien ja kappeliseurakuntien rajoihin. Suomen nykyinen kuntajako perustuukin hyvin pitkälti vanhoihin seurakuntien rajoihin. Vuoden 1865 kunnallisetuoksella ja vuoden 1873 kaupunkien kunnallisetuoksella luotiin nykyisen kuntajärjestelmän perusta. Sen jälkeen uusia kuntia luotiin jakamalla kuntia pienempiin kokonaisuuksiin. Kuntien määrän kasvu taittui 1940-luvulla. Kun vuonna 1917 Suomessa oli 532 kuntaa niin vuonna 1942 kuntia oli 603. Kuntien määrä oli silloin suurimmillaan.

Toisen maailmansodan jälkeiset alueluovutukset vähensivät kuntien määrää useilla kymmenillä, ja 1940-luvun lopulta alkaen kuntaliitokset alkoivat myös vähentää kuntien määrää. Käsitös hyvästä **kunnan koosta** alkoi muuttua 1960-luvulla. Erityisesti pienet kunnat joutuivat tarkastelun kohteeksi ja ensimmäinen kuntaliitosten aalto nähtiin 1970-luvulla. Toinen suuri kuntaliitosten aalto koettiin 2000-luvun alkupuolella, mutta kuntaliitoksista huolimatta Suomen kuntakenttä on edelleen hyvin moninainen. Suomessa on **vuonna 2020** yhteensä **310 kuntaa**, joista 107 käyttää kaupunki-nimitystä ja 203 kuntaa kunta-nimitystä. Asukasmäärältään Manner-Suomen pienin kunta on Luhanka Keski-Suomessa (690 asukasta) ja Ahvenanmaan pienin kunta on Sottunga (88 asukasta). Suomen suurin kunta on Helsinki (653 835 asukasta). Vuoden 2020 alussa toteutui yksi kuntaliitos, kun Valtimo liittyi Nurmekseen Pohjois-Karjalassa. Tätä edelliset kuntaliitokset toteutettiin vuonna 2017, kun Luvia liittyi Eurajokeen Satakunnassa ja Juankoski Kuopioon Pohjois-Savossa.

Kunnan itsehallinto ja päätöksenteko

Kuntien **itsehallinnollinen** asema Suomessa on vahva. Kuntien hallinto perustuu kunnan asukkaiden itsehallintoon ja kunnalla on **verotusoikeus**. Kunnan päätösvaltaa käyttää vaaleilla valittava **kunnanvaltuusto**, joista kaupungeissa käytetään nimitystä **kaupunginvaltuusto**. Valtuusto päättää kunnan toiminnan ja talouden pitkän aikavälin tavoitteista. Valtuuston lisäksi kunnassa on lain mukaan oltava **kunnanhallitus** ja tarkastuslautakunta. Valtuusto valitsee näiden

jäsenet. Valtuusto voi asettaa myös muita toimielimiä kuten lautakuntia, johtokuntia ja jaostoja. Valtuusto valitsee myös **kunnanjohtajan**. Valtuutetut ja varavaltuutetut valitaan **kuntavaaleissa neljän vuoden välein** (vaaleista ja puolueista ks. VI).

Kunnan asukkailla ja palvelujen käyttäjillä on oikeus osallistua ja vaikuttaa kunnan toimintaan. Valtuuston on pidettävä huolta monipuolisista ja vaikuttavista **osallistumisen mahdollisuuksista**. Kunnan asukkaalla sekä kunnassa toimivalla yhteisöllä ja säätiöllä on oikeus tehdä **aloitteita** kunnan toimintaa koskevissa asioissa. (Osallistumisesta ks. V.7.)

Valtuusto käyttää **ylintä päätäntävaltaa** ja sen voi sanoa käyttävän omassa kunnassa ikään kuin lainsäädäntövaltaa. Hallitus taas valmistelee aloitteita valtuustolle sekä vastaa niiden toimeenpanosta eli ohjaa kunnan virkamiesten hallintoa. Kunnanhallitus käyttää siis **toimeenpano- ja hallintovaltaa**. (Ks. Montesquieun vallan kolmijako-opista ym. ks. V5 ja V.6.) Kunnanvaltuuston ja kunnanhallituksen keskinäistä suhdetta on samankaltainen kuin valtiolliseen parlamentarismiin kuuluva eduskunnan ja hallituksen suhdetta (parlamentarismista, eduskunnasta ja hallituksesta ks. V, erityisesti *teema* Hallitusvastuu ja edustuksellinen demokratia muissa järjestäytyneissä yhteisöissä: vertailu).

Kunnalliset palvelut

Kuntien tärkein tehtävä on **tuottaa palveluita** kunnan asukkaille. Kuntalaiset saavat itse vaikuttaa siihen, millaisia palveluita kotikunnassa tuotetaan, ja kunta voi päättää mihin se rahojaan käyttää. Kunnat järjestävät asukkailleen palveluita, joista suurin osa on määritelty kuntien tehtäväksi laissa. Kunnalle voidaan antaa tehtäviä vain säätämällä siitä laissa. Lakisääteiset tehtävät liittyvät seuraaviin palveluihin:

- sosiaali- ja terveyspalvelut
- koulu ja päiväkoti
- kulttuuri-, nuoriso- ja kirjastopalvelut
- aluesuunnittelu ja maankäyttö
- veden- ja energiantuotanto
- jätehuolto
- ympäristöpalvelut
- palo- ja pelastustoimi.

Lakisääteisten tehtävien lisäksi kunnat voivat itse ottaa itselleen muita tehtäviä. Nämä liittyvät yleensä talouteen, työllisyyteen ja asumiseen. Lakisääteisten tehtävien määrä on lisääntynyt viimeisten vuosikymmenten aikana paljon. Vuonna 2013 tehdyn selvityksen mukaan kunnilla oli jo yli 500 lakisääteistä tehtävää, joihin liittyi yli lähes tuhat velvoitetta. Puolet kuntien tehtävistä on säädytty vuoden 1990 jälkeen, ja 1940-luvulta kuntien tehtävien määrä on kymmenkertaistunut. Kuntien tilanteet vaihtelevat kuitenkin suuresti johtuen kunnan koosta, sijainnista tai muuttoliikkeestä. Monet kuntien palvelut ovat kalliita järjestää ja ylläpitää, joten kunnat tekevät myös yhteistyötä palveluiden järjestämisessä. Esimerkiksi sairaanhoidon järjestäminen vaatii riittävää väestöpohjaa, ja moni kunta muodostaa naapurikuntien kanssa kuntayhtymiä, joissa palveluita tuotetaan yhdessä.

Kunnan päätösvaltaa käyttää **kunnanvaltuusto** (tai kaupunginvaltuusto). Valtuusto päättää kunnan toiminnasta ja talouden pitkän aikavälin tavoitteista. Valtuutetut ja varavaltuutetut

valitaan kunnassa neljän vuoden välein kuntavaaleissa. Valtuuston lisäksi kunnassa on lain mukaan oltava **kunnanhallitus** ja tarkastuslautakunta. Lisäksi valtuusto voi asettaa muita toimielimiä, kuten **lautakuntia**, johtokuntia ja jaostoja. Valtuusto valitsee myös **kunnanjohtajan**.

Valtuustolla on kokonaisvastuu kunnan toiminnasta ja taloudesta. Valtuuston tulee edistää kuntalaisten suoraa osallistumista kunnan toimintaan ja päätöksentekoon. Valtuutettujen, kuten muidenkin luottamustehtäviin valittavien vaalikelpoisuudesta, asemasta ja toimivallasta säädetään kuntalaissa. Kuntalaki painottaa valtuuston roolia kunnan strategisena johtajana, jossa on tärkeää tulevaisuuteen suuntautunut, kunnan toiminnan pitkántähtäimen tavoitteiden ja päämäärien hahmottaminen ja linjaaminen.

Valtuuston tehtäviin kuuluu:

- päättää kunnan toiminnan tavoitteista
- päättää kunnan hallinnon järjestämisestä
- päättää kunnan taloudesta ja talousarviosta
- päättää kunnan palveluista
- valita jäsenet kunnan toimielimiin
- päättää kunnan liikelaitosten tavoitteista.

Kunnanhallitus on valtuuston ohella toinen kunnan pakollinen toimielin. Sen rooli kunnan hallinnossa on myös keskeinen. Kuntalaissa on säädytty, että kunnanhallitus vastaa kunnan hallinnosta ja taloudenhoidosta sekä valtuuston päätösten valmistelusta, täytäntöönpanosta ja laillisuuden valvonnasta. Kunnanhallitus valvoo kunnan etua. **Lautakunnat** ovat kunnanhallituksen alaisia toimielimiä. Ne hoitavat toimialasta riippuen erilaisia pysyviä tehtäviä, vaikka tehtävistä päättäminen kuuluu valtuustolle. Lautakuntien tehtävänä on toimia lähellä palveluita tuottavia tahoja ja johtaa palveluiden tuottamista. Lautakuntien määrä ja rakenne vaihtelevat kunnittain ja pakollisia lautakuntia ovat ainoastaan tarkastus- ja vaalilautakunnat. Hyvin useissa kunnissa on esim. sivistyslautakunta ja sosiaali- ja terveyslautakunta.

Tehtäviä

Nimitys **”hyvinvointivaltio”** ei välttämättä ole paras mahdollinen. **Mikä voisi olla parempi nimi?** Keskustelkaa.

Katso luvun II osiota **hyvinvointivaltion historiasta Suomessa (II.8)**. **Millaisia käytännön uudistuksia tehtiin ja milloin?**

Hyvinvointivaltion käsitettä on mahdoton erottaa hyvinvointivaltioiksi katsottujen valtioiden historiasta. Katso ohjelma [”Suomalaisen hyvinvointivaltion historia” \(20 min, 2017, Yle Areena\)](#). **Mitä ohjelmassa on painotettu? Mitä on esitetty hyvin? Mitä siinä taas on esitetty puutteellisesti?**

(Ylen verkkosivuilta löytyy [ohjelmasta versio monella kielellä](#).)

Tutki **oman kuntasi** verkkosivuja:

(a) Kuinka monta kunnanvaltuutettua kotikunnassasi on?

(b) Kuinka monta valtuutettuja on yhteensä?

(c) Kuka on kunnanvaltuuston puheenjohtaja ja minkä puolueen valtuutettu hän on?

(d) Kuinka monta jäsentä on kunnanhallituksessa?

(e) Kuinka monta paikkaa eri puolueilla on?

(f) Kuka on kunnanhallituksen puheenjohtaja ja mistä puolueesta hän on?

Miten Montesquieun vallan kolmijako auttaa hahmottamaan kunnallista päätöksenteko? (Ks. myös V.5 ja V.6 sekä *liite* Julkinen päätöksenteko.)

Demokratia, vallanjako tasavallassa ja kansalaisten osallistuminen

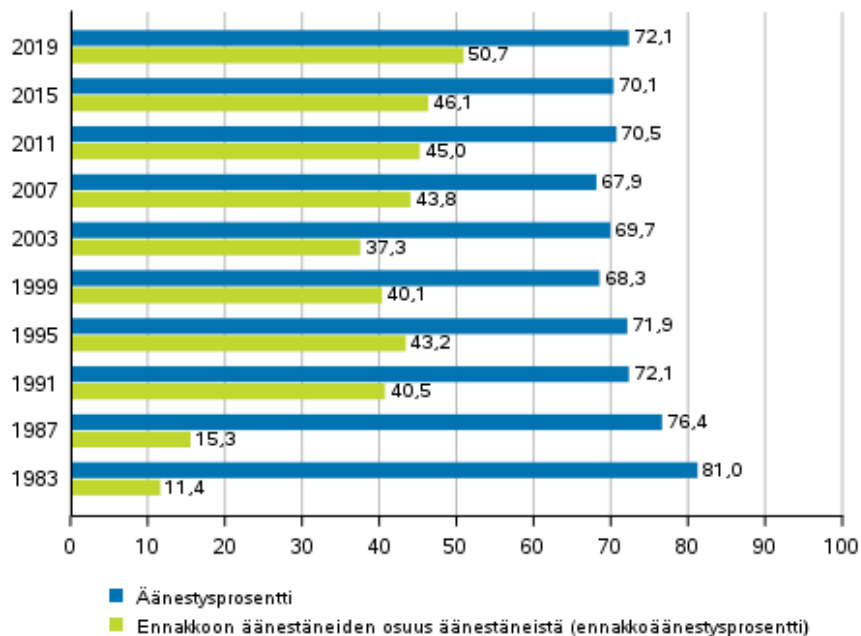
V.1 Ketä kiinnostaa? Pitääkö olla huolissaan?

“Kuntavaalien 2017 äänestysprosentti oli 58,9 prosenttia.” Tämä tarkoittaa sitä, että viime kuntavaaleissa äänestämättä jätti noin 1,8 miljoonaa äänioikeutettua. “Suomessa asuvien Suomen kansalaisten äänestysprosentti oli 72,1, eli 2,0 prosenttiyksikköä edellisiä eduskuntavaaleja suurempi.” Tämä tarkoittaa sitä, että viime eduskuntavaaleissa äänestämättä jätti yli 1,18 miljoonaa äänioikeutettua.

(Lainausten lähteet: “Kunnallisvaalit”, Tilastokeskus, 5.5.2017, <https://www.tilastokeskus.fi/til/kvaa/index.html>, ja “Eduskuntavaalit”, Tilastokeskus, 24.5.2019, <https://www.tilastokeskus.fi/til/evaa/index.html>, vierailtu 4.4.2020.)

Pitääkö olla huolissaan? Kohtalaisen **suuri osa kansalaista ei osallistunut viimeisissä vaaleissa** kansanedustajien ja kunnan- tai kaupungin valtuutettujen valitsemiseen. **Eikö edustuksellinen demokratia toimia**, tai onko se kenties vaarassa?

Äänestysprosentit (Suomessa asuvat Suomen kansalaiset) eduskuntavaaleissa 1983–2019

Lähde: Eduskuntavaalit, äänestäneiden tausta-analyysi 2019, Tilastokeskus, http://www.stat.fi/til/evaa/2019/03/evaa_2019_03_2019-05-24_tie_001_fi.html, vierailtu 4.4.2020.

Huomioidaan **kaksi erilaista lähestymistapaa**. Ensinnäkin, joidenkin mielestä poliittista järjestelmää ei voi pitää täysin legitimiinä eli perusteltuna tai oikeutettuna, jos näin suuri osa kansalaisista ei osallistu edustajien vaaleihin. Edustuksellisen demokratian järjestelmässä tai puolueissa tai suuressa osassa kansalaisia on siis ehkä **jotakin vialla**.

Toiseksi, joidenkin mielestä tämän tasoista äänestysprosentista ei tarvitse huolestua. Suurin osa kansalaisista kuitenkin osallistuu. Ehkä monille syy olla äänestämättä taas on se, että he eivät koe

sitä tarpeelliseksi, koska **asiat ovat riittävän hyvin**. Voihan syynä passiivisuuteen olla myös tyytyväisyys.

Nyt ei ole tarkoituksena tai edes mahdollista ratkaista, kumpi lähestymistapa on lähempänä oikeampi, onko kumpikaan, vai onko kummassakin jotakin perää. Tämän luvun lopussa katsotaan tarkemmin sitä, **millaisia erilaisia poliittisen osallistumisen tai yhteiskunnallisen vaikuttamisen tapoja** on. Äänestäminen vaaleissa on vain yksi tapa. (Osallistumista käsitellään tämän luvun päätteeksi osiossa V.7. Vaaleja käsitellään seuraavassa luvussa VI.)

Sitä paitsi äänestystilastot antavat kovin yksipuolisen kuvan. Ne eivät esimerkiksi kerro mitään siitä nuoremasta polvesta, joka ei vielä ole saanut äänestää. Nuorisobarometritutkimus vuodelta 2018 kertoo:

”Tutkimukseen osallistuneista 61 prosenttia ilmoitti olevansa ainakin jonkin verran kiinnostunut politiikasta. Kokonaan politiikasta välinpitämättömien osuus oli 8 prosenttia. Myös poliittisessa toiminnassa mukana olleiden määrä on kasvanut erityisesti alle 20-vuotiaiden ryhmässä.” (”Nuorison kiinnostus politiikkaan on kasvanut”, Yle Uutiset 12.3.2019, <https://yle.fi/uutiset/3-10684026>, vierailtu 7.5.2020; ks. [Nuorisobarometri 2018](#).)

Koska olet todennäköisesti lukiolainen tai muu alle 20-vuotias, olet siis mitä todennäköisesti hyvinkin kiinnostunut politiikasta ja yhteiskunnallisesta osallistumisesta.

Ei voi osata osallistua kunnolla, jos ei tiedä, mihin on osallistumassa eli **miten ”järjestelmä toimii”**. Tämä *Kansalaisen käsikirjan* luku esittelee ikään kuin demokraattisen poliittisen koneen osien kytkentäkaavioita, tai reseptiä sille, miten yhdessä keitetään parempi soppa.

Katsotaan erityisesti kaikille länsimaisille yhteiskunnille ja poliittiselle päätöksenteon käytännölle ja ihanteille keskeisiä asioita, erityisesti **demokratiaa**. Huomioidaan myös antiikista asti juontuva tasavaltainen perinne ja se, **miten julkista valtaa hajautetaan** demokraattisessa **tasavallassa** kuten Suomessa. Demokratia ja tasavalta kytkeytyvät myös **oikeusvaltion** periaatteisiin sekä kysymyksiin vapaudesta ja oikeudenmukaisuudesta.

V.2 Vallankäytön ja vaikuttamisen keinot

Toisille sanat **politiikka**, **poliitikko** ja **poliittinen** kalskahtavat jopa vastenmielisiltä. Heille sanoista tulee epäilemättä mieleen vallan tavoittelu, oman edun tavoittelu, kieroilu ja häikäilemättömyys. Poliitiikan käsitteeseen sisältyy väistämättä ajatus **vallan tavoittelusta** ja **vallan käytöstä**. Mutta vallassa ei ole sinänsä mitään pahaa: valta tarkoittaa **vaikuttamisen keinoja ja mahdollisuuksia** eikä ilman näitä saada käytännössä mitään aikaan. Asia muuttuu, kun huomioidaan, että yhteiskunnallinen tai poliittinen valta on valtaa toisiin ihmisiin. On siis erityisiä tapoja ja mahdollisuuksia vaikuttaa siihen, mitä toiset ajattelevat ja haluavat ja siten tekevät tai jättävät tekemättä.

Kaikki vallankäyttö ei suinkaan ole **toisille vahingollista, pakottavaa**, saati **voimankäyttöä**. Lapsiin nähden vanhemmat käyttävät tietysti valtaa mutta lähtökohtaisesti näiden hyväksi. Tätä vallankäytön perustelutapaa kutsutaan muuten **paternalismiksi**. Toisia ihmisiä holhotaan **usein aivan aidosti** ja **perustellusti** näiden hyvää tavoitellen. Paternalistista perustelemistapaa on

kuitenkin käytetty usein oikeuttamaan **naisten** kuten monien **muidenkin väestöryhmien alistamista** ja **hyväksikäyttöä**: Tiettyihin ihmisryhmiin kuuluvien ajatellaan ja uskotellaan olevan kykenemättömiä tietämään ja tavoittelemaan sitä, mikä on heille itselleen hyväksi. Näin ollen myös ajatellaan, että on sekä heille itselleen että koko yhteiskunnalle parempi, että kykenevämmät (useimmiten varakkaat valkoiset miehet) käskvät ja hallitsevat heitä.

Vallankäytön ja vaikuttamisen tapoja on monenlaisia. **Suoran voiman** käytön tavat kuten estäminen sitomalla, huumaaminen tai kipua tuottamalla karkottaminen eivät itse asiassa ole poliittisen vallankäytön tapoja. Suoralla voiman käytöllä **uhkaaminen** voi joissain tapauksissa olla.

Poliittiseen vallankäyttöön kuuluvat oleellisemmin **suostuttelu** ja **lupaaminen** etujen saamisen ja haittojen välttämisen avulla sekä **perusteleva uhkaaminen haittojen toteutumisella** kuten etujen, lupien tai oikeuksien menetyksellä (siis muulla kuin suoralla voiman käytöllä uhkaaminen). Näitä voi pitää käytännöllisinä perustelemistapojia.

Poliittinen vaikuttaminen on oleellisesti **kielellistä, kommunikaation** kautta tapahtuvaa vaikuttamista. Voimaa, pakottamista tai uhkaamista ei tarvitse käyttää, jos **saa toisen toimimaan vapaaehtoisesti** suostuttelemalla tai perustelemalla. Kielellinen vaikuttaminen voi olla tietysti myös kirjallista. Tämä on selvää muun muassa **lakien** kohdalla.

Keskeinen poliittisen vallan muoto onkin **julkinen lakeihin perustuva valta**. Tällaista valtaa on julkisissa tehtävissä ja viroissa toimivilla henkilöillä pääministeristä poliisikonstaapeleihin. Keskeinen perustelu sille, että on toteltava, kun virastotalon vahtimestari kehottaa poistumaan rakennuksesta tai hallitus kieltää antamasta kouluissa lähiopetusta on se, että heillä on lakeihin perustuva valta antaa tällaisia määräyksiä.

Laillista julkista käytävillä on arvovaltaa. **Arvovaltaa** eli **auktoriteettia** on muunkinlaista. Muun muassa **osaaminen** ja **tieto** voivat tuoda arvovaltaa. Kun puutarhuri neuvoo, miten kasvimaata kannattaa lannoittaa, hänen ohjeitaan noudatetaan, kun kasvimaan halutaan kukoistavan. Sekä julkinen laillinen valta että muunlainen arvovalta liittyvät oleellisesti **luottamukseen** siitä, että se, mitä määrätään tai ohjeistetaan, on hyväksi ja perusteltua.

Keskinäinen luottamus tuo myös valtaa niille, jotka toimivat **yhteistyössä**. Yhdessä voidaan saada aikaan asioita, joita kukaan ei voi saada aikaan yksin. Tämä on ollut **ihmislajin** ja sen kaukaisten esi-isien **keskeinen vahvuus** satojatuhansia tai jopa miljoonia vuosia. Yhteisöissä ja yhteiskunnissa eläminen tuottavat hyviä ja hyödyllisiä asioita, jos toki riskejä ja haittojakin. Niin simpanssien kuin ihmistenkin heimot **kilpailevat resursseista** ja myös **soitivat** keskenään. Hyödyllisellä ja taitavalla ihmisten yhteistoiminnalla on myös niin odotettavia kuin arvaamattomiakin **sivuvaikutuksia** (tehokas kalastus hävittää kantoja, tuholaismyrkyt tappavat myös pölyttäjiä, tehokas teollisuustuotanto ja liikenne kasvattavat ilmakehän hiilidioksidipitoisuutta jne.).

Voiman käyttöön ja jopa **sotaan yltyvän kilpailun vaara** on myös suurten **ihmisyhteiskuntien sisällä**. Yhteistyötä tekevät pienemmät tai isommat ryhmittymät kilpailevat omien etujensa ajamiseksi, ja puolustautuvat toisten edun ja vallan tavoittelua vastaan. Tässä ovat politiikan keskeiset lähtökohdat. **Yhdessä saadaan aikaan enemmän** ja **eturistiriidat kannattaa yrittää ratkaista** muuten kuin väkivallalla. **Politiikka** on järkevää.

Valtaa tuovat osaamisen ja tiedon lisäksi myös **välineet** ja **resurssit**. Henkilö tai ryhmä, jolla on paremmat aseet, kommunikaatio välineet tai muuta tekniikkaa, on **valtaa suhteessa muihin**. Ruokavarojen, energialähteiden, rahamäärien ja muiden resurssien hallinnan mukana tulee vastaavasti aina valtaa.

Vallankäyttö ja voi olla **avointa** tai tapahtua enemmän tai vähemmän **piilossa**. Hallitseminen ja **manipulaatio** on tehokkaampaa, jos sen kohteet eivät edes tajua, että niihin vaikutetaan. **"Pehmeät" vallankäytön tavat** ovat siksi **omalla tavallaan vaarallisempia** kuin suorat ja avoimet.

Valta liittyy oleellisesti oikeudenmukaisuuteen. Vallankäyttö voi olla **perusteltua** ja **hyväksyttävää** ja tapahtua **kohteiden tai yhteiseksi hyväksi**. Kun julkinen poliittinen valta on tällaista, sen sanotaan olevan **legitiimiä**. Lailliset, perustellut toimet ja määräykset voivat olla legitiimejä, vaikka niistä ei pidettäisiinkään. Näin moni suhtautunee verotukseen tai epidemian vuoksi tehtyihin rajoitustoimiin vaikkapa nykysuomalaisessa yhteiskunnassa.

Mutta valtaa voidaan käyttää toisten **riistämiseen**, **alistamiseen** ja **hyväksikäyttämiseen**. Kun **julkista valta-asemaa käytetään väärin** oman ja lähipiirin edun tavoitteluun, kyse on **korruptiosta**. Korruptio ei ole vain lahjontaa. Tietoa, osaamista, välineitä, resursseja ja yhteistyötä voi käyttää hyviin tarkoituksiin. Mutta niitä on mahdollista käyttää myös väärin, ja mitä enemmän niitä on suhteessa muihin, sitä helpompi niitä on yleensä mahdollista käyttää myös salaa.

Demokraattisen politiikan alkuperä antiikin kreikkalaisissa kaupunkivaltioissa

Sana politiikka juontuu **antiikin kreikan** sanasta **politika** eli **kaupunkivaltion asiat**. *Polis* tarkoitti kaupunkivaltiota, *polites* kansalaista. Kreikkalaisten demokraattisten kaupunkitasavaltojen politiikalle keskeistä oli julkinen puhuminen.

Kansalaiset, keskenään lailliselta asemaltaan tasaveroiset vapaat miehet, päättivät yhteisistä hankkeista ja laeista **kokouksissa**. Tehtyjä ehdotuksia piti **perustella** ja vastaehdotuksia **kritisoida**. Demokraattinen väittelevän ja **perustelevan julkisen puheen** kulttuuri 500- ja 400-luvuilla eaa. oli keskeinen syy sille, miksi filosofinen ja varhainen tieteellinen tutkimus saivat alkunsa juuri kreikkalaisten **kaupunkivaltioiden** keskuudessa. Demokraattinen politiikan, perustelemisen ja järkeväen yhteistyön kehittäminen kulkivat alusta pitäen käsi kädessä. Ne myös kytkeytyivät kysymyksiin tietämisestä ja harhaanjohtamisesta, oikeudenmukaisuudesta ja korruptiosta.

Politiikan kiistat liittyvät käsitteiden kiistanalaisuuteen

Demokratiaa, oikeuksia ja tasa-arvoa ajatellaan yleensä myönteisiksi yhteiskunnallisiksi asioita. Lista voidaan lisätä vielä **vapaus** ja **oikeudenmukaisuus**. Nämä aiheet ovat yhteiskuntafilosofian ja siihen liittyvän etiikan ytimessä. Mutta myös yhteiskunnallisessa keskustelussa, politiikassa ja yhteiskuntatieteissä niiden kanssa ollaan väistämättä tekemisissä. Ei kuitenkaan ole kovinkaan selvää, **mitä näillä "voimasoilla" tarkoitetaan**. Näin oli Platonin ja Aristoteleen ajan Ateenassa, Machiavellin ajan Italiassa ja Hobbesin ajan Englannissa, ja näin on nyt.

Nämä **käsitteet, ihanteet tai periaatteet** ovat **kiistanalaisia**. Eri tavoitteita ajavat, kannatuksesta kilpailevat suuntaukset, liikkeet, puolueet ja henkilöt ovat yleensä aina vapauden ja oikeudenmukaisuuden asiaa, vastustavat vääryyttä ja ajavat kansan asiaa.

Mutta mikä on hämäystä ja mikä asiaa, mikä humpuukia ja mikä ihanteellisuutta, mikä periaatteellisuutta ja mikä sekavaa tietämättömyyttä? Mitä tahansa voi sanoa, mutta kaikki sanomiset eivät ole perusteltuja väitteitä, eikä kaikkia perustellutkaan väitteet välttämättä ole tosia. (Ks. Johdanto ja luku I, erityisesti tehtävä paskapuheesta.)

Demokraattinen päätöksenteko ja legitiimi vallankäyttö on vallankäyttöä siinä missä riistävän tyranninkin hallitseminen. Tasaveroisten kansalaisten tasavallassa käytetään valtaa siinä missä rikkaiden juonittelevien ökyrikkaiden hallitsemassa yhteiskunnassakin.

V.3 Demokratia – mitä se on ja miten se toimii?

Demokratiaa pidetään länsimaissa itsestään selvästi hyvänä asiana. Toki demokratian kritiikkiä ja jopa vastustamistakin esiintyy. Mutta syivistäkin eroistaan huolimatta kaikki suomalaiset puolueet ovat sitoutuneet yhteiskuntamme demokraattisiin järjestelmiin ja päätöksentekotapoihin. Ylipäättään nykypäivän länsimaisissa yhteiskunnissa ei ole juurikaan laajempaa kannatusta nauttavia poliittisia liikkeitä tai puolueita, jotka olisivat varsinaisesti demokratiaa vastustavia. Demokraattisen päätöksenteon kritiikkiä toki esiintyy, mutta tämäkin kuuluu demokratiaan.

Mitä demokratia tai demokraattisuus oikeastaan on?

Kyse on siitä, **ketkä osallistuvat** päätöksentekoon ja **miten päätetään** asioista. Demokratialla voidaan tarkoittaa **kansanvaltaa**. Demokraattisella päätöksellä taas voidaan tarkoittaa päätöstä, jota tehtäessä **kaikilla on ollut mahdollista sanoa mielipiteensä** ja joka on **enemmistön tahdon mukainen**. Niiden, jotka siihen **kykenevät**, on saatava **osallistua itseään koskevien asioiden käsittelyyn** ja niistä **päättämiseen**. Tämä lienee **demokratian moraalinen perusta**. Meillä on tavattu ajatella yleisesti, että **valtaenemmistö** ihmisistä voi kehittyä kasvatuksen ja opetuksen avulla kykeneviksi osallistumaan. Suomessa lainsäädäntö edellyttää, että myös alaikäisillä ihmisillä, jotka eivät ole vielä täydessä poliittisessa mielessä kansalaisia, on oikeus tulla itseään koskevissa asioissa kuulluksi ja osallistua siten päätöksentekoon.

Demokratialla ja demokraattisella päätöksenteolla viitataan kuitenkin myös tietynlaiseen laajempaan, **vakiintuneeseen päätöksentekojärjestelmään**. Demokraattisuus kytkeytyy tässä tasavaltaan, perustuslaillisuuteen ja oikeusvaltioon.

Kaikkia instituutioita eli järjestäytyneitä päätöksentekojärjestelmiä ohjaavat jonkinlaiset normit eli säännöt. Järjestäytyneen yhteiskunnan tai valtion kohdalla kyse on **laeista**. Järjestäytyneissä instituutioissa normit, eli valtioissa lait, tuovat **jatkuvuutta** ja **ennustettavuutta**. Lakien on myös oltava **julkisia** eli kaikkien tiedossa tai tietoonsa saatavissa.

Ei demokratiaa ilman tasavaltaa, oikeusvaltiota ja laillisuusperiaatetta?

Länsimaisen **demokratian juuret** palautuvat **antiikin kreikkalaisiin kaupunkivaltioihin**. Monien kaupunkivaltion demokratisoidutta 500-luvulle tultaessa eaa. aiemman rikkaiden ylimysten harvalukuisen joukon sijaan suurempi vähempivaraisten maanviljelijöiden joukko pääsi

päyttämään omista asioistaan. Vanhan ylimysten tunteman perinnäislain tilalle tuli julkinen kirjoitettu laki. Pelkän harvalukuisen ylimysten säädyn sijaan keskenään tasaveroisten kansalaisten säätyyn tulivat kuulumaan omillaan toimeentulevat sotilaspalvelukseen kykenevät miehet. Harvainvallasta kreikkalaiset käyttivät nimitystä **oligarkia**, sivistyneiden ylimysten vallasta nimitystä **aristokratia** ja yksinvaltiudesta nimityksiä **monarkia** ja **tyrannia**.

Jo siis antiikin kreikkalaisessa demokratiassa toisiinsa kytkeytyviä asioita olivat: **julkiset lait**, lakien säätelemä **päätöksentekojärjestys**, **kansalaisten yhdenvertainen lainmukainen asema**, jokaisen kansalaisen **oikeus sanoa sanottavansa yhteisissä kokouksissa** ja päättäminen viime kädessä **enemmistön tahdon mukaan**. Tällaiselle demokraattiselle järjestelmälle ominaista on **perustuslaillisuus** ja **tasavaltalaisuus**: Ensi sijassa hallitsevat lait, eivät ihmiset. Kaikki kansalaiset ovat lähtökohtaisesti asemaltaan tasaveroisia, vaikka joillekin voidaan antaa erityistä päättäntävaltaa. **Julkisten päätösten** on oltava lakien mukaisia. Kukaan ei ole lakien yläpuolella, eivät edes julkisissa viroissa ja poliittisissa johtotehtävissä olevat. ”On parempi, että laki hallitsee mieluummin kuin joku yksittäinen kansalainen”, kirjoitti Aristoteles 300-luvun lopulla eaa. teoksessaan *Politiikka*: ”Vaikka on parempi asettaa jotkut hallitsemaan, heidät on nimettävä lakien palvelijoiksi tai vartijoiksi” (III, 16, suom. A. M. Anttila). Nämä asiat hän liitti hyvin toimivaan yhdenvertaisten kansalaisten kaupunkivaltioon kuuluviksi, jossa lait hallitsevat. Aristoteles käytti sellaisesta nimitystä *politeia*, jonka voi suomentaa ”kansalaisvallaksi”.

Nykyäänkin demokraattisen valtion ajatellaan olevan tasavalta ja oikeusvaltio. Vaikka osa eurooppalaisista valtioista on nimellisesti monarkioita eli kuningasjohtoisia, ne ovat kyllä tasavaltoja monessa oleellisessa mielessä. Historiallisesti eurooppalaiset yhteiskunnat olivat sääty-yhteiskuntia, jonka valta oli keskittynyt aatelistolle ja kuningashoveille. Kirkollisella hallinnolla ja papistolla sekä kaupunkien itsehallinnossa ja porvaristolla oli suuri merkitys. Ehdottomasti suurin osa ihmisistä oli rahvasta eli tavallista kansaa, pikemminkin alamaisia kuin kansalaisia. 1700-luvun lopun suurista vallankumouksista lähtien länsimaiset yhteiskunnat demokratisoituivat vähitellen. Vaikka osa jäi nimellisesti kuningaskunniksi, **moderneille länsimaisille valtioille** kehittyi tiettyjä yhteisiä piirteitä: **kansalaisten yhdenvertainen laillinen asema**, kansanvaltaisuuden toteutuminen **edustuksellisenä parlamentaarisenä demokratiana** ja yksityiskohtaiseen **lainsäädäntöön** nojaava vahva **virkamieshallinto**. Yhdistynyt kuningaskunta ja Ruotsin kuningaskunta ovat näissä suhteissa aivan Ranskan tasavallan ja Suomen tasavallan kaltaisia.

Se, että länsimaiset yhteiskunnat ovat demokraattisia eli **kansanvaltaisia** tarkoittaa siis sitä, että kaikki **kansalaiset** ovat keskenään lain mukaan yhdenvertaisia ja **yllin valtiollinen päättäntävalta**, **lainsäädäntövalta**, on **parlamentilla** eli **kansanedustuslaitoksella**. Parlamenttiin kansalaiset valitsevat yhtäläisillä **vaaleilla** edustajansa. Eduskunta on Suomen tasavallan parlamentti.

Mutta siihen, mitä demokratialla tarkoitetaan, liittyy **paljon muutakin**: Julkista **valtaa** on **hajautettu** lakisääteisesti erilaisille instituutioille. Valtaa on hajautettu myös eri tasoille, meillä erityisesti kunnille, ja vaikkapa osavaltion, läänin tai kunnan päätöksenteko on samankaltaisten demokraattisten periaatteiden mukaista kuin valtiollinenkin demokratia. **Virkamieshallinnon** valta on tarkasti **laeilla rajattu** ja **oikeuslaitos on riippumaton**. Julkisten päätösten on oltava lakien mukaisia, ja kun päätöksen tekee useampijäseninen toimielin, enemmistön kanta ratkaisee. Julkinen päätöksenteko on **avointa** ja siihen on mahdollista vaikuttaa eri vaiheissa. Lasten ja nuorten saama yhtäläinen **perusopetus** tukee kaikkien **kansalaisten osallistumismahdollisuuksia**. **Sananvapaus** on lainsäädännöllä turvattu.

Demokratialla tarkoitetaan siis hyvin monia toisiinsa liittyviä asioita, joiden taustalla on pitkiä ja monimutkaisia kehityshistorioita. On tärkeää ymmärtää tarkemmin, mistä demokraattisessa päätöksentekojärjestelmässämme on kyse: Ensinnäkin se auttaa **osallistumaan**, tekemään **yhteistyötä** ja **tulemaan toimeen erimielisten kanssa**. Toiseksi, kun ymmärretään demokraattisen päätöksenteon luonnetta ja monimutkaisuutta, **ymmärretään** myös sen **vaikeuksia** ja **puutteita** paremmin. Palataan pian siihen, millaisia vaikeuksia ja kritiikin kohteita demokratiaan liittyy.

Antiikissa demokratialla ei kuitenkaan tarkoitettu sikäli samaa kuin modernina aikana, että esimerkiksi Ateenan demokraattisessa kaupunkivaltiossa varsinaisia kansalaisia oli vain noin kymmenesosa väestöstä. Antiikista aina 1800-luvun alkupuolelle asti **tasavallalla** taas tarkoitettiin monelta osin samaa kuin demokratialla nykyisin. Suomen sanaa *tasavalta* vastaava sana juontuu latinan sanoista *res publica*, eli ”yhteiset asiat” tai ”julkiset toimet”, josta tulevan muun muassa ruotsin ja englannin *republiken* ja *republic*. Valtiomme nimi on **Suomen tasavalta**, ruotsiksi **Republiken Finland**.

Esimodernit yhteiskunnat eivät niin Euroopassa kuin muuallakaan ole pääasiassa ole olleet varsinaisia valtioita. Esimodernit yhteiskunnat ovat tyypillisesti yhteiskuntia, joissa valtaa on keskittynyt voimakkaiden sukujen tai klaanien verkostoille. Nykyajan ei-länsimaisista yhteiskunnista löytyy edelleen myös tällaisia esimoderneja piirteitä, jotka ovat yhteydessä epädemokraattisuuteen ja epätasa-arvoisuuteen. Patriarkaalinen sukuvalta on usein myös naisia alistavaa. Antiikin kreikkalaisten kaupunkivaltioiden lisäksi myös **monissa muissakin esimoderneissa yhteiskunnissa** niin Euroopassa kuin muuallakin on ollut **demokraattisia ja tasavaltalaisia** piirteitä (mm. tavallisesti suhteellisen tasa-arvoiset metsästäjä—keräilijä-heimot, antiikin Karthago, Venetsian tasavalta, keskiajan Islanti ja Irokeesiliitto).

Epädemokraattisia valtiomuotoja ja päätöksentekotapoja

On huomattava, että 1900-luvulla Euroopassa oli sekä fasistisia että kommunistisia **valtiojärjestelmiä**, jotka olivat hyvin **epädemokraattisia** – vaikka niiden johdossa olevat saattoivatkin väittää niiden olevan kaikkein aidoimmin demokratioita. Tällaisia olivat muun muassa kansallissosialistisen puolueen hallitsema Saksa, johtajanaan Adolf Hitler (1930- ja 1940-luvuilla), ja kommunistisen puolueen hallitsema Neuvostoliitto johtajanaan Josif Stalin (1920-luvulta 1950-luvulle). Yhteistä sekä fasistisille että kommunistisille valtiojärjestelmille oli se, että niissä hallitsevassa asemassa oli yksi puolue, jossa valtaa oli vielä keskitetty yhdelle tai muutamalle johtajalle. Usein puhutaan **diktatuureista**. Jos tällaisessa epädemokraattisessa valtiojärjestelmässä ihmisten valvonta ja rajoittaminen viranomaisten toimesta on viety hyvin pitkälle, on kyseessä **totalitaristinen valtio**.

Epädemokraattiset valtiojärjestelmät ovat vähintäänkin **autoritaarisia**. Selkeää rajanveto diktatuuriselle ja autoritaariselle hallinnolle ei ole. Valtaa tällaisissa on **keskitetty** esimerkiksi sotilasjuntalle, kuningashoville, valtapuolueelle, pappiseliitille tai vastaavalle harvainvaltaiselle ydinryhmälle. Hallinto on keskitettyä ja tukeutuu poliisi- ja sotilasvoimaan. Jos valtaa pitävä taho ei kuitenkaan voi kontrolloida yhteiskuntaa kattavasti, ei kyse ole varsinaisesta totalitaristisesta järjestelmästä.

Valtiokommunistinen autoritaarinen järjestelmä oli toisen maailmansodan jälkeen monissa Neuvostoliiton kontrolloimissa itäisen Keski-Euroopan valtioissa, muun muassa Puolassa ja Saksan demokraattisessa tasavallassa eli Itä-Saksassa. Länsi-Euroopan valtioista taas Espanjassa, Portugalissa ja Kreikassa oli sotilasjunta vielä 1970-luvun alkupuolella.

2010-luvulta lähtien Euroopan jäsenmaista varsinkin Unkarissa mutta myös Puolassa ovat parlamentissa enemmistöasemassa olevat kansallis-konservatistiset puolueet vieneet valtiota autoritaariseen suuntaan. Lakeja on muutettu vallassa olevaa puoluetta suosiviksi ja muun muassa joukkotiedotusvälineiden asemaa huononnettu tai omistusta ja hallintaa keskitetty.

Nykyisin epädemokraattisia valtiomuotoja löytyy varsinaisten länsimaiden ulkopuolelta. Mutta Pohjois-Koreaa lukuun ottamatta näitä ei kuitenkaan voine pitää varsinaisina totalitaristisina järjestelminä.

Jotta voi ymmärtää demokratian luonnetta on siis tunnettava myös demokraattisten yhteiskuntien historiallisia vaiheita. Demokratian luonne hahmottuu tietysti vain, kun **vertailukohtana** on **epädemokraattisia** hallintatapoja sekä demokratiavastaisia eli **antidemokraattisia** ihanteita ja aatteita.

Erilaisia demokratian muotoja ja puolia

Suora demokratia – edustuksellinen demokratia: Voidaan tehdä erottelu suoran demokratian ja epäsuoran demokratian välillä. Suora demokratia on kansalaisten ja muiden osallisten suoraa vaikuttamista päätöksentekoon. Joissakin länsimaissa voidaan tehdä kansanäänestyksiä keskeisistä asioista. Suomen tasavallassa presidentti valitaan suoralla vaalilla ja eduskunnan päätöksellä voidaan järjestää neuvoa-antavia kansanäänestyksiä. Suomessa yhdistyksissä, yrityksissä ja esimerkiksi opiskelijakunnissa käytetään suoraa demokratiaa vuosikokouksissa tai vastaavissa. Kun asunto-osakeyhtiön yhtiökokous päättää kattoremontista tai kun melontaseuran vuosikokous päättää rantasaunan rakentamisesta tontilleen, kyse on suorasta demokratiasta.

Länsimaisissa demokratioissa julkinen päätöksenteko tapahtuu pääsääntöisesti epäsuoran, edustuksellisen demokratian kautta. Kun kansalaisen valitsevat vaaleissa (yleensä joka neljäs vuosi) edustajansa lakiasäättävään parlamenttiin, kyseessä on kansanvaltainen edustuksellinen demokratia. Vastaavasti kunnallinen demokratia on lähtökohtaisesti edustuksellista demokratiaa: kunnan jäsenet valitsevat edustajat kunnanvaltuustoon, joka on ylin päättävä elin kunnassa (vrt. eduskunta tai muu parlamentti). Suurten oppilaitosten opiskelijakunnissa ja suurissa yhdistysmuotoisissa puolueissa ja järjestöissä käytetään myös tavallisesti edustuksellista demokratiaa: esimerkiksi Itä-Suomen yliopiston opiskelijat valitsevat vaaleissa edustajansa opiskelijakunnan edustajistoon (vrt. eduskunta tai muu parlamentti).

Demokratia ja vallan hajauttaminen: Tasavallalle on ominaista julkisen vallan hajauttaminen eri instituutioille. Myös demokratiaan vallan hajauttaminen kuuluu tavallisesti oleellisesti. (Periaatteessa voidaan kuvitella yhteisö, joka tekee päätökset suoran demokraattisesti ja jolla ei ole mitään erillisiä instituutioita päätösten toimeenpanemiselle. Tällaisessa yhteisössä ei olisi useita erillisiä instituutioita eikä siten vallan hajauttamistakaan: kokouksen enemmistö päätöksen jälkeen sitä lähdetään toteuttamaan yhdessä kollektiivisesti.)

Julkisen vallan hajauttaminen oli keskeistä esimerkiksi antiikissa esimerkiksi Ateenan kaupunkivaltiolle ja Rooman tasavallalle. 1700-luvulla tärkeä politiikan teoreetikko paroni

Montesquieu teki teoksessaan *Lakien henki* (1748) vaikutusvaltaisen erottelun kolmen eri julkisen vallan keskeisen institutionaalisen tahon välille. Tämä Montesquieun vallanjako-oppi on keskeinen perusta moderneille demokraattisille valtiojärjestelmille. Tässä kytkeytyvät toisiinsa myös demokratia ja oikeusvaltio. (Ks. alla V.5 ja V.6.)

Hyvin tärkeä julkisen vallan hajauttamisen muoto on myös vallan jako eri alueellisille tasoille, eli meillä: kunnallinen päätöksenteko – valtiollinen päätöksenteko – Euroopan unionin päätöksenteko. Kaikilla näillä tahoilla päätöksenteko on edustuksellisesti demokraattista.

Muodollinen demokratia – demokraattinen kulttuuri: Kun nyt on puhuttu demokratiasta, on ollut puhe lähtökohtaisesti lakien tai muiden sääntöjen avulla ohjatusta demokratiasta. Tällaista suunniteltua lakeihin tai muihin sääntöihin perustuvaa demokratiaa, kuten valtiollista edustuksellista demokratiaa, voidaan sanoa muodolliseksi demokratiaksi. Se on länsimaisten yhteiskuntien oleellinen perusta.

Muodollinen demokratia ohjaa toimintatapoja, erityisesti päätöksentekoa, sen vaiheita ja siihen osallistumista. Tästä demokratian tarkasta, määritellystä puolesta on kohtuullisen helppoa saada selkoa – ja siihen tässäkin esityksessä keskitytään. Mutta demokratia on muutakin.

Toisaalta voidaan puhua demokratiasta laajemmassa ja epämääräisemmässä mielessä, jolloin demokraattisuuden ajatellaan olevan koko kulttuuria tai yhteiskuntaa määrittävä tekijä. Tällöin kyse on laajamittaisesta kansalaisten tai muiden osallisten osallistumisesta, johon liittyy oleellisesti näkemys siitä, että kansalaiset ovat osallistuvia ja haluavat keskustella yhteisistä asioista ja pyrkiä vaikuttamaan niihin.

Osallistava demokraattinen kulttuuri liittyy oleellisesti se, että yhteiskunnan kasvavia jäseniä opetetaan ja kasvatetaan osallistuviksi kansalaisiksi, joilla on kykyjä ja tieto yhteiskunnan toiminnasta ja vaikuttamismahdollisuuksia. Lisäksi demokraattinen kulttuuriin liittyy demokraattisuuden laajeneminen julkisen päätöksenteon alueelta ja instituutioista myös yksityisiin yhteisöihin ja yksityisoikeudellisiin instituutioihin eli yhdistyksiin, yhtiöihin ja vastaaviin. Demokraattinen kulttuuri on oleellisesti tasa-arvoisuutta arvostavaa ja edistävää kulttuuria.

Demokratia julkisessa päätöksenteossa – demokratia yksityisissä yhteisöissä:

Länsimaiset demokratioille on tyypillistä myös juuri mainittu demokraattis-tasa-arvoinen kulttuuri yleisemmässä mielessä. Tämä liittyy eroon, joka voidaan tehdä julkisten instituutioiden ja yksityisten instituutioiden välillä. (Ks. alla V.4: valtio—kansalaisyhteiskunta-erottelu.)

Suomalaisessa yhteiskunnassa julkisen kansanvaltaisen päätöksenteon perusta ovat eduskunta eli lakiasäätävä sekä julkisen paikallishallinnon valtuustot. Kyse on siis edustuksellisesta demokratiasta. Kansalaiset valitsevat edustajansa parlamenttiin eduskuntavaaleissa ja valtuustoihin kunnallisvaaleissa. (Ks. luvut VI ja VII.)

Suomalaisessa yhteiskunnassa ja länsimaisissa yhteiskunnassa yleisesti myös yksityisissä instituutioissa käytetään yleisesti tietynlaisia demokraattisia toimintatapoja. Ne ovat monilta osin samanlaisia kuin julkisissakin instituutioissa. Yksityisillä instituutiolla tarkoitetaan tässä yhdistyksiä, järjestöjä, puolueita ja yhtiöitä. Yhdistyksissä ja vastaavissa jäsenet ovat ikään kuin asemaltaan tasaveroisia kansalaisia. Suomessa rekisteröityjen yhdistysten ja vastaavien tulee Suomessa noudattaa niitä koskevaa lainsäädäntöä, joka asettaa niille demokraattisuutta toteuttavia ehtoja. Yhdistyksen on muun muassa pidettävä vuosittain kaikille jäsenilleen avoin yleiskokous ja tiedotettava kokouksista ja muusta asianmukaisesti jäsenilleen.

Vastaavia lakisäätteisiä vaatimuksia on osakeyhtiöille ja muille yhtiöille. Yhtiöissä päätävältä yhtiökokouksessa jakaantuu omistusosuuksien mukaan (vanhahtavaa ilmausta käyttäksämme periaatteena ei siis ole ”mies ja ääni” vaan ”markka ja ääni”). Tällöin demokratia ei viittaa niinkään

päätävällän jakautumisen tasapuolisuuteen, vaan päätösten tekemiseen (omistus)enemmistön tahdon pohjalta, mutta myös siihen, että päätöksiä ja hallintoa ohjaavat lait, jotka vaativat muun muassa tasaveroista avoimuutta kaikille omistajille.

Opiskelijakunnat ja seurakunnat ja muut kirkolliset instituutiot asettuvat julkisten instituutioiden ja yksityisten instituutioiden välimaastoon. Demokraattisuuden lakisääteiset vaatimukset koskevat myös niitä. (Suomen evankelis-luterilaista kirkkoa ja Suomen ortodoksista kirkkoa säätelee oma lainsäädäntö.)

(Ks. luku VII: *teema* Hallitusvastuu ja edustuksellinen demokratia muissa järjestäytyneissä yhteisöissä: vertailu sekä *liite* Hallituksen suhde eduskuntaan: vertaileva tarkastelu.)

Demokratian kritiikki ja puutteet

Länsimaiseen poliittisen käytännön ja ajattelun historiaan kuuluvat olennaisesti myös antidemokraattiset ihanteet ja ajattelutavat. Mutta se, että demokraattisen päätöksenteon ongelmia ja yleisesti demokraattisen päätöksentekojärjestelmän puutteita nostetaan esille, ei ole samaa kuin demokratiavastaisuus. Demokratia edellyttää ja kasvattaa **kritiikin ja epätäydellisyyden** sietämistä. Demokratian oleellisina vahvuksina on juuri se, että **epäkohdat eivät jää piiloon** ja että **rakentava osallistuminen on mahdollista**. Katsotaan muutamia tavallisia tapoja, joita demokratiaa kohtaan esitetään.

Monimutkaisuus: Tasavaltalais-demokraattiselle julkiselle päätöksenteolle ja hallinnolle on keskeistä vallan hajauttaminen. Toimijoita on siis useita ja näitä ohjaa lainsäädäntö. Järjestelmät eivät ole aivan yksinkertaisia – perustelluista syistä.

Mutta tämä antaa aiheita myös kritiikille. Voidaan esimerkiksi kysyä: Tietävätkö eri julkisten instituutioiden päättäjät, mitä toiset tekevät? Tunteeko kukaan tarkasti päätöksentekojärjestelmien toimintatapoja ja niitä koskevaa lainsäädäntöä? Jos vain harva tuntee, eikö näille harvoille ammattilaisille keskity käytännössä valtaa?

Tämä kritiikki kytkeytyy seuraavaan.

Hitaus ja tehottomuus: Koska päätöksenteko on monimutkaista ja eri julkisille tahoille sekä kansalaisille on varattu lakisääteinen mahdollisuus osallistua, aikaa menee väkisin paljon. Nopeasti nouseviin ongelmiin ei tällöin voida reagoida nopeasti. Kriitikot kysyvätkin usein, eikö keskitetty päätöksenteko oli tehokkaampaa: aikaa säästyisi, rahaa ja resursseja säästyisi, asioita saataisiin ylipäätään aikaan.

Erimielisyydet ja kompromissit: Koska kansalaisilla on erilaisia intressejä ja mielipiteitä, demokratiaan kuuluvat pääsääntöisesti moniäänisyys ja erimielisyydet. Koska mikään ratkaisuehdotus ei välttämättä saa taakseen enemmistöä, voi päätöksenteko lamaantua. Erimielisyydet aiheuttavat osaltaan mainittu tehottomuutta.

Kun päätöksenteossa on sovittelava yhteen erilaisia intressejä ja mielipiteitä, ovat ratkaisut yleensä kompromisseja. Kukaan ei ole niihin täysin tyytyväinen. Eivätkö vaikkapa vahvat johtajat tai asiantuntijat voisi saada aikaan kokonaisuuden kannalta parempia ratkaisuja?

Päätös voi olla demokraattinen, ja silti huono tai epämiellyttävä: Onko demokratialla arvoa, jos se saa aikaan huonoja tuloksia? Eikö moni olisi valmis luopumaan omasta vähäisestä vallastaan ja osallistumismahdollisuuksistaan, jos tulokset olisivat hyviä?

Onko syytä pitää yllä yleisiä idealistisia menetelmiä, jos ne ovat tehottomia? Tämän kaltaista kritiikkiä esitetään usein enemmän oikeistolaisilta tahoilta. Äärioikeistolaiset vaativat demokratian

tilalle usein autoritaarista tehokkuutta. Seuraavanlaista kritiikkiä taas kuullaan usein vasemmistolaisilta tahoilta.

”Demokratia” on hämäystä ja peittää todellista vallankäyttöä: Demokratia on kyllä hyvää ja tavoiteltavaa. Mutta nykyinen ”demokratia” ei ole todellista demokratiaa. Nykyiset lait, instituutiot ja päätöksentekojärjestelmät ovat kyllä nimellisesti tasa-arvoisia ja demokraattisia. Mutta todellinen valta on muualla kuin kansalaisten enemmistöllä. Todellinen valta on niillä, joilla on eniten omaisuutta eli rahaa ja muita resursseja.

Mutta sekä vasemmalta, oikealta että muista suunnista saattaa kuulla sanottavan, että tämä niin sanottu ”demokraattinen” politiikka on itsestä etupolitiikkaa: Kun kaikki ajavat omia etujaan yhteinen hyvä ja kokonaisuuden toimivuus ja yhteisen hyvän tavoittelu jää syrjään. Kaikki demokraattisessakin politiikassa mukana olevat ovat korruptoituneita tai korruptoituvat pian.

Lyhyt demokratian puolustus kritiikkejä vastaan

Demokraattiset järjestelmät ovat kaikkea muuta kuin täydellisiä. Ne ovat kehittyneet vähitellen eikä niitä ole suunniteltu kokonaisvaltaisen tehokkaiksi. Demokratian hyvä puoli on kuitenkin järjestelmän **itseään korjaavuus**, joka liittyy oleellisesti **avoimuuteen**. Demokraattien järjestelmän keskeinen edellytys on lainsäädännön ja päätöksenteon **julkisuus**.

Vertailukohdaksi on syytä ottaa **totalitaristiset** tai keskitetyt **autoritaariset järjestelmät**. Näissä on **periaatteessa mahdollisuus tehokkuuteen**, koska päätöksentekoa ja resurssien hallintaa on keskitetty. Ongelmana keskitetyssä hierarkkisessa autoritaarisessa järjestelmässä on kuitenkin **tiedonkulun ja -saannin puutteellisuus**. Tällaisissa järjestelmissä alaiset ja alamaiset tapaavat vääristää ja salata itselleen epäedullista informaatiota. Toisaalta, **avoimuuden puute estää arvioimasta**, toimivatko asiat, niin kuin niiden väitetään toimivan. Keskitetyssä totalitaristisessa tai autoritaarisessa järjestelmässä **ei** siis edes periaatteessa **voida kunnolla tietää**, mikä olisi tehokasta, eikä hallinnon toimien tehokkuutta voi arvioida.

Avointa **demokraattista järjestelmää** voi **verrata tieteeseen** ja vapaalle kansalaisyhteiskunnalle keskeiseen **journalismiin**. Koska kritiikki on sallittua ja moniäänisyys kuuluu asiaan järjestelmä vaikuttaa monimutkaiselta, epävarmalta ja tehottomalta. Mutta juuri **avoimuus, osallistujien paljous** ja **kritiikin mahdollisuus** takaavat osaltaan sitä, että **virheitä huomataan** ja asioiden toimivuutta **voidaan arvioida** etukäteen ja jälkikäteen. Käytännössä demokratia, tiede ja journalismi myös viihtyvät yhdessä ja tukevat toisiaan.

Tältä pohjalta voidaan antaa myös jonkinlainen vastaus äsken mainittuun kritiikkiin, jonka mukaan meikäläinen demokratia on käytännössä vain itsekkään etupolitiikan areena. Avoimessa demokraattisessa järjestelmässä **itsekkäiden etujen ajamista** ja **korruptiota** on **vaikeampi piilotella**. Autoritaarisessa järjestelmässä niitä taas on helpompi piilotella.

On kuitenkin huomattava, että vaikka avoimuus, julkisuus, vallanhajauttaminen ja kriittisyys kuuluvat tieteeseen ja palvelevat myös asiantuntijayhteisöjä ja -organisaatioita, enemmistöpäätöksenteko ei monissa asioissa ja monilla aloilla voi korvata **asiantuntijuuden** ja **osaamisen** tuomaa arvovaltaa. Enemmistö voi olla harhaanjohdettua tai muuten erehtynyt. Demokratia ei tee autuaaksi, mutta kuten Winston Churchill vuonna 1947 sattuvasti tokaisi: ”Eihän kukaan nyt kuvittele demokratian olevan täydellistä tai kaikkietävää. Eikös demokratian ole

sanottu olevan hallintomuodoista huonoin, jos ei lasketa mukaan kaikkia niitä muita, joita aika ajoin on kokeiltu.”

V.4 Kansalaisyhteiskunta ja valtio

Modernin yhteiskunnan luonnetta valottaa hyvin erottelu valtion ja kansalaisyhteiskunnan välillä. Erottelu on alkujaan saksalaisfilosofi G. W. F. Hegelin (1770–1831) tekemä. Hegelin taustalla taas vaikuttivat muun muassa skotlantilaisen moraalifilosofin ja ”taloustieteen isän” Adam Smithin (1723–1790) tutkimukset markkinataloudesta sekä yksityisen taloudellisen toiminnan ja valtion suhteesta.

Kansalaisyhteiskunnan ja valtion kehitys Euroopassa 1100-luvulta 1700-luvulle

Kansalaisyhteiskunta elävänä yhteiskunnallisena todellisuutena kehittyi myöhäiskeskiajan ja varhaisen uuden ajan eurooppalaisissa itsehallinnollisissa **kaupungeissa** ja **kaupunkivaltioissa** suunnilleen 1100-luvulta 1600-luvulle. Myöhäiskeskiajalta uudelle ajalle eurooppalaiset yhteiskunnat kehittyivät vähitellen **markkinayhteiskunniksi**. Lainmukainen järjestys ja **mahdollisuus luottaa sopimusoapuoliin** oli yritystoiminnan, kaupan, sijoittaminen ja työsopimusten kannalta tärkeää.

1700-luvulle tultaessa valtiota ja sen suhdetta jäseniinsä alettiin käsitellä ensin **yhteiskuntasopimusteorioissa** ja sitten yleistyvässä **liberalistisessa** ajattelussa. Keskeistä oli ajatus ihmisten **vapaaehtoisista yhteenliittymistä** ja **sopimuksista** sekä **laista** ja **valtiovallasta**, joka turvaa **yksilöiden vapautta** ja **oikeuksia** ja pitää näin yllä **järjestystä** ja **yhteiskuntarauhaa**. Ensimmäisen kerran **modernin käsityksen valtiosta** muotoilee 1600-luvun puolivälissä Thomas Hobbes (1588–1679). Hobbesin yhteiskuntasopimusanalyysi seurannut John Locke (1632–1704) käsittelee muun muassa yksilöiden luonnollisia oikeuksia, kansalaisten suhdetta valtiovaltaan ja omistusoikeuden alkuperää. Locken liberalistinen ajattelu vaikutti Yhdysvaltojen perustamiseen ja Ranskan vallankumouksen taustalla.

Valtion laki, järjestys ja valta – yksityinen vapaus ja kilpailu kansalaisyhteiskunnassa

Erottelu kansalaisyhteiskunnan ja valtion välillä auttaa hahmottamaan modernin länsimaisen yhteiskunnan luonnetta. Yksityiseen elämänpiiriin kuuluvat suvut, perheet ja kotitaloudet. **Kansalaisyhteiskuntaan** taas kuuluvat kansalaisten vapaaehtoiset, **sopimuksenvaraiset** yhteenliittymät kuten **yhdistykset**, **puolueet** ja **yhtiöt**. Kansalaisyhteiskunta on **vapaaehtoisen kanssakäymisen, yhteistyön, kaupan** ja muunlaisen vaihdon sekä **kilpailun** ja **kiistojen** aluetta. Kansalaisyhteiskuntaan kuuluu myös **julkinen keskustelu**, jota edistävät **sanomalehdet** ja muu journalismi sekä julkaisutoiminta.

Valtio taas on **julkinen lakisääteinen järjestelmä**, johon kansalaiset toisaalta kuuluvat jäseninä. Valtio **ohjaa** ja **rajoittaa** kansalaisten elämää ja toimintaa **laeillaan**. Kansalaisyhteiskuntaan kuuluvat yksityiset asiat, oman ja oman yhteisön edun ajaminen sekä ihmisten ja yhteisöjen väliset ristiriidat. Valtio taas edustaa **yleistä** ja **julkista järjestystä**, joka lainsäädännöllään asettaa säännöt ja rajat kansalaisyhteiskunnan toimijoille.

Varsinaisen teoreettisen erottelun kansalaisyhteiskunnan ja valtion välillä teki siis alun perin saksalaisfilosofi Hegel 1800-luvun alussa. Erottelu on vaikutusvaltainen, mutta siitä ei olla täysin yksimielisiä. Hegeliltä paljon vaikutteita saanut suomalainen J. V. Snellman (1806–1881) pyrki useiden aikalaistensa kanssa kehittämään sekä suomalaista kansalaisyhteiskuntaa että valtiollista järjestelmää. Erottelu kytkeytyy edustukselliseen demokratiaan ja parlamentarismiin:

kansalaisyhteiskunnan toimijat ajavat etujaan puolueiden kautta – parlamenttiin valitut kansanedustajat säättävät lakeja, jotka tulevat koskemaan kaikkia samalla tavalla. Valtiollinen valta on hajautettava muun muassa erottamalla toisistaan lainsäädäntövalta, hallintovalta ja tuomiovalta: jos valtiollinen valta keskittyy, kansalaisten vapaus ja koko kansalaisyhteiskunnan vapaus voidaan menettää. Moderni valtion ajattelun olevan demokraattinen tasavalta ja oikeusvaltio.

Mitä vapaus on kansalaisyhteiskunnassa? Miten valtio säätelee, ohjaa ja rajoittaa kansalaisyhteiskunnan toimijoita? Kansalaiset saavat vapaasti kokoontua, perustaa yhtiöitä ja yhdistyksiä, käydä keskenään kauppaa. Kaksi kansalaista voi vapaaehtoisesti mennä keskenään naimisiin tai kaksi yhteisöä tehdä **sopimuksen** keskinäisestä velan annosta ja ottamisesta. Mutta kaikki nämä toimet on tehtävä valtion **lakien mukaan**. Jos yhtiö perustetaan, on noudatettava yhtiöitä koskevia lakeja. Jos avioidutaan, se tapahtuu tietyllä lakisääteisellä tavalla ja voimaan astuvat avioliittolain säättämät velvollisuudet ja oikeudet. Jos taas joku vapaaehtoisen sopimuksen tehnyt osapuoli huijaa toista, aiheuttaa toiselle **vahinkoa** tai **rikkoo sopimuksen**, valtion **viranomaiset** tulevat kutsuttaessa tai muuten tämän havaittuaan apuun. Jos joku tekee toista vastaan lain kieltämän rikoksen, valtion viranomaiset tulevat apuun asian tullessa tietoon.

Yksityinen talous ja markkinat osana kansalaisyhteiskuntaa

Markkinatalous toimijoinen sisältyy tässä jaottelussa kansalaisyhteiskuntaan. **Yksityisomistus, yksityisyritteliäisyys** ja **yritystoiminta** ovat kansalaisyhteiskuntaan kuuluvia asioita. **Julkinen talous** kuuluu valtiolliseen puoleen. Suomen valtiolliseen järjestykseen kuuluvat myös kunnat ja toisaalta Euroopan unioni on osa julkisvaltiollista järjestelmäämme. (Taloudesta ks. luku IX.)

1700-luvun lopulla Adam Smithin aloittamassa markkinatalouden tutkimuksessa markkinat nähdään ikään kuin luonnollisen kilpailun alueena. Kansalaisyhteiskunnassa vallitseva **taloudellinen** ja muunlainen **kilpailu** sekä **yhteistyö** ja **sopimukset** eivät olisi mahdollisia ilman **valtion vallan takaamaa lakien mukaista järjestystä**. Niin Smith, Hegel kuin Marx kuitenkin korostavat, että yhteistyö ja sopimukset markkinataloudessa ja kansalaisyhteiskunnassa edellyttävät **luottamusta**, jota ylläpitävät **valtiolliset instituutiot**. Tämän ajattelutavan taustalla on Hobbesin ajatus ”suvereenista”, valtion mahdista, joka saa luonnontilan eli epäluottamuksen tilan loppumaan.

Mainittakoon, että vapaata markkinataloutta ja kansalaisyhteiskuntaa tutki ja sen puolesta puhui sotkamolaisyyntyinen oppinut Anders Chydenius (1729–1803). Markkinataloutta käsitteleviä kirjoituksiaan Chydenius julkaisi jo ennen Adam Smithin vaikutusvaltaista teosta *Kansojen varallisuus* (1776). Kokkolan kirkkoherrana ja valtiopäivämiehenä toiminut Chydenius kannatti elinkeinon ja kaupan vapauden lisäksi muun muassa valtiollisen sensuurin poistamista ja uskonnonvapautta. Chydenius siis ajoi Ruotsin kuningaskunnassa lainsäädäntöuudistuksia, jotka edistivät modernin kansalaisyhteiskunnan kehitystä.

<p>edellä esitetty jaottelu (politiikan teoriassa ja yhteiskuntafilosofiassa yleinen)</p>	<p>nykyisin usein käytetty jaottelu</p>
<p style="text-align: center;">kansalaisyhteiskunta</p> <ul style="list-style-type: none"> • yhdistykset, yritykset, järjestöt, puolueet • ihmisten omaehtoista ja vapaaehtoista toimintaa • perinteiset tai sopimuksenvaraiset yhteenliittymät • toimitaan oman edun, ihanteiden tai perinteiden vuoksi • julkinen keskustelu, mm. sanomalehdet • yksilöllisen tai oman yhteisön edun tavoittelu • yksityinen talous: tuotanto, kauppa, kilpailu markkinat • sopimukset ja järjestäytyminen tehtävä valtion lakien mukaan <p style="text-align: center;">valtio</p> <ul style="list-style-type: none"> • lait, julkiset instituutiot • järjestyksen ja turvallisuuden takaaminen • mahdollistaa yksityiset sopimukset ja yksityisen taloudellisen toiminnan • puitteet tai rajat kansalaisyhteiskunnan toimijoille • päätöksissä ja tavoitteissa näkökulmana kokonaisuuden etu tai ”yhteinen hyvä” (ihanteellisesti ajateltuna) 	

Oikeanpuoleisen kuvion lähde: Aaro Harju, "Kansalaisyhteiskunnan määritelmä ja sisältö", Kansalaisyhteiskunta.fi, https://www.kansalaisyhteiskunta.fi/kansalaisyhteiskunta/kansalaisyhteiskunnan_maaritelmä_ ja_sisältö, vierailtu 7.5.2020. (Harjun viite: muokattu Juha Heikkalan laatimasta kaaviosta.)

Kansalaisyhteiskuntaan liittyvistä aiheista ja käsitteistä löytyy paljon luettavaa Jyväskylän yliopiston verkkosivujen [Kansalaisyhteiskunnan- ja toiminnan sanastosta](#): ks. mm. artikkelit "Adam Smith – markkinoiden sivistävä vaikutus, "Kansalaisyhteiskunta", "Kansalaistottelemattomuus" ja "Kansalaisuus".

Vaihtoehtoinen jaottelu: valtio—markkinat—kansalaisyhteiskunta

Tässä esitellystä jaottelusta poiketen nykyisin käytetään usein **vaihtoehtoista** jaottelua **valtio—markkinat—kansalaisyhteiskunta**. Tässä kolmiosaisessa erottelussa yksityisen taloudellisen toimijat eli yritykset ja ei-yritysmuotoiset järjestäytyneet yhteisöt erotetaan toisistaan, ja valtiosta. Tähän liittyy kuitenkin ainakin seuraava ongelma: yritykset näyttävät näin helposti itsekkäinä toimijoina, ja kansalaisjärjestöt ja muut niin sanotun kolmannen sektorin toimijat pyyteettöminä hyviä asioita ajavina toimijoina.

Myös se, mihin journalistiset tiedotusvälineet tässä jaottelussa pitäisi sijoittaa, on epäselvää. Yleisradion kaltaisia julkisrahoitteisia journalistisia medioita lukuun ottamatta sanomalehdet ja muut ovat yritysten omistamia ja kaupalliselta pohjalta toimivia. Perinteisemmässä näkemyksessä keskeinen osa kansalaisyhteiskuntaa ovat yksityisesti omistetut keskenään myös kaupallisessa mielessä kilpailevat journalistiset mediat.

V.5 Poliitikot ja virkamiehet: julkiset luottamustehtävät ja hallinnon ammattilaiset

On tavallista sanoa, että joku on **ammatiltaan ”poliitikko”**. Kansanedustajien ja ministerien työ on kokopäivätoimista ja he saavat siitä toimeentulonsa. Myös suurempien kaupunkien kaupunginhallituksen jäsenen työ voi vaatia aikaa ja tuottaa toimeentuloakin jo liki puolipäivätyön verran. On kuitenkin osittain **harhaanjohtavaa** ajatella, että poliitikon työ olisi varsinaisesti ammatti ja palkkatyö.

Poliittiset luottamustehtävät

Tehtävä **kansanedustajana, ministerinä** ja kunnissa **valtuutettuna** ja **hallituksen** tai **lautakunnan** jäsenenä on **julkinen luottamustehtävä**. Luottamustehtäviä on myös yksityisissä yhteisöissä kuten yhdistyksissä, puolueissa ja järjestöissä. Henkilö tulee valituksi luottamustehtävään **vaalien kautta** tai vaaleilla valitun **luottamuselimen** kuten eduskunnan tai valtuuston **nimittämänä**. Kansalaiset valitsevat vaaleissa luotettuja kanssakansalaisiaan kansanedustajiksi, ja nämä nimittävät luotettuja henkilöitä ministereiksi. Vastaavasti vaaleilla valittu kunnanvaltuusto nimittää jäsenet hallitukseen, lautakuntiin ja muihin kunnallisiin luottamustehtäviin. Myös tasavallan presidentin sekä Euroopan parlamentin jäsenten tehtävät ovat julkisia luottamustehtäviä.

Julkishallinnon virkamiehet

Julkisten luottamushenkilöiden lisäksi julkista lakisääteistä valtaa käyttävät myös **julkiset viranhaltijat** eli **virkamiehet**. He ovat **julkisen hallinnon ammattilaisia**, töissä valtion, kuntien ja Euroopan unionin virastoissa ja muissa julkishallinnon organisaatioissa. Virkamiehet tekevät **kokopäivätoimista palkkatyötä**.

Sekä julkisilla luottamushenkilöillä eli poliitikoilla että julkishallinnon ammattilaisilla eli virkamiehillä on keskeinen oma asema ja keskinäinen työnjako modernissa valtiossa ja julkisessa demokraattisessa päätöksenteossa. Näiden roolien ja niiden välisen erottelun ja tehtäväjaon tarkastelu auttaa hahmottamaan paremmin kolmea oleellista asiaa: (1) **montesquieulaisen vallanjaon periaatteet**, (2) **julkisen vallankäytön tavat ja vaiheet**, ja (3) **kansalaisten vaikuttamismahdollisuudet**.

(1 ja 2 esitellään seuraavassa taulukossa ja 2 ja 3 *liitteessä* Julkinen päätöksenteko.)

luottamushenkilöt eli poliitikot	julkishallinnon ammattilaiset eli virkamiehet
<ul style="list-style-type: none"> - poliittinen päätöksenteko - <u>lainsäädäntövalta</u>, myös kuntien valtuustoja voi ajatella paikallisen "lainsäädäntövallan" käyttäjinä (mm. verotuspäätökset, maankäyttö ja kaavoitus) - määräaikaisia luottamustehtäviä - voivat päättää periaatteessa mitä vaan, kun päätös tehdään laillisessa järjestyksessä eikä ole ristiriidassa olemassa olevien lakien kanssa - valinta: <ul style="list-style-type: none"> o kuka tahansa kansalainen voi asettua ehdolle tai tulla nimitetyksi o poliittiset vaalit, tai o vaaleilla valittu elin nimittää - palkkio ja kulukorvaus: <ul style="list-style-type: none"> o kunnalliset luottamustehtävät: oman toimen ohella sivutoimisesti o kansanedustajat, ministerit ja presidentti, Euroopan parlamentin jäsenet: palkkio päätoimisesta työstä - eroaminen: <ul style="list-style-type: none"> o kun kausi loppuu, tai o kun nimittänyt erottaa (mm. eduskunta ministerit), tai o kun eroavat itse - "poliittinen vastuu", joka "mitataan vaaleissa" 	<ul style="list-style-type: none"> - hallinto: valmistelu ja toimeenpano - <u>hallintovalta</u> - täyspäiväinen työ, virkasuhde voimassa toistaiseksi ("eläkevirka") - päätös- ja toimivalta tarkasti laeilla määritelty - valinta: <ul style="list-style-type: none"> o virka määritelty, kelpoisuusvaatimukset (esim. koulutus) o työhönottoprosessi o tärkeimmät valitsevat luottamushenkilöt - palkkatyö - eroaminen: <ul style="list-style-type: none"> o eläkkeelle o eroaa itse o erotetaan virkarikkeen tai virkarikoksen vuoksi o virka lakkautetaan - vir kavastuu: laaja vastuu lakisääteisten tehtävien huolellisesta hoidosta ja lakien noudattamisesta - "byrokraatit", eli "toimistovallan" käyttäjät (saks. <i>Büro</i> – toimisto; vrt. engl. <i>office</i> – virka, toimisto) <hr/> <p>myös oikeuslaitoksen tuomarit ja muu henkilökunta ovat virkamiehiä, mutta oikeusistuimet käyttävät <u>tuomiovaltaa</u></p>

V.6 Vallan kolmijako, hyvä hallinto ja oikeusvaltio

Lainsäädäntövalta, hallintovalta ja tuomiovalta

Keskeisiä julkisen päätöksenteon vaatimuksia ovat **avoimuus**, **julkisuus** ja **lainmukaisuus**. Tämä koskee sekä **poliittisia luottamushenkilöitä**, **hallintovirkamiehiä** että **oikeusistuinten tuomareita** ja muita virkamiehiä.

Poliittisilla luottamushenkilöillä on lakeihin kahtalainen suhde: **poliittisilla päätöksillä säädetään** uusia **lakeja** ja muutetaan voimassaolevia, kunhan se tehdään lakien mukaan, sekä aloitetaan hankkeita, määrätään veroja ynnä muuta sellaista. **Hallinto** taas panee **toimeen** poliittisia päätöksiä eli säädettyjä lakeja. Hallinto myös osallistuu uusien lakien **valmisteluun**. On huomattava, että hallintovirkamiehet joutuvat palvelemaan ikään kuin ”kahta herraa”, toisaalta poliittisia luottamushenkilöitä ja toisaalta lakia. Virkamiehet eivät voi lähteä noudattamaan lainvastaista päätöstä, vaikka se olisi kuinka eduskunnan tai kunnanvaltuuston enemmistön päättämä.

Oikeusistuimessa työskentelevät tuomarit ja muut ovat myös virkamiehiä. Mutta he eivät ole hallinnon palveluksessa vaan toteuttavat **tuomiovaltaa**. Oikeusistuimet eli tuomioistuimet tekevät itsenäiset päätökset, joiden on perustuttava lakeihin. Kansanedustajat, ministerit ja muut luottamushenkilöt tai hallintovirkamiehet eivät voi puuttua oikeusistuinten päätöksentekoon.

Ylimpänä ohjenuorana on tasavallan **perustuslaki**. Säädettyjen lakien on oltava perustuslain lisäksi ja osittain siihen rinnastettavien **kansainvälisten ihmisoikeus- ja muiden sopimusten** mukaisia. Lisäksi uusien lakien oltava **voimassaolevien lakien mukaisia**, tai niitä on muutettava samalla, sekä **EU-lainsäädännön** mukaisia. Suomen liittyessä EU:iin sitouduttiin samalla siihen, että Suomen eduskunta muuttaa suomalaista lainsäädäntöä Euroopan parlamentin päättämien direktiivien mukaisesti. Osa eduskunnan lainsäädäntötyötä on tällaista Suomen lakien säätämistä yhteisen EU-lainsäädännön mukaiseksi.

Suomen perustuslaki määrittää myös **lainsäädäntö**-, **hallinto**- ja **tuomiovallan** suhteet tavalla, joka on niin sanotun **Montesquieun vallankolmijako-opin mukainen**. Hallintolaki taas määrää yleisiä periaatteita, joita julkisessa päätöksenteossa on noudatettava.

Hyvän hallinnon vaatimukset

Hyvän hallinnon vaatimukset tai periaatteet koskevat kaikkea julkista päätöksentekoa. Virkamiehet eivät siis tarvitse mitään erityistä ”ammattieettistä säännöstöä”. Kunkin virkatoimia (esim. verohallinnossa, sosiaalityössä tai opettajana) ohjaavat erityiset lait, asetukset ja muut lakeihin rinnastettavat määräykset sekä yleisesti hallintolain vaatimukset. Pääpiirteisissään myös oikeusistuimia koskevat samat periaatteet ja osittain myös julkista poliittista päätöksentekoa.

Hyvän hallinnon vaatimukset liittyvät oleellisesti **oikeudenmukaisuuteen** ja **demokraattisuuteen**. Ne soveltuvat yleispäteviksi ohjeiksi myös yksityisten yhteisöjen ja instituutioiden sisäiselle toiminnalle.

Hyvälle hallinnolle oleellista on:

- **laillisuus**
- **tasapuolisuus**, yhdenvertaisuuden huomioiminen
- päätösten **perustelu**
- päätöksen tekijän **puolueettomuus**, mukaan lukien varsinaisen esteellisyyden eli jääviyden huomioiminen
- **palveleminen**
- **viranomaisten** tarvittaessa tekemä **yhteistyö**
- asianosaisten **kuuleminen**
- asioiden käsitteleminen **viivyttlemättä**
- **julkisuus** (käsitteily, asiakirjat, asianosaisten tiedonsaanti)
- hyvä, **selkeä kielenkäyttö**.

(Ks. mm. [Hyvän hallinnon perusteet, 12.1.2017, Kuntaliitto.](#))

Perustuslaillisuus ja oikeusvaltion periaatteet

Lait ovat julkisia sääntöjä eli normeja, joiden noudattamiseen ohjataan sekä perusteluilla että niiden rikkomisesta seuraavilla kielteisillä seuraamuksilla. Miksi on lakeja? Lait tuovat ihmisten yhteiselämään ennustettavuutta ja vakautta. Ne ylläpitävät yhteiskunnallista järjestystä ja tekevät järjestäytyneet yhteistoiminnan helpommaksi. Kirjoitettua lainsäädäntöä oli muinaisissa yhteiskunnissa ja kirjoittamatonta tapaoikeutta on ollut ja on edelleenkin pienemmissä heimoyhteiskunnissakin.

Lakien keskeisenä tehtävänä on myös ollut ohjata ja rajoittaa niitä, joilla on enemmän varallisuutta ja valtaa, ja myös johtoasemissa olevia. On kyse toisaalta **perustuslaillisuudesta** ja oikeusvaltion periaatteista. Varhaismoderneissa eurooppalaisissa kuningaskunnissa suuri sisäisten valtataisteluiden ja politiikan teoreettisten kiistojen aihe oli se, onko kuningas lakien yläpuolella. Vielä 1800-luvun loppupuolellakin oli tavallista ajatella, että järkevää antaa kuninkaan johtamalle keskitettyä toimeenpanovaltaa mutta että sen on oltava perustuslain määrittämää ja rajoittamaa.

Nykyisissä länsimaissa, jotka ovat edelleen nimellisesti kuningaskuntia, kuninkaat ja kuningattaret ovat jo pitkään olleet historiallisia jäänteitä. Ajatus perustuslain ja muun lainsäädännön määrittämässä keskitetystä hallintovallasta, jota johtaa pääministeri tai presidentti, on kuitenkin edelleen keskeinen. Suomen tasavallassa perustuslaki määrittää eduskunnan, hallituksen, presidentin ja oikeuslaitoksen valtasuhteiden ja lisäksi myös muun muassa sitä, mitä **perusoikeuksia** ihmisillä on.

Perusoikeuksiin kuuluvat myös **yhdenvertaisuus lain** edessä, sekä sellaisia **poliittisia oikeuksia** kuten **sananvapaus**, oikeus **kokoontua**, osallistua **mielenosoituksiin** ja kuulua **yhdistyksiin** sekä täysi-ikäisenä oikeus (tietyin edellytyksin) **äänestää** ja **asettua ehdolle** kunnallis-, eduskunta-, presidentin- ja Euroopan parlamentin **vaalissa**.

Perusoikeuden liittyvät oleellisesti **oikeusvaltioon**. Oikeusvaltiossa voidaan luottaa siihen, että viranomaiset noudattavat lakeja ja että kuka tahansa voi saada asiansa riippumattoman oikeusistuimen käsiteltäväksi mikäli epäilee, että on tullut kohdelluksi lakien vastaisesti. **Oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin** on keskeinen perustuslaillinen oikeus, jota myös kansainväliset ihmisoikeussopimukset vaativat. Edellytyksiä sille, että oikeudenkäynti on oikeudenmukainen, ovat **oikeusavun** saaminen, **syöttömyysolettama** ja se, että oikeudenkäynti ja

sen päätös toteutuvat **ilman aiheetonta viivytystä**. Käsittelyn ja tuomion on oltava **julkisia**. Jotta oikeusistuimien on varsinaisessa mielessä oikeusistuimien, sen on oltava **riippumaton**.

Tässä tullaan taas tasavaltalaiseen periaatteeseen **vallan kolmijaosta**: oikeusistuimet kuten hallintokin noudattavat parlamentin säätämää voimassa olevaa lakia. Mutta oikeusistuimien päätöksiin parlamentti, hallitus ja hallintoviranomaiset eivät saa vaikuttaa. **Oikeusturvaan** kuuluu se, että laki vaatii viranomaisia takaamaan näiden oikeuksien ja vaatimusten toteutuminen. Oikeusvaltioperiaatteisiin kuuluvat myös **rikosoikeudelliset laillisuusperiaatteet**, joiden mukaan tuomio ei saa olla taannehtiva ja rangaistuksen on perustuttava lakiin: ”Ketään ei saa pitää syyllisenä rikokseen eikä tuomita rangaistukseen sellaisen teon perusteella, jota ei tekohetkellä ole laissa säädetty rangaistavaksi. Rikoksesta ei saa tuomita ankarampaa rangaistusta kuin tekohetkellä on laissa säädetty.” ([Perustuslaki](#) 2 § 8.)

Lienee mahdollista, että valtio on oikeusvaltio, vaikka se ei olisi kaikissa suhteissa demokraattinen valtio. 1800-luvulla ja 1900-luvun alussa oikeusvaltion periaatteet toteutuivat Suomessa varmaankin kohtalaisen hyvin, vaikka ihmiset kuuluivat lain mukaan eriarvoisiin säätyihin. Mutta voiko valtio olla demokraattinen valtio ilman, että se on myös oikeusvaltio? Mitä ilmeisemmin, ei voi.

V.7 Miten kansalaiset voivat osallistua?

Kansalaiset **eivät** ole **alamaisia**. Sekä Suomen valtiossa että valtioissa ylipäätään on edelleen piirteitä aiemmilta epädemokraattisemmilta vuosikymmeniltä ja vuosisadoilta. Moderniin demokraattiseen tasavaltaan ei kuitenkaan kuulu ajatus nöyristä alamaisista, jotka tottelevat hallitsijoiden hallintoa. Suomen tasavallan perustuslain mukaan ylin valta kuuluu kansalle, siis kansalaisille yhdessä. Kansalaiset noudattavat lakeja ja päätöksiä, joita säätävät heidän **vaaleissa** valitseman edustajat ja valtuutetut.

Kuka tahansa täysi-ikäinen kansalainen voi sekä **asettua ehdolle** että **äänestää** vaaleissa, joissa valitaan ihmisiä julkisiin luottamustehtäviin. On huomattava, että ehdolle asettumisen ainoa tarkoitus ei ole vain yritys tulla valituksi. Vaaleissa ehdolla oleva myös **osoittaa tukea ja kerää kannatusta** puolueelleen tai muulle yhteiselle ehdokaslistalle. **Vaalityötä** voi tehdä myös auttamalla ehdolla olevia henkilöitä ja puolueita sekä vaikuttamalla muihin ihmisiin **keskusteluilla** ja **kannanotoilla**.

Edustuksellinen vaalien kautta toteutuva demokratian ohella kansalaisilla on lukuisia muita tapoja vaikuttaa ja osallistua julkiseen päätöksentekoon. Kukin kansalainen voi pyrkiä vaikuttamaan asioihin yksin ja omatoimisesti. Mutta vaikuttaminen **yhdessä** toisten kanssa järjestäytyneesti on usein paljon tehokkaampaa. **Vaikuttamiskanavia** ovat muun muassa **puolueet, yhdistykset, järjestöt** ja epämuodolliset **ryhmät** ja **verkostot**. **Julkiselle keskustelulle** ja **kannanotoille** tärkeitä vaikuttamiskanavia tai -foorumeita ovat sekä perinteiset **tiedotusvälineet** että erilaiset **sosiaalisen median** alustat ja sovellukset. **Henkilökohtaiset keskustelut** ja **tapaamiset** sekä **osallistuminen tilaisuuksiin**, jossa käsitellään valmisteltavia tai ajankohtaisia asioita ovat edelleen tehokkaita vaikuttamistapoja.

Kansalaiset voivat tehdä **aloitteita** ja **ehdotuksia**. Virallisia aloitetapoja ovat kansalaisaloite, kuntalaisaloite ja eurooppalainen kansalaisaloite. Erityisesti omassa kunnassaan voi asioihin vaikuttaa tekemällä ehdotuksia poliittisille luottamushenkilöille tai virkamiehille. Selkeästi muotoiltu ja perusteltu ehdotus voi johtaa siihen, että sitä viedään eteenpäin luottamuselimen tai hallinnon toimesta.

Keskeinen vaikuttamistapa on **ottaa kantaa hallinnon valmistelemiin** asioihin. Tapoja on monia, muun muassa **henkilökohtaiset yhteydenotot** sekä **muistutukset** ja muut kannanotot. Tärkeää on tietää, **mitä valmistellaan, millä aikataululla ja ketkä asiasta päättävät**. Mitä enemmän tutustuu lainsäädännön vaatimuksiin, eri vaihtoehtojen vaikutuksiin ja muuhun, sitä paremmat mahdollisuuden vaikuttaa ovat.

Tällaista vaikuttamista tehdään kaikilla julkisen päätöksenteon tasoilla. Niillä, joilla on varaa ja suuret edut kyseessä panostavat ammattimaiseen **lobbaamiseen**. Yhdistykset, järjestöt, ja yritykset lobbaavat. Työntekijäjärjestöt ja työnantajajärjestöt lobbaavat. Kunnat lobbaavat valtion hallinnon ja eduskunnan suuntaan, valtiot EU:n, YK:n ynnä muiden kansainvälisten toimijoiden suuntaan.

Muutoksenhakumenettely on lainmukainen keino vaikuttaa tehtyyn päätökseen ennen kuin siitä tulee niin sanotusti lainvoimainen. **Oikaisuvaatimuksille, kunnallis- ja hallintovalituksille** sekä muille virallisille lakisääteisille muutoksenhakutavoille on tarkat aikarajat ja muut muodolliset vaatimukset. Oikaisuvaatimukset käsittelee pääsääntöisesti päätöksentekijä itse mutta valitukset hallinto-oikeusistuun. Lakisääteiset muutoksenhakutavat ovat tapa hajauttaa julkisenvallankäyttöä ja edistää päätösten puolueetonta valmistelua ja perusteluja. Valitusmenettely **liittyy** oleellisesti **vallan kolmijako-oppiin**.

Päätöksen valmisteluun tai tehtyyn päätökseen voi yrittää vaikuttaa myös **vetoomuksilla, tempauksilla, mielenosoituksilla** ja **kansalaistottelemattomalla** toiminnalla. Vaikka kyseessä olisivat hyvinkin vakavat asiat, ei vaikuttamisen tarvitse olla aina vakavamielistä. **Perustelun kyseenalaistaminen** ja **piilevien tavoitteiden tai etujen esiintuominen** voi olla tehokasta. Vaikuttavuutta edistävät usein **retoriset** ja **huumorin** keinot. Koskaan ei voine korostaa liikaa sitä, että **tieto on valtaa**.

Vaikuttamisen tavoista:

["Osallistuminen ja vaikuttaminen", Kansalaisyhteiskunta.fi.](#)

["Miten minä voin vaikuttaa?", Ulkoministeriö, Maailma2030.fi,](#)

["Miten voin vaikuttaa? Kansalaisvaikuttamisen monet keinot", Maailmantalous.net.](#)

Muutoksenhakumenettelyistä:

["Näin valitat viranomaisen päätöksestä", Kansalaisneuvonta, Suomi.fi.](#)

["Muutoksenhaku", Kuntaliitto, 9.1.2020.](#)

Ks. myös: ["Päätöksestä valittaminen"\(Kela\)](#) ja ["Oikaisuvaatimus tuloverotuksessa" \(Verohallinto\).](#)

Tehtäviä

Esseessään "What is authority?" (1954) Hannah Arendt on sanonut, että **voimakeinojen käyttäminen osoittaa arvovallan loppuneen. Mieti esimerkkejä, jotka voisivat tukea väitettä tai puhua sitä vastaan. Millaista valtaa arvovalta eli auktoriteetti tuo? Millaiset tekijät tuovat arvovaltaa?**

Mitä on edustuksellinen demokratia? Mitä hyviä puolia siihen liittyy? Miten edustuksellista demokratiaa voi kritisoida?

Millaisia suoran demokratian vaikuttamistapoja sinulla on?

Montesquieun vallan kolmijako-opin mukaan julkisen päätöksenteon ja vallankäytön keskeiset tahot pitäisi erottaa toisistaan. Yhden ja saman henkilön tai yhteiskunnallisen elimen ei pidä käyttää ”kaikkia kolmea valtaa: säätää lakeja, panna toimeen yleisiä päätöksiä ja tuomita ihmisiä rikoksista tai kiistatapauksissa” (Montesquie, *Lakien henki*, 1748).

Lue Carl Barksin tarina ”Roope-setä joutuu maksamaan vanhan velan” (*Aku Ankka 1/2018*).

Miten Montesquieun erittelemät kolme julkisen vallan tahoja ovat esillä sarjakuvatarinassa?

Apua asiaa saat tästä sarjakuvatarinaa taustoittavasta ja tulkitsevasta jutusta: Niko Noponen, [”Ankkojen kanssa kansalaisyhteiskunnasta luonnontilaan ja takaisin”](#) (*niin & näin 1/2020*).

Jatketaan Ankkojen kanssa (ks. ed. tehtävä). Barksin tarinan keskeisiä henkilöitä ovat Julius MacAnkka, Kehveli MacLuikuri, Roope Ankka, Lipi Luikuri, Tupu Ankka, Hupu Ankka ja Lupu Ankka. He tekevät tarinassa **oikeustoimia** ja ovat **kansalaisyhteiskunnan toimijoita**. **Mitä tällä tarkoitetaan?**

Tietyllä tapaa kansalaisyhteiskunnan ehtona on valtion olemassaolo. **Miten tämä näkyy sarjakuvatarinassa?** (Käytä apunasi ed. mainittua Noposen juttua, johon edellisessä tehtävässä on linkki.)

Mene lähimmälle torille. Katso vuorotellen sen kuhinkin nurkkaan. Tunnista, ilmentävätkö siellä olevat rakennukset **kansalaisyhteiskunnan** vai **valtion** toimijoita. (Jos lähin tori on liian kaukana, mieti samaa näiden kohdalla: pysäköinninvalvoja, eduskunnan oikeusasiamies, paikallinen osuuspankki, oikeusaputoimisto, taksiryttäjä, Punaisen Ristin Veripalvelu, lähin päiväkotia, kuntasi ympäristölautakunta ja Yleisradion paikallistoimitus.)

Julkiseen päätöksentekoon osallistuu sekä **poliittisia luottamushenkilöitä** että **virkamiehiä**.

Miten näiden tehtävät ja roolit eroavat toisistaan?

Millaisilla erilaisilla tavoilla kansalaiset voivat vaikuttaa julkiseen päätöksentekoon poliittisten luottamushenkilöiden tai virkamiesten kautta?

Millaisia muunlaisia vaikuttamisen tapoja on?

Käy **kotikuntasi verkkosivuilla** ja etsi sieltä yksi **rakennuslautakunnan** tai jonkun muun **lautakunnan tuore pöytäkirja**.

(a) Ketkä pöytäkirjassa mainituista henkilöistä ovat julkisia luottamushenkilöitä eli poliitikkoja ja ketkä taas julkishallinnon viranhaltijoita eli virkamiehiä.

(b) Ketkä ovat valmistelleet päätöksen? Ketkä siitä ovat päättäneet?

(c) Mitä Montesquieun vallan kolmijako opin tahoja he edustavat?

(d) Miten pöytäkirjassa on läsnä myös kolmas taho eli tuomiovalta?

(Jos olet kuopiolainen, voit käyttää tätä dokumenttia: [Kuopion kaupungin ympäristö- ja rakennuslautakunnan pöytäkirja, 7.5.2020.](#))

Millaisia huumorin keinoja näissä poliittisen vaikuttamisen tapauksissa käytettiin? [”Ulkoministeri”](#) (*sketsi, Mutapainin ystäville, 1985; Elävä arkisto, Yle 5.4.2016*), Päivi Suikkanen, [”Dokumenttiprojekti: The Yes Men are Revolting”](#) (*Yle 7.6.2015*), Heli Koskela, [”Homo-Suomen historia: Oikeutta!”](#), osa 4/4 (2015).

Miettikää jokin **epäkohta oppilaitoksessanne**. Jos haluaisitte saada **muutoksen aikaa, miten voisitte toimia**. Kehän kannattaisi olla yhteydessä ja miten? **Millaisia perusteita voisitte esittää?**

Puolueet ja vaalit

VI.1 Poliitikka ja puolueet

Poliitikka määritellään usein **yhteisten asioiden hoitamisena**. Laajemman määritelmän mukaan se voi olla **hallitsemista, vallankäyttöä, taistelua vallasta, toisten kustannuksella tapahtuvaa omien etujen ajamista ja erilaisten mielipiteiden yhteensovittamista**. Usein poliitikka näyttäytyy neuvotteluina, mielipiteenmuokkauksena, lobbauksena, päätösten valmisteluna ja päätöksentekona. Poliitikkaa on oman kylän uudesta urheilukentästä päättäminen, valtion budjetin valmistelu tai opiskelijoiden etujen ajaminen. Siellä missä ihmiset osallistuvat, on poliitikkaa. Siellä missä ihmiset käyttävät valtaa toisiinsa, on poliitikkaa. Poliitikka tarkoittaa hyvin usein myös ryhmittymistä samankaltaisten mielipiteiden tai samojen tavoitteiden ympärille.

Joukko ihmisiä voi toimia yhdessä jonkin **yhteisen tavoitteen** saavuttamiseksi. Kun asia koskee suurta joukkoa ihmisiä, voidaan puhua poliittisesta toiminnasta ja yhteiskunnallisista liikkeistä. Usein yhteiskunnalliset liikkeet **organisoituvat** ajan kuluessa jonkinlaisiksi kiinteiksi organisaatioiksi. Tällöin niistä tulee järjestäytyneitä poliittisia toimijoita, joita ovat esimerkiksi poliittiset puolueet, kansalaisjärjestöt, eturyhmät tai tiedotusvälineet.

Yleensä poliitikkalla, poliittisella päätöksenteolla ja poliittisella vaikuttamisella viitataan erityisesti **julkiseen päätöksentekoon** ja siihen kytkeytyvään epävirallisempaan ja taustatoimintaan. Tätä ei kuitenkaan tavallisesti mainita erikseen. Jos tarkennus tehdään voidaan puhua **kuntapolitiikasta**, valtakunnan tai **valtiollisesta politiikasta** ja **EU-politiikasta**. Mutta kuten sanottu on myös sekä järjestäytyneitä että epävirallisempaa poliitikkaa paikallisesti, verkostoissa, kansainvälisesti ja vaikka miten. **Yhteiskunnallinen vaikuttaminen** ja **aktivismi** on poliittista toimintaa, vaikka se ei ole toimimista osana julkisia instituutioita vaan osana kansalaisyhteiskuntaa.

Poliittiset puolueet ovat siis järjestäytyneitä poliittisia toimijoita, jotka pyrkivät saamaan valtiollista tai paikallista valtaa ja käyttämään valtaa puolueen tavoitteiden edistämiseksi. Puolueilla on tavallisesti paljon erilaisia tavoitteita, ja ne eroavat usein toiminnan ja tavoitteiden laajuudessa esimerkiksi kansalaisjärjestöistä. Puolueilla on tavoitteita monelta eri yhteiskunnan alueelta ja puolueet pyrkivät huomioimaan mahdollisimman laajan joukon ihmisiä. Nykyaikaisten puolueiden syntyminen tapahtui Euroopan demokratisoivissa maissa 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa. Puolueet vakiinnuttivat nopeasti asemansa, ja niillä on demokraattisissa yhteiskunnissa monenlaisia tehtäviä. Toisaalta puolueet eivät kuulu vain demokratioihin. Monet diktatuurit ovat olleet myös tunnettuja hallitsevista puolueista.

Suomessa puolueet on rekisteröity oikeusministeriön ylläpitämään puolerekisteriin, ja puolueiden määrä vaihtelee. Vuoden 2020 alussa puolerekisterissä oli 18 rekisteröityä puoluetta. Uudella rekisteröitävällä puolueella tulee olla säännöt, ohjelma ja 5 000 kannattajakorttia. Toisaalta, jos puolue ei kaksissa perättäisissä eduskuntavaaleissa saa yhtään kansanedustajan paikkaa tai 2 % koko maan äänistä, se poistetaan puolerekisteristä. Keskitytään jatkossa erityisesti **eduskuntapuolueisiin** eli puolueisiin, joilla on viime vuosikymmeninä ollut kansanedustajia.

Puolueiden tehtävät ovat nykyaikaisessa demokraattisessa yhteiskunnassa hyvin moninaiset. Ne tarjoavat kansalaisille erilaisia vaihtoehtoja ja ovat **kanavoimassa samanlaisia mielipiteitä** yhteen. Brittiläisen poliittisen filosofin *Edmund Burken* (1729–1797) klassisen luonnehdinnan mukaan puolue on ryhmä henkilöitä, jotka ovat liittyneet yhteen edistääkseen yhteisvoimin kansakunnan etuja sellaisilla periaatteilla, jotka kaikki hyväksyvät. Vielä 1800-luvun jälkipuoliskolle asti puolueilla tarkoitettiin kuitenkin väljempää saman mielisten ryhmittymiä, jotka eivät olleet vielä tarkasti järjestäytyneitä (esim. hattujen ja myssyjen puolueet, Karl Marxin ja Friedrich Engelsin *Kommunistisen puolueen manifesti*, suomalaiset kielipuolueet).

Puolueet **ylläpitävät yhteiskunnallista keskustelua** ja **nostavat esille tärkeitä kysymyksiä** poliittisen päätöksenteon tueksi. Ne tarkastelevat yhteiskunnan kehitystä, nostavat esiin ongelmakohtia ja esittävät niihin ratkaisuja. Puolueet toimivat myös keskustelufoorumeina saavat kansalaiset kiinnostumaan yhteiskunnallisista asioista, ja innostavat poliittiseen aktiivisuuteen. Niiden rooli on suuri poliittisessa päätöksenteossa niin **valtakunnallisesti** kuin **paikallisestikin**. Vielä laajemmin puolueiden tehtävänä voidaan nähdä järjestyksen tuominen poliittiseen elämään ja jatkuvuuden tuominen koko yhteiskuntaan. Jokaisella puolueella on myös oma identiteettinsä ja aatteelliset lähtökohdat, joiden edistämistä varten puolue on perustettu. Puolueen tehtävänä on myös omien kannattajien etujen edistäminen. Lisäksi puolueet ovat länsimaissa ja muuallakin olleet keskeinen vakiintunut osa edustuksellista demokratiaa, jossa keskeistä on edustajien valitseminen vaaleilla parlamentteihin, kunnanvaltuustoihin ja vastaaviin. Myös Suomessa puolueet toimivat oleellisesti poliittisen vaalityön ja äänten kokoamisen kanavana eduskunta-, kunta- ja Euroopan parlamentin vaaleissa.

Vasemmisto – oikeisto

Puolueiden jaottelua voidaan tehdä monella eri tavalla. Yleisin ja perinteisin tapa jakaa puolueita on jako **vasemmistoon** ja **oikeistoon**. Alun perin poliittisen vasemmiston ja oikeiston käsitteet ovat tulleet käyttöön Ranskan suuressa vallankumouksessa (1789). Kansalliskokouksessa puhemiehestä katsoen vasemmalla istuivat yhteiskuntaan suurempia uudistuksia vaatineet edustajat ja ”puolueet”. Puhemiehestä katsoen oikealla istuivat edustajat ja ”puolueet”, jotka kannattivat olojen säilyttämistä pääosin ennallaan. Tuolloin jakolinja meni erityisesti tasavallan ja kuningasvallan kannattajien välillä. Eurooppalaisessa politiikassa vasemmisto ja oikeisto ovat myöhemmin alkaneet tarkoittaa tiettyjä aatteellisia suuntauksia, eikä termeillä ole enää alkuperäistä yhteyttä siihen, kuinka suurta muutoksia puolueet vaativat.

Vasemmistolla ja oikeistolla ei ole yksiselitteisiä määritelmiä, mutta yleensä puolueet sijoitetaan vasemmisto—oikeisto-akselille sen mukaan, miten ne suhtautuvat **talouteen** ja **valtion rooliin**. Vasemmistopuolueet korostavat yhteisön ja valtion roolia taloudessa ja hyvinvoinnissa. Oikeistopuolueet taas ajavat voimakkaammin yksilön oikeuksia ja vapaata markkinataloutta.

Vasemmistopuolueiden ohjelmissa on esillä myös tasa-arvoon liittyvät tavoitteet, kun taas oikeistopuolueiden ajatus yhteiskunnasta on hierarkkisempi. Yksinkertaistaen voidaan sanoa, että vasemmalle mentäessä kannatetaan julkisen talouden ja palveluiden suurempaa osuutta ja siten korkeampaa verotusta siis ikään kuin ”suurempaa valtiota”, oikealle mentäessä taas vastaavasti ”pienempää valtiota”.

Liberaalisuus – konservatiivisuus

Toinen keskeinen tapaa jakaa puolueita on jako **liberaaleihin** ja **konservatiiveihin**. Liberaalit eli vapaamieliset (engl. *liberal*) ovat sananmukaisesti vapaamielisempiä tai suvaitsevaisempia uudentalaisille asioille ja yhteiskunnan uudistuksille. Konservatiivit (*eng. conserve*) taas korostavat perinteiden merkitystä ja he haluavat säilyttää yhteiskunnan enemmän sellaisena, kuin se on ollut. **Liberaalisuus** korostaa ennen kaikkea yksilöä ja yksilön oikeuksia sekä vapautta. Sen mukaan yhteiskunnassa pitää olla **mahdollisuuksien tasa-arvo**, joka varmistaa, että jokaisella yksilöllä on tasavertaiset mahdollisuudet menestymiseen. Lopulta kuitenkin yksilön kyvykkyys ja halukkuus ratkaisevat menestyminen.

Konservatismi taas korostaa perinteitä ja vanhoja hyviksi havaittuja yhteiskunnan rakenteita. Sen ihmiskäsitys on huomattavasti negatiivisempi verrattuna liberaaliin ajatteluun. Konservatismissa valtiolla, rajoituksilla ja järjestyksellä on suuri rooli myös yksilön näkökulmasta. Linjaerot liberaalien ja konservatiivien välillä näkyvät hyvin myös moraaliarvoissa. Hyvä esimerkki oli tasa-arvoinen avioliittolaki, jossa puolueet ja kansanedustajat eivät jakautuneet niinkään vasemmisto—oikeisto-akselille, vaan liberaali—konservatiivi-akselille. Liberaalit kansanedustajat kannattivat tasa-arvoista avioliittolakia ja konservatiiviset vastustivat.

Monenlaista liberalismia

Hankaluutta näihin jaotteluihin tuo se, että liberaalisuudella ja liberalismilla tarkoitetaan joskus samaa ja joskus taas eri asioita. Liberalismi on länsimaissa 1600-luvun loppupuolelta lähtien yleistynyt poliittisen filosofian ja käytännön politiikan suuntaus. Nykyisin koko länsimainen yhteiskunnallinen ajattelu on vahvasti liberalistisen perinteen läpitunkemaa. Liberalismi korostaa **yksilön vapautta** ja **oikeuksia**, ja tässä suhteessa liberaalisuus ja liberalismi, tarkoittavat usein samaa.

Mutta liberalismi on korostanut perinteisesti myös **taloudellista vapautta** ja **markkinatalouden** ensisijaisuutta sekä pyrkinyt rajoittamaan valtion tehtävän ja roolin tasa-arvoisten oikeuksien ja perusturvallisuuden takaamiseen. Hankaluus on siinä, että usein muissa suhteissa konservatiivisesti ajattelevat ovat olleet taloudellisessa mielessä liberalisteja. Vastaavasti liberaalit vasemmistolaiset taas ovat usein vastustaneet liiallisuuksiin menevää taloudellista liberalismia ja usein kannattaneet myös sosialismia, julkisen talouden kasvattamista ja markkinoiden ja yksityisen taloudellisen toiminnan roolin pienentämistä.

Nyky-Suomalaisessa poliittisessä kentässä kaikki eduskuntapuolueet ovat enemmän tai vähemmän liberalistisia: Vasemmistopuolueetkin hyväksyvät pitkälle menevän markkinatalouden, ja oikeistopuolueetkin kannattavat hyvinvointivaltioon oleellisesti kuuluvia julkisia terveys-, sosiaali- ja koulutuspalveluita ja näin ollen hyväksyvät kohtuullisen korkean verotuksen. Niiden voi kaikkien sanoa kannattavan **sosiaaliliberalismia** eli yritystä **markkinatalouden** ja **hyvinvointivaltion yhdistämiseksi**.

Vasemmisto—oikeisto-jaon ja liberaali—konservatiivi-jaon lisäksi puolueita voidaan tarkastella myös monien **yhteiskunnallisten erojen** ja **eturistiriitojen kautta**. Jokaisessa yhteiskunnassa on joitakin keskeisiä poliittisia vedenjakajia tai ristiriitaisuuuksia, jotka jakavat kansalaisia elämäntavoiltaan ja mielipiteiltään eri leireihin. Ne voivat olla eri väestöryhmien arvojen ja etujen ristiriitaisuuksiin liittyviä ulottuvuuksia kuten:

- maaseutu – kaupunki
- uskonnolliset arvot – maallistuneet arvot
- materialistiset arvot – ekologiset arvot
- kansainvälisyys – kansallismielisyys
- kieliryhmien väliset eturistiriidat.

Ristiriitaulottuvuuksien voimakkuudet vaihtelevat. Joinakin aikoina, joissakin kysymyksissä ja joillakin alueilla jako vasemmistoon ja oikeistoon on ollut merkittävämpi, toisena aikana taas esimerkiksi maaseutu–kaupunki-jako. Suomen eduskuntapuolueistakin monet ovat profiloituneet näiden yhteiskunnan ristiriitaisuuksien kautta, kuten maaseudun puolueena profiloitunut *keskusta* (aiemmalta nimeltään *Maalaisliitto*), ekologisten arvojen puolustaja *vihreät* tai kansallismielinen *perussuomalaiset*.

(Ks. liite Eduskuntapuolueiden historia.)

teema

Suomalaisten puolueiden historiaa

Ensimmäiset Suomen oloihin vaikuttaneet puolueet – hatut ja myssyt – syntyivät Ruotsin valtiopäivillä 1700-luvulla. Ensimmäiset Suomen valtiollisen historian puolueet syntyivät kuitenkin 1860-luvulla. Valistusajattelu oli voimistunut 1700-luvun lopulta alkaen, ja varsinkin 1800-luvun keskeiset aatteet, nationalismi ja liberalismi, olivat levinneet myös Suomeen. Aikaa 1860-luvulta vuoteen 1906 voidaan nimittää Suomen puolueiden esihistoriaksi. Tähän aikakauteen mahtuu kielipuolueiden aika. Keskeisiä puolueita olivat muun muassa fennomaanit ja liberaalit. Tämän aikakauden jälkeen alkoi ajanjakso, jolloin luotiin nykyiset puolueet synnyttänyt joukkoliikkeiden verkosto. Esimerkiksi työväenliike syntyi ja kaupungit alkoivat kasvaa entistä voimakkaammin. Venäjällä keisarin yksivaltisuuden lakkauttanut vallankumous ja myös Suomeen levinnyt suurlakko vuonna 1905 saivat aikaan eduskuntauudistuksen ja yleisen äänioikeuden. Tuota perua on edelleen vaikuttavan puoluejärjestelmän runkokin. 1900-luvun alussa syntyi monta nykyistäkin puoluetta (SDP, RKP, maalaisliitto/keskusta, kokoomus).

Sisällissodan kärjistämä yhteiskuntaluokkien vastakkainasettelu vahvisti myös yhteiskuntaryhmien elämänpiirinsä eriytymistä ja vahvoja puoluepoliittisia jakolinjoja. Vasemmistolaisilla työläisillä ja porvarilliselle puolelle samaistuvilla maalaisilla oli omat elämänpiirinsä. Sisällissota aiheutti myös vihanpitoa yhteiskuntaryhmien välillä, mikä ilmeni 1920- ja 1930-luvuilla poliittisina ääriliikkeinä, erityisesti poliittisessa oikeistossa. Kommunistisen puolueen toiminta oli kielletty lailla. Hajanaisiksi jääneet fasistiset liikkeet ja puolueet eivät kuitenkaan saaneet toteutettua haaveilemaansa vallankumousta. Myös keskustaoikeistolaiset puolueet olivat sitoutuneet sosialidemokraattien tavoin tasavaltaan ja edustukselliseen demokratiaan.

Toisen maailmansodan jälkeen puhalsivat taas voimakkaat vasemmistolaiset tuulet, kun fasistisina pidetyt järjestöt kiellettiin ja kommunistien toiminta sallittiin. Ulkopoliittika nousi myös vaikuttamaan vahvasti kaikkeen politiikkaan. Maaltamuutto ja yhteiskunnan rakennemuutos näkyivät politiikassa 1960-luvulta alkaen. Kekkonen pitkällä presidenttikaudella parlamentaarista yhteistyötä tekivät erityisesti sosialidemokraattinen puolue ja keskustapuolue. Protesti yhteiskunnan muutosta kohtaan kanavoitui muun muassa maalaisliitosta irronneeseen Suomen Maaseudun Puolueeseen (SMP). SMP:n kannatus oli suurimmillaan 1970-luvun alussa, mutta hiipui puolueen lähdettyä mukaan hallitusyhteistyöhön sosiaalidemokraattien ja keskustan kanssa.

Vihreät toi puolestaan puoluekenttään 1980-luvun lopulla ympäristönsuojelun ja globalisaation näkökulman ja niistä tuli merkittäviä asioita myös muiden puolueiden puheissa. 1980-luvulta alkaen vakiintui kolmen suuren puolueen (SDP, kokoomus, keskusta) malli, ja kolmesta suuresta kaksi vuorollaan muodostivat myös hallituksen rungon. Poliitiikan maantieteellinen ulottuvuus laajentui entisestään 2000-luvun alussa, ja SMP:n raunioille 1990-luvulla perustettu perussuomalaiset nousi 2010-luvun alussa nationalistis-populistisena puolueena vastustamaan Euroopan integraatiota, globalisaatiota ja on sittemmin vastustanut erityisesti maahanmuuttoa. Perussuomalaiset nousi suurten puolueiden joukkoon eduskuntavaaleissa 2011. Kolmen suuren puolueen malli vaihtui neljän keskisuuren puolueen malliksi.

Nykyiset eduskuntapuolueet

Vuoden 2019 eduskuntavaaleissa suurimmaksi puolueeksi nousi *SDP*, joka sai 40 kansanedustajaa. Siitä tuli myös pääministeripuolue. Toiseksi suurin puolue oli *perussuomalaiset* (39 paikkaa), kolmas oli *kokoomus* (38) ja neljäs *keskusta* (31). Suurten puolueiden jälkeen suuruusjärjestyksessä tulivat *vihreät* (20), *vasemmistoliitto* (16), *RKP* (9) ja *kristillisdemokraatit* (5). Hallitus muodostettiin vaalien jälkeen SDP:n, keskustan, vihreiden, vasemmistoliiton ja RKP:n kesken. Perussuomalaiset, kokoomus ja kristillisdemokraatit jäivät oppositioon.

Puolueiden profiilit:

Vasemmistoliitto (Vas.) – sosiaaliliberalismi, liberaalisuus, vahva vähemmistöjen puolustaminen ja tasa-arvon korostus, julkisten palvelujen osuuden lisääminen, kansainvälisen ja ympäristövastuun korostaminen, *vasemmistolainen*

Suomen Sosialidemokraattinen Puolue (SDP) – sosiaaliliberalismi, liberaalisuus, vähemmistöjen puolustaminen ja tasa-arvon korostus, julkisten palvelujen puolustaminen, vientialojen puolustaminen, *vasemmistokeskustalainen*

Vihreä liitto (Vihr.) – sosiaaliliberalismi, liberaalisuus, vahva vähemmistöjen puolustaminen ja tasa-arvon korostus, julkisten palvelujen puolustaminen, kansainvälisen ja ympäristövastuun korostaminen, yritysmönteisyys, *keskustavasemmistolainen*

Suomen Keskusta (Kesk.) – sosiaaliliberalismi, julkisten palvelujen puolustaminen, haja-asutusalueiden puolustaminen, kotimaisen elintarviketuotannon turvaaminen, yritysmönteisyys, liberaalisuus, tasa-arvon korostus, *keskustaoikeistolainen*

Suomen ruotsalainen kansanpuolue (RKP) – ruotsinkielisten aseman puolustaminen, sosiaaliliberalismi, liberaalisuus, vahva vähemmistöjen puolustaminen ja tasa-arvon korostus, julkisten palvelujen puolustaminen, yritysmönteisyys, kansainvälisen ja ympäristövastuun korostaminen, *keskustaoikeistolainen*

Suomen Kristillisdemokraatit (KD) – sosiaaliliberalismi, julkisten palvelujen puolustaminen, haja-asutusalueiden puolustaminen, yritysmönteisyys, konservatiivisuus, tasa-arvon korostus ja valikoiva liberaalisuus, *keskustaoikeistolainen*

Kansallinen Kokoomus (Kok.) – talousliberalismi, sosiaaliliberalismi, julkisten palvelujen puolustaminen yksityistä palvelutuotantoa lisäämällä, yritysmyönteisyys, liberaalisuus, kansainvälisyys, tasa-arvon korostus, *oikeistolainen*

Perussuomalaiset (PS) – sosiaaliliberalismi, talousliberalismi, julkisten palvelujen puolustaminen, haja-asutusalueiden puolustaminen, yritysmyönteisyys, konservatiivisuus, kansainvälistymis-, EU- ja maahanmuuttovastaisuus, kansallismielisyys, *oikeistolais-nationalistinen*.

Puolueiden kannatusprosentit eduskuntavaaleissa vuosina 1999–2019:

	SDP	PS	KOK	KESK	VIHR	VAS	RKP	KD
1999	22,9	1,0	21,0	22,4	7,3	10,9	5,1	4,2
2003	24,5	1,6	18,6	24,7	8,0	9,9	4,6	5,3
2007	21,4	4,1	22,3	23,1	8,5	8,8	4,6	4,9
2011	19,1	19,1	20,4	15,8	7,3	8,1	4,3	4,0
2015	16,5	17,7	18,2	21,1	8,5	7,1	4,9	3,5
2019	17,7	17,5	17,0	13,8	11,5	8,2	4,5	3,9

(Tilastoja viime eduskuntavaaleista ja pitemmältä aikavälillä: ["Eduskuntavaalit 2019, tarkastuslaskennan tulos", Tilastokeskus, 24.4.2019.](#))

teema

Pienpuolueet

Eduskuntavaaleissa vähintään yhden edustajan saaneiden puolueiden lisäksi Suomessa toimii niin sanottuja pienpuolueita. Eduskunnan ulkopuolella toimivia puolueita on yhdeksän. Lisäksi yhden henkilön eduskuntaryhmä *Liike Nyt* rekisteröitiin puolueeksi loppuvuodesta 2019.

Oikeusministeriön puolerekisterissä on siis yhteensä 18 puoluetta. Eduskuntapuolueita syytetään toisinaan samankaltaisuudesta – niitä kaikki onkin edellä luonnehdittu ”sosiaaliliberalistiseksi”, jolla tarkoitetaan sitä, että ne pyrkivät tai ainakin väittävät pyrkivänsä yhdistämään hyvinvointivaltion suuren julkisen talouden yritysveltoiseen markkinatalouteen. Mutta pienpuolueista ei voi sanoa samaa. Joukossa on neljä arvoliberaalia puoluetta; *piraattipuolue* (19 032 ääntä eduskuntavaaleissa 2019), *feministinen puolue* (6 662), *liberaalipuolue* (5 014) ja *eläinoikeuspuolue* (3 378) sekä kolme EU- ja maahanmuuttovastaista puoluetta; *kansalaispuolue* (7 645), *itsenäisyyspuolue* (2 444) ja *Suomen kansa ensin* (2 366). Lisäksi puolerekisterissä on perussuomalaisista 2017 omaksi eduskuntaryhmäksi irronnut *Sininen tulevaisuus* (29 943) ja kansalaispuolueesta irronnut *seitsemän tähden liike* (11 366).

Pienistä puolueista on kuitenkin vaikeaa nousta kansanedustajaksi. Niistä tulevat kansanedustajat jäävät usein yhden kauden edustajiksi, joten saavutukset ja vaikutukset poliittiseen järjestelmään jäävät väkisin pieniksi. Eduskunnan sijaan paremmat mahdollisuudet läpimenolle voivatkin olla paikallisesti kunnallisvaaleissa. Esimerkiksi feministisellä puolueella on yksi kaupunginvaltuutettu Helsingissä. Poliitikka ei kuitenkaan rajoitu puoluepolitiikkaan, kaukana siitä. Poliittista vaikuttamista tehdään niin kunnallisella, valtiollisella kuin kansainväliselläkin tasolla, sekä nykyisin tietysti rajoista ja alueellisista rajoituksista välittämättä verkossa, hyvin monilla tavoilla ja monenlaisissa yhteisöissä, ryhmissä ja verkostoissa. Suoraa ja epäsuoraa poliittista vaikuttamista tekevät tietysti myös suuret ja hyvin suuret toimijat: valtiot, suuryritykset, kansainväliset järjestöt ja yksityiset raharikkaat.

VI.2 Vaalit

Vapaaseen kilpailuun perustuvat rehelliset **vaalit** ovat demokratian välttämätön edellytys. Siihen kuuluu **yleinen ja yhtäläinen äänioikeus** sekä mahdollisuus tulla valituksi julkiseen tehtävään.

Ehdokkaaksi asettautuminen on oltava avointa ja helppoa. Äänestämisen on oltava vaivatonta ja henkilön on voitava äänestää siten, että muut eivät tiedä, mitä tai ketä hän äänestää. Vaalitavan on oltava tiedossa ennen vaaleja, ja vaalien on toistuttava säännöllisesti. Sen, **mitä tarkoitusta varten ja miten vaalit järjestetään, on perustuttava lainsäädäntöön.**

Vapaita ja rehellisiä vaaleja järjestävät demokraattiset järjestelmät voivat kuitenkin poiketa toisistaan esimerkiksi siinä, mitä poliittisia päätöksentekijöitä valitaan tai kuinka paljon vaalissa on vaalipiirejä. On myös **erilaisia vaalijärjestelmiä ja vaalitapoja**. Vaalijärjestelmä voi vaihdella alkaen siitä, ketkä ovat äänioikeutettuja tai kuka saa asettaa vaaliin ehdokkaita. Myös äänestystavalla ja ääntenlaskujärjestelmällä on merkitystä vaalin lopputulokseen.

Äänioikeus ja vaalikelpoisuus

Äänioikeudella tarkoitetaan sitä, ketkä ovat oikeutettuja äänestämään vaaleissa. Demokraattisissa järjestelmissä kaikki tietyn iän täyttäneet ovat äänioikeutettuja valtiollisissa vaaleissa. Suomessa ikäraja on 18 vuotta. Yleensä oikeudellinen täysi-ikäisyys, äänioikeus ja vaalikelpoisuus saavutetaan saman ikäisenä. **Vaalikelpoisuudella** tarkoitetaan sitä, ketkä ovat oikeutettuja olemaan ehdolla luottamustehtävään. Useiden demokraattisten maiden valtiollisissa vaaleissa kaikki äänioikeutetut ovat myös vaalikelpoisia, mutta on myös maita, joissa vaalikelpoisuusikä on äänioikeusikää korkeampi.

Valtiollisissa vaaleissa **ehdokkaita** voivat asettaa **puolueet** tai kansalaisten muodostamat **valitsijayhdistykset**. Saman puolueen tai valitsijayhdistyksen ehdokkaat ovat vaaleissa niin sanotusti samalla listalla. (Jatkossa puhutaan yksinkertaisuuden vuoksi puolueista, puolueiden asettamista ehdokkaista jne., eikä mainita valitsijayhdistyksiä, vaikka myös ne voivat tavallisesti asettaa ehdokkaita.) Ehdokasasettelu on jo ensimmäinen karsintavaihe vaaleissa. Esimerkiksi vuoden 2019 eduskuntavaaleissa puolueet asettivat 4,5 miljoonasta äänioikeutetusta ehdolle 2 468 henkilöä. Varsinaisissa vaaleissa kansalaiset valitsivat ehdokkaista 200 kansanedustajaa.

Vaalitapoja on erilaisia

Vaalijärjestelmät voidaan jakaa **suhteellisiksi vaalitavoiksi ja enemmistövaalitavoiksi**. Suhteellisessa vaalitavassa vaalipiiristä valitaan aina useampi kuin yksi ehdokas. Puolueet asettavat ehdolle joukon henkilöitä ehdokaslistalle. Jokaisen puolueen ehdokaslistalta valitaan ehdokkaita puolueen ehdokaslistan saaman äänimäärän mukaan. Äänten muuntamisessa paikoiksi käytetään erilaisia menetelmiä. Yksi eniten käytetyistä on **d'Hondtin menetelmä**, joka on käytössä myös Suomessa eduskunta-, kunta ja Euroopan parlamentin vaaleissa. Suomessa äänestäjä antaa äänensä vain yhdelle ehdokkaalle, jolloin annetut äänet ratkaisevat myös ehdokkaiden järjestyksen puolueen listan sisällä.

Joissakin listavaaleissa äänestäjä ei pääse välttämättä vaikuttamaan ehdokkaiden järjestykseen listalla. Tällöin ehdokkaiden järjestyksellä on määrätty jo valmiiksi. Esimerkiksi Ruotsin parlamenttivaaleissa käytetään listavaalia. Listavaalin etuna on se, että samalla listalla olevat ehdokkaat eivät kilpaile vaaleissa suoraan keskenään. Listavaaleissa ehdokkaiden tärkeysjärjestyksellä asetetaan puolueen sisäisellä valintamenettelyllä.

Enemmistövaalitavat jakaantuvat kahteen perustyyppiin, yksinkertaista enemmistöä edellyttäviin ja ehdotonta enemmistöä edellyttäviin. Yksinkertaista enemmistöä käytetään esimerkiksi Ison-Britannian parlamenttivaaleissa. Valituksi tulee ehdokas, joka on saanut eniten ääniä riippumatta siitä, onko hän saanut enemmän kuin puolet kaikista äänistä. Suomessa enemmistövaalitapa on käytössä ainoastaan presidentinvaaleissa. Suomen presidentinvaaleissa valituksi tulemiseen vaaditaan ehdoton enemmistö eli yli puolet äänistä. Jos kukaan ehdokkaista ei ensimmäisellä vaalikierroksella saa yli puolia hyväksytyistä äänistä, järjestetään toinen vaalikierros kahden eniten ääniä saaneen ehdokkaan välillä.

teema

d'Hondtin menetelmää käytetään yleisesti suhteellisissa vaaleissa

Vertausluvut lasketaan d'Hondtin menetelmällä seuraavasti:

1. Lasketaan kaikki puolueen saamat äänet yhteen
2. Listataan puolueen ehdokkaat äänimäärän mukaiseen järjestykseen
3. Lasketaan vertausluvut niin, että eniten ääniä saanut saa vertausluvuksi koko äänimäärän, toiseksi eniten ääniä saanut puolet, kolmanneksi eniten ääniä saanut kolmasosan jne.
4. Asetetaan kaikkien puolueiden ehdokkaat vertauslukujen mukaiseen järjestykseen

Esimerkki: Puolueen listalla olevat neljä ehdokasta K, L, M ja N saavat ääni seuraavasti. L saa 650 ääntä eli eniten, N 350 ääntä eli toiseksi eniten, M 150 ääntä eli kolmanneksi eniten ja K 50 ääntä eli neljänneksi eniten. Yhteensä puolueen saama äänimäärä on siis 1 200. Heidän henkilökohtaisiksi vertausluvut määräytyvät näin:

L: 1200 eli 1/1 koko listan äänimäärä

M: 600 eli 1/2 listan äänimäärästä

N: 400 eli 1/3 listan äänimäärästä

K: 300 eli 1/4 listan äänimäärästä.

Vaalipiirit ja äänikynnys

Vaalijärjestelmät poikkeavat toisistaan sen suhteen minkälaisesta vaalipiiristä edustajat valitaan. Vaalipiirin koolla tarkoitetaan sitä, kuinka monta ehdokasta vaalipiiristä valitaan. Toisaalta sillä voidaan viitata myös siihen, kuinka monta äänioikeutettua vaalipiiriin kuuluu. Yhden hengen vaalipiirit ovat käytössä vain enemmistövaalitavoissa. Monen hengen vaalipiirejä voidaan käyttää sekä enemmistövaaleissa että suhteellisissa vaaleissa.

Suomen eduskuntavaaleissa vaalipiirejä on 13, kuntavaaleissa jokainen kunta muodostaa oman vaalipiirinsä, ja europarlamenttivaaleissa sekä presidentinvaaleissa koko maa on yhtenä vaalipiirinä. Eräiden maiden vaalilaissa on lailla säädetty, että puolueen on parlamenttivaaleissa saatava vähintään tietty osuus äänistä saadakseen edustajia valituksi. Tätä osuutta nimitetään **äänikynnukseksi**. Vaikka virallista äänikynnystä ei olekaan, käytännössä kaikissa vaaleissa muodostuu äänikynnys: missä tahansa vaalitavassa jokaisen puolueen on saatava vaalipiirissä tietty osuus äänistä saadakseen edes yhden edustajan valituksi. Mitä pienempi vaalipiiri on, sitä suuremmaksi tosiasiallinen äänikynnys nousee.

Vaalijärjestelmällä on merkitystä

Demokratioissa vaalijärjestelmät ovat yksi tärkeä osa kansanvallan toteuttamista. Ne muuntavat kansalaisten antamat äänet luottamushenkilöiden paikoiksi. Vaalijärjestelmät eivät ole vain

teknisiä välineitä henkilöiden valitsemiseksi johonkin tehtävään. Vaalijärjestelmät vaikuttavat siihen, kuka saa valtaa ja kuinka paljon.

Parlamenttivaaleissa enemmistövaalitapa suosii suuria puolueita ja karsii pienempien puolueiden lukumäärää. Se johtaa usein kaksipuoluejärjestelmään ja siten myös yhden puolueen enemmistöhallitukseen. Suhteellinen vaalitapa antaa paremmin tilaa pienempien puolueiden toiminnalle. Kaikissa maissa, joissa parlamentissa on suuri määrä puolueita, käytetään suhteellista vaalitapaa. Listavaaleissa taas valta keskittyy enemmän puolueiden jäsenille ja järjestöväelle, jotka päättävät ehdokkaiden järjestyksen puolueen listalla.

Vaalit ja kansanäänestykset Suomessa

Suomessa toimitetaan seuraavat yleiset valtakunnalliset vaalit:

- **eduskuntavaalit** joka neljäs vuosi
- **kuntavaalit** joka neljäs vuosi
- **presidentinvaali** joka kuudes vuosi
- **europarlamenttivaalit** joka viides vuosi.

Vaalien lisäksi voidaan toimittaa myös yleiseen äänestys-oikeuteen perustuvia

- neuvoo-antavia **valtiollisia kansanäänestyksiä**
- neuvoo-antavia **kunnallisia kansanäänestyksiä**.

Valtiollinen kansanäänestys voidaan järjestää eduskunnan aloitteesta, mutta nämä ovat olleet harvinaisia. Neuvoo-antava kansanäänestys järjestettiin vuonna 1931 kieltoain kumoamisesta ja 1994 Euroopan unionin jäseneksi liittymisestä. Kunnallisesta neuvoo-antavasta kansanäänestyksestä päättää kunnanvaltuusto, mutta aloitteen voivat tehdä myös kuntalaiset (vähintään 4 % yli 15-vuotiaista asukkaista). Kunnallisia kansanäänestyksiä on ollut mahdollista järjestää vuodesta 1991 lähtien. Vuoden 2019 loppuun mennessä niitä oli järjestetty yhteensä 63, ja niiden yleisin aihe on ollut kuntaliitos. (Kansanäänestystä ei pidä sekoittaa kansalaisaloitteeseen tai kunnallisaloitteeseen.)

Lisäksi Ahvenanmaan maakunnassa toimitetaan omat yleiset maapäivä- ja kunnallisvaalit joka neljäs vuosi eri aikaan kuin muualla Suomessa.

Eduskuntavaalit eli Suomen parlamenttivaalit

Eduskuntavaalit toimitetaan Suomessa **joka neljäs vuosi**. Suomen perustuslain mukaan valtiovalta Suomessa kuuluu kansalle, jota edustaa valtiopäiville kokoontuvat eduskunta. Eduskuntaan kuuluu **200 kansanedustajaa**. Kansanedustajat valitaan välittömällä, suhteellisilla ja salaisilla vaaleilla. Vaalipäivä on vaalivuoden huhtikuun kolmas sunnuntai. Eduskunta edustaa koko kansaa.

Väestönmuutoksista huolimatta kansanedustajien määrä on pysynyt samana koko eduskuntavaalihistorian ajan, ja vaalipiirien lukumääräkin on pysynyt suunnilleen samana 1960-luvun alusta alkaen. **Vaalipiirejä** on ollut **13** vuoden 2015 eduskuntavaaleista alkaen. Eduskuntavaalien vaalikausi muuttui kolmivuotisesta nelivuotiseksi vuoden 1954 vaaleista alkaen, ja äänestysikärajaa on alennettu vähitellen alun 24:stä nykyiseen 18:aan vuonna 1975.

Eduskuntavaalit toimitetaan vaalipiireittäin suhteellisella vaalitavalla. **Vaalipiirien paikkamäärät** määräytyvät vaalipiirin **asukasluvun perusteella**. Vaalipiireissä käydään laskennallisesti toisistaan riippumattomat vaalit. Puolueiden linjaukset ja mediassa näkyvä puheenjohtajien välinen puoluekampainu ovat näkyvin osa puolueiden valtakunnallista vaalikampanjaa, mutta vaalipiireissä kampanjoinnin päärooleissa ovat toisiaan vastaan kamppailevat ehdokkaat. Jokaisessa vaalipiirissä lasketaan ehdokaskohtaiset vertausluvut kunkin puolueen tai vaaliliiton välillä. Valituksi tulee niin monta ehdokasta kuin vaalipiirillä on paikkoja eduskunnassa.

Kuntavaalit – monien mielestä ne tärkeimmät

Kuntavaalit toimitetaan eduskuntavaalien tapaan joka neljäs vuosi. Kuntavaaleissa valitaan valtuutetut kuntien valtuustoihin. Kaupungeissa niistä käytetään nimitystä kaupunginvaltuusto. Vuoden 2020 alussa kuntien lukumäärä Manner-Suomessa oli 294 ja Ahvenanmaan maakunnassa 16. Kuntavaalit toimitetaan huhtikuun kolmantena sunnuntaina.

Kunnassa valittavien valtuutettujen lukumäärästä päättää valtuusto. Kuntalain mukaan valtuutettuja on kuitenkin valittava vähintään seuraavasti:

Asukasluku kunnassa	Valtuutettuja vähintään
enintään 5 000	13
5 001 – 20 000	27
20 001 – 50 000	43
50 001 – 100 000	51
100 001 – 250 000	59
250 001 – 500 000	67
yli 500 000	79

Suomen suurin kunta on Helsinki, jonka kaupunginvaltuustossa on 85 valtuutettua.

Asukasluvultaan pienimpien kuntien valtuustoissa on 15 valtuutettua. Kunnanvaltuutetut valitaan myös välittömällä, suhteellisilla ja salaisilla vaaleilla.

Kunnanvaltuusto edustaa paikallisella tasolla kuntalaisia. Vallan kolmijaon kannalta katsottuna kunnanvaltuuston voi ajatella käyttävän lainsäädäntövaltaa. Kuntien hallinnollinen asema nykymuodossa syntyi 1860- ja 1870-luvuilla, kun maallinen hallinto erotettiin seurakunnilta maalaiskunnille ja kaupungeille. Vuonna 1865 annettu kunnallisasetus siirsi seurakuntien vastuulla olleet maalliset asiat maalaiskuntien vastuulle, ja vuonna 1873 säädetyssä asetuksessa maallinen hallinto siirtyi myös kaupungeissa porvarissäädyn raadeilta ja kirkolta kaupunkien hallintaan.

Eniten kuntia Suomessa oli vuonna 1942, jolloin kuntia oli 603. Sen jälkeen kuntien määrä on vähentynyt merkittävästi kuntaliitosten myötä. Vuonna 2020 kuntia on 310, joista 107 käyttää itsestään kaupunki-nimitystä.

Kuntavaalit toimitetaan vaalipiireittäin eli jokaisessa kunnassa suhteellisella vaalitavalla. Vaalipiireissä käydään ehdokasasettelun ja äänestämisen osalta toisistaan riippumattomat vaalit. Kuntavaaleissa korostuu vielä eduskuntavaaleja enemmän paikallinen näkökulma asioihin. Puolueiden puheenjohtajat johtavat vaalikamppailua valtakunnallisesti, mutta paikallisilla poliitikoilla ja paikallislehdillä on suuri rooli kampanjoinnissa. Jokaisessa kunnassa lasketaan ehdokaskohtaiset vertausluvut kunkin puolueen tai vaaliliiton osalta. Valituksi tulee niin monta ehdokasta kuin kunnanvaltuustossa on paikkoja.

Presidentinvaalit jaksavat kiinnostaa

Presidentinvaalit toimitetaan Suomessa kuuden vuoden välein. Suomen perustuslain mukaan tasavallan presidentin valitsee Suomen kansa välittömällä eli suoralla vaalilla syntyperäisistä Suomen kansalaisista. Sama henkilö voidaan valita presidentiksi enintään kahdeksi peräkkäiseksi toimikaudeksi.

Presidentinvaali suoritetaan tarvittaessa kaksivaiheisella vaalilla. Vaalipäivä on vaalivuoden tammikuun neljäs sunnuntai. Mikäli joku ehdokkaista saa jo tässä ensimmäisessä vaalissa yli puolet annetuista äänistä, tulee hän valituksi presidentiksi. Jos näin ei käy, toimitetaan kahden viikon kuluttua toinen vaali kahden ensimmäisessä vaalissa eniten ääniä saaneen ehdokkaan kesken. Toisessa vaalissa enemmän ääniä saanut ehdokas valitaan presidentiksi. Presidentti aloittaa toimessaan valitsemista seuraavan kuukauden ensimmäisenä päivänä.

Presidenttiehdokkaita voivat asettaa puoluekisterissä olevat puolueet, joiden ehdokaslistoilta on valittu presidentinvaalia edeltävissä eduskuntavaaleissa vähintään yksi kansanedustaja tai vähintään 20 000 äänioikeutetun perustamat valitsijayhdistykset. Kukin puolue ja valitsijayhdistys saa asettaa vain yhden ehdokkaan. Presidentinvaalissa koko maa on yhtenä vaalipiirinä, joten äänestäjä voi äänestää ketä ehdokasta tahansa. Vaikka presidentin merkitystä on 1980-luvulta lähtien vähennetty Suomen poliittisessa järjestelmässä merkittävästi, presidentinvaalit kiinnosta ja niissä äänestysaktiivisuus on ollut muita vaaleja korkeampi.

Euroopan parlamentin vaalit

Euroopan parlamentin vaalit toimitetaan Suomessa ja muissa Euroopan unionin jäsenmaissa yhtä aikaa viiden vuoden välein. Europarlamenttivaalit toimitetaan jokaisessa EU:n jäsenvaltiossa oman kansallisen lainsäädännön puitteissa. Helmikuun 2020 alusta lukien Euroopan parlamentin edustajien määrä on 705. Kullakin jäsenvaltiolla voi olla enintään 96, mutta vähintään 6 jäsentä. Suomesta valittavien EP:n jäsenten määrä on 14. Euroopan parlamentin jäsenet järjestäytyvät poliittisten ryhmien mukaan, eivät kansallisuuksittain.

Europarlamenttivaaleissa vaalikelpoinen on jokainen Suomen kansalainen, jolla on vaaleissa äänioikeus. Äänioikeutettu on Suomessa myös jokainen äänioikeutettu Euroopan unionin jäsenvaltion kansalainen, joka on ilmoittautunut ja otettu äänioikeusrekisteriin Suomessa ja joka ei ole menettänyt vaalikelpoisuuttaan kotivaltionsa vaaleissa. Europarlamenttivaaleissa Suomi on yhtenä vaalipiirinä. Tämä tarkoittaa, että vaalien ehdokkaat ovat ehdokkaina koko maassa ja äänestäjä voi äänestää ketä ehdokasta tahansa.

Puolueiden kannatusprosentit europarlamenttivaaleissa vuosina 2009–2019:

	KOK	VIHR	SDP	PS	KESK	VAS	RKP	KD
2009	23,2	12,4	17,5	9,8	19,0	5,9	6,1	4,2
2014	22,6	9,3	12,3	12,9	19,7	9,3	6,8	5,2
2019	20,8	16,0	14,6	13,8	13,5	6,9	6,3	4,9

Tehtäviä

Ryhmätyötehtävä: **Kukin ryhmä valitsee yhden eduskuntapuolueen, tutustuu siihen ja esittelee muille.**
Selvittäkää puolueestanne seuraavat asiat:

1. **Lyhyt yleisesittely**
2. **Historiallinen tausta**
3. **Tavoitteet eli puolueen ohjelma**
4. **Kannattajakunta ja tärkeimmät kannatusalueet**
5. **Puheenjohtajan esittely**
6. **Kuinka paljon puolueella on a) jäseniä, b) kansanedustajia, c) kunnanvaltuutettuja omalla paikkakunnallasi**
7. **Millaista toimintaa on puolueen nuorisojärjestöllä? Verratkaa myös nuorisojärjestön ohjelmaa emopuolueen ohjelmaan.**

Lue Pia Elosen juttu [”Suomi on oikeistolaistunut neljässä vuodessa” \(HS 16.7.2016\)](#). **Millaisia tyypillisiä kannattajia eri puolueilla on?**

Artikkeli on heinäkuulta 2016. Vertaa sen kuvaamaa tilannetta nykytilanteeseen.

Lue Kimmo Oksasen juttu [”Kun Skp:kin on liian oikealla – Helsingissä valtaan pyrkii kuusi pienpuoluetta, jotka ponnistavat politiikan marginaaleista” \(HS 2.4.2017\)](#) pienpuolueiden kannattajista. **Millaisia tavoitteita pienpuolueilla on? Ovatko tavoitteet mielestäsi realistisia?**

Käy tarkistamassa Helsingin kaupungin verkkosivuilta, onko valtuustossa pienpuolueiden edustajia.

Eduskunta ja hallitus: Parlamentarismi ja valtion johtaminen

Valtioneuvostoon eli **hallitukseen** kuuluu ”**pääministeri ja tarvittava määrä muita ministereitä**” (Perustuslaki 60 §). Suomessa kuten pääosin muuallakin **valtiota johtaa hallitus**. Antti Rinteen (sd) hallitus erosi joulukuussa 2019. Sama **hallituskoalitio** jatkoi kuitenkin Sanna Marinin (sd) johtamana. Mitä tämä tarkoittaa?

Suomen nykyinen hallitus on **enemmistöhallitus** ja jatkaa tässä 1970-luvulla alkanutta pitkää enemmistöhallitusten sarjaa. Ruotsissa sen sijaan on tätä kirjoitettaessa istunut Stefan Löfvenin johtama **vähemmistöhallitus** kohta puolitoista vuotta ([”Löfvenin II hallitus”, Wikipedia](#)). Mistä on kyse?

Israelissa pidettiin maaliskuussa 2020 **kolmannet parlamenttivaalit vuoden sisään**, koska **enemmistöhallitusta ei ollut** saatu kokoon ([”Israelissa poliittinen umpisolmu hellitti”, Yle, 20.4.2020](#)). Mistä on kyse? Britanniassa nopeaa ”brexitiä” kannattanut konservatiivinen puolue voitti joulukuussa 2019 ennenaikaiset parlamenttivaalit. Mistä on kyse? Kun hahmottaa parlamentarismen perusteet, hahmottaa myös nämä aiheet paremmin.

VII.1 Ollaan nykypolitiikan ytimessä

Suomen perustuslain mukaan ”**Valtiovalta Suomessa kuuluu kansalle, jota edustaa valtiopäiville kokoontunut eduskunta**” (1 §). Eduskunta käyttää **lainsäädäntövaltaa** ja päättää **valtionaloudesta** (3 §). Eduskunta (ruots. *riksdagen*) on siis Suomen tasavallan **parlamentti**.

Kun nyt perehdytään eduskunnan toimintaan ja tehtäviin, ja erityisesti **eduskunnan ja hallituksen suhteeseen**, perehdytään samalla yleisemminkin **parlamentarismiin**. Parlamentarismi on yksi länsimaisen demokratian kulmakivistä. Huomaa, että tämän osion opeilla saavutetaan paljon. Kyseessä **ei ole pelkästään Suomen valtiollisen politiikan ymmärtäminen**. Perusasioiden hahmottamisella on mahdollista ymmärtää **lähes minkä tahansa maailman valtion** valtiollisen politiikan perusteita.

Puoluepolitiikka ja suomalaisten puolueiden erot, yhteydet ja suhteet tulevat myös samalla ymmärrettäväksi. Eikä tässä kaikki! Samalla voi oppia ymmärtämään myös muiden **järjestäytyneiden yhteisöjen** toimintaa. Niin **kunnissa, yhdistyksissä, yhtiöissä, opiskelijakunnissa** ynnä muissa näet **toimeenpanovaltaa käyttävät hallitukset**. Hallituksella on valtaa, mutta vain jos ...

VII.2 Miten yhdistää tehokas päätöksenteko, vallankäytön valvonta ja demokratia?

Kuten edellä (osio V.3) esitettiin, **demokratian yhtenä heikkoutena** voidaan pitää tietynlaista **tehottomuutta**. Asioiden käsittelyyn menee aikaa ja moninaisuudesta ja erimielisyyksistä johtuen päätöksiin tarvittavaa enemmistöä ei välttämättä löydy. Länsimaiset valtiot eivät kuitenkaan ole

erityiset tehottomia. Länsimaiden demokraattiset päätöksentekojärjestelmät ovat itse asiassa kohtalaisen tehokkaita. Miten **demokratiaa** ja **tehokkuutta** saadaan **yhdistettyä**?

Yksi tekijä on **edustuksellinen demokratia**. Toinen on parlamentarismi. Suora demokratia vaatii kansalaisten mukana oloa päätöksenteossa. Edustuksellisessa demokratiassa luotetaan siihen, että erilaiset näkemykset, yhteiskunnan kokonaisuus ja myös eri osaryhmien edut tulevat huomioiduksi. Suomalaisessa yhteiskunnassa edustuksellisen demokratian kulmakivi on toisaalta parlamentti eli eduskunta, ja toisaalta kunnallinen edustuksellinen demokratia valtuustoinen.

Parlamentarismille keskeistä taas on se, että **parlamentti hyväksyy hallituksen kokoonpanon**, jolle se antaa valtaa asioiden valmisteluun ja toimeenpanemiseen. Suomen täysi-ikäiset kansalaiset ovat siis eduskuntavaaleissa valinneet parlamentin kansanedustajat, jotka puolestaan valitsevat **pääministerin** ja **muut ministerit**. **Ministerien muodostama hallitus johtaa valtiota** ja sen **lainsäädäntötyötä**. Mutta **hallitus on vastuussa parlamentille** eli eduskunnalle. Se joutuu jatkuvasti vastaamaan eduskunnan kokouksissa kansanedustajien kysymyksiin, ja jos kansanedustajien enemmistö niin päättää, hallitus erotetaan.

Noin kahdenkymmenen ministerin hallitukselle ja sen alaisuudessa toimiville tuhansille ammattilaisille on keskitetty valtion johto. Mutta sen toimintaa valvoo eduskunta, **hallituksen valmisteleva laki** tulee **voimaan** vain, jos sen **hyväksyy kansanedustajien enemmistö**.

VII.3 Pääministeri ja hallitus johtavat valtiota

Suomalaisessa poliittisessa järjestelmässä **eniten valtaa** on siis **pääministerillä**. Mutta vain kun eduskunnan enemmistö sen hänen johtamalleen hallitukselle suo. Pääministeri johtaa noin **20 ministerin hallitusta**. Suomessa hallituksen **virallinen nimi** on **valtioneuvosto**, mutta tässä kuten yleensä muutenkin **puhutaan hallituksesta**.

Hallituksen **ministerit** johtavat valtionhallinnon **kahtatoista ministeriötä**, joissa työskentelee yhteensä **tuhansia virkamiehiä**. Ministeriöiden henkilöstö valmistelee ministerien johdolla lakiehdotuksia, joista päättää eduskunta. Ministeriöt ja niiden ohjauksessa muu valtion- ja kuntien hallinto **toimeenpanee** lainsäädäntöä. Kahdentoista ministeriön joukkoon kuuluvat muun muassa valtiovarain-, ulko-, sisä- ja ympäristöministeriö. Hallitus nimittää ministeriöiden korkeimmat virkamiehet, **kansliapäälliköt**, jotka ovat ikään kuin ministeriöiden käytännön toimintaa johtavia "apulaisministereitä".

Mikä oikeastaan on **valtio**? Jos asiaa katsotaan **sisäpoliittisesti** ja valtion sisäisen hallinnon kannalta, **ei** oikeastaan ole mitään sellaista **yhtä instituutiota** kuin Suomen valtio. Suomen valtion järjestelmän muodostavat sen lainsäädäntö, lainsäädännön määrittämät lukuisat instituutiot ja niiden palveluksessa olevat ihmiset sekä tietysti kaikki kansalaiset. Valtio on **monimutkainen** eikä oikeastaan koskaan yksimielinen kokonaisuus. Valtionhallinnon palveluksessa oli vuonna 2020 yli 74 000 ihmistä. Valtioon voidaan laskea kuuluvaksi **myös kunnat**. Kuntien palveluksessa taas oli 364 000 kokopäivätoimista ja 56 000 osa-aikaista ihmistä. Valtion johtaminen ja hallinto on siis hyvin **hajautettua** ja **monella tasolla** toimivaa. Mutta **sisäpoliittisesti** katsottuna **ylimpänä johdossa on** eduskunnan valtuuttama **hallitus**.

Valtionhallinnon rakenne

Kuvan lähde: "Valtionhallinto", Valtiovarainministeriö, <https://vm.fi/valtionhallinto>, vierailtu 10.5.2020.

Myös **ulkopoliittisesti** katsottuna Suomen valtiota johtaa **hallitus**, johon tällöin kuuluu **pääministerin** ja muiden **ministerien** lisäksi myös **tasavallan presidentti**. Myös **ulkoministeri** kuuluu pääministerin ja presidentin lisäksi ulkopoliittikan keskeisiin toimijoihin. **EU:n ministerineuvostoon** kuuluvat kaikkien 27:n jäsenvaltion ministerit. EU:n valtioiden saman hallinnonalan ministerit tapaavat, keskustelevat ja ohjaavat yhdessä oman hallinnon alansa asioiden eteenpäin viemistä. Näin ollen esimerkiksi Suomen ympäristöministeri johtaa muiden EU-maiden ympäristöministerien kanssa EU:n ympäristöpolitiikkaa ja ympäristölainsäädännön valmistelua.

VII.4 Parlamentarismi

Valtiopäiville kokoontunut **eduskunta** on Suomen tasavallan lakeja säätävä kokous, jolla on ylin valtiovalta, lainsäädäntövalta. 200 kansanedustajan parlamentti ei kuitenkaan varsinaisesti päättää, mitä milloinkin tehdään, se **päättää yleisistä laeista**.

Joissakin maissa hallintovaltaa ja hallitusta johtaa presidentti, Suomessa pääministeri. Nykyisin Suomen tasavallan presidentillä ei itse asiassa ole juurikaan valtaa, vaikka hänen asemansa onkin edelleen näkyvä.

Parlamentaarinen luottamus tarkoittaa sitä, että pääministerin johtama hallitus toimii eduskunnan enemmistön valtuuttamana. **Jos luottamus loppuu, hallitus joutuu eroamaan.** Parlamentaarinen vastuu siis tarkoittaa sitä, että hallitus on vastuussa tekemisistään eduskunnalle. Kun eduskunnan enemmistö hyväksyy täysistunnossa hallituksen lakiesityksen, on tämä osoitus luottamuksesta hallituksen toimintaan. Hallitus myös joutuu käytännössä vastaamaan kansanedustajien ministereille tekemiin kysymyksiin hallituksen kyselytunnilla torstaisin. Ja jos vähintään 20 kansanedustajaa 200:sta tekee yhdessä hallitukselle **väläkysymyksen**, äänestetään hallituksen vastauksen jälkeen täysistunnossa hallituksen luottamuksesta. Jos yli puolet äänestää hallitusta vastaan, hallitus tulee erotetuksi.

Hallitus voi myös itse tuoda asemansa ja jatkonsa eduskunnan arvioitavaksi kahdella tavalla. Jos hallitus tekee etukäteen ilmoittamalla jostakin lakiesityksestään **luottamuskysymyksen**, hallitus eroaa, mikäli eduskunnan enemmistö ei hyväksy esitystä. Hallitus voi myös tuoda eduskunnan käsiteltäväksi **hallituksen tiedonannon**, jonka jälkeen äänestetään. Jos enemmistö äänestää hallitusta vastaan, hallitus eroaa.

Luottamusäänestyksen tulos välikysymyksen keskustelun jälkeen 8.2.2019

Kuvan lähde: "Hallitus sai eduskunnan luottamuksen äänin 99–88", Tiedotteet, Eduskunta, <https://www.eduskunta.fi/FI/tiedotteet/Sivut/hallitus-sai-luottamuksen-vanhustenhoito.aspx>, vierailtu 10.5.2020.

Suomessa hallituksia ei ole "kaatunut" viime vuosikymmeninä luottamusäänestyksessä saadun epäluottamuslauseen vuoksi. Tämä mahdollisuus on kuitenkin aina olemassa. Hallitus **voi kaatua** myös **sisäisten erimielisyyksien vuoksi**, tai koska **pääministeri** itse **päätää erota**. Jos pääministeri eroaa, eroaa samalla koko hallitus. Näin on Suomessa käynyt viimeisten kymmenen vuoden aikana neljästi, viimeksi joulukuussa 2019. Jos Antti Rinne (sd) ei olisi tuolloin eronnut, hänen johtamansa hallitus olisi mitä todennäköisimmin saanut välikysymysäänestyksessä epäluottamuslauseen.

Kalevi Sorsan (sd) kolmas hallitus kaatui joulukuussa 1982 luottamusäänestyksessä. Pääministeri oli tehnyt puolustusmäärärahoista luottamuskysymyksen. Sorsa on pisimpään Suomessa pääministerinä toiminut henkilö.

Kuvan lähde: Kalle Kultala [1982], kuva Esko Varhon artikkelissa "Hallitus kaatui viimeksi kesken vaalikauden yli 30 vuotta sitten", Yle Uutiset 6.11.2015, <https://yle.fi/uutiset/3-8437224>, vierailtu 10.5.2020.

VII.5 Eduskunta

Eduskunnan edeltäjä oli keisarikunnan aikana Suomen säätyvaltiopäivät ja sitä ennen Ruotsin kuningaskunnan valtiopäivät, johon Suomesta osallistui säätyjen valtiopäiväedustajia. Suomen eduskunta perustettiin siis Venäjän keisarikunnan aikana vuonna 1906. Eduskunta aloitti toiminta ensimmäisten eduskuntakuntavaalien jälkeen 1907. Eduskunta on **yksikamarinen parlamentti**.

Eduskuntavaalit järjestetään **neljän vuoden** välein. Niiden välillä 200 kansanedustaa pitävät **valtiopäiviksi** kutsutun sarjan **kokouksia**. Vuodessa on kaksi istuntokautta. Varsinaisia kokouksia kutsutaan täysistunnoksi ja niitä johtaa puhemiesneuvosto. Täysistuntojen puheenjohtaja eli **eduskunnan puhemies** on arvojärjestyksessä tasavallan presidentin jälkeen Suomen tasavallan toiseksi tärkein luottamustehtävä. Vaikka pääministeri on järjestyksessä vasta kolmas, on hänellä käytännössä paljon enemmän valtaa.

Kuten missä tahansa kokouksessa tavallisestikin, eduskunnan täysistunnoissa käsitellään **esityksiä, keskustellaan** niistä ja tehdään niistä **äänestämällä päätöksiä**. Suurin osa päätöksistä on **hallituksen valmistelema lakiesityksiä**, joita on valmisteltu pitkään ja monivaiheisesti.

Valiokunnat

Ministeriöissä hallituksen johdolla tapahtuvan valmistelu kestää kuukausia, jopa vuosia. Tämän jälkeen **lakiesitykset** käyvät läpi eduskunnassa **valiokuntakäsittelyn**, joka kestää tavallisesti muutaman kuukauden. **Valiokuntien jäsenet** ja varajäsenet ovat **kansanedustajista**, pysyviä valiokuntia on 17 ja kukin kansanedustaja kuuluu varsinaisena jäsenenä keskimäärin kahteen valiokuntaan.

Sitä, onko ehdotettu laki yhteensopiva perustuslain kanssa, arvioidaan **perustuslakivaliokunnassa**. Loppuvuodesta 2018 sote-uudistuksen eteneminen pysähtyi, kun perustuslakivaliokunta katsoi, ettei sote-lakipaketti sovi kaikilta osin yhteen perustuslain kanssa. Muita valiokuntia ovat muun muassa valtiovaranvaliokunta ja puolustusvaliokunta. Jos kansanedustaja toimii ministerinä, hän ei kuulu valiokuntiin.

Eduskuntaryhmät

Usein puhutaan siitä, miten puolueet sopivat asioista tai riitelevät niistä eduskunnassa. Kansanedustajan ei tarvitse kuulua mihinkään eduskuntaryhmään, mutta puolueiden eduskuntaryhmät ovat parlamentarismista kannalta mitä tärkeimmässä roolissa. Kansanedustajat on valittu eri vaalipiireistä, esimerkiksi Helsingin vaalipiiristä ja Lapin vaalipiiristä. Käytännössä **kansanedustajat** on kuitenkin **valittu puolueiden listoilta** ja he kuuluvat **oman puolueensa eduskuntaryhmään**. Kunkin puolueen eduskuntaryhmä toimii lainsäädäntötyössä lähtökohtaisesti yhtenevästi. Eduskuntaryhmä yhdessä puolueen muun johdon kanssa määrittää puolueen poliittisia linjauksia ja tavoitteita.

Hallitusyhteistyössä mukana olevien **puolueiden eduskuntaryhmät** ovat lähtökohtaisesti **hallituksen takana**. Muiden puolueiden eduskuntaryhmät ovat niin sanotusti **oppositiossa**. Opposition mahdollisuus vaikuttaa lainvalmistelutyöhön ja siihen, mitä lakeja tulee voimaan, on rajallinen. Puhutaan siis hallituspuolueista ja oppositiopuolueista, ja kun siis puhutaan puolueista eduskunnassa, viitataan samaan puolueeseen kuuluvien kansanedustajien muodostamaan ryhmään (esim. keskustan eduskuntaryhmä).

Uusi eduskunta ja uusi hallitus

Neljän vuoden välein järjestetään **eduskuntavaalit**. **Puolueilla** on omat **vaaliohjelmansa** ja ne tuovat kampanjoissaan esille tavoitteitaan ja eroja muihin puolueisiin nähden. Eduskuntavaaleissa ikään kuin myös **mitataan** sitä, miten **tyytyväisiä kansalaiset** ovat **edellisen vaalikauden hallituspolitiikkaan**. Vaalien jälkeen aloittaa uusi eduskunta, ja vaalien jälkeen käydään eduskuntapuolueiden kesken **hallitusneuvotteluita**. Uuden eduskunnan aloittaessa keskeinen kysymys on näet se, **mitkä puolueet tulevat mukaan uuteen hallitukseen**.

Uusi eduskunta valitsee keskuudestaan myös puhemiehet ja jäsenet valiokuntiin, mutta ennen kaikkea muodostaa uuden hallituksen. Vaalien jälkeen muodostetaan siis aina uusi hallitus, koska **hallituksen on aina nautittava eduskunnan luottamusta**.

Erimielinen ja hajanainen eduskunta voidaan päätyä hajottamaan

Mikäli hallitusneuvottelut päättyvät joko hallituksen erottua tai vaalien jälkeen umpikujiin, voidaan päätyä tilanteeseen, jossa uutta **hallitusta ei saada muodostettua**. Tällöin voidaan päätyä siihen, että eduskunta hajotetaan ja järjestetään **uudet eduskuntavaalit**. Näin ei ole koskaan Suomessa tapahtunut nykyisen vuonna 2000 voimaan tuleen perustuslain aikana, ja aiemminkin se oli harvinaista (viimeksi eduskunta hajotettiin ja ennenaikaiset vaalit pidettiin 1975).

Nykyisen perustuslain mukaan presidentti voi hajottaa eduskunnan neuvoteltuaan asiasta ensin pääministerin ja eduskuntaryhmien kanssa. Parlamentarismissa parlamentin hajanaisuus ja parlamenttipuolueiden suuret erimielisyydet voivat siis johtaa uusiin parlamenttivaaleihin. Tällöin päätösvalta palautetaan kansalaisille, jotka vaaleissa valitsevat uuden parlamentin.

VII.6 Hallituksen muodostaminen ja erityyppiset hallitukset

Hallitusvastuuseen pyritään, sillä se tuo valtaa

Pääministerillä ja hänen johtamallaan hallituksella on siis valtiollisessa politiikassa eniten valtaa. Koska **Suomessa on monia puolueita**, joilla on **kohtalaisen suuri kannatus**, **yksi puolue ei voi muodostaa enemmistöhallitusta**. Jotta valtaan päästään, on **puolueiden tehtävä yhteistyötä ja kompromisseja**.

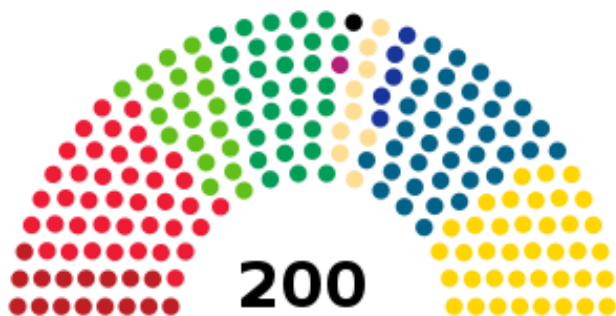
Mutta keiden kanssa kannattaa tehdä yhteistyötä ja millä ehdoilla? Pelissä on oltava tarkkana, sillä osa jää aina hallitusyhteistyön ulkopuolelle. Jos puolue joutuu tai jää oppositioon, sen vaikutusmahdollisuudet jäävät pieniksi. Huomiota oppositiopuolueet kyllä saavat ja hakevat hallituspolitiikkaa kritisoimalla.

Eduskuntavaaleissa yhtenä keskeisenä asiana on se, kenestä suurimpien puolueiden puheenjohtajasta tulee seuraava pääministeri. Se puolue, joka vaaleissa saa **eniten kansanedustajia**, on **hallitusneuvotteluissa etulyöntiasemassa**. Suurimman **puolueen puheenjohtaja** saa ensimmäisenä yrittää hallituksen kokoamista, ja **jos hän onnistuu**, hänestä tulee **uusi pääministeri**.

Eduskuntavaali ei kuitenkaan ole suoraan **pääministerivaali**. Myös **suurin puolue voi jäädä pois hallituksesta**, jos jotkin muut puolueet muodostavat enemmistöhallituksen mieluummin ilman sitä.

Tätä kirjoitettaessa keväällä 2020 toimii Sanna Marinin (sd) johtama hallitus, ja hallitusyhteistyössä ovat sosiaalidemokraattien (40 kansanedustajaa) lisäksi mukana keskusta (31), vihreät (20), vasemmistoliitto (16) ja ruotsalainen kansanpuolue (9 ja 1 Ahvenanmaan edustaja). Yhteensä näiden puolueiden eduskuntaryhmissä on siis 117 kansanedustajaa. Oppositiossa taas tällä hetkellä ovat perussuomalaiset (39), kokoomus (38), kristillisdemokraatit (5), Liike Nyt (1).

Vuonna 2019 valittu eduskunta

Hallitus (117)

- Sosiaalidemokraatit (40)
- Keskusta (31)
- Vihreät (20)
- Vasemmistoliitto (16)
- RKP (9) + Ahvenanmaan edustaja (1)

Oppositio (83)

- Perussuomalaiset (39)
- Kokoomus (38)
- Kristillisdemokraatit (5)
- Liike Nyt (1)

Kuvioiden lähteet: ”Eduskunta” ja ”Eduskuntavaalit 2019”, Wikipedia, <https://fi.wikipedia.org/wiki/Eduskunta> ja https://fi.wikipedia.org/wiki/Eduskuntavaalit_2019, vierailtu 10.5.2020.

Enemmistöhallitukset ovat pitkäikäisiä

Suomessa on viimeksi ollut useamman puolueen vähemmistöhallitus vuosina 1976—1977, ja lyhytikäinen yhden puolueen vähemmistöhallitus vuonna 1972. Vähemmistöhallituksen takana on lähtökohtaisesti alle puolet kansanedustajista. Vähemmistöhallituksista ei voi näin ollen odottaa tulevan pitkäikäisiä.

Enemmistöhallituksen tukena taas on lähtökohtaisesti kansanedustajien enemmistö. Näin ollen **enemmistöhallituksen lakiesityksillä** on taipumus **menestyä**. Enemmistöhallitus **ei** myöskään tavallisesti **kaadu helposti**. Enemmistöhallitus saa yleensä **luottamusäänestyksessä** sen takana olevien **eduskuntaryhmien** jäsenten eli **kansanedustajien enemmistön tuen**.

Koalitiohallituksilla on sisäisiä erimielisyyksiä

Ne puolueet, jotka eduskuntaryhmiensä tuella pystyvät muodostamaan enemmistöhallituksen, pääsevät siis valtaan. Mutta tällä on hintansa. Viime vuosikymmeninä hallitukset ovat olleet pitkäikäisiä enemmistöhallituksia mutta ne ovat myös olleet **usean puolueen koalitiohallituksia**. Mitä **useampi puolue hallituksessa** on mukana, sitä **vaikeampi** on päästä **yksimielisyyteen** hallitusohjelmasta eli niistä tavoitteista ja lakiuudistuksista, joita ajetaan.

1990-luvulta lähtien hallituksissa on ollut mukana aina **vähintään kolme puoluetta**, usein neljä tai viisikin, vuosina 2011—2014 kuusikin puoluetta. Vuonna 2002 vihreät ja 2014 ensin vasemmistoliitto ja sitten vihreät **lopettivat hallitusyhteistyön** muiden hallituspuolueiden kanssa ja siirtyivät oppositioon. Vuonna 2017 keskusta ja kokoomus taas lopettivat hallitusyhteistyön perussuomalaisten kanssa, jotka siirtyivät oppositioon. Kaikissa näissä tapauksissa hallitus pystyi kuitenkin jatkamaan jäljelle jääneiden puolueiden enemmistöhallituksena.

Suomessa enemmistöhallitukset ovat siis väistämättä olleet usean puolueen koalitiohallituksia. Eri puolueiden hallituskokoonpanojen yhdistelmille on erilaisia **kutsumanimiä**. 1960-luvun lopulta 1980-luvun lopulle hallitukset olivat usein **”punamultahallituksia”**, koska päävastuussa olivat sosiaalidemokraatit ja keskusta (ja sen edeltäjä maalaisliitto). Hallituksia, joissa ei ole ollut mukana vasemmistupuolueita on kutsuttu **”porvarihallituksiksi”**, sosiaalidemokraattien ja kokoomuksen yhteishallituksia **”sinipunahallituksiksi”** ja vuosien 2011—2014 kuuden puolueen kirjavaa hallitusta **”sateenkaarihallitukseksi”**. Niin Suomessa kuin muuallakin on vasemmisto-keskustalaisia hallituksia kutsuttu **”kansanrintamahallituksiksi”**, ja sitä nimeä ovat jotkut käyttäneet myös nykyisestä (2019—) Sanna Marinin (sd.) hallituksesta. Mikäli puolueet ja niiden eduskuntaryhmät eivät pääse yksimielisyyteen hallituksen muodostamisesta, on myös mahdollista muodostaa **virkamieshallitus**, mutta tällaiset ovat olleet lyhytaikaisia tilapäisratkaisuja.

(On huomattava, että koalitionhallituksesta käytetään joskus myös nimitystä kokoomushallitus. Nimitys ei siis liity kokoomuspuolueeseen. Toisin päin katsottuna koalitionimitys taas on läsnä myös kokoomuspuolueen eli Kansallisen Kokoomuksen englanninkielisessä nimessä *National Coalition Party*. Kokoomuksen nimi ruotsiksi on *samlingspartiet* ja suomalaista kokoomusta lähinnä vastaava puolue Ruotsissa taas on nimeltään *moderata samlingspartiet*.)

Milloin valitaan uusi hallitus

Katsotaan vielä yhteenvedona tilanteet, joissa valitaan uusi hallitus. **Eduskunta nimittää uuden hallituksen,**

- kun edellinen **hallitus on kaatunut** luottamusäänestyksessä saadun epäluottamuslauseen vuoksi
- kun edellinen **hallitus on hajonnut** sisäisten erimielisyyksien vuoksi
- kun **pääministerin erotessa** koko edellinen hallitus on eronnut
- aina **eduskuntavaalien jälkeen**.

Aina kun uusi eduskunta aloittaa vaalien jälkeen vanha hallitus eroaa ja eduskunta nimittää uuden. Hallitus vaihtuu siis **vähintään neljän vuoden välein**.

Hallitusyhteistyö voi jatkua vaalien jälkeen tai pääministerin erotessa

Sama **hallituspohja** ja myös **sama pääministeri voi** kuitenkin **jatkaa**, mikäli edellisellä vaalikaudella yhteistyötä tehneet hallituspuolueet tähän uudestaan päätyvät. Esimerkiksi vuosina 1995—2003 Paavo Lipponen (sd) oli kahden peräkkäisen samojen puolueiden muodostaman hallituksen pääministeri. Vuosina 2003—2010 Matti Vanhanen (kesk) taas oli kahden peräkkäisen hallituksen pääministeri mutta ensimmäisessä keskustan pääyhteistyökumppani oli sosiaalidemokraatit ja toisessa taas kokoomus. Vaikka pääministeri pysyi samana, hallituspohja vaihtui.

Viimeisen vuosikymmenen aikana taas peräti kolme kertaa **pääministeri on eronnut**, mutta sama **hallituspohja on jatkanut**. Vuosina 2010, 2014 ja 2019 pääministeri vaihtui mutta pääministeripuolue ja koalitio pysyivät samana. Teknisesti ottaen edellinen hallitus siis erosi pääministerin erotessa ja valittiin uusi hallitus. Mutta hallitus ei kaatunut, koska samat puolueet jatkoivat vaalikauden loppuun hallitusyhteistyötä. Kaikissa näissä tapauksissa ministereistä suurin osa myös jatkoi tehtävissään uudessa hallituksessa.

teema

Hallitusvastuu ja edustuksellinen demokratia muissa järjestäytyneissä yhteisöissä: vertailu

Nimityksiä **parlamentarismi**, **parlamentaarinen vastuu** ja **parlamentaarinen luottamus** käytetään ainoastaan parlamentin ja hallituksen suhteesta puhuttaessa. Asiallisesti ottaen hyvin pitkälle **samoista asioista** on kyse myös muissa **järjestäytyneissä yhteisöissä**, joissa käytössä ovat **edustuksellisen demokratian** sekä **ylimmän päätäntävällän ja hallintovallan** työnjaon periaatteet. Parlamentarismin rinnalla on hyödyllistä käsitellä **kunnanvaltuuston** ja **kunnanhallituksen** suhdetta sekä vastaavia suhteita ja päätöksentekotapoja sellaisissa järjestäytyneissä yhteisöissä kuten **yhdistykset**, **osakeyhtiöt** ja **opiskelijakunnat**.

Aivan kuten eduskunta nimittää hallituksen, kunnanvaltuusto nimittää kunnanhallituksen. Suomalaisessa kunnallisessa demokratiassa **valtuusto** siis **vastaa parlamenttia**. Jos sote- ja maakuntahallintouudistus toteutetaan, maakuntiin tulee myös epäilemättä parlamenttia vastaavat **maakuntavaltuustot** ja maakuntahallitukset (mitä nimeä niistä sitten käytetäänkin): kansalaiset valitsevat edustavat maakuntavaltuustoon ja maakuntavaltuusto nimittää hallituksen ja voi erottaa sen. Valtiollinen ja kunnallinen puoluepolitiikka kertautuu silloin mitä ilmeisimmin myös maakuntapolitiikkaan.

Mutta parlamentarismia on syytä verrata myös muualle. Yhdistyksillä, opiskelijakunnilla ja osakeyhtiöillä ei ole sellaista edustajista koostuvaa elintä, joka vastaisi valtuustoa ja parlamenttia. Kaikkien **jäsenten** tai osakkaiden **yhteisellä kokouksella** on kuitenkin vastaava rooli.

Käytetään vähän mielikuvitusta. Entä jos tasavallassamme ei olisi eduskuntaa eli parlamenttia, jos lait säädettäisiinkin suoraan kansan toimesta? Jos edustuksellisen demokratian sijaan, lainsäädäntövaltaa käyttäisivät suoraan kansalaiset, hallituksen asemat ja tehtävät voisivat olla kutakuinkin sellaisia kuin nytkin: hallitus valmistelisi lakiesitykset kansalaisten päätettäväksi ja vastaisi niiden toimeenpanemisesta johtamalla ministeriöitä, ja hallitus voisi toimia vain niin kauan kuin se nauttisi kansalaisten enemmistön luottamusta. – Itse asiassa muutamissa Sveitsin pienissä kantoneissa käytetään suoraa demokratiaa juuri tämän suuntaisesti ilman parlamenttia. Hallitukselle on kuitenkin keskitetty vastaa asioiden valmistelu ja toimeen panoa varten.

Otetaan toinen vertailukohta. Ajatellaan asunto-osakeyhtiötä, jonka monet osakkaat haluaisivat yhtiön ottavat kantaa vaikkapa kunnan tierakennushankkeeseen. Asunto-osakeyhtiön hallitus ei kuitenkaan tee asian eteen mitään, ja aika alkaa loppua. Niinpä joukko osakkaita esittää yhtiön sääntöjen mukaisen vaatimuksen ylimääräisen yhtiökokouksen pitämisestä uuden hallituksen valitsemiseksi. Ylimääräisessä yhtiökokouksessa osa osakkaista haluaa vanhan hallituksen jatkavan, osa taas haluaa hallitukseen uudet jäsenet. Mikäli yhtiökokouksessa osake-enemmistön omistajat ovat vanhan hallituksen kannalla se jatkaa – jos ei, nimitetään uusi hallitus.

Mitä tapauksille on yhteistä? Kummassakaan ei varsinaisesti ole kysymys parlamentarismista. Mutta kummassakin on kysymys **hallitusvastuusta** ja siitä, **luotetaanko hallitukseen**. Hallituksen voi erottaa kokous, joka sen on nimittänytkin: (näissä tapauksissa kansalaisten kokous ja asunto-osakeyhtiön osakkaiden yhtiökokous). Tämä on keskeistä myös parlamentarismille. Parlamentti on kansalaisten vaaleilla valitsemien edustajien lakeja säätävä kokous, ja parlamentti nimittää ja tarvittaessa erottaa hallituksen.

(Ks. LIITE Hallitus ja eduskunta -vertailu.)

Tehtäviä

Wikipedian eduskuntaa ja hallitusta käsittelevät artikkelit ovat hyödyllisiä ja tarkkoja. Artikkelista [”Suomen valtioneuvosto” \(Wikipedia\)](#) löytyvät järjestyksessä perustiedot kaikista Suomen tasavallan hallituksista.

Arvioi ensin, **montako hallitusta Suomessa on ollut. Tarkista asia sitten**. Saatat yllättyä. Aihetta käsittelee myös Esko Varhon artikkeli [”Hallitus kaatui viimeksi kesken vaalikauden yli 30 vuotta sitten” \(Yle Uutiset 6.11.2015\)](#).

Artikkelista [”Eduskunta” \(Wikipedia\)](#) löytyy hyödyllinen taulukko ”Kansanedustajat puolueittain ja vaaleittain”. Selvitä sen avulla:

- a. **Mitkä kaksi puoluetta olisivat voineet yhdessä muodostaa enemmistöhallitukset vuoden 2003 eduskuntavaalien jälkeen?**
- b. **Mitkä kaksi puoluetta olisivat voineet yhdessä muodostaa enemmistöhallitukset vuoden 2007 eduskuntavaalien jälkeen?**
- c. **Millainen suuri muutos tapahtui vuoden 2011 vaalien myötä?**

Tarkastele viime hallituskausien hallituskoalitioiden eroja: ["Suomen valtioneuvosto" \(Wikipedia\)](#). **Miten** Juha Sipilän (kesk) vuosien 2015—2019 hallituksen **kokoonpano eroaa** ensin Antti Rinteen (sd) ja sitten Sanna Marinin (sd) johtaman **nykyisen hallituksen kokoonpanosta?**

Ruotsissa toimi 2014—2019 Stefan Löfvenin johtama vähemmistöhallitus. Tammikuussa 2019 Ruotsin valtiopäivävaalien eli parlamenttivaalien jälkeen Ruotsin valtiopäivät nimitti uuden Löfvenin johtaman vähemmistöhallituksen. **Kuinka on mahdollista, että nämä vähemmistöhallitukset eivät ole kaatuneet epäluottamuslauseisiin?**

Millainen on kotikuntasi kunnanhallituksen kokoonpano?

Mitä tarkoitetaan kunnanvaltuustojen valtuustoryhmillä? Mitä yhteistä eduskuntaryhmillä ja valtuustoryhmillä on? Mitä niistä puhuttaessa tarkoitetaan ryhmäkurilla?

Katso läpi oheisen *liitteen* Hallitus ja eduskunta, vertaillen. **Ota selvää, miten voidaan järjestää oppilaitoksesi opiskelijakunnan ylimääräinen yleiskokous.**

Luku VIII

Oikeuslaitos ja turvallisuus

VIII.1 Yhteiskunnallisen järjestys ja turvallisuus

Ulko- ja turvallisuuspolitiikka

Yhteiskuntaa liittyy myös monenlaisia uhkia ja yhteiskunnan pitää osata varautua niin ulkoisiin kuin sisäisiin uhkiin. Suomessa ja suomalaisessa yhteiskunnassa tämä yhteiskunnan sektori käsittää **ulko- ja turvallisuuspolitiikan**. Turvallisuus on yksi yhteiskunnan perustarpeista ja se merkitsee olemassaolon turvaa niin yksilöille kuin koko yhteiskunnallekin. Yleensä turvallisuudella on tarkoitettu turvaa sodilta ja terrorismilta, mutta turvallisuus voi järkkäytyä myös esimerkiksi suuronnettomuuden tai luonnonkatastrofin seurauksena. Valtiot pyrkivät huolehtimaan kansalaisten turvallisuudesta yhdessä ja erikseen turvallisuuspolitiikalla. Valtion turvallisuus voidaan jakaa sisäiseen turvallisuuteen (esim. rikollisuus) ja ulkoiseen turvallisuuteen (esim. julkisten verkkopalveluiden häiritseminen, sotilaallinen hyökkäys).

Suomen turvallisuuspolitiikka kytkeytyy hyvin **Euroopan unionin** ulko- ja turvallisuuspolitiikkaan. Suomi on yksi EU:n 27 jäsenvaltiosta. Jokaisen jäsenvaltion oma turvallisuuspolitiikka koostuu **ulkopolitiikasta** ja **maanpuolustuksesta**. Unionin turvallisuuspolitiikka ei sisällä maanpuolustusta, vaan EU pyrkii varautumaan erilaisiin uhkiin. Tällaisia uhkia voi olla esimerkiksi sotilaallinen **konflikti, terrorismi, talouslama, taudit, rikollisuus, ympäristöongelmat** ja **kyberuhat**. EU:n mukaan suurimpia haasteita ovat globalisaatio, rajojen avautuminen, alueelliset kriisit ja väestöliikkeet. Yhteisellä turvallisuuspolitiikalla pyritään varmistamaan yhteiset arvot ja jäsenmaiden turvallisuus. Vuonna 2009 unionille perustettiin oma ulkoasiainhallinto ja niin sanottuun Lissabonin sopimukseen kirjattiin yhteinen avunantovelvoite:

”Jos jäsenvaltio joutuu alueensa kohdistuvan aseellisen hyökkäyksen kohteeksi, muilla jäsenvaltioilla on velvollisuus antaa sille apua kaikin käytettävissään olevin keinoin Yhdistyneiden Kansakuntien peruskirjan 51 artiklan mukaisesti.”

”Tämä ei vaikuta tiettyjen jäsenvaltioiden turvallisuus- ja puolustuspolitiikan erityisluonteeseen.”

Turvallisuudesta vastaavat viranomaiset

Valtion ja viranomaisten tehtävänä on varautua erilaisiin kriisitilanteisiin ja turvallisuuden horjumiseen. Varautumista tehdään yhteiskunnassa pitämällä yllä turvallisuutta ylläpitäviä instituutioita kuten puolustusvoimia, ennakoimalla kriisejä ja luomalla turvallisuusstrategioita. Erilaisia kriisitilanteita harjoitellaan myös säännöllisesti ja esimerkiksi puolustusvoimat järjestää säännöllisesti erilaisia harjoituksia mahdollisiin

kriisitilanteisiin liittyen. Puolustusvoimien lisäksi eri viranomaiset voivat järjestää harjoituksia, joissa harjoitellaan kriisitilannetta joko paikallisesti tai valtakunnallisesti.

Suomessa päävastuu kriisitilanteen johtamisesta on hallituksella ja pääministerillä, joka johtaa toimintaa kriisin aikana. Ministeriöt vastaavat oman alansa kriisinhallinnasta.

Valmiuslaki tuo valtion johdolle paljon valtaa kriisin aikana, mutta sen käyttöön otosta päättää eduskunta. Sen avulla voidaan määrätä erilaisia rajoituksia ja rajoittaa perusoikeuksia kriisin torjumiseksi. Astetta voimakkaampi laki on **puolustustilalaki**, joka voidaan ottaa käyttöön esimerkiksi sotatilanteessa. Se antaa viranomaisille lisävaltuuksia, joiden avulla voidaan huolehtia valtakunnan puolustuksesta. Käytännön vastuu erilaisissa kriisitilanteissa on muun muassa **tullilla ja rajavartiolaitoksella, puolustusvoimilla, palo- ja pelastustoimella** sekä **poliisilla**. Lisäksi työ- ja elinkeinoministeriön alaisuudessa toimii **huoltovarmuuskeskus**, jonka tehtävänä on Suomen huoltovarmuuden koordinointi ja sen kehittäminen ja operatiivinen toiminta. Huoltovarmuudella tarkoitetaan sitä, että myös poikkeustilanteessa välttämättömyyshyödykkeitä (ravinto, energia, lääkkeet jne.) on saatavilla ja että muun muassa erilaiset liikkumiseen, kuljetukseen, energiansiirtoon ja viestintään liittyvät järjestelmät toimivat.

Turvallisuuteen liittyvät osa-alueet kytkeytyvät monin tavoin toisiinsa ja siksi eri turvallisuudenaloista vastaavat julkiset toimijat tekevät paljon yhteistyötä.

Poliisin toiminta kytkeytyy kiinteästi oikeuslaitukseen, jota käsitellään seuraavaksi. Tunnetuin ja selkeimmin näkyvä poliisin tehtävä on yleisen järjestyksen ylläpitäminen. Lisäksi poliisilla on vähemmän näkyviä mutta hyvin keskeisiä hallintotehtäviä. Poliisi **valmistelevaan hallintotyöhön** kuuluu **esitutkinta** ja poliisi **auttaa** muita viranomaisia oikeuspäätösten eli tuomioiden **toimeenpanossa**. Poliisin tehtäviin kuuluu yleisen järjestyksen ylläpitäminen ja turvallisuuden valvominen. Poliisiorganisaatio on jaettu 11 paikalliseen **poliisilaitokseen**, jotka toimivat sisäministeriön alaisuudessa. Näiden lisäksi Ahvenanmaalla on oma erillinen poliisilaitoksensa (*Ålands polismyndighet*). Poliisilaitokset palvelevat poliisiasemilla ja palvelupisteillä ympäri Suomea. Poliisilaitosten lisäksi poliisiin kuuluu **keskusrikopoliisi** (KRP), joka tutkii muun muassa järjestäytyntä ja yhteiskunnallisesti merkittävää rikollisuutta. **Suojelupoliisin** (SUPO) tehtäviin taas kuuluvat esimerkiksi turvallisuus selvityksien tekeminen sekä terrorismin ehkäiseminen ja vakoilun torjuminen.

VIII.2 Oikeuslaitos

Oikeusistuinten riippumattomuus

Vallan kolmijaon mukaan **tuomiovallan** on oltava lainsäädäntövaltaan ja toimeenpanovaltaan nähden **riippumatonta**. Riippumattomuus ei tarkoita sitä, että oikeuslaitos rahoittaisi itse itsensä. Eduskunta päättää toki valtion tulo- ja menoarviossa eli

budjetissa oikeuslaitoksen määrärahoista. Mutta voimassa oleva lainsäädäntö määrittää tarkasti, mitä oikeusistuimia on ja mitä niiden tehtäviin kuuluu.

Rahoituksen ja hallinnon osalta oikeuslaitos kytkeytyy siis lainsäädäntövaltaan eli eduskuntaan sekä toimeenpanovaltaan erityisesti oikeusministeriöön. Kukin oikeusistuin alimmista paikallisista käräjäoikeuksista ylimpiin oikeusistuimiin ja erityistuomioistuimiin asti tekee kuitenkin omat itsenäiset päätöksensä.

Suomalainen oikeuslaitos

Suomen oikeuslaitos on **kolmiportainen**, ja siihen kuuluvat käräjäoikeudet, hovioikeudet ja korkein oikeus. **Käräjäoikeudet** käsittelevät rikos-, riita- ja hakemusasioita kuten esimerkiksi rattijuopumus, velan takaisin maksu tai avioero. **Hovioikeudet** käsittelevät puolestaan käräjäoikeuksien ratkaisusta tehtyjä valituksia ja kanteluita. **Korkein oikeus** käsittelee hovioikeuden päätöksiä ja on niin sanottu **ennakkopäätöstuomioistuin**.

Yleisten tuomioistuinten lisäksi Suomessa on hallinnollisia ja erityistuomioistuimia. **Hallinto-oikeudet** käsittelevät julkishallinnon päätöksistä tehtyjä valituksia ja hallintoon liittyviä riitoja. Hallinnollisten tuomioistuinten jutut liittyvät aina viranomaisten toimintaan eli niissä käsitellään valituksia viranomaisten päätöksistä.

Erityistuomioistuimet on perustettu käsittelemään jonkin erityisalan ongelmia. Esimerkiksi markkinaoikeus käsittelee kilpailu- ja valvonta-asioita, hankinta-asioita sekä markkinaoikeudellisia asioita. Lisäksi ovat työtuomioistuin, vakuutus oikeus ja pysyvä mutta harvoin toimiva valtakunnanoikeus.

Tuomioistuinten lisäksi Suomen ylimpänä laillisuusvalvojana toimii **oikeuskansleri** yhdessä **eduskunnan oikeusasiamiehen** kanssa. Heidän tehtävänä on valvoa virkamiesten ja viranomaisten toimia.

Kansainväliset tuomioistuimet ovat osa kansainvälistä oikeutta. Ranskan Strasbourgissa toimii **Euroopan ihmisoikeustuomioistuin (EIT)**, joka valvoo Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimuksen noudattamista. Tuomioistuimeen voi valittaa, jos kokee jonkin valtion loukanneen ihmisoikeussopimukseen liittyviä oikeuksia. **YK:n kansainvälinen tuomioistuin** sijaitsee Alankomaissa Haagissa, ja se ratkoo valtioiden välisiä kiistoja ja antaa valtioita koskevia päätöksiä. Myös **kansainvälinen rikostuomioistuin** sijaitsee Haagissa.

Oikeudenkäynti ja sen osapuolet

Oikeudenkäynneissä on useita osapuolia. Oikeudenkäynti on prosessi, johon kuuluu yksi tai useampi kokous, oikeusistunto. Oikeusistuntoa johtaa **puheenjohtajana tuomari**. Tuomari myös tekee päätöksen eli ratkaisun joko yksin tai osana monijäsenistä **tuomarikollegiota**. Vähintään puheenjohtajana toimiva tuomari on oikeustieteellisen eli juridisen koulutuksen saanut ammattituomari, mutta rikosoikeudenkäynneissä käytetään myös maallikkotuomareita.

Oikeudenkäyntien päätyyppejä on niin Suomen tasavallassa kuin hyvin yleisesti muuallakin kaksi: riitaoikeudenkäynnit ja rikosoikeudenkäynnit. Kumpiakin käsittelevät kärjäoikeusistuimet ja mahdollisia jatkokäsittelyitä suorittavat hovioikeudet ja korkein oikeus. On myös hallintotuomioistuimia ja erityisoikeusistuimia kuten työtuomioistuin.

Riitaoikeudenkäynneissä eli **siviilioikeudenkäynneissä** käsitellään kansalaisyhteiskunnan jäsenten erimielisyyksiä. Osapuolina voi olla yksittäisiä kansalaisia ja erilaisia yhteisöjä kuten yhtiöitä. Riitaoikeudenkäynti saa alkunsa kanteesta: joku **haastaa** toisen osapuolen oikeuteen **haastehakemuksella**. Haasteen esittäjää kutsutaan **kantajaksi**, haastettua taas **vastaajaksi**. Kumpikin osapuoli voi edustaa itseään oikeudessa, mutta on myös hyvin tavallista käyttää **asianajajaa** tai muuta **oikeudenkäyntiavustajaa**. Asianajaja edustaa riitaoikeudenkäynnissä ja sen valmistelussa päämiestään, eli kantajaa tai vastaajaa. Sekä riita- että rikosasioissa voidaan kuulla jonkun osapuolen oikeuteen haastamia **todistajia**. Riitaoikeudenkäynti voidaan keskeyttää, mikäli osapuolet päättävät yhdessä sopia asian virallisessa sovittelussa tai muuten oikeuskäsittelyn ulkopuolella. Riita-asioita ovat esimerkiksi sopimusrikkomukset ja perintöasiat. Riita-asian **tuomioon** voi kuulua **esimerkiksi sopimuksen purkaminen, perinnönjaosta** määrääminen tai **vahingonkorvaus**.

Rikosoikeudenkäynnissä vastakkain ovat **syyttäjä** ja rikoksesta **syytettynä** oleva yksittäinen ihminen tai useampi ihminen. Syyttäjän tehtävä on oikeuslaitokseen kuuluva julkinen virkatehtävä kuten tuomarinkin tehtävä. Syyttäjä edustaa valtiota ja ajaa yhteiskunnan yleistä sekä mahdollisen asianomistajan etua. Rikosoikeudenkäynnissä osapuolena on usein siis myös yksi tai useampi **asianomistaja**, eli se johon rikoksen tai sen haitan ajatellaan kohdistuvan. Sekä syytettyä että asianomistajaa edustaa useimmiten **asianajaja**. Periaatteessa syytetty voi puolustaa itse itseään ja asianomistaja nostaa rikossyytteen itse (jos yleinen syyttäjä on tehnyt syyttämättäjättämispäätöksen), mutta tämä on harvinaista. Lievemmissä rikossyytteissä asia voi siirtyä sovitteluun, vakavammassa ei. Riitaoikeudenkäyntien tavoin rikosoikeudenkäynteihin kutsutaan tietysti myös **todistajia**. Toisin kuin riita-asioissa rikosoikeudenkäynnin tuomioon eli oikeudenpäättökseen voi sisältyä **rangaistus**, kuten sakko-, vapaus- tai menettämisrangaistus. Kuten riita- myös rikostapausten tuomioon voi kuulua lisäksi **vahingonkorvaus**.

Tehtäviä

Mitkä ovat poliisitoimen keskeiset tehtävät?

Vertaile riitaoikeudenkäyntejä ja rikosoikeudenkäyntejä:

(a) Mitä eroja niiden välillä on?

(b) Mitä yhteistä niillä on?

Lue toimittaja Tuomo Pietiläisen uutisjuttu Tuomo Pietiläinen, [“Oikeuskansleri pyytää selvitystä korona-tietojen panttaamisesta – ‘Perus-lähtökohtana on viranomais-toiminnan avoimuus’” \(HS 14.5.2020\)](#).

Vastaa jutun ja luvun V pohjalta kysymyksiin:

- (a) Miksi viranomaistoiminnan avoimuus on tärkeää?**
- (b) Miten tapausilmentää julkisen vallankäytön jakoa ja valvontaa?**
- (c) Selvitä, onko THL antanut vastauksensa ja onko oikeuskansleri antanut siitä lausuntoa.**

Luku IX

Suomalainen kansantalous ja maailmantalous

IX.1 Mitä on talous? Tuotanto, omaisuus, vaihto ja velka

Nyky-yhteiskunnassa taloudesta puhuttaessa korostuvat raha ja kauppa. Talouden **perusta** on kuitenkin **tuotanto**. Suomen sana *talous* juontuu tietenkin talosta, maanviljelystilan asuinrakennuksesta. Vastaava tausta on länsimaisten kielten *ekonomia*-sanoilla eri versioineen ja johdannaisineen (mm. suom. *ekonominen*). Antiikin kreikkalaisessa yhteiskunnassa *oikos* oli sukutila, talonpoikainen **maanviljelystila** peltoineen, puutarhoineen ja karjoineen. Sana **ekonomia** juontuu antiikin kreikan sanasta *oikonomia*, joka tarkoitti kreikkalaisilla alun perin maanviljelystilan hoitamista ja sitten tilanhoito-oppia.

Monissa kielissä taloutta ja talouden tutkimusta tarkoittavat sanat ovat tätä perua (mm. engl. *economy, economics*; ruots. *ekonomi*). Myös meillä ekonomistilla tarkoitetaan taloustieteilijää tai taloustieteellisen koulutuksen saanutta ammattilaista. Taloudellisia asioita tutkivat monet yhteiskuntatieteet mutta erityisesti taloustiede. Yrityksiin ja kotitalouksiin keskittyvää taloustieteen osaa sanotaan liiketaloustieteeksi tai mikrotaloustieteeksi. Kokonaisuun yhteiskuntiin, kansantalouksiin ja maailmantalouteen keskittyvää taloustiedettä taas **kansantaloustieteeksi** tai makrotaloustieteeksi, ja siinä hyödynnetään paljon matemaattista mallintamista ja tilastotiedettä. Nyt asioita esitellään lähinnä taloushistoriallisesta ja kansantaloustieteellisestä näkökulmasta.

Suurimman osan aikaa ihmiskunnan menneisyydessä ihmisyhteisöt olleet lähtökohtaisesti **omavaraisia**. Se, mitä on tarvittu ja kulutettu, on **tuotettu itse** heimossa, sukuyhteisössä tai kylässä. Totta kai **vaihto** ja jopa institutionaalisia kauppareittejä ja markkinapaikkoja on ollut kai jo myöhäisemmän kivikauden keräily- ja pyyntiyhteisöillä. Maanviljelyksen käyttöönotto on tapahtunut itsenäisesti eri puolilla maapalloa, ja se on aina aiheuttanut ihmisyhteiskuntien elämäntavassa, koossa ja rakenteessa suuren muutoksen. Maanviljely-yhteiskunnat kasvoivat, niissä kehittyi työnjakoa eri yhteiskuntaluokkien tai -ryhmien välille ja niissä myös vaihdon ja **kaupan** rooli lisääntyi.

Tuotannon ja vaihdon lisäksi keskeisiä taloudellisia asioita ovat omistaminen ja velka. **Omistukset** ovat sitä, mitä joku voi hallita, pitää hallussaan ja käyttää tai jonka katsotaan perustellusti kuuluvan jollekulle, vaikkei se nyt olekaan tällä hallussa tai käytössä. Joskus jonkun omistama asia on oikeutetusti jonkun toisen hallussa tai käytössä, eli se on lainassa. Se, mitä on lainassa, on **velkaa**. Keskeinen etiikan ja yhteiskuntafilosofian aihe on antiikista lähtien ollut se, miten omistamista perustellaan eli milloin omistus on oikeudenmukaista tai epäoikeudenmukaista. **Yksityiset omistukset** ovat kotitalouksien, yksittäisten ihmisten tai näiden yhteenliittymien kuten yritysten omistamia asioita. **Julkiset omistukset** ovat valtioiden tai niihin kuuluvien kuntien tai vastaavien omistuksia. Lisäksi on asioita, jotka eivät ole varsinaisesti kenenkään omistamia mutta ovat **yhteisesti käytettäviä**, kuten useimpien vesistöjen kalat ja ilmakehä. Näitä kutsutaan yhteiskuntatieteissä nimellä yhteisvaranto tai **yhteisresurssi**. Toisaalta on julkisesti tuotettuja yhteisesti käytettäviä **julkishyödykkeitä**, kuten yleiset kadut ja tiet.

IX.2 Suuri murros moderneiksi markkinayhteiskunniksi

Lähi-idässä reilut 10 000 vuotta sitten käyttöönotettu maanviljelys levisi ympäri Euraasiaa ja mahdollisti paikallaan olevien talonpoikaisyhteiskuntien kehittymisen. Maanviljely-yhteiskunnissa valtaosa väestöstä on ollut pienviljelijöitä, jonka lisäksi on tavallisesti ollut hallitseva sodankäynnistä, hallinnosta ja julkisesta uskonnonharjoituksesta vastaava vauraampi yläluokka. Jotkut kaupunkivaltiot tai muunlaiset yhteisöt Välimeren alueella ja muuallakin kehittyivät demokraattisemmiksi mutta näissäkin oli tyypillisesti orjia tai maaorjia.

Siirtyminen vähitellen keräily- ja pyyntitaloudesta maanviljelykseen on aiheuttanut ympäri maapalloa suuria yhteiskunnallisia muutoksia. Paljon **nopeampi suuri murros** alkoi kuitenkin **1700-luvulla** tuotannon **teollistumisen**, tekniikan **koneellistuminen** ja uudenlaisten **energiamuotojen** käyttöönottamisen myötä. **Markkinatalous** oli vähitellen lisääntynyt Euroopassa myöhäisen keskiajalla ja varhaisen uudella ajalla 1100-luvulta 1600-luvulle kaupunkien, ulkomaankaupan ja suurmaanviljelyksen lisääntymisen myötä. 1800-luvun kuluessa tapahtui kuitenkin ennennäkemättömän nopea muutos.

Taloushistorioitsija Karl Polanyi (1886—1964) nimesi muutoksen **”suureksi murrokseksi”** (engl. *the great transformation*) ja keskeistä sille oli, että viljelytuotteiden, raaka-aineiden, tavaroiden ja eläinten kaupan lisäksi lisääntyivät nyt nopeasti **kaupankäynti maalla, työllä ja rahalla**. Ensin Euroopassa ja Pohjois-Amerikassa ja sitten muualla yhteiskunnan kehittyivät markkinayhteiskunnissa, jossa teollisella tuotannolla ja palkkatyöllä oli keskeinen asema. 1500- ja 1600-luvulla muotoutuneista keskusjohtoisista kuningaskunnista kehittyi **samalla moderneja valtioita**, joiden julkisen talouden osuus kasvoi ja jotka oleellisesti lainsäädännöllään ja instituutioillaan **tekivät yksityisten taloudellisten toimijoiden keskinäisen yhteistyön** sujuvammin toimivaksi.

Nyky-suomalaisessa yhteiskunnassa valtion ja kuntien **julkisen talouden osuus on suuri**. Rahana meillä on lukuisten valtioiden yhteinen **keskuspankkijärjestelmän yhteisvaluutta euro**. **Suuri osa tuotannosta** mukaan lukien **maataloustuotanto on teollista**, ja suurin osa työllisestä aikuisväestöstä saa toimeentulonsa **palkkatyöstä**. Suurin osa kulutettavasta **energiasta** on lähtöisin **fossiilisista polttoaineista**.

IX.3 Talouden peruskäsitteitä, ilmiöitä ja osa-alueita

Tuotanto on olemassa olevien resurssien käyttöön ottamista, valmistamista tai muunlaista aikaansaamista ihmisten toimesta. 1800-luvulta lähtien taloustieteilijät ovat kiistelleet siitä, onko talouden perusta **luonnonvaroissa** kuten viljelymaassa, raaka-aineissa ja energianlähteissä vai **ihmisten työssä**, jossa hyödynnetään edellisiä ihmisten taitojen, yhteistyön, välineiden ja monimutkaisemman tekniikan avulla. Molemmilla on merkitystä sekä työllä että raaka-aineilla.

Periaatteessa jokainen yksilö tai pienyhteisöllinen yhteisö kuten perhe voisi olla tuotannollisesti itseriittäinen eli kuluttaa sen mitä tuottaa. Ihmisyhteisöille on kuitenkin ainakin jonkin asteinen erikoistuminen, laajemmissa yhteiskunnissa erikoistumista on

enemmän, tällöin tullaan väkisin myös vaihtoon. **Vaihto** ei perinteisissä yhteiskunnissa eikä nyky-yhteiskunnissakaan tapahdu pelkästään kaupankäynnillä. Yksi vaihdon muoto on kuitenkin **ostaminen ja myyminen eli kauppa**. Perinteisesti on myyty ensisijaisesti **hyödykkeitä**. Hyödyke on mikä tahansa ostettavissa oleva tavara, tuote, palvelu tai luonnollinen raaka-aine. Hyödykkeiden lisäksi kauppaa käydään nyky-yhteiskunnissa siis suuressa määrin myös työllä ja rahalla.

Raha on parasta ymmärtää lähtökohtaisesti **velkana, jota myydään** tai siirretään muutoin eteenpäin, ei esinerahana. Esinerahan kautta on kuitenkin helpompi hahmottaa, mihin taloudellisiin tarkoituksiin rahaa yhteiskunnassa käytetään. **Esinerahana** on käytetty arvometalleita kuten kultaa ja hopeaa, harvinaisia simpukankuoria, oravannahkoja ja esimerkiksi sotavankileireillä savukkeita. Rahaa käytetään **vaihdon välineenä**, sillä **verrataan toisiinsa hyödykkeitä ja muita** kaupattavia asioita. Jotta jokin asia voisi toimia näissä käyttötarkoituksissa sen oman **arvon tulisi säilyä** suhteellisen vakaana. Näistä syistä esinerahana on käytetty harvinaisia, arvostettuja ja helposti siirrettäviä aineita ja tavaroita. Rahan **arvon alenemista** kutsutaan **inflaatioksi**. 1500-luvun Euroopassa kiellettiin monissa kuningaskunnissa alkemian harjoittaminen, koska kuningashovit pelkäsivät, että niiden kultavarannot menettävät arvonsa, jos joku onnistuu kehittämän reseptin kullan valmistamiseksi.

Reaalitaloudella tarkoitetaan hyödykkeiden tuotantoa ja hyödykkeiden ja työn myymistä ja ostamista. **Finanssitaloudella** taas tarkoitetaan lyhykäisyydessään rahan myymistä ja ostamista. Finanssitalouteen kuuluvat osakkeiden ja muiden arvopapereiden, valuuttojen velkojen ja erilaisten velkainstrumenttien myyminen ja ostaminen. Nyky-yhteiskunnissa niin kotitaloudet, yritykset kuin julkisetkin toimijat tarvitset tuotantoa ja kaupankäyntiä varten rahoitusta eli velanottoa. Näin ollen reaalitalous tarvitsee finanssitaloutta. 2010-luvulle tultaessa maailmanlaajuisen finanssitalouden koko oli kuitenkin kasvanut

IX.4 Velkarahan luonne, valtiollinen keskuspankki ja kansantalous

On kuitenkin ymmärrettävä rahan luonne oleellisesti velkana. Jo muinaisista suurvalloista suurkuninkaan hallinto maksoi sotilailleen ja virkamiehilleen palkkaa vaikkapa savelle painettuja kuponkeja, joita vastaan hallinto vastoi viljaa, viiniä tai muuta. Kun näillä kupongeilla alettiin vaihtaa hyödykkeisiin ja palveluihin, oli syntynyt **velkaraha**. Sekä velkarahan että esinerahan perusta on **luottamuksessa**. Kulta sopii rahana käytettäväksi, koska yleisesti uskotaan, ettei uutta kultaa löydy kerralla suuri määrä eikä sitä pysty valmistamaan. Muinaisten suurkuninkaan sotilasmahtia pelättiin ja samalla siihen luotettiin, kupongit toimivat valuuttana ja kuninkaan hallinto varastoineen toimi ikään kuin keskuspankkina. Savenpalan käyttö arvo on pieni mutta savikupongin nimellisarvo voi olla paljon suurempi, jos luotetaan siihen, että kuninkaan varastosta saa siihen leimatun määrän viljaa, viiniä tai muuta.

Uudella ajalla perustetuista **valtiollisista keskuspankeista** vanhin on vuonna 1668 perustettu Sveriges riksbank eli edelleenkin toimiva Ruotsin valtionpankki, jonka liikkeelle laskema valuutta on kruunu. Suomalainen yhteiskunta kehittyi 1800-luvun kuluessa omaksi talousalueekseen, kansantaloudeksi. Venäjän keisarikunnan perustamasta Suomen pankista

tuli 1860-luvulla varsinainen keskuspankki, jolla oli oma valuutta, markka. Suomen tasavallan itsenäistyessä suomalainen yhteiskunta oli kansantaloudellisessa mielessä jo oma kokonaisuutensa. Suomen valtion julkisen talouden instituutioita ei tarvinnut perustaa tyhjästä.

Kansantalous on jonkin **yhteiskunnan taloudellisen toiminnan kokonaisuus**.

Kansantaloudessa on yksityisentalouden ja julkisen talouden puoli. Kansantalouden **yksityiseen** puoleen kuuluvat erityisesti **kotitaloudet** ja **yritykset**.

Kansantalouden käsite on vahvasti sidoksissa valtion käsitteeseen. Euroopassa 1500- ja 1600-lukujen keskusjohtoisista kuningaskunnista kehittyi omaa aluettaan ja väestövään hallinovia **moderneja valtioita**. Modernilla valtiolla on tyypillisesti julkinen hallinto menoineen, verotusjärjestelmä, näihin liittyvä sekä budjetointi ja kirjanpito sekä keskuspankkijärjestelmä ja oma valuutta. **Julkinen talous** on juuri **valtion taloutta**. Suomen valtioon sisältyvät myös kunnat sekä yhteys Euroopan unioniin. Vuonna 2000 Suomen valtio liittyi Euroopan rahaliittoon (EMU), jolla on Euroopan keskuspankki (KP) keskuspankkinaan ja valuuttana euro. Tällöin luovuttiin omasta valuutasta ja Suomen pankki lakkasi olemasta varsinainen keskuspankki.

Ulkomaankauppa on lisääntynyt paljon 1800-luvulta lähtien. Finanssitalous eli kaupankäynti osakkeilla ja muilla arvopapereilla, lainoilla, vakuutuksilla ynnä muilla finanssituotteilla (siis rahan eli velan ostaminen ja myyminen) taas on lisääntynyt yhä kasvavassa määrin 1980-luvulta lähtien. Nykyinen suomen kansantalous kuten länsimaiset kansantaloudet ylipäättään ovat paljon **vähemmän suljettuja kansantalouksia** kuin aiemmin.

IX. 5 Markkina- ja rahatalous — kysyntä ja tarjonta, korko, inflaatio ja suhdannevaihtelut

Länsimaisissa yhteiskunnissa erityisesti talouden yksityistä puolta hahmotetaan olennaisesti **markkinoina**, joilla tapahtuu **kauppavaihtoa**. Markkinoilla tarkoitetaan siis kaikkia toteutuvia **osto- ja myyntitapahtumia**. Kansantalouden markkinoista voidaan hahmottaa vielä eri hyödykkeiden muiden kaupattavien asioiden erillismarkkinoina. Näitä ovat muun muassa **vähittäistavaramarkkinat, raaka-ainemarkkinat, asuntomarkkinat, työmarkkinat, osakemarkkinat** ja **rahamarkkinat**. Markkinoilla **kilpaillaan**. **Hinta** määräytyy **tarjonnan ja kysynnän** mukaan. Jos esimerkiksi paikkakunnalle tulee uusi suuren yrityksen toimipiste, asuntojen hinta alkaa tyypillisesti nousta, koska työnperässä paikkakunnalle muuttavat tarvitsevat asuntoja. Maaliskuussa 2020 raakaöljyn hinta laski negatiiviseksi eli raakaöljyn myyjät maksoivat sen vastaanottajille. Syyinä oli raakaöljyn kysynnän äkillinen romahtaminen koronapandemian sekoitettua maailmanmarkkinat.

Kauppaa käydään myös **velalla** eli rahalla. Velkaa on tapana antaa korkoa vasteen. **Rahan hinta** on siis **korko**. Jos yleinen taloustilanne käy epävarmaksi, riski siitä, ettei lainaajat pystykään maksamaan velkojaan takaisin nouse. Kun rahan tarjonta pienenee, rahan hinta eli velkojen korot nousevat. **Keskuspankit** säätelevät **yleistä korkotasoa**. Vaikeissa taloustilanteissa **valtiot** ja **kansainväliset julkiset toimijat** kuten Euroopan unioni ja Kansainvälinen valuuttarahasto voivat myöntää **julkisia lainoja** vaikeuksissa oleville valtioille, kunnille ja yksityisille yrityksille.

Kun velkoja annetaan lisää, **syntyy lisää rahaa**. Tällöin rahan yleinen arvo laskee eli **inflaatio kiihtyy**. Nykyisissä markkinayhteiskunnissa **hidasta inflaatiota** pidetään jopa toivottavana asiana: kun rahan arvo laskee hitaasti mutta varmasti sitä ei kannata säilöä eli säästää, vaan kuluttaa ja sijoittaa. **Liian nopea inflaatio** on kuitenkin ongelma, hyperinflaatiosta puhumattakaan. **Luottamus velkaraahan katoaa** ja palataan esinerahan käyttöön eli vaikkapa kultaa tai savukkeita aletaan hamstraamaan, kaupankäynti hiipuu, ei uskalleta sijoittaa ja yritystoiminta vaikeutuu.

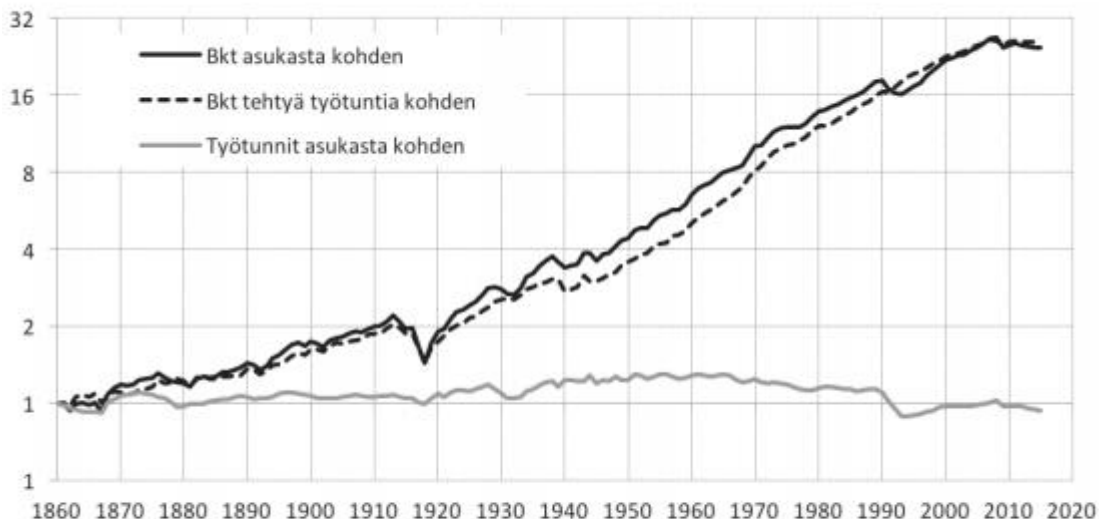
Kansantaloudessa ja maailmantaloudessa **laskusuhdanteita** voivat käynnistää monenlaiset tekijät. Erilaiset tekijät lisäävät toistensa vaikutuksia ja voidaan päätyä taloudelliseen lamaan kuten esimerkiksi 1990-luvun alun Suomessa ja nyt 2020 valtioiden hidastaessa koronatartuntojen rajoitustoimilla. Markkinataloudelle ovat tyypillisiä **suhdannevaihtelut**. Laskukausi vaihtuu jossakin vaiheessa **nousukaudeksi**. Valtiot ja kansainväliset julkiset toimijat pyrkivät vaikuttamaan suhdannevaihteluihin **talouspolitiikallaan**.

IX.6 Talouskasvu, energian kulutuksen kasvu ja finanssitalouden paisuminen

Kansantalouden tuotantoa mitataan **bruttokansantuotteella (bkt)**. Tuotannon **tehokkuus** on kasvanut läpi uuden ajan viljelymenetelmien tehostumisen, uusien tekniikoiden käyttöön oton sekä erityisesti teollistumisen ja fossiilienergian käytön lisääntymisen myötä. Ihmisten **työn tuottavuus** on siis kasvanut. Koska väestömäärä on myös lisääntynyt, **maailman kokonaistuotanto** on kasvanut, erityisesti läpi 1900-luvun.

Kokonaistuotannon ja tuottavuuden kasvu Suomessa

Kuvio 2. Elintaso ja sen osatekijät, indeksejä, 1860 = 1

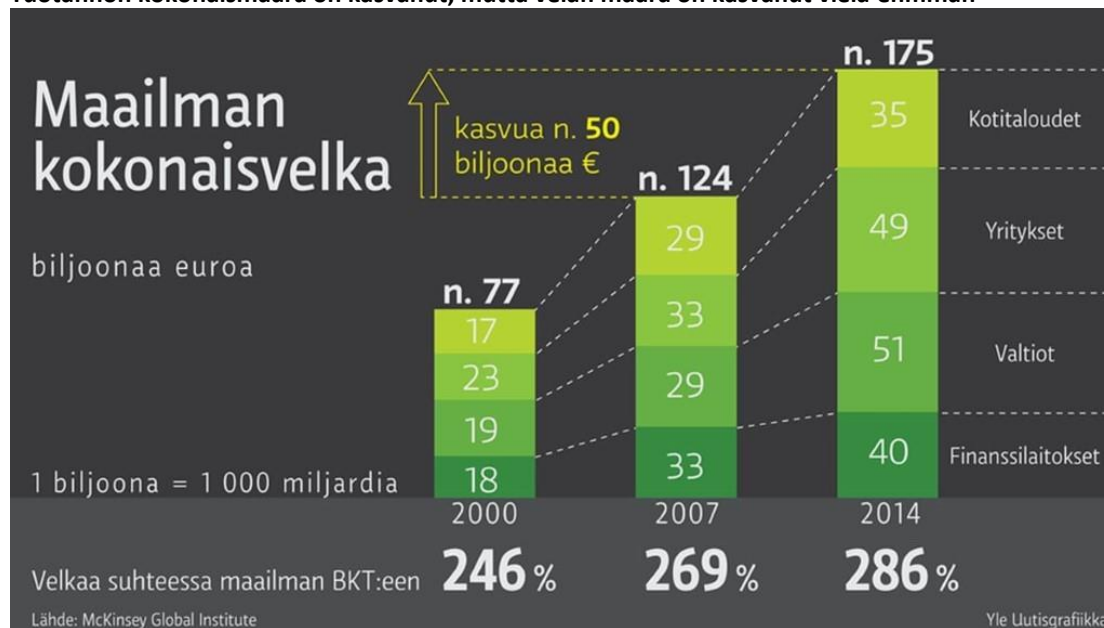
Lähde: Tilastokeskus, Kansantalouden tilinpito ja historiasarjat. Työn määrää mitataan tehdyillä työtunneilla ajanjaksolla 1960–2015. Sitä edeltäville vuosille se on saatu ketjuttamalla Tilastokeskuksen kansantalouden tilinpidon historiasarjojen työpanosindeksi vuoden 1960 työtuntien määrään.

Kuvion lähde: Matti Pohjola, "Suomen talouskasvu ja sen lähteet 1860–2015", *Kansantaloudellinen vuosikirja* 113 (3) 2017, s. 266–292; https://www.taloustieteellinenyhdistys.fi/wp-content/uploads/2017/09/KAK_3_2017_176x245_WEB-8-34.pdf vierailtu 3.5.2020.

Rahatalous lisääntyi läpi uuden ajan mutta erittäin voimakkaasti veloilla, valuutalla ja erilaisilla rahoitusinstrumenteilla käytävä kauppa on lisääntynyt 1980-luvulta lähtien. **1980-luvun** alusta lähtien **pankkitoiminnan ja kansainvälisen kaupan rajoituksia** alettiin purkaa ensin Britanniassa ja Yhdysvalloissa ja sitten muualla, myös Suomessa vuosikymmenen jälkipuoliskolla. Taustalla olevaa markkinataloutta, yksityistä yritystoimintaa ja kauppaa korostavaa ja julkisen talouden pienentämistä vaativaa ja edistävää ajattelun ja politiikan suuntausta kutsutaan **uusliberalismiksi**.

2010-luvulle tultaessa maailmanlaajuisen **finanssitalouden** koko on kasvanut **moninkertaiseksi reaalitalouteen** nähden. Velalla käydään siis kauppaa paljon enemmän kuin, mitä hyödykkeitä tuotetaan ja niillä ja työllä käydään kauppaa.

Tuotannon kokonaismäärä on kasvanut, mutta velan määrä on kasvanut vielä enemmän

Kuvion lähde: Teemu Toivola, "Maailman velkakuorma kasvoi 50 biljoonaa", Yle Uutiset 21.2.2015, <https://yle.fi/uutiset/3-7821593>, vierailtu 3.5.2020.

IX.7 Markkinatalous, politiikka ja valtio

Talouden kysymykset ovat myös poliittisten kiistojen ja erimielisyyksien aiheena. Kuten edellä luvussa VI tuli ilmi puoluepolitiikassa tärkeä **perinteinen ero vasemmiston ja oikein välillä** koskee **valtion tehtäviä ja julkisen talouden kokoa sekä verotusta**. Yksinkertaistaen voi sanoa oikeistopuolueiden pyrkivän niin Suomessa kuin muualla "pienempään valtioon", vasemmistopuolueiden taas "suurempaan valtioon". Jos valtiolla ja kunnilla on vähemmän tehtäviä, julkiset menot ovat pienemmät ja verotusta voidaan keventää. Jos julkinen palvelutuotanto on laajempaa, verotusta tarvitaan enemmän.

Aiemmin vasemmistolaiset, sosialistiset puolueet pyrkivät vielä vahvemmin julkisen talouden koon, julkisten omistusten osuuden ja julkisten palveluiden lisäämiseen yksityisten omistusten, yritystoiminnan ja markkinoiden kustannuksella. Nykyisin niin Suomessa kuin muuallakaan mitkään suuremmat vasemmistolaiset puolueet, eivät kuitenkaan aja laajamittaista sosialismia, vaan **markkinatalous ja yksityisen omistuksen ja yritystoiminnan**

keskeisyys on hyväksytty vallitsevaksi tilaksi. Kaikkien voi sanoa hyväksyvän yleisen **talousliberalismin ja markkinatalouden** ja toisaalta taas **hyvinvointivaltion**, jonka keskiössä ovat julkiset terveys-, sosiaali- ja koulutuspalvelut ja suhteellisen korkea verotus. (Huomaa, että talousliberalismilla ei tässä tarkoiteta samaa kuin uusliberalismilla.)

Markkinataloutta ja kilpailua pidetään usein luonnollisena ilmiönä, ja vastaavasti julkista, valtiollista talouden ohjailua taas keinotekoisena. Asia ei kuitenkaan ole näin yksinkertainen. **Valtiollista toimintaa** itse asiassa tarvitaan hyvin usein ja monilla tavoilla edesauttamaan **markkinoiden syntymistä ja ylläpitämistä**. Katsotaan kuutta eri tapaa. Ensinnäkin vaihdon välineenä käytetään rahaa, ja nykyiset **rahajärjestelmät** ovat valtioiden tai valtioiden liittojen keskuspankkijärjestelmään perustuvia. Toiseksi markkinavaihto on lähtökohtaisesti vapaaehtoista ja myynti-osto-tapahtuma on osapuolten tekemä vapaaehtoinen sopimus. Valtio **turvaa ja takaa sopimuksia** luomalla **laeilla** edellytyksiä toimijoiden keskinäiselle **luottamukselle**. Oikeuslaitoksen ja muiden viranomaisten avulla sopimusten rikkojat voidaan saattaa vastuuseen. Kolmanneksi talouden toimijat ovat usein hyvinkin puutteellisesti informoituja ja myyjä voi pyrkiä antamaan tahallaan väärää informaatiota. Laeilla **torjutaan harhaanjohtavaa markkinointia**. Viidenneksi valtiollinen toiminta voi myös edistää eri aloilla **uuden tuotannon syntymistä** tai **auttaa vaikeissa taloudellisissa tilanteissa** esimerkiksi lainoilla ja tuilla.

Kuudenneksi yksityisen voiton tavoittelun maksimoimiseen pyrkivät taloudelliset toimijat pyrkivät kilpailijoidensa syrjäyttämiseen. Kun jonkun hyödykkeen kohdalla ei tarjoajia ole kuin yksi, on kyseessä **monopoli**. Monopoliasemassa oleva voi määrätä paljonko tuottaa ja millä hinnalla myy. Vastaavan kaltainen tilanne on **kartelli**, jossa useampi tuottaja tai myyjä luopuu keskinäisestä kilpailusta ja sopii yhdessä hinnat ja jakaa asiakkaat keskenään. Monopoli- ja kartellitilanteessa ei kilpailua tarjonnasta eli markkinoita siis enää ole. Tämän estämiseksi tarvitaan monopoli- ja kartellien syntymistä ehkäisevää valtiollista lainsäädäntöä ja valvontaa.

Vaikka markkinatalous lisää taloudellista toimeliaisuutta ja kasvua, se myös tuottaa ongelmia. Kilpailussa on häviäjiä eivätkä kaikkien lähtökohdat ole samat. **Hyvinvointivaltion sosiaalivakuutusjärjestelmä** takaa kaikille perustoimeentulon, terveydenhuollon ja peruskoulutuksen ja lisää näin tasa-arvoisuutta ja hyvinvointia. Lisäksi **taloudellinen kasvu** on ainakin tähän asti pohjautunut pitkälti **luonnonvarojen** kuten fossiilisten polttoaineiden lisääntyvälle hyödyntämiselle. Markkinat eivät huomioi, ollenkaan tai ainakaan nopeasti, sekä nykyisille ihmisille että tuleville sukupolville aiheutuvia **ympäristöhaittoja** kuten **saastumista ja ilmaston lämpenemistä**.

Tehtäviä

Testaa talousosaamistasi: [Tietovisa taloudesta \(Opi taloudesta, Suomen Pankki\)](#). Kokeile myös muita [Opi taloudesta -sivuston pelejä](#).

Lue Carl Barksin sarjakuvatarina ["Roope-setä joutuu maksamaan vanhan velan"](#) (Aku Ankka 1/2018). Valtiota ei mainita tarinassa suoraan mutta se on monella tavalla mukana taustalla. **Millaisilla tavoilla valtion olemassaolo ankatarinankin maailmassa on edellytys taloudelliselle toiminnalle?** Käytä apunasi myös seuraavaa aineistoa: Niko Noponen, ["Ankkojen kanssa kansalaisyhteiskunnasta](#)

[luonnontilaan ja takaisin \(niin & näin 1/2020\)](#). (Kansalaisyhteiskunnan ja markkinatalouden suhteesta valtioon oli asiaa myös luvussa V.)

Tutustu seuraaviin lähteisiin. **Esittävätkö ne samanlaisen selityksen sille, mitä raha on? Mitä eroja huomaat? Ovatko erot oleellisia?**

[Rahan historiaa \(Yle Oppiminen 2014\)](#).

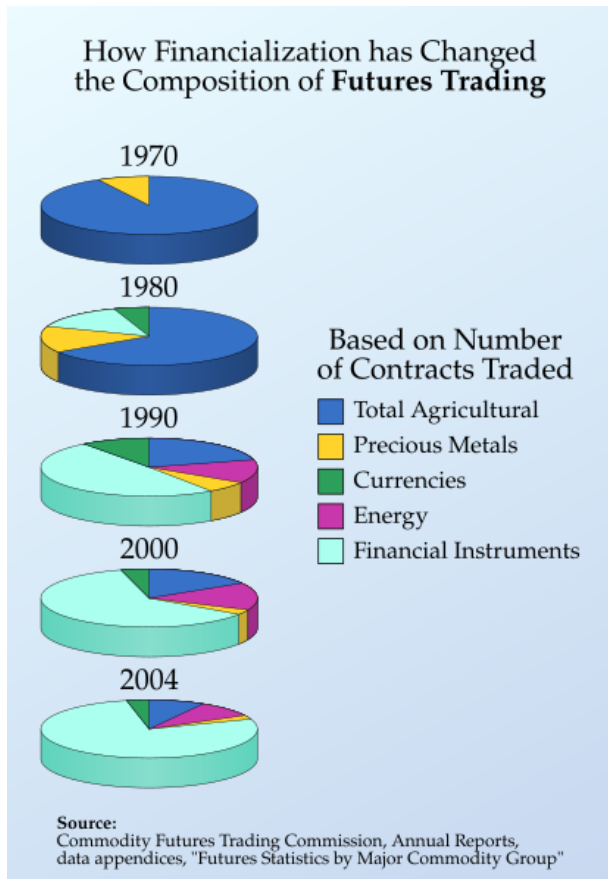
[Mitä raha on? \(Opi taloudesta, Suomen Pankki\)](#).

David Graeber, ["Velka: ensimmäiset 5 000 vuotta"](#) (suom. Viljami Hukka, *niin & näin* 1/2016, s. 13–18, riittää, että katsot Graeberin tekstin kahta ensimmäistä sivua).

Selvitä, **mitä tarkoitetaan futuureilla. Miten oheisen kuvion esittämä muutos liittyy finanssitalouden kasvuun?**

Kuviossa esitetyt asiat:

- *Futuuri-kaupan osuuksien muutos kansainvälisen finanssitalouden kasvun myötä*
- *Tehtyjen sopimusten määrällä mitattuna*
- *Kaikki maataloustuotteet, arvometallit, valuutat, energia, rahoitusinstrumentit.*

Lähde: Wikimedia Commons (CC BY SA 4.0 -lisenssi),

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Futures_Trading_Composition_2019_SVG.svg, vierailtu 2.5.2020.

Laajempia tehtäviä

Aineiston hankintaa – ekskursio kirjastoon (luku I)

Kahteen suositeltavaan tehtävään tarvitaan perinteisiä kirjoja: *Suomalainen yhteiskunta* ja *Suomalaisen yhteiskunnan poliittinen historia*. Kurssin alussa voi muutenkin tehdä vierailun kirjastoon. Muun muassa yhteiskuntatieteiden hyllyssä ja lehtisalissa on paljon kurssin asioihin liittyvää aineistoa. Nämä neljä kirjaa ovat hyvin suositeltavia:

Kimmo Jokinen ja Kimmo Saaristo, *Suomalainen yhteiskunta* (2. uudistettu laitos, WSOY, Helsinki—Porvoo 2006): **ks. tehtävä luvussa III.**

***Suomalaisen yhteiskunnan poliittinen historia*, toim. Ville Perna ja Mari K. Niemi** (Edita, Helsinki 2005) **ks. tehtävä luvussa III.**

***Suomen historian kartasto*, toim. Pertti Haapala ja Raisa Maria Toivo** (Karttakeskus, Helsinki 2007): erityisesti luku ”Moderni pikkuvaltio – Suomi 1900-luvulla” (s. 202—273).

Heikki Paloheimo ja Matti Wiberg, *Politiikan perusteet* (5. painos, Sanoma Pro, Helsinki 2012).

Wikipedian toimittaminen (erityisesti luku I)

Wikipediaa voi toimittaa kuka tahansa. Tehdään kuitenkin pari huomautusta. Periaatteessa kyllä, mutta ei kenestä tahansa ole siihen, eikä mikä tahansa sepustus tai puolueellisesti laadittu artikkeli säily siellä yleensä pitkään. Toiseksi, edelliseen liittyen, tämä ei tee Wikipediasta epäluotettavaa. Wikipediaa toimittaa ja sen sisältöön tehtäviä muutoksia ja lisäyksiä arvioi hyvin suuri joukko vapaaehtoisia.

Laatikaa kurssin aikana ryhmässä lyhyt Wikipedia-artikkeli. Tässä muutamia aihe-ehdotuksia: *Työmiehen vaimo (1885) lakiuudistuksen (1889) taustalla*

- Sopisi omaksi artikkelikseen tai täydennykseksi nykyisen artikkeliin [“Työmiehen vaimo” \(Wikipedia\)](#)
- Ks. mm. entisen Eduskunnan puhemiehen Riitta Uosukaisen kirjoitus [“Minna Canth oli sekä taiteilija että taistelija” \(IS 19.3.2016\)](#)
- Jari Olavi Hiltusen kolumni [“Työmiehen vaimon Homsantuusta tuli suomalaisen kirjallisuuden #metoo-ikoni” \(Aamulehti 9.3.2018\)](#)

Valtalain hyväksynnän eduskunnan hajottaminen sisällissodan taustalla

Lappi natsi-Saksan sotatoimialueena

Rovaniemen polttaminen

Pääministerin erot 1990- ja 2000-luvulla

Petsamon tie

Suomen tuki Virolle 1991

Markan devalvaatio 1991

Leningrad Cowboys ja Puna-armeijan kuoron konsertti Senaatintorilla 1993

- Ks. mm. Teppo Sillantauksen artikkeli [“Puna-armeija valloitti Helsingin: Leningrad Cowboys ja neuvostoarmeijan kuoro varastivat shown Senaatintorilla” \(HS 13.6.1993\)](#)

SYP:n ja KOP:n fuusio 1995.

Posterien tekeminen (erityisesti luku I)

Posteri on yksinkertaisesti sanottuna asiasisältöä esittelevä juliste. Niitä käytetään muun muassa tieteellisissä konferensseissa: aulaan tai vastaavaan tilaan asetetaan postereita, joilla tutkijat tai tutkimusryhmät esittelevät tutkimustuloksiaan tai -aiheitaan vapaasti kierteleville kollegoilleen ja opiskelijoille. Vastaavasti toimitaan usein myös ei-akateemisissa konferensseissa, kuten erilaisilla messuilla.

Kurssilla tehtyjä postereita voi esitellä esimerkiksi teemapäivänä tai vain pitkällä välitunnilla muille opiskelijoille ja opettajille. Sähköisen version voi tietysti laittaa myös näyttille verkon kautta vaikka mihin.

Posterien tekemisen voi yhdistää esitelmän tekemiseen tai Wikipedia-artikkelin laatimiseen. Katso tästä malli sille, miltä perinteinen posterit näyttää > *liite* Posterit: siirtokarjalaiset.

Ks. yllä olevia esimerkkiaiheita > **Wikipedian toimittaminen.**

Roolipeli: poliittiset ryhmittymät ja yhteistyö — kokouksen kulku (erityisesti luvut V—VII)

Sopii erityisesti roolipeleistä, tieteisfiktiosta ja kaikenlaisesta mielikuvituksen käytöstä ja hupihupailusta tykkääville.

Suunnitelkaa pienenä yhteiskunta, jossa on intressiristiriitoja. Suunnitelkaa sille institutionaalinen järjestys: lait, jotka koskevat päätöksentekoa, tai yhdistyksen tms. Säännöt. Pitäkää niiden mukaan kokous: tehköt eri osapuolet, ryhmittymät, puolueet tms. Ehdotuksia, keskustelkaa, äänestäkää tarvittaessa. Pitäkää vaikkapa vaalien jälkeisen parlamentin järjestäytymisistunto ja muodostakaa hallitus.

Esim.

- Matematiikkadiggarit haluavat opiskelijakunnan kerhohuoneeseen liitutaulut, liituja ja ruutupaperia, ilmakitaristit seinän kokoisen peilin ja retrokuntoilijat koronapelejä ja pingispöydän.
- Cthulhun-klaanilaiset vastaan spaghettihirviöläiset yhdistävät voimansa kaataakseen automaatioinsinöörien johtaman Planeettojen liiton hallituksen.
- Järjestäytyneet antikyyrikot haluavat erottaa yhteistyökyvyttömät kyyrikot Alakaupungin yhteiskuntafilosofisesta yhdistyksestä. Mutta antiantikyyrikot ja voltairelaiset asettuvat puolustamaan kyyrikoita (joita itseään asia ei juurikaan kiinnosta).

Opiskelijakunnan hallituksen auttaminen (erityisesti luku V)

Tämä on sopiva tehtävä varsinkin, jos lukiossanne ei ole kunnollista järjestäytynyttä opiskelijakuntatoimintaa, tai se on ollut viime aikoina alamaissa.

Kaksi ehdotusta: 1. sääntöjen laatiminen tai sääntöuudistus, 2. keskustelutilaisuus, jossa ideoidaan toimintaa.

Etsikää aluksi opiskelijakunnan säännöt ja tutustukaa niihin. Keskustelkaa sitten opiskelijakunnan hallituksen puheenjohtajan ja muiden jäsenten sekä opiskelijakunnan ohjaavan opettajan kanssa.

Jos opiskelijakunnalla ei ole sääntöjä tai ne eivät ole erityisen toimivat, voidaan suunnitella uusia, vaatia opiskelijakunnan koolle kutsumista sääntömuutosta varten ja tehdä kokoukseen ehdotus uusiksi säännöiksi.

Tarkempi sisällysluettelo – *liitteet* ovat erillisinä tiedostoina

Johdanto: Miksi tätä yhteiskuntaoppia opiskellaan?

I Yhteiskunta ja yhteiskunnallisen tiedon lähteet (NN)

I.1 Yhteiskunta

I.2 Yhteiskuntatieteet ja muut yhteiskunnallisen tiedon lähteet

1.3 Journalismi ja monen kirjava media

teema Mitä on journalismi? Journalismin ja tieteen yhteiset piirteet ja erot

liite Mikä on essee [erillinen tiedosto]

II Suomalaisen yhteiskunnan kehitys moderniksi yhteiskunnaksi (NN)

II.1 Yhteiskunnallinen muutos?

II.2 Keskiajan ja Ruotsin kuningaskunnan perintö

II.3 Vähittäinen modernisoituminen 1800-luvulla – Suomen suuriruhtinaskunta osana Venäjän keisarikuntaa

II.4 Kohti itsenäistymistä ja itsenäisen tasavallan varhaisvaiheet – 1900-luvun alusta toisen maailmansotaan

II.5 Maailmasotien välinen aika

teema Yleinen väestökehitys ja poikkeukselliset väestölliset muutokset

II.6 Toisen maailmansodan jälkivaikutuksia

teema Kehityksensä nopea modernisoituminen:

liite posterit: Siirtokarjalaiset [erillinen tiedosto]

II.7 ”Suuri rakennemuutos”: koneellistuminen, suuri muutto ja kaupungistuminen

teema ”Tuotannon ulkoistuminen”: talouden nopea ja perustavanlaatuinen muutos

II.8 Hyvinvointivaltion rakentaminen ja tavalliseen parlamentarismiin siirtyminen

II.9 Mikä muuttui 2000-luvulle tultaessa?

III Väestö, alueet, elämäntavat ja kulttuurit: Moninaisuus ja yhdenmukaistuminen (NN)

III.1 Väestö – määrän ja rakenteen muutokset, syyt ja seuraukset

teema Mikä on sosiaali- ja terveysalan uudistus?

III.2 Modernisoituminen yhdenmukaistaa

III.3 Perinteistä kulttuurista ja alueellista moninaisuutta on edelleen

teema Kulttuurillisia ja alueellisia erityistapauksia

III.4 Yhteiskuntaluokat ja sukupolvet

IV Hyvinvointivaltio, kunnat ja kunnalliset palvelut

IV.1 Hyvinvointivaltio julkisena vakuutusjärjestelmänä (NN)

teema Erilaisia hyvinvointivaltioita

IV.2 Kunnat (JM)

V Demokratia, vallanjako tasavallassa ja kansalaisten osallistuminen (NN)

V.1 Ketä kiinnostaa? Pitääkö olla huolissaan?

V.2 Vallankäytön ja vaikuttamisen keinot

V.3 Demokratia – mitä se on ja miten se toimii?

V.4 Kansalaisyhteiskunta ja valtio

V.5 Poliitikot ja virkamiehet: julkiset luottamustehtävät ja hallinnon ammattilaiset

V.6 Vallan kolmijako, hyvä hallinto ja oikeusvaltio

V.7 Miten kansalaiset voivat osallistua?

liite Julkinen päätöksenteko [erillinen tiedosto]

liite [Ankkojen kanssa kansalaisyhteiskunnasta luonnontilaan ja takaisin](#) [verkkoliite]

VI Puolueet ja vaalit (JM)

VI.1 Poliitiikka ja puolueet

teema Suomalaisten puolueiden historiaa

teema Pienpuolueet

liite Eduskuntapuolueiden historia [erillinen tiedosto]

VI.2 Vaalit

teema d'Hondtin menetelmää käytetään yleisesti suhteellisissa vaaleissa

VII Eduskunta ja hallitus: Parlamentarismi ja valtion johtaminen (NN)

VII.1 Ollaan nykypolitiikan ytimessä

VII.2 Miten yhdistää tehokas päätöksenteko, vallankäytön valvonta ja demokratia?

VII.3 Pääministeri ja hallitus johtavat valtiota

VII.4 Parlamentarismi

VII.5 Eduskunta

VII.6 Hallituksen muodostaminen ja erityyppiset hallitukset

teema Hallitusvastuu ja edustuksellinen demokratia muissa järjestäytyneissä yhteisöissä

liite Hallituksen suhde eduskuntaan: vertaileva tarkastelu [erillinen tiedosto]

VIII Oikeuslaitos ja turvallisuus

VIII.1 Yhteiskunnallisen järjestys ja turvallisuus (JM)

VIII.2 Oikeuslaitos (JM ja NN)

IX Suomalainen kansantalous ja maailmantalous (NN)

IX.1 Mitä on talous? Tuotanto, omaisuus, vaihto ja velka

IX.2 Suuri murros moderneiksi markkinayhteiskunniksi

IX.3 Talouden peruskäsitteitä, ilmiöitä ja osa-alueita

IX.4 Velkarahan luonne, valtiollinen keskuspankki ja kansantalous

IX.5 Markkina- ja rahatalous — kysyntä ja tarjonta, korko, inflaatio ja suhdannevaihtelut

IX.6 Talouskasvu, energian kulutuksen kasvu ja finanssitalouden paisuminen

IX.7 Markkinatalous, politiikka ja valtio

Käyttöoppaan taustoista ja muutama ohje: opettajille ja muille käyttäjille

Mikä tämä on ja mistä tämä on peräisin? Materiaalin taustoista

Tämä on lukion yhteiskuntaopin kurssille Suomalainen yhteiskunta (YH1) valmisteltu opiskelumateriaali *Kansalaisen käyttöopas yhteiskuntaan 1.0* (2020). Materiaali on vapaasti ja ilmaiseksi jaettavaksi ja myös edelleen muokattavissa, kunhan tiettyjä jäljempänä kerrottuna ehtoja noudatetaan. Materiaali on valmisteltu osana Opetushallituksen rahoittamaa hanketta "Oppimisen tulevaisuus on avoin" (2019—2020, 63/2289/2018). Tehdään heti kaksi huomiota, joilla on merkitystä Suomalainen yhteiskunta -kurssin sisällön ja tavoitteiden kannalta. Tämän materiaalin tuottaminen on kustannettu julkisin varoin, eli se on "maksettu verorahoilla". Toiseksi me tekijät olemme tehneet sopimuksen, jolla olemme luopuneet osasta niistä oikeuksista, joita kenelle tahansa tällaista tekstiä ja muuta materiaalia tuottavalle lain mukaan kuuluu. Miksikö olemme luopuneet? Ihan vapaaehtoisesti, koska meille on maksettu (niistä veronmaksajien rahoista), ja myös, koska toivomme, että tätä materiaalia käytetään – mitä enemmän, sitä parempi.

Materiaalin ovat laatineet yhteistyössä Niko Noponen ja Juho Mikola. Sekä tekstin hiomisessa että tehtävissä ja muussa olemme kuitenkin tehneet paljon yhteistyötä. Sisällysluettelosta käy ilmi kumpi on päävastuussa mistäkin luvusta tai alaluvusta (NN tai JM).

Materiaali julkaistaan Opetus- ja kulttuuriministeriön ja Opetushallituksen verkkosivustolla Avointen oppimateriaalien kirjasto (aoe.fi).

Mihin ja miten tätä käytetään?

Materiaali on tarkoitettu Suomalainen yhteiskunta -kurssille joko opetusryhmässä tai itsenäisesti opiskeltaessa sekä yhteiskuntaopin ylioppilaskirjoitusten reaalikokeeseen valmistautumiseen. (Saa sitä tietysti muuhunkin käyttää, lakien puitteissa tietenkin.)

Tekijät, kiitokset ja omistus

Materiaalia valmistellessaan Niko Noponen on työskennellyt Kuopion taidelukio Lunitissa, koulutukseltaan hän on valtiotieteiden tohtori ja teologian maisteri. Filosofian maisteri Juho Mikola taas on työskennellyt Siilinjärven lukiossa. Yhteiskuntaopin lisäksi Nikon opetettavia aineita ovat filosofia, evankelisluterilainen uskonto ja elämäkatsomustietoa, Juhon taas historia. Kuopion lukiot ja Siilinjärven lukio ovat olleet muiden hankekumppaneiden kanssa mukana tässä hankkeessa. Tunnumme toisemme, koska olimme työkavereita Siilinjärven lukiossa vuosina 2015—2017.

Kiitokset arvokkaasta palautteesta Tiia Taskiselle, joka toimi hankkeessa materiaalin arvioijana. Kiitokset myös Ilkka Kapraalille ja Asta Tenhuselle, jotka antoivat hyvää palautetta joihinkin materiaalin osiin. Materiaalin sisältämistä virheistä, epätarkkuuksista ja

muista puutteista saa tietysti syyttää yksin meitä. Jos huomaat niitä, lähetä meille palautetta.

Niko omistaa omasta puolestaan *Kansalaisen käyttöoppaan yhteiskuntaan 1.0:n* Aidalle, Anterolle ja Julianille.

Opettajakollegalle

Luit varmaankin tuon edellisen opiskelijoille suunnatun osion. Yritämme olla avoimia, ja tämä materiaali on tuotettu ja siitä on meille maksettu, jotta se olisi ilmaiseksi käytettävissä. Jos opiskelijat ovat ehdottaneet, että käytettäisiin tätä ilmaista materiaaleja, päätös on lopulta sinun. Sinä vastaat kurssin opettamisesta ja arvostelusta ja voit vallitsevan käytännön mukaan vaatia opiskelijoita hankkimaan kurssille maksullisen oppikirjan tai muun materiaalin. Mutta jos tämä vaikuttaa edes osin tai auttavasti sopivalta materiaalilta, ole hyvä, saat jakaa, täydentää ja kehittää tätä eteenpäin joko yksin tai kollegojesi, opiskelijoidesi tai muiden kanssa – kunhan huomioit seuraavat ehdot.

Käyttöehdot: Creative Commons -lisenssi

Tämä lukion yhteiskuntaopin opiskeluun valmistettu materiaali on vapaasti käytettävissä ilmaiseksi. Materiaalia voi tietysti käyttää myös muunlaiseen opetus- ja yleishyödylliseen tarkoitukseen. Materiaaliin sovelletaan *CC BY-NC-SA-4.0 Creative Commons* -lisenssiä. Materiaalin saa jakaa kokonaan tai osissa julkisesti vapaasti ja ilmaiseksi. Materiaalia saa myös täydentää ja käyttää osana muita materiaaleja, kunhan sen alkuperäinen tarkoitus tuodaan esille ja sitä kunnioitetaan. Käytettäessä, jaettaessa ja täydennettynä tai muokattuna käytettäessä ja jaettaessa alkuperäiset tekijät ja muut teokset alkuperä ja lähdetiedot on mainittava asianmukaisesti. Mikäli materiaalista käytetään vain jokin yksittäinen osa on mainittava sen tekijä (“Noponen ja Mikola” tai “Noponen” tai “Mikola”) sen mukaan, kuka tekijäksi on ilmoitettu (sisällysluettelossa) sekä lähdetiedot.

CC BY-NC-SA-4.0 Creative Commons

(Creative Commons Nimeä-EiKaupallinen-JaaSamoin 4.0 Kansainvälinen Julkinen Lisenssi)
<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/legalcode>

Koko materiaalin lähdetiedot (kolme versioita):

Niko Noponen ja Juho Mikola, *Kansalaisen käyttöoppas yhteiskuntaan 1.0 — yhteensopivuus lukion kurssiin Suomalainen yhteiskunta (YH1, LOPS 2019)*. Laadittu Opetushallituksen rahoittamassa hankkeessa Oppimisen tulevaisuus on avoin (63/2289/2018), 2020: aof.fi (vierailtu xx.xx.20xx).

Niko Noponen ja Juho Mikola, *Kansalaisen käyttöoppas yhteiskuntaan 1.0 — yhteensopivuus lukion kurssiin Suomalainen yhteiskunta (YH1, LOPS 2016 ja LOPS 2019)*, 2020: aof.fi (vierailtu xx.xx.20xx).

Niko Noponen ja Juho Mikola, *Kansalaisen käyttöopas yhteiskuntaan 1.0*, 2020: aoe.fi (vierailtu xx.xx.20xx).

(Verkko-osoitteena voi tietysti mainita myös materiaalin tarkan aoe.fi-osoitteen, joka ei tätä kirjoitettaessa ole tiedossa.)

Ohjeet osien käyttöä ja lainauksia varten:

Yksittäisen luvun ja muun osion käyttäminen: esim.

Juho Mikola, "Puolueet ja vaalit", luku VI oppimateriaalista Niko Noponen ja Juho Mikola, *Kansalaisen käyttöopas yhteiskuntaan 1.0*, 2020: aoe.fi (vierailtu xx.xx.20xx).

Yksittäisen tehtävän käyttäminen: esim.

Tehtävä lainattu aineistosta Niko Noponen ja Juho Mikola, *Kansalaisen käyttöopas yhteiskuntaan 1.0*, 2020: aoe.fi (vierailtu xx.xx.20xx).

Tekstilainaus: esim.

"..." Niko Noponen, "Yhteiskunta ja yhteiskunnallisen tiedon lähteet", luku I aineistosta Niko Noponen ja Juho Mikola, *Kansalaisen käyttöopas yhteiskuntaan 1.0*, 2020: aoe.fi (vierailtu xx.xx.20xx).